

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**ZELİLÎ DİVÂNI
(Metin-Aktarma-Gramer İncelemesi)**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Hüseyin YILDIRIM

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Ankara-2008

ONAY

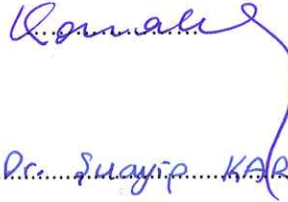
Hüseyin Yıldırım tarafından hazırlanan "Zelîf Divânı (Metin-Aktarma-Gramer İncelemesi)" başlıklı bu çalışma, 11./09/ 2008. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet B. ERGİL AŞUN (Başkan)

Prof. Dr. M. Fatih KIRIŞÇI OĞLU (Danışman)

Prof. Dr. Suayip KARAKAŞ

Prof. Dr. Hülya KASAPREĞLÜ GENÇEL

Prof. Dr. Özal KAYA

ÖNSÖZ

Türkçenin, Güney-Batı/Oğuz grubuna dahil edilen Türkmen Türkçesiyle ilgili, Türkiye’de yapılan çalışmalar her geçen gün daha da artarak devam etmektedir. Türkiye’de, Türkmen Türkçesine duyulan ilginin bir sebebi, diğer çağdaş Türk yazı dillerinde olduğu gibi, ortak değerlere sahip olan Türk topluluklarının dillerini öğrenme ve bunlar üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapma isteğidir. Bu çalışmaların Türkoloji’nin çözemediği, tarihî dönemlere ait bazı meseleleri halletmede faydalı olacağı muhakkaktır.

Tarihî dönemlerde Türkmenlerin konuşma dilleri Oğuz Türkçesi iken, yazı dilleri Çağatayca olmuştur. Doğu ve Batı Türk lehçelerinin arasında kalmış olması nedeniyle, farklı lehçelerden özellikler taşıyan Türkmençe, her zaman araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

18-19. yüzyıllardan itibaren, başta Türkmen klâsik edebiyatının büyük şairi Mahdumkulı olmak üzere, onun izinden giderek Kemine, Zelifî, Seydî, Mollanepes gibi şairler eserlerinde edebî dili halk diline yaklaştırmışlardır. Klâsik edebiyat dilini halk diline yaklaştırmada yeni bir yöntem, yeni bir tarz yaratan ve kendi izinden gelenleri eğitmeyi, onlara tesir etmeyi başaran Mahdumkulı’nın izinden giden şairlerden biri de Gurbandurđ Zelifî’dir.

Daha önce yapılan çalışmalar, genellikle, bugünkü standart Türkmen Türkçesi üzerinedir. Türkmen Türkçesinin klâsik dönemi ile ilgili çalışmalar ise, Mahdumkulı ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmada ise 18. yüzyılın sonu, 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Zelifî’nin şiirlerinin *imlâ*, *fonetik*, *morfoloji* gibi gramer özelliklerinin ortaya konulması ve gerekli durumlarda, tespit edilen bu özelliklerin Çağatayca ve bugünkü standart Türkmen Türkçesi yazı dili ile benzeşen veya farklılaşan yönlerinin mukayese edilmesi üzerine olmuştur.

Zelifî ve onun eserleri üzerine Türkmenistan’da birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların çoğu içerik ve kapsam bakımından

birbiriyle benzerlik gösterir. Bu inceleme ve çalışmalar, genellikle şairin hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili bilgi vermek; şiirlerinden seçmeler yayınlamak üzerine olmuştur. Eserlerde verilen şiir örnekleri de genellikle 1940'lı yıllarda yayımlanan şiirler olup bunlar üzerinde üslup ve konu incelemeleri yapılmıştır. şairin eserlerinden hareketle bir gramer incelemesi yapılmamıştır.

Zelilî ile ilgili, Türkiye'de yapılan çalışma yok denecek kadar azdır. Az olan bu çalışmalar da, şair hakkında tanıtıcı bilgi vermek ve birkaç şiir rneği göstermekle sınırlı kalmıştır.

Bu çalışmada ise, ilk defa (hem Türkiye'de hem de Türkmenistan'da), şairin bugüne kadar tespit edilen Arap harfli el yazmalarındaki şiirleri toplanarak transkripsiyonu yapılmış; farklı el yazmalarında bulunan şiirlerdeki değişiklikler mukayese edilmiştir. Böylece, şairin şiirleri bir bütün hâlinde ilk defa ortaya konulmuştur. Aynı şekilde, şiirler üzerinde dil incelemesi yapılması bakımından da bir ilktir.

Çalışmamız, imlâ, fonetik ve morfoloji ile sınırlandırılmış; kelime bilgisi, cümle bilgisi gibi konulara girilmemiştir. Temel olarak, “*Giriş, Gramer İncelemesi, Metin-Aktarma, rnek Metinler, Sonuç*” bölümlerinden oluşmaktadır.

Öncelikle, Türkmenistan'daki “Magtımğulı Adındaki Golyazmalar Institutı (Bugünkü ismi Saparmırat Türkmenbaşı Adındaki Golyazmaları Institutı)” arşivinde bulunan ve Zelilî'nin şiirlerine kaynaklık eden Arap harfli el yazmalarının fotoğrafları temin edilmiştir. Arap harfli metinler esas alınarak Zelilî'nin şiirlerinin transkripsiyonu yapılmış ve transkripsiyonu yapılan bu şiirler Türkiye Türkçesine aktarılarak “Metin” bölümünde karşılıklı sayfalar hâlinde verilmiştir. Metin oluşturulurken “A1” şeklinde numaralandırdığımız ve el yazmaları arşivinde 2012 kayıt numarası ile muhafaza edilen el yazması esas alınmıştır. “A1”de geçen bir şiir diğer el yazmalarında da yer alıyorsa, karşılaştırma yapılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. İncelemede

değerlendirilen bir örneğin geçtiği yeri göstermek için, her şiir Romen rakamlarıyla “I, II, ...V,...X,...L,...C..” şeklinde numaralandırılmış; ayrıca şiirlerin mısra başlarına, bentlerin mısra sayısına göre, 1-4-8-12.. // 1-5-10... şeklinde satır numaraları verilmiştir.

Metnimizi oluşturan ve I-CI numaraları arasında yer alan ilk 101 şiir temel aldığımız “A1” metninde geçen şiirlerdir. CI’den sonra ise, “A1” de olmayan, ancak diğer el yazmalarında geçen şiirler yer almaktadır. CXII-CXXIV numaraları arasında yer alan şiirler ise incelediğimiz Arap harfli metinlerde geçmeyen şiirlerdir. Bu şiirler derleme şiirler olup çoğu da Zelifî’nin akrabalarından değişik tarihlerde derlenmiştir. Bunlar, el yazmalarının bulunduğu bohçalar içinde, tek tek sayfalarda, bazen de küçük bir defterde el yazısı ve Kiril harfleri ile yazılmış şekilde muhafaza edilmektedir. Şairin bugüne kadar ortaya çıkarılmış olan şiirlerinin bütün olarak görülebilmesi için tezimizin metin kısmına bu şiirler de eklenmiştir. Ancak, incelemede değerlendirilmemiştir.

Transkripsiyonu yapılan metin Türkiye Türkçesine aktarılırken mümkün ölçüde mısra sonu kafiye ve rediflere bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Ancak, bazı mısraların aktarılmasında ister istemez kafiye bozulmuştur. Nazım tarzındaki metinlerin aktarılması zorluğu dikkate alınarak bu mısraların sonundaki kafiyeli kelimelerin veya ifadelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiş; hece sayısını ve kafiyeyi tutturmak için zorlama yoluna gidilmemiştir.

“Giriş” bölümünde Türkmenler, Türkmen Türkçesi; Zelifî’nin hayatı, eğitim durumu, edebî kişiliği, şiirlerinin konusu, eserleri, şiirlerine kaynaklık yapan el yazmaları gibi genel konular üzerinde durulmuştur.

Giriş bölümünden sonra yer alan “Gramer İncelemesi” bölümü, “İmlâ Özellikleri, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi” alt başlıklarından oluşmuştur.

İmlâ Özellikleri alt başlığında önce ünlü ve ünsüzlerin sözcük başında, ortasında ve sonundaki yazılış özellikleri ele alınmıştır. Eklerin imlâ özellikleri

incelenirken de, bir ekin yazılış varyantları; sonuna geldiği sözcüklere bitişik ya da ayrı yazılışı; ünsüz uyumuna, ünlü uyumuna ve dudak uyumuna bağlanıp bağlanmadığı değerlendirilmiştir. Ayrıca yine bu başlık altında kelimelerin yazılışları üzerinde durulmuştur.

Burada şunu da belirtmek gerekir; üzerinde inceleme yaptığımız Arap harfli metinlerin hiçbirinde, birkaç belirleyici işaret haricinde (şedde gibi), hareke kullanılmamıştır. Bu durum imlâ özelliklerinin tespitini zorlaştırmaktadır. İmlâ özellikleri, ünlü ünsüz uyumları gibi konuların incelenmesinde, harekesiz yazının elverdiği çerçevede tespit ve hükümler belirtilmiştir.

Gramer İncelemesi bölümünün, *Ses Bilgisi* başlığı altında ünlü ve ünsüz uyumları, ses olayları, ses değişimleri ele alınmıştır. *Şekil Bilgisi* başlığı altında ise, ilk başta metnimizde geçen yapım ekleri, isim ve fiil çekim ekleri, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri değerlendirilmiştir.

Yine şekil bilgisi başlığı altında, anlamlı kelime türü olan isimler ve fiiller ile, görevli kelime türü olan edatlar ve bağlaçlar incelenmiştir. İsimler incelenirken önce isimlere gelen isim çekim ekleri sonra da isim türünden olan sıfatlar, zarflar ve zamirler metnimizden mümkün mertebede fazla örnek gösterilerek değerlendirilmiştir.

İnceleme bölümünde değerlendirilen örneklerin, Türkiye Türkçesindeki anlam karşılıkları genellikle verilmemiştir. Bunun da iki sebebi vardır. Birincisi verilen örneklerin Türkiye Türkçesi karşılıklarının, çoğunlukla, açıkça anlaşılabilir olmasıdır. İkinci sebep ise, incelediğimiz metnin Türkiye Türkçesine aktarılmış olmasıdır. Çalışmanın *metin-aktarma* bölümünde, traskripsiyonlu satır ile bu satırların anlamları, karşılıklı satır numaralarıyla birebir denk getirilmiştir. Böylece de, inceleme bölümünde kullanılan örnek kelime ya da cümlelerin anlamları kolayca görülebilmektedir. Ancak, gerekli görüldüğü durumlarda kullanılan örneklerin anlamları gösterilmiştir. Meselâ, yapım ekleri incelenirken getirilen örneklerin anlam karşılıkları çoğunlukla

verilmiştir. Aynı şekilde, diğer inceleme başlıkları altında verilen örneklerin, bazen, daha net anlaşılabilmesi için tırnak işareti içerisinde Türkiye Türkçesi karşılıkları belirtilmiştir.

Tezimizin sonuna, Zelilî'nin şiirlerine kaynaklık eden ve üzerinde çalıştığımız Arap harfli metinlerin orijinallerinden örnekler eklenmiştir. El yazmaları arşivinde, şairin, 19 farklı el yazmasında şiirleri bulunmaktadır. Metin oluşturulurken bu yazmalardan 10'u kullanıldı. Diğer yazmaların çok yakın dönemde (1960-1970'li yıllar), çoğunlukla da çalاکalem kopya edildiği anlaşılmaktadır. Güvenilir olmadıklarını düşündüğümüz bu el yazmaları metin oluşturulurken kullanılmamıştır.

“Sonuç” bölümünde, “İmlâ, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi” alt başlıklarındaki incelemelerle ilgili varılan sonuçlar ve hükümler yer almaktadır.

Tez yazılırken, mümkün olduğu ölçüde terim birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, terim kargaşasına yol açma kastı olmaksızın, birkaç yerde terim birliği yoktur. Meselâ, *imlâ özelliği* ana başlığı altında, ünlüler, ünsüzler ve ekler incelenip gerekli açıklama ve hükümlerin verilmesi esnasında *ünlünün yazılışı*, *ekin yazılışı* gibi ifadeler de kullanılmıştır.

Son olarak, bizi Zelilî Divânı üzerinde çalışmaya yönlendiren ve her zaman bilgi ve desteğini bizlerden esirgemeyen Hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN'a; tezimin danışmanlığını yürüten Hocam Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOğLU'na ve üzerinde inceleme yaptığımız malzemenin temini için Türkmenistan'da bulunduğum dönemde yardım ve desteklerini esirgemeyen, çalışmamızda kullandığımız birçok kaynağı Türkmenistan'dan getiren Doç. Dr. Seyitnazar ARNAZAROV'a teşekkürü bir borç bilirim.

Hüseyin YILDIRIM

Ankara-2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	vi
Kısaltmalar	xvi
Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti	xvii
Kiril Harflerinin Çeviriyazı Alfabeti	xviii
GİRİŞ	1
1. TÜRKMENİSTAN	1
2. TÜRKMENLER	3
3. TÜRKMEN TÜRKÇESİ ve TÜRKMEN DİYALEKTLERİ.....	7
3.1 TÜRKMEN TÜRKÇESİ	7
3.2 TÜRKMEN DİYALEKTLERİ.....	8
4. ZELİLÎ ve DÖNEMİ	10
4.1 Zelilî'nin Yaşadığı Dönemde Türkmen Boyları ve Yaşadığı Bölgeler	10
4.2 ZELİLÎ'NİN HAYATI	11
4.2.1 Zelilî'nin Doğum ve Ölüm Tarihi İle İlgili Görüşler	11
4.2.2 Zelilî'nin Yaşadığı Bölge.....	12
4.2.3 Zelilî'nin Sürgün Yılları.....	13
4.2.4 Zelilî'nin Eğitim Durumu	14
4.3 ZELİLÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	15
4.4 ZELİLÎ'NİN ESERLERİ	22
GRAMER İNCELEMESİ	
1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	32
1.1. ÜNLÜLERİN VE ÜNSÜZLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ	33
1.1.1 Ünlülerin İmlâ Özellikleri	33
1.1.1.1 <i>a</i> Ünlüsünün Yazılışı.....	33
1.1.1.1.1 Ön Seste <i>a</i> Ünlüsünün Yazılışı	33
1.1.1.1.2 İç Seste <i>a</i> Ünlüsünün Yazılışı	34
1.1.1.1.3 Son seste <i>a</i> Ünlüsünün Yazılışı.....	34
1.1.1.2 <i>e</i> Ünlüsünün Yazılışı.....	34
1.1.1.2.1 Ön Seste <i>e</i> Ünlüsünün Yazılışı.....	35
1.1.1.2.2 İç Seste <i>e</i> Ünlüsünün Yazılışı	35
1.1.1.2.3 Son seste <i>e</i> Ünlüsünün Yazılışı	35
1.1.1.3 <i>ä</i> Ünlüsünün Yazılışı.....	36

1.1.1.3.1	Ön Seste <i>ä</i> Ünlüsünün Yazılışı	36
1.1.1.3.2	İç Seste <i>ä</i> Ünlüsünün Yazılışı	36
1.1.1.4	<i>ı</i> Ünlüsünün Yazılışı	36
1.1.1.4.1	Ön Seste <i>ı</i> Ünlüsünün Yazılışı	36
1.1.1.4.2	İç Seste <i>ı</i> Ünlüsünün Yazılışı	37
1.1.1.4.3	Son seste <i>ı</i> Ünlüsünün Yazılışı	37
1.1.1.5	<i>i</i> Ünlüsünün Yazılışı	37
1.1.1.5.1	Ön Seste <i>i</i> Ünlüsünün Yazılışı	37
1.1.1.5.2	İç Seste <i>i</i> Ünlüsünün Yazılışı	38
1.1.1.5.3	Son seste <i>i</i> Ünlüsünün Yazılışı	38
1.1.1.6	<i>o</i> Ünlüsünün Yazılışı	38
1.1.1.6.1	Ön Seste <i>o</i> Ünlüsünün Yazılışı	39
1.1.1.6.2	İç Seste <i>o</i> Ünlüsünün Yazılışı	39
1.1.1.7	<i>ö</i> Ünlüsünün Yazılışı	39
1.1.1.7.1	Ön Seste <i>ö</i> Ünlüsünün Yazılışı	39
1.1.1.7.2	İç Seste <i>ö</i> Ünlüsünün Yazılışı	40
1.1.1.8	<i>u</i> Ünlüsünün Yazılışı	40
1.1.1.8.1	Ön Seste <i>u</i> Ünlüsünün Yazılışı	40
1.1.1.8.2	İç Seste <i>u</i> Ünlüsünün Yazılışı	40
1.1.1.8.3	Son seste <i>u</i> Ünlüsünün Yazılışı	41
1.1.1.9	<i>ü</i> Ünlüsünün Yazılışı	41
1.1.1.9.1	Ön Seste <i>ü</i> Ünlüsünün Yazılışı	41
1.1.1.9.2	İç Seste <i>ü</i> Ünlüsünün Yazılışı	41
1.1.2	Ünsüzlerin İmlâ Özellikleri	42
1.1.2.1	<i>g</i> ve <i>k</i> Ünsüzlerinin Yazılışı	42
1.1.2.1.1	Ön Seste Yazılışı	42
1.1.2.1.2	İç Seste Yazılışı	42
1.1.2.1.3	Son Seste Yazılışı	42
1.1.2.2	<i>ç</i> Ünsüzünün Yazılışı	42
1.1.2.3	<i>ñ</i> Ünsüzünün Yazılışı	43
1.1.2.3.1	İç Seste <i>ñ</i> Ünsüzünün Yazılışı	43
1.1.2.3.2	Son Seste <i>ñ</i> Ünsüzünün Yazılışı	44
1.1.2.4	<i>s</i> Ünsüzünün Yazılışı	44
1.1.2.5	<i>t</i> Ünsüzünün Yazılışı	45
1.1.2.6	<i>p</i> Ünsüzünün Yazılışı	45
1.1.2.7	Şeddenin Kullanılışı	45

1.2. EKLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	46
1.2.1 Yapım Eklerinin İmlâ Özellikleri	46
1.2.1.1 +lık / +lik, +luğ / +lük İsimden İsim Yapma Eki.....	46
1.2.1.2 +lı / +li İsimden İsim Yapma Eki.....	47
1.2.1.3 +daş İsimden İsim Yapma Eki	48
1.2.1.4 +sız / +siz İsimden İsim Yapma Eki	48
1.2.1.5 +la- / +le- Fiilden İsim Yapma Eki	48
1.2.1.6 -mağ / -mek Fiilden İsim Yapma Eki.....	49
1.2.1.7 -dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki.....	49
1.2.2 İsim Çekim Eklerinin İmlâ Özellikleri.....	50
1.2.2.1 Çokluk Eki	50
1.2.2.2 İyelik Ekleri.....	50
1.2.2.3 Hâl Eklerinin İmlâ Özellikleri.....	53
1.2.2.3.1 İlgi Hâli Eki.....	53
1.2.2.3.2 Yükleme Hâli Eki.....	54
1.2.2.3.3 Yönelme Hâli Eki.....	55
1.2.2.3.4 Bulunma Hâli Eki.....	56
1.2.2.3.5 Uzaklaşma Hâli Eki.....	57
1.2.2.3.6 Eşitlik Hâli Eki.....	57
1.2.2.4 Bildirme Eki	58
1.2.3 Fiil Çekim Eklerinin İmlâsı.....	58
1.2.4 Sıfat-Fiil Eklerinin İmlâsı	61
1.2.5 Zarf-Fiil Eklerinin İmlâsı	63
1.3. KELİMELERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	66
2. SES BİLGİSİ	67
2.1. Ünlüler	67
2.1.1 Ünlü Uyumları	67
2.1.1.1 Kalınlık-İncelik Uyumu (Dil Uyumu)	67
2.1.1.2 Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)	68
2.1.1.2.1 Düzlük-Yuvarlık (Dudak Uyumu) Bakımından Eklerin Durumu	68
2.1.1.2.1.1 +lık / +lik, +luğ / +lük İsimden İsim Yapma Eki.....	68
2.1.1.2.1.2 +lı / +li İsimden İsim Yapma Eki.....	69
2.1.1.2.1.3 +sız / +siz İsimden İsim Yapma Eki	69
2.1.1.2.1.4 -dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki.....	69
2.1.1.2.1.5 teklik 3. şahıs İyelik eki	69
2.1.1.2.1.6 İlgi Hâli Eki.....	70

2.1.1.2.1.7	Yükleme Hâli Eki.....	70
2.1.1.2.1.8	Bildirme Eki.....	70
2.1.1.2.1.9	Görülen Geçmiş Zaman Eki.....	70
2.1.1.2.1.10	Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki.....	71
2.1.1.2.1.11	teklik 2. şahıs emir eki -ğın/-gin.....	71
2.1.1.2.1.12	teklik 3. şahıs emir eki -sın/-sin; -sun/-sün.....	71
2.1.1.2.1.13	-dık/-dik; -duğ/-dük Sıfat-Fiil Eki.....	71
2.1.1.2.1.14	-p Zarf-Fiil Eki.....	72
2.1.2	Ünlü Birleşmesi // Uzaması.....	72
2.1.3	Ünlü Yuvarlaklaşması.....	73
2.1.4	Ünlü Genişlemesi.....	73
2.1.5	Ünlü Daralması.....	73
2.1.6	Ünlü Düşmesi.....	74
2.2.	Ünsüzler.....	74
2.2.1	Ünsüz Uyumu.....	74
2.2.1.1	-ğın / -gin, -ğın / -gün Fiilden İsim Yapma Eki.....	74
2.2.1.2	-dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki.....	75
2.2.1.3	Yönelme Hâli Eki.....	75
2.2.1.4	Bulunma Hâli Eki.....	75
2.2.1.5	Uzaklaşma Hâli Eki.....	75
2.2.1.6	Eşitlik Hâli Eki.....	76
2.2.1.7	Görülen Geçmiş Zaman Kipi.....	76
2.2.1.8	-ğın/-gin Teklik 2. Şahıs Emir Eki.....	76
2.2.1.9	-dık/-dik; -duğ/-dük Sıfat-Fiil Eki.....	76
2.2.1.10	-dıkça/-dikçe Zarf-Fiil Eki.....	77
2.2.2	Ünsüz Değişimleri.....	77
2.2.2.1	b->m- Değişimi.....	77
2.2.2.2	t- ~ d- Değişimi.....	77
2.2.2.2.1	Önseste <i>d</i> ile başlayan örnekler:.....	77
2.2.2.2.2	Önseste <i>t</i> ile başlayan örnekler:.....	77
2.2.2.2.3	Önseste hem <i>d</i> hem de <i>t</i> ile yazılan örnekler:.....	78
2.2.2.3	-ğ- > -v- değişimi.....	78
2.2.2.4	p > f değişimi.....	78
2.2.2.5	-t- > -d- Değişimi.....	79
2.2.2.6	-k- > -g- Değişimi.....	79
2.2.2.7	-k- > -ğ- Değişimi.....	80

2.2.2.8	ķ - > ğ- Değişimi	80
2.2.2.9	ķ > ħ Değişmesi	80
2.2.2.9.1	Ön Seste ķ > ħ Değişmesi	80
2.2.2.9.2	Orta Seste ķ > ħ Değişmesi	80
2.2.2.9.3	Son Seste ķ > ħ Değişmesi	81
2.2.2.10	b- > f-	81
2.2.2.11	b- > p- Değişimi	81
2.2.2.12	f- > p- Değişimi	81
2.2.2.13	ç > ř Değişimi	81
2.2.2.14	ř > ç Değişimi	81
2.2.3	Kelime sonunda “b, c, d, g (ğ)” Seslerinin Durumu	82
2.2.4	Ayının (¸), “ğ” Olması	82
2.2.5	Ünsüz Türemesi	82
2.2.6	Ünsüz Düşmesi	83
2.2.6.1	h Ünsüzünün Düşmesi	83
2.2.6.2	ğ Ünsüzünün Düşmesi	83
2.2.7	Ünsüz İkizleşmesi	83
2.2.8	Metatez	83
3.	ŞEKİL BİLGİSİ	84
3.1.	Yapı Bakımından Kelimeler	84
3.1.1	Basit Kelimeler	84
3.1.1.1	Basit İsimler	84
3.1.1.2	Basit Fiiller	84
3.1.2	Türemiş Kelimeler	84
3.1.2.1	İsimden İsim Yapma Ekleri	84
3.1.2.1.1	+aķ (+ağ) / +ek	85
3.1.2.1.2	+cañ/+ceñ	85
3.1.2.1.3	+çı/çi	85
3.1.2.1.4	+dār	85
3.1.2.1.5	+daş	85
3.1.2.1.6	+dı/+di; +du/+dü	85
3.1.2.1.7	+ğın/+gin	86
3.1.2.1.8	+ħōr	86
3.1.2.1.9	+istān	86
3.1.2.1.10	+kār	86
3.1.2.1.11	+keş	86

3.1.2.1.12	+lık / +lik; +luğ / +lük	86
3.1.2.1.13	+lı / +li; +lu / +lü	87
3.1.2.1.14	+lağ	87
3.1.2.1.15	+sız / +siz	88
3.1.2.1.16	+rağ	88
3.1.2.2	Fiilden İsim Yapma Ekleri	88
3.1.2.2.1	-ağ / -ek	88
3.1.2.2.2	-alğa/-elge	88
3.1.2.2.3	-cañ/-ceñ	89
3.1.2.2.4	-ç	89
3.1.2.2.5	-ğı / -gi, -ğu / -gü	89
3.1.2.2.6	-ğın / -gin, -ğun / -gün	89
3.1.2.2.7	-ğır/-gir	89
3.1.2.2.8	-ğucı/-güci	89
3.1.2.2.9	-ıcı/-ici	90
3.1.2.2.10	-ı/-i; -u/-ü	90
3.1.2.2.11	-k (ğ) / -k (g)	90
3.1.2.2.12	-m	90
3.1.2.2.13	-ma/-me	90
3.1.2.2.14	-maç	91
3.1.2.2.15	-mağ / -mek	91
3.1.2.2.16	-mır	91
3.1.2.2.17	-ış/-iş; -uş/-üş	91
3.1.2.3	İsimden Fiil Yapma Ekleri	92
3.1.2.3.1	+a- / +e-	92
3.1.2.3.2	+al- / +el-	92
3.1.2.3.3	+da-	92
3.1.2.3.4	+ğır-	92
3.1.2.3.5	+k/+k	92
3.1.2.3.6	+la- / +le-	93
3.1.2.3.7	+l-	93
3.1.2.3.8	+r-, +ar- / +er-	93
3.1.2.4	Fiilden Fiil Yapma Ekleri	93
3.1.2.4.1	-ala/-ele-	93
3.1.2.4.2	-ar/-er-	94
3.1.2.4.3	-dar/-der-	94

3.1.2.4.4	-dur- / -dür-	94
3.1.2.4.5	-ger-	94
3.1.2.4.6	-l-	94
3.1.2.4.7	-köz-	95
3.1.2.4.8	-me-/-ma-	95
3.1.2.4.9	-n-	95
3.1.2.4.10	-r-	95
3.1.2.4.11	-ş-	95
3.1.2.4.12	-t-	96
3.1.3	Birleşik Kelimeler	96
3.1.3.1	Birleşik İsimler	96
3.1.3.2	Birleşik Fiiller	97
3.1.3.2.1	Bir İsim İle Bir Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller	97
3.1.3.2.2	Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller	99
3.1.4	İkilemeler ve Tekrarlar	100
3.1.4.1	Tekrarlar	101
3.1.4.2	İkilemeler	101
3.2.	Anlam Bakımından Kelimeler	102
3.2.1	Anlamlı Kelimeler	102
3.2.1.1	İSİMLER	102
3.2.1.1.1	İSİM ÇEKİM EKLERİ	102
3.2.1.1.1.1	Çokluk Kategorisi ve Çokluk Eki	102
3.2.1.1.1.1.1	Ses Düzeni	102
3.2.1.1.1.1.2	Kullanım Şekli	102
3.2.1.1.1.2	İyelik Kategorisi ve İyelik Ekleri	103
3.2.1.1.1.2.1	teklik 1. şahıs	103
3.2.1.1.1.2.1.1	Ses Düzeni	103
3.2.1.1.1.2.1.2	Kullanım Şekli	104
3.2.1.1.1.2.2	teklik 2. şahıs	105
3.2.1.1.1.2.2.1	Ses Düzeni	105
3.2.1.1.1.2.2.2	Kullanım Şekli	106
3.2.1.1.1.2.3	teklik 3. şahıs	107
3.2.1.1.1.2.3.1	Ses Düzeni	107
3.2.1.1.1.2.3.2	Kullanım Şekli	107
3.2.1.1.1.2.4	çokluk 1. şahıs:	108
3.2.1.1.1.2.4.1	Ses Düzeni	108

3.2.1.1.1.2.4.2	Kullanım Şekli	109
3.2.1.1.1.2.5	çokluk 2. şahıs	109
3.2.1.1.1.2.5.1	Ses düzeni	109
3.2.1.1.1.2.5.2	Kullanım Şekli	109
3.2.1.1.1.2.6	çokluk 3. şahıs	109
3.2.1.1.1.2.6.1	Ses Düzeni	109
3.2.1.1.1.2.6.2	Kullanım Şekli	109
3.2.1.1.1.3	Hâl Kategorisi ve Hâl Ekleri	110
3.2.1.1.1.3.1	Yalın Hâl	110
3.2.1.1.1.3.2	İlgi Hâli	110
3.2.1.1.1.3.3	Yükleme Hâli	111
3.2.1.1.1.3.4	Yönelme Hâli	111
3.2.1.1.1.3.5	Bulunma Hâli	112
3.2.1.1.1.3.6	Uzaklaşma Hâli	113
3.2.1.1.1.3.7	Vasıta Hâli	113
3.2.1.1.1.3.8	Eşitlik Hâli	114
3.2.1.1.1.4	Soru Kategorisi ve Soru Eki	114
3.2.1.1.1.5	Aitlik Eki	114
3.2.1.1.1.6	İsimlerde Bildirme (Ek-Fiil)	115
3.2.1.1.1.6.1	Şimdiki// Geniş Zaman Kipi	115
3.2.1.1.1.6.2	Geniş Zaman	116
3.2.1.1.1.6.3	Görülen Geçmiş Zaman	116
3.2.1.1.1.6.4	Öğrenilen Geçmiş Zaman	117
3.2.1.1.1.6.5	Şart	117
3.2.1.1.2	SIFATLAR	117
3.2.1.1.2.1	Nitelendirme Sıfatları	117
3.2.1.1.2.2	Belirtme Sıfatları	118
3.2.1.1.2.2.1	İşaret Sıfatları	118
3.2.1.1.2.2.2	Sayı Sıfatları	119
3.2.1.1.2.2.3	Soru Sıfatları	120
3.2.1.1.2.2.4	Belirsizlik Sıfatları	120
3.2.1.1.3	ZAMİRLER	120
3.2.1.1.3.1	Şahıs Zamirleri	120
3.2.1.1.3.2	Dönüşlülük Zamirleri	124
3.2.1.1.3.3	İşaret Zamirleri	126
3.2.1.1.3.4	Belirsizlik Zamirleri	128

3.2.1.1.3.5	Soru Zamirleri	129
3.2.1.1.4	ZARFLAR	130
3.2.1.1.4.1	Yer ve Yön Zarfları	130
3.2.1.1.4.2	Zaman Zarfları	130
3.2.1.1.4.3	Tarz Zarfları	131
3.2.1.1.4.4	Miktar Zarfları	131
3.2.1.1.4.5	Soru Zarfları	132
3.2.1.2	FİLLER	132
3.2.1.2.1	Fiil Çekiminde Kullanılan Şahıs Ekleri	132
3.2.1.2.2	Bildirme Kipleri	133
3.2.1.2.2.1	Görülen Geçmiş Zaman Kipi	133
3.2.1.2.2.2	Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi	135
3.2.1.2.2.3	Şimdiki Zaman Kipi	136
3.2.1.2.2.4	Gelecek Zaman Kipi	137
3.2.1.2.2.5	Geniş Zaman Kipi	137
3.2.1.2.3	Tasarlama Kipleri	141
3.2.1.2.3.1	Emir Kipi	141
3.2.1.2.3.2	İstek Kipi	143
3.2.1.2.3.3	Şart Kipi	143
3.2.1.2.3.4	Gereklilik Kipi	144
3.2.1.2.4	Birleşik Fiil Kipleri	144
3.2.1.2.5	Fiillerde soru	145
3.2.2	Görevli Kelimeler	145
3.2.2.1	EDATLAR	145
3.2.2.2	BAĞLAÇLAR	150
3.2.2.3	ÜNLEMLER	151
3.3.	Sıfat-Fiil Ekleri	151
3.3.1	-dık/-dik	151
3.3.2	-acağ / -ecek	152
3.3.3	-an/ -en	152
3.3.4	-ğan/-gen	152
3.3.5	-mış/-miş	153
3.3.6	-r, -ar/-er	153
3.3.7	-maz/-mez	153
3.3.8	-ır .... -mAz	153
3.4.	Zarf-Fiil Ekleri	154

3.4.1	-a/-e	154
3.4.2	-anda/ -ende	154
3.4.3	-andın/-endin	154
3.4.4	-ansoñ/-ensoñ	154
3.4.5	-dıkça/dikçe	155
3.4.6	-ğaç / -geç	155
3.4.7	-ıban / -iben	155
3.4.8	-ınça/ -inçe	155
3.4.9	-li (<-eli)	155
3.4.10	-may/-mey	155
3.4.11	-mayın/-meyin	156
3.4.12	-p; -ıp/ -ip, -up/ -üp	156
TRANSKRİPSİYONLU METİN-AKTARMA		157
ORİJİNAL METİNLERDEN SEÇME ÖRNEKLER		584
SONUÇ		641
KAYNAKÇA		649
EKLER		665
ÖZET		669
ABSTRACT		670

Kısaltmalar

A1	: 2012 kayıt numaralı metin
A2	: 42 kayıt numaralı metin
A3	: 369 kayıt numaralı metin
A4	: 7075 kayıt numaralı metin
A5	: 942 kayıt numaralı metin
A6	: 764 kayıt numaralı metin
A7	: 281 kayıt numaralı metin
A8	: 1383 kayıt numaralı metin
A9	: 3772 kayıt numaralı metin
A10	: 3445 kayıt numaralı metin
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
akt.	: aktaran
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
C.	: cilt
çev.	: çeviren
haz.	: hazırlayan
S	: sayı
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: yayını, yayınları

Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti

آ	a, ā, ä	ص	ş
ا	a, ā, ä, ā̄, e	ض	z
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ٹ	ṭ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	g, k
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	نك	ñ
ز	z	و	o, ö, u, ū, ü, v
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ى	y, ı, i, ĩ
ش	ş	ء	,

Kiril Harflerinin Çeviriyazı Alfabeti

Kiril	Lâtin Karşılıkları	Kiril	Lâtin Karşılıkları
А а	A a	О о	O o
Б б	B b	Ө ө	Ö ö
Ж ж	C c	П п	P p
Ч ч	Ç ç	Р р	R r
Д д	D d	С с	S s
Э э	E e	Ш ш	Ş ş
Е е	E e (Ye ye)	Т т	T t
Ә ә	Ä ä	У у	U u
Ф ф	F f	Ү ү	Ü ü
Г г	G g (Ğ ğ)	В в	V v
Х х	X x	Й й	Y y
Ы ы	I ı	З з	Z z
И и	İ i	Ц ц	Ts ts
Ж ж	J j	Щ щ	Şç şç
К к	K k	Ю ю	Yu yu
Л л	L l	Я я	Ya ya
М м	M m	Ё ё	Yo yo
Н н	N n	Ъ ъ	Ayırma
Ң ң	Ñ ñ	Ь ь	İnceltme

GİRİŞ

1. TÜRKMENİSTAN

Türk Cumhuriyetlerinden biri olan Türkmenistan, 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmış ve ülkenin daimi tarafsızlığı 12 Aralık 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca da kabul edilmiştir.

Türkmenistan'ın bağımsızlığını ilk Türkiye tanımıştır. Türkmenistan başkanlık sistemi ile yönetilen, anayasasına göre, demokratik, laik bir hukuk devletidir. Tarafsızlık statüsü Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından da onaylanan ülkenin *Halk Maslahatı* millî iradenin en yüksek temsilcisi niteliğindedir. Ayrıca anayasa değişikliği, referandum, ülkenin ekonomik, sosyal ve politik gelişmesine yön verecek ana konularda tavsiyeleri tartışma ve karar alma yetkisine sahiptir. Ancak Halk Maslahatı yasama organı değildir. Türkmenistan'ın yasama organı meclistir. Halk Maslahatı kararları meclis tarafından yasalaştırılır. Meclis, anayasanın hazırlanması ve değiştirilmesi, kanunların yasalaştırılması, parlamento ve başkanlık seçimlerinin tarihlerinin belirlenmesi, Başbakan yardımcılarınca yürütülen faaliyetlerin onaylanması, bütçenin onaylanması hususlarında yetkilidir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkmenistan>).

Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'tır. Ülke, Ahal, Balkan, Daşoğuz, Mari ve Lebap olmak üzere beş vilayetten oluşur. Ayrıca, Aşkabat da vilayet statüsündedir. Yüzölçümü 488.100 km² olup bunun 375.000 km²'si çöldür. Önemli şehirleri Aşkabat, Mari (Merv), Türkmenbaşı (Krasnovotsk), Daşoğuz, Türkmenabat (Çarçöv), Balkanabat (Nebitdağ), Köhne Ürgenç, Atamurat (Kerki)'dir.

Ülkenin kuzeybatısında Kazakistan, kuzeydoğusunda Özbekistan, güneydoğusunda İran, batısında ise Hazar Denizi yer alır. Sınırlarının toplam uzunluğu 3.736 km. (İran: 992 km., Afganistan: 744 km., Özbekistan: 1.621

km., Kazakistan: 379 km.) olup ayrıca, ülkenin batısında Hazar Denizi'ne 1.786 km. kıyısı vardır. İklimi yazın sıcak ve kurak, kışın ise oldukça soğuk olan subtropikal çöl iklimidir.

2003 yılı nüfus sayımına göre ülke nüfusu 6.070.000 kişidir. Bu nüfusun % 94,7si Türkmen, % 2si Özbek, % 1,8i Rus, % 1,5i Azeri, Ermeni, Kazak ve Tatarlardır. Dinî inanış bakımından insanların % 88i Sünni Hanefi, % 10u (Doğu) Ortodoks ve % 2si de diğer inanışlara bağlıdır (TİKA: Türkmenistan Ülke Raporu).

Türkmenistan'da 12 Nisan 1993 tarihinden itibaren Kiril harflerinin bırakılması, belli bir süre sonra da Lâtin alfabesine geçilmesi kararlaştırılmıştır. 9 yıllık zorunlu eğitim bulunan ülkede ayrıca 9 yıllık meslek okulları ve bunlara bağlı 4 yıllık yüksek eğitim okulları (Üniversiteler) vardır. Ama 2007 senesinden sonra zorunlu eğitim okullarda 10 sene ve Üniversitelerde de 5 sene olmuştur. Ülkede "Magtımkulı Devlet Üniversitesi", "Türkmenistan Bilimler Akademisi", "Türkmen - Türk Üniversitesi" ve diğerleri mevcuttur.

Türkmenistan'da üretilen başlıca tarım ürünleri; pamuk, arpa, buğday, mısır, çeltik, susam, kavun, karpuz, üzüm, meyan kökü ve doğal ipektir. Orta Asya'da Özbekistan'dan sonra ikinci önemli pamuk üreticisidir. Dünya sıralamasında ise ilk on ülke arasında bulunan bu ülkenin pamuk üretimi, toplam tarım sektörünün %70'ini oluşturmakta ve ürünün %20'si işlenmek üzere diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine ihraç edilmektedir. Ayrıca pamuk ihracından elde edilen gelir, toplam ihracat gelirinin %20'sini oluşturmaktadır.

Bitki örtüsü bakımından fakir olan Türkmenistan, madenler yönüyle oldukça zengindir. Madencilik ve enerji sektörü, sahip olduğu zengin mineral kaynaklar nedeni ile sanayi, üretimde önemli bir yer tutmaktadır. Ülkenin işletilebilen başlıca doğal kaynakları; doğal gaz, sodyum sülfat, krom

(Karaboğaz Lagunu), sülfür, kurşun, galyum (Gaurdak Bölgesi), bentonit (Oglanlı Bölgesi), brom, iyot (Çeleken, Nebitdağ) ve petroldür. Ayrıca, önemli miktarda sodyum ve potasyum çıkartılarak, kimya sanayinde kullanılmaktadır. Tuz üretimi madencilik faaliyetleri arasında önemli bir yer tutmakta ve üretimin büyük kısmı kimya sanayinde kullanılmaktadır. Ülkede son yıllarda altın ve platin rezervlerine de rastlanmıştır.

Türkiye ile Türkmenistan arasında imzalanan “Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması” uyarınca petrol, maden ve enerji kaynaklarının aranması, çıkarılması ve işletilmesi konularında anlaşmaya varılmıştır. Sanayi geliştirmektedir.

Türkmenistan ekonomisinin temel taşı pamuk, doğal gaz ve petrol oluşturmaktadır. Gerek elektrik üretimi, gerek diğer enerji kaynakları, özellikle de doğal gaz açısından zengin bir ülkedir. Orta Asya Cumhuriyetleri arasında en büyük doğal gaz rezervlerine ve yıllık üretim kapasitesine sahip olan ülke Türkmenistan’dır. Üretilen doğal gazın %84’ü ihraç edilmektedir. Doğal gazın ihracatı için Rusya üzerinden geçen boru hattı kullanılmaktadır. Ayrıca, 1997 yılında açılmış olan 200 km.lik, İran ile bağlantı sağlayan sınırlı kapasitedeki bir boru hattı da mevcuttur. Türkmen gazının Türkiye'ye de getirilmesi için çalışmalar sürmektedir. Ülkede bulunan petrol rezervlerinin ise, 1.1 milyar ton (1.7 milyar varil) olduğu tahmin edilmektedir. Bugün yıllık üretim ortalama 5 milyon ton düzeyindedir. Ham petrol, yıllık kapasitesi 5.5 milyon ton olan Türkmenbaşı Rafinerisi’nde işlem görmektedir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkmenistan>: 10.03.2008).

Ülkenin resmî dili Türkmencedir. *Ahal-Teke atı*, *halı motifi*, *pamuk kozası*, *buğday başağı* Türkmenistan’ın millî sembolleridir ve bu semboller Türkmenistan’ın bayrağına da yansımıştır.

2. TÜRKMENLER

Günümüzde esas olarak Türkmenistan Türkleri için kullanılan “Türkmen” kelimesini ilk defa zikreden Kâşgarlı Mahmut’tur (Kara 2007: 233).

10. yüzyılda Müslüman olan Oğuzlara 11. yüzyıldan başlayarak *Türkmen* denilmeye başlanmıştır. 13. ve 14. asırlarda *Oğuz* etnik adı yerini tamamen *Türkmen* kelimesine bırakmıştır. Bu asırlarda hem Türkistan'daki hem Azerbaycan ve Anadolu'daki Oğuzlardan artık *Türkmen* diye bahsedilir. *Oğuz* adı sadece destanî rivayetlerde kalmıştır. *Türkmen* etnik adı Türkmenistan bölgesinde bugüne dek kesintiye uğramadan devam etmiştir (Ercilasun 2007: 230).

“Türkmen” kelimesinin etimolojisi üzerinde değişik görüşler ileri sürülmüş, ancak Jean Deny'nin ileri sürdüğü görüş (Türk+men “koyu Türk, saf kan Türk”), ilim âleminde genel kabul görmüştür (Kara 2007: 233).

Tarihçi Faruk Sümer'e göre, X. yüzyılda Oğuzlar'dan Müslümanlığı kabul eden zümrelere, onları gayri Müslim kardeşlerinden ayırt etmek için, Maveraün-nehr Müslümanlarınca *Türkmen* adı veriliyordu. Oğuzlar, Müslümanlar tarafından kendilerine verilen bu adı uzun bir zaman benimsemediler. XIII. yüzyıl başlarından itibaren artık her yerde *Türkmen Oğuz*'un yerini almıştır (Sümer 1972: 79).

Görüşlerden bir diğerine göre, önce Farsça olan “Türkmanend” kelimesi zaman içinde “Türkmen”e dönmüştür. Bu şekliyle de Fars tarihçisi olan Kalgıdizi'nin kitabında yer almıştır. Ayrıca Abu El-Fazıl El-Belkıy, “Oğuz” anlamına gelen Türk ifadesini tüm yazılarında kullanmıştır. Tarihçi Ebü Fidâ'ya göre bu ad, Türkmenlerin İslam'ı kabul etmesinden sonra doğmuştur. Türkmenlerin bu adı almasının nedeni, Horasan ve Mezopotamya Türklerinin Müslüman olduktan sonra “tercüman” diye adlandırılmalarıdır. Çünkü bu cemaat Arap fatihleriyle Müslüman olmayan *Türkler* arasında tercüman olarak görev yapmışlardır. Bu unvan zamanla değiştirilerek Türkmen olmuştur. Bir diğer görüş ise “Türkmen” kelimesinin, “Türk” ve “iman” kelimesinin birleşmesiyle doğan ve “İmanlı Türk” anlamına gelen bir ifadenin kısaltılmış hâli olduğudur.

Tarihçi Derbülü, “Oğuzhan'a mensup olan bazı oymaklar Horasan'ın

batisına göç ederek orada yerleşti ve babaları döneminden kalan sert şiveyi kullandıklarından dolayı Horasan halkı tarafından Türk'e benzer adını aldılar" demektedir. Rus Bartold da bu konuda, "Türkmen adı aslı meçhul olan bir kelimedir. İlk defa MS 10. yüzyıla ait olan kitaplarda kullanılmaya başlanmıştır" demektedir. Türk tarihçisi Yılmaz Öztuna'ya göre ise, Müslümanlar "Türkmen" adını Müslüman Oğuz Türklerine vermişlerdir. Ayrıca bu kelime MS 11. yüzyılda Oğuz adının eş anlamı olarak Oğuz kabilelerine de verilmiştir (Bilim Araştırma Vakfı 1999: 48-50).

Bir diğer görüş, "Türk-i emîn" terkihi üzerinde yapılan tahlildir. Araplar, savaşçı Türklerin İslamlaşmasını çok önemsiyorlardı. Oğuzların Maverâünnehir'deki sivil ve askerî temaslar esnasında Müslüman olanlarına ahlak ve barış bakımından aynı safta bulunmakla emanete kavuşmaktan hareketle "Türk-iman" demişlerdir. Kelime zamanla *Türkemen* ve *Türkmen* halini almıştır. Azerîlerin Türkmenlere hâlen Türkemen demesi, diğer tezleri fonetik bakımdan zayıflatmaktadır. Bir başka teze göre Türkmen kelimesi, Türk kelimesine İran dillerinden gelen ve "Türke benzeyen" anlamı veren *mânend* kelimesinin eklenmesiyle oluşmuştur. Modern araştırmacılar ise -man/-men ekinin yoğunlaştırma işlevi gördüğü ve "saf Türk" veya "çoğu Türkler gibi" şeklinde tercüme edilebileceğini öne sürmektedirler (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Türkmenler>: 10.03.2008).

Tarihî bakımdan tüm Batı veya Oğuz Türklerine Türkmen veya Turkoman denilmesine karşın günümüzde terim genellikle Türkmenistan'da ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde yaşayan halklar ve Irak Türkmenleri için kullanılmaktadır.

Bugün Türkmenistan'da yaşayan ve diğer Türk boyları gibi uzun yıllar göçebe bir hayat süren Türkmenler, Oğuz grubuna mensup Türk boylarındandır. Teke, Yomut, Ersarı, Sarık, Salır, Gökleñ ve Çovdur Türkmen uruklarının en büyükleridir.

Oğuzların-Türkmenlerin aktif bir şekilde tarih sahnesine çıkmaları, bazı

Oğuz uruklarının İslâmiyeti kabul ettiği zamana rastlar. Oğuz yabgusu, Müslümanlığı benimseyen kardeşlerinin üzerine yürümüştür. Sonraları kendi adını taşıyan bir devlet kuracak olan Selçuk Bey, yabguya karşı mücadele etmiş ve Türkmen adıyla anılmaya başlayan Müslüman Oğuzları korumuştur.

Bu hadiseden sonra Türkmenler, Selçuk Bey önderliğinde Batıya doğru hareket ederek Horasan, Hazar taraflarına yönelmişler ve onun adını taşıyan “Büyük Selçuklu Devleti”ni kurmuşlardır. Ancak yaygınlaşan Moğol istilâsı, “Selçuklu Devleti”nin ve Türkmenlerin kaderini değiştirmiştir. Türkmen uruklarının bir kısmı Maverâünnehir, Horasan, Mangışlak civarında kalmış; diğerleri Azerbaycan’a ve Anadolu’ya yerleşmişlerdir. Bu olaydan sonra Hazar ötesi Türkmenleriyle Azerbaycan ve Anadolu Türkmenleri ayrı topraklarda yaşamış, kültürlerinde ve dillerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Hazar ötesinde kalan Türkmenler; bir süre Moğolların ve Timurluların idaresinde yaşamış, Moğol asıllı Kalmukların saldırılarına dayanamayarak bugünkü Türkmenistan’ın batısında bulunan Köpetdağ taraflarına çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu bölgede Türkmenlerin güçlenmesi Hive Hanlığı’nı ve İran Şahlığı’nı rahatsız etmiş; Hive Hanı Ebulgazi Bahadır Han ve Türk Asıllı İran Şahı Nadir Kulu Han Türkmenlere ağır kayıplar verdimişlerdir.

18. yüzyılda biraz kendini toparlayan Türkmenler, İran Şahlığı’nın ve Hive Hanlığı’nın baskısından da kurtulmak amacıyla Merv bölgesine doğru yayılmışlar; burada giriştikleri mücadelelerde İranlıları ve Hive Hanlığı’nı yıldırmışlardır. Bundan sonra derin bir nefes alan Türkmenler, 1860 yılından itibaren hür ve müstakil bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Ancak bu sakin dönem pek fazla sürmemiş; Ruslar 1879 yılında Türkmenistan’ı işgâl etmeye karar vermiş; Türkmenler bu defa da Ruslara karşı mücadele etmişlerdir. Göktepe kalesi ve civarında yapılan savaşlarda ağır kayıplar veren Türkmenler, Rus yenilgisini kabullenmek zorunda kalmışlardır. 19.yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında birkaç defa ayaklansalar bile bu ayaklanmalar Ruslar tarafından bastırılmıştır (Kara 2007: 233-34).

Yetmiş yıl kadar Sovyet egemenliği altında yaşayan Türkmenler 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur.

3. TÜRKMEN TÜRKÇESİ ve TÜRKMEN DİYALEKTLERİ

3.1. TÜRKMEN TÜRKÇESİ

Türkmen Türkçesi, Batı/Oğuz grubu Türk yazı dillerini oluşturan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi ile bir arada yer alır.

Eski Oğuzcaya ait unsurları da bünyesinde taşıyan Türkmen Türkçesi, Çağataycanın tesirinde gelişmiş bir yazı dilidir. Sovyetler döneminde, edebî dil için Yomut ve Teke ağızları esas alınmış; ancak sonradan değişik ağızlara ait unsurların da yazı dilinde işletilmesiyle Türkmen Türkçesi bugünkü hâlini almıştır (Kara 2007: 234).

Türkmen Türkçesi, 1990 yılından itibaren Türkmenistan'ın devlet dilidir. Yaklaşık 30 diyalekt ve ağzı vardır. Bu diyalektlerin isimleri, etnik grupların isimlerine göre verilmiştir. Bunlar: Mari ve Akal ağızlarını da yansıtan Teke; kuzey ve batı ağızlarının da dahil olduğu Yomut, Salur, Saruk, Gireklen, Çovdur, Ersarı, Alili, Karadaşlı, Emreli, Sakar, Ata, Bayat, Nohur, Deşi, Muşe ve diğerleridir (Nepesova, Nazarov, Gklenov 2004: 271).

Türkmen Türkçesi ile ilgili önemli eserler, 1920'li yılların sonuna doğru yayımlanır. Bunlar, genellikle gramer, sözlük ve kılavuz kitaplarıdır. 1930'lu yıllarda Türkmen dili ve edebiyatıyla ilgili ders kitaplarının yazılmasına ağırlık verilmiştir. 1940'lı yıllarda Türkmen Türkçesi imlâ kılavuzu hazırlanmış, Türkmen Türkçesi ile ilgili detaylı araştırmalar yapılmıştır.

Türkmenler; yazılı edebiyatlarının başlangıcından (18. yüzyıl) 1928'e kadar Arap, 1928-1940 yılları arasında Lâtin, 1940'tan sonra da Kiril alfabetini kullanmışlardır. Türkmenistan Meclisi'nin, 12 Nisan 1993 tarihinde aldığı bir kararla, Lâtin alfabetini esas alan yeni Türkmen alfabetine geçmeyi

kabul etmişler; bu karara göre yeni alfabe 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren resmen kullanılmaya başlanmış; daha sonra alınan bir kararla birkaç harfte değişiklik yapılarak 1 Ocak 2000'de bütünüyle Lâtin alfabesine geçilmiştir (Kara 2007: 234).

3.2. TÜRKMEN DİYALEKTLERİ

Türkmen Diyalektlerinin Sınıflandırılması: C. *Amansariyev* "Türkmen Dialektologiyası" adlı eserinde, Türkmen Türkçesinin diyalektlerini üç prensip esasında: *tarihî-etnik yönden, bölgesel yönden, dilbilimsel açıdan* sınıflandırmıştır. Bu üç esasa göre Türkmen ağızlarının sınıflandırılması şu şekildedir (Amansariyev 1970: 54-61):

a.) Tarihî-Etnik Yönden Sınıflandırılması

Bu sınıflandırma Türkmenleri oluşturan boyların, urukların isimlerine göre yapılır:

1. Teke diyalekti, 2. Yomut diyalekti, 3. Gökleñ diyalekti, 4. Salır diyalekti, 5. Sarık diyalekti, 6. Ärsarı diyalekti, 7.Çovdur diyalekti, 8. Garadaşlı - Alili (Yazır) diyalekti, 9. Nohur diyalekti, 10. Mürçe diyalekti, 11. Änev diyalekti, 12. Hasar şivesi, 13. Sakar diyalekti, 14. Eski diyalekti, 15. Hatap şivesi, 16. Mukrı diyalekti, 17. Surhı diyalekti, 18. Kıraç diyalekti, 19. Arabaçı şivesi, 20. Çandır diyalekti, 21. Çeges diyalekti, 22. Bayat şivesi, 23. Gıpçak Ağızları, 24. Yemreli şivesi, 25. Mehinli şivesi, 26. Düyeçi şivesi, 27. Ata şivesi, 28. Olam diyalekti.

b.) Diyalektlerin Bölge Açısından (Coğrafi Açıdan) Sınıflandırılması

Türkmen Türkçesinin diyalekt, şive ve ağızlarının konuşulduğu bölgelere göre gruplandırılması ve coğrafi isimler esas alınarak yapılan sınıflandırmadır:

1. Lebap Diyalektleri. Bu gruba giren diyalektler, şiveler ve ağızlar: 1) Ärsarı diyalekti, 2) Sakar diyalekti, 3) Eski diyalekti, 4) Hatap şivesi, 5) Mukrı

diyalekti, 6) Surhı diyalekti, 7) Kıra diyalekti, 8) Arabaçı şivesi, 9) Çandır diyalekti, 10) Çeges diyalekti, 11) Bayat şivesi, 12) Gıpçak ağızları, 13) Olam diyalekti.

2. Merkezî Diyalektler. Bu gruba şu diyalekt ve şiveler dahildir: 1) Teke diyalektinin Ahal şivesi, 2) Garadaşlı — Alili diyalektinin Alili şivesi 3) Änev diyalekti, 4) Hasar şivesi, 5) Mehinli şivesi.

3. Marı Diyalektleri. Bu gruba giren diyalekt ve şiveler: 1) Teke diyalektinin Marı şivesi, 2) Burkaz ağızı, 3) Pendi diyalekti (Sarık diyalekti), 4) Saragt diyalekti (Salır diyalekti).

4. Sumbar Diyalektleri. Bu gruba ait diyalekt ve şiveler: 1) Gökleñ diyalekti, 2) Nohur diyalekti (Nohur ve Kürüjdey ağızları, 3) Mürçe şivesi.

5. Günbatar-Demirgazık (Batı-Kuzey) Diyalekti (Yomut diyalektinin Günbatar şivesi).

6. Demirgazık Diyalektleri. Bu gruba giren diyalektler: 1) Yomut diyalektinin Demirgazık şivesi (Yomut ve Uşak ağızları), 2) Çovdur diyalekti, 3) Yemreli diyalekti, 4) Garadaşlı-Alili diyalektinin Garadaşlı şivesi, 5) Düyeçi şivesi.

c.) Diyalektlerin Dil Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Diyalektleri kendine has dil özelliklerine göre, yani dilbilimsel nokta-i nazardan; fonetik, morfolojik ve leksikolojik özelliklerini esas alarak yapılan sınıflandırmadır. Bu özellikler dikkate alınarak Türkmen diyalektleri iki büyük gruba ayrılır:

1. Apikal (=Dilucu) Diyalektler. Bu gruba Teke, Yomut, Gökleñ, Salır, Sarık, Ärsarı, Garadaşlı, Alili, Yemreli, gibi diyalekt ve şiveler dahildir.

2. Dorsal (=Dilüstü) Diyalektler. Bu gruba Çovdur, Nohur, Änev, Eski, Mukrı, Surhı, Kıraç, Arabaçı, Çandır, Çeges, Hatap, Bayat, Düyeçi, Gıpçak gibi diyalekt şive ve ağızlar dahildir.

4. ZELİLÎ ve DÖNEMİ

4.1 Zelilî'nin Yaşadığı Dönemde Türkmen Boyları ve Yaşadığı Bölgeler

Zelilî'nin yaşadığı dönem olan XVIII. ve XIX . asırlarda, Türkmenlerin esas tayfaları genel itibariyle aşağıdaki bölgelerde yaşıyorlardı (Ahundov-Gürgenli 1949: 6):

1. Gökleñler: Etrek, Gürgen, Çendir ırmaklarının boyunda ve İran'ın Astrabad, Gürgen vilayetlerinde; yine bir bölümü Amuderya boyunda ve Daşhovuz'da yerleşmişlerdir.

2. Tekeler: Mañğışlak'tan Balkan dağlarına ve Murgap'a kadar olan bölgede hareketli yaşamlarına devam ederek; Ahal'da, Tecen, Murgap ırmaklarının boylarında ve dağınık gruplar hâlinde Hive'de.

Ayrıca Tekeler Garagum'da da yaşıyorlardı.

3. Yomutlar: Hazar denizinin doğusunda ve Etrek ırmağının kıyılarında, Köpetdag'ın eteklerinde, bugünkü Daşhovuz bölgesinde (Ürgenç, Porsı, Yılanlı vb. yerlerde) ve Garagum'da.

4. Ärsarılar: Bugünkü Çärcäv ve Kerki bölgelerinde, Amuderya boyunda ve Afganistan'da.

5. Sarıklar: Marı'da, Pende, Tagtabazar, Yolöten rayonlarında.

6. Salırlar: Esas olarak Saragt'ta olmak üzere bir bölümü de Amuderya kıyısında.

7. Çovdur ve İğdirler: Köneürgenç, Porsı (bugünkü Kalinin) rayonlarında ve Demirgazık bölgesinde.

8. Alililer: Hive'de ve Kaka rayonunda.

9. Şıhlar: Darganata'da.

10. Yemreliler: bugünkü Daşhovuz bölgesinde.

11. Garadaşlılar (önceki Yazırlar): Köpetdag eteklerinde ve Porsı, Yılanlı rayonlarında.

12. Nohurlılar: Bugünkü Nohur köyünde.

4.2 ZELİLÎ'NİN HAYATI

Zelilî, XIX. asır Türkmen Klasik Edebiyatı'nın önemli temsilcilerindendir. Şairin asıl adı "Gurbandurdı" olup "Zelilî" ise onun edebî mahlâsıdır ve "ezilen, horlanan, omzuna basılan, âciz, aşağılanan" gibi manaları ifade eder. Zelilî XIX. asır Türkmen klâsik edebiyatı tarihinde aldığı yere göre Kemine, Seydî, Mollanepes vs. ile aynı seviyededir.

Türkmenlerin Gökleñler tayfası, genel itibariyle, Gayı ve Dodurga olmak üzere iki büyük uruğa ayrılır. Zelilî, Gökleñ tayfasının, Dodurga uruğunun, Gerkez boyunun, Nazargulı bölüğünün, Kemerler adlı kolundandır (Durdıyev 1960: 5).

Zelilî'nin babasının adı Mähmetdövlet, annesinin adı Hurma'dır. Kardeşinin adı ise Nepes'dir. Annesi Hurma, Türkmenlerin büyük şairi Mahdumkulı'nın kız kardeşidir (Övezgeldiyev 1982: 6). Ancak, şairin annesinin Mahdumkulı'nın kız kardeşi değil, kız kardeşinin kızı olduğuna dair görüşler de vardır (Durdıyev 1960: 5).

Şair, tahminen 1779-1780 yıllarında, hâlen İran sınırları içinde bulunan Gürgen nehri civarındaki, Gürgen'in Garaguzı köyünde dünyaya gelip bir müddet oralarda yaşamış; daha sonra da Etek, Garrıgala bölgelerinde ömür sürmüştür (Azmun 1966: 54, Çarıyarov 1990: 41).

4.2.1 Zelilî'nin Doğum ve Ölüm Tarihi İle İlgili Görüşler

Şairin doğum ve ölüm tarihleri ilgili farklı görüşler vardır. Ancak bu

görüşler, esas itibariyle, birbirinden çok da uzak yılları işaret etmez. A. Ahundov-Gürgenli, 1940 yılında çıkan *Zelilî* ile ilgili eserinde şairin doğum yılını XVIII. asrın sonlarında (1780-90'lı yıllar); ölüm yılını ise 1844 olarak verir (Ahundov-Gürgenli 1940: 5). Aynı şekilde, B. A. Kariyev, 1943 yılında yayınlanan *Zelilî ve Onun Dövri* adlı eserinde şairin doğum ve ölüm yılını 1780-90 – 1844 yılları olarak belirtir (Kariyev 1943: 3). G. Gurbansähedov, “Gurbandurdu-Zelili” adlı makalesinde şairin doğum yılını 1790, ölüm yılını 1844 şeklinde belirtir (Gurbansähedov 1945). G. İ. Karpov “Seydi Bilen Zeliliniñ Dövrünü Övrenmek Üçin Materiallar” adlı makalesinde, Zelilî'nin doğum yılını 1780, ölüm yılını 1844 olarak gösterir (Karpov 1945).

S. Durdiyev, 1954 yılında yayınladığı *Zelili Goşgılar* adlı eserinde şairin Garrigala, Etrek rayonlarında tahminen 1800 yıllarında doğup, 1853 yılında öldüğünü söyler (Durdıyev 1954: 5). S. Durdiyev, 1959 yılında çıkan *Zelili Eserler* adlı çalışmasında ise şairin 1798-1800 yılları civarında Gürgen'de doğduğunu; 1852-1853 yıllarında, 54 yaşında öldüğünü belirtir (Durdıyev 1959: 3-5).

Sonuç olarak yukarıda da belirtildiği üzere şairin doğum tarihi 1779 yılından başlayıp 1800 yılına kadar tasavvur edilip, ölüm yılı olarak ise, 1844 yılından 1853 yılına kadar hesaplanmaktadır. Doğum ve ölüm tarihi ile ilgili farklı görüşlere ışık tutacak önemli bir araştırma ise S. Miradov'a aittir. Yazar, *Zelili (Şahırıñ Dövri Hem Döredicilik Dünyäsi)* adlı eserinde kendisinden önceki, Zelilî'nin doğum ve ölüm tarihiyle ilgili görüşleri değerlendirmiştir. Daha sonra da gerek şairin şiirlerinden, gerekse yaşadığı dönemdeki diğer şairlerle ilgili bağlantılardan (Mahdumkulı, Seydî gibi) ve de yaşayan akrabalarının rivayetlerinden hareketle şairin **1780** yılında dünyaya geldiğini ve **1854** yılında öldüğünü belirtmiştir (Miradov 1983: 19-45).

4.2.2 Zelilî'nin Yaşadığı Bölge

Zelilî, Gürgen'in Garaguzı köyünde doğmuş; Etrek, Kariyev bölgelerinde de yaşamış; ömrünün çoğunu Etrek ırmağı boyunda geçirmiştir

(Durdıyev 1959: 3; Çarıyarov 1990: 41).

Şairin doğum yeri ve yaşadığı bölgelerle ilgili şiirlerinde bazı bilgilere rastlanmaktadır. Konuyla ilgili, her dördlüğün son mısraında “Köñül ārzū eyler, vaţanım, seni” nakaratının bulunduğu şiirinde şair, yaşadığı bölgeyi tüm güzellikleriyle, bölge insanının sosyal durumuyla gözler önüne getirir ve bu bölgelere duyduğu hasreti, özlemi vurgular. Şu iki mısrada şair doğup yaşadığı yeri işaret eder:

“Etrek, Gürgen yurdım, gezen yerlerim,
Köñül ārzū eyler, vaţanım, seni” XVII-3-4.

Zelilî'nin köyü Karrıkala'dır. Sürgün yıllarında “kıyametlik dostu” Seydî'ye ithaf ederek selâm ve mektup tarzında yazdığı şiirde köyünden, yurdundan sürülen halkıyla birlikte Karrıkala'ya dönme özlemini dile getirir:

“Cem bolup yörisek, qalmasa biri,
Sürrip barsaq Qarrıqala, Seyidî!” I-67-68.

4.2.3 Zelilî'nin Sürgün Yılları

Şair ömrünün 7-10 yılını sürgün olarak Hive'de geçirmiştir.

1806 yılında Hive Hanlığında Muhammed Rahim devletin başına geçer. Hive Hanlığını siyasî ve ekonomik yönden güçlü bir devlet hâline getirme hedefiyle önce kendi yurdunun içişlerini tertip eder. Kazakları, Karakalpakları daha sonra da Aral'ı kendine tam bağımlı hâle getirir. Daha sonra da hedefini Türkmenlere doğrultur ve bu dönemde dağınık hâlde yaşayan Türkmen boyları, urukları üzerine yürür (Mätgeldiyev 1990: 27-30).

1819 senesinde Hive Hanı Muhammed Rahim Han, Karrıkala'da yaşayan Türkmenlere ansızın baskın yaparak bütün köy ahalisini Hive'ye götürmüştü; Zelilî de bunlarla birlikte Hive'ye gitmiş ve yedi sene sürgün hayatı

yaşamıştır (Azmun 1966:55).

Halkıyla birlikte sürgün edilişi; sürgün yıllarında yurduna, ayrı düştüğü akrabalarına, dostlarına, sevdiği kıza olan özlemi, Zelifî'nin şiirlerine yansımıştır. Yaşanan bu acıklı olay şairin hayatında önemli bir yer tutmuş ve şiirlerinde sıkça dile getirilmiştir. Seydî'ye yazdığı şiirde halkın trajik biçimde sürgün edilişini aktarır:

“Sürildiler ehl-i h̄azān eñşeşip,
Fiğanına dağlar, daşlar ğımşaşip,
Āsmān cūşa geldi, zemīn ğovşaşip,
Bulutlar turdılar nāle, Seyidī!” I-41-44.

Aynı şiirin devamında karlı-yağmurlu bir kış mevsiminde, gece-gündüz yol alarak eziyet içinde sürüldüklerini, sürgün edilenlerin çoğunun ise bu ağır hava koşullarından dolayı kırımaya uğradığını ve çok az kişinin sağ kaldığını ifade eder:

“Görmesün ol cebri müselmān bende,
Borān-bārān ğarılıp yağar tün-günde,
Köpi batıp kaldı, az çıkdı zinde,
Arkaç indi uvla-uvla, Seyidī!” I-45-48.

1826 senesinde Muhammed Rahim Han'ın ölümünden sonra Hive Hanlığı karışmış, Zelifî de bu fırsattan faydalanarak Hive'den kaçmıştır. Şair kendi köyü olan Karrıkala'ya dönmemiş, Köhne Ürgenç'te bir medresede kalmıştır. Daha sonra da Beherden'e ve nihayet köyüne dönmüştür (Azmun 1966: 55).

4.2.4 Zelifî'nin Eğitim Durumu

Şair öğreniminin kısa bir süresini köy mekteplerinde gördükten sonra asıl tahsilini meşhur Şîr Gâzî medresesinde yapmıştır (Azmun 1966: 54). Hive'deki Şîr Gâzî Han medresesinde aldığı eğitime, Köhne Ürgenç'teki Göklenlerin medresesinde devam eder. (Çarıyarov 1990: 41).

Zelilî, esas olarak öğretmenlik, çiftçilik ve gümüş ustalığı ile meşgul olmuş (Çarıyarov 1990: 41), ayrıca devrinin iyi müzisyenlerinden biri de olabilmiştir (Azmun 1966: 54).

Şairin metnimizdeki şiirlerine bakıldığında döneminin standart dili olan Çağatayca; aynı zamanda da Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrendiği ve şiirlerinde kullandığı söylenebilir. Çoğu şiirini, bütün halkın anlayabileceği biçimde sade bir dille yazarken, bazı şiirlerinde ise Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere yer verdiği görülür. Bu şiirlerinden hareketle de şairin iyi bir eğitim aldığı kanaatine varmak mümkündür.

4.3 ZELİLÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Zelilî XIX. asır Türkmen klâsik edebiyatı tarihinin önemli şairlerinden biridir. Yaşadığı dönemdeki, Kemine, Seydî, Mollanepes vs. diğer şairlerle dost olmuştur. Döneminin şairleri ile diyalog içinde olduğu şiirlerinden de kolayca anlaşılabilir. Özellikle de XIX. yüzyılın diğer bir ünlü şairi "Seydilla Seydî" ile "kıyametlik dost" olduğunu şiirlerinde kendi kalemiyle ifade eder.

Türkmen klâsik edebiyatının büyük şairi Mahdumkulı eserlerinde edebî dili halk diline yaklaştırmıştır. Onun için de, Mahdumkulı'nın dili zamandaşlarının eserlerinin dilinden, hatta babası Dövletmemmet Azadî'nin eserlerinin dilinden de ayrılır. Mahdumkulı sadece edebiyat dilini halk diline yaklaştırmakta yeni bir yöntem, yeni bir tarz yaratmakla kalmamış; kendi izinden gelenleri eğitmeyi, onlara tesir etmeyi de başarmıştır (Täçmiradov 1990: 46). İşte bunlardan biri de Mahdumkulı'nın yeğeni olan Gurbandurdi Zelilî'dir.

Zelilî, Mahdumkulı'nın geleneğini ustalıkla devam ettirmiştir. O bunun için ilk önce Türkmen halkının hayatını ve bütün boyların dil farklılıklarını çok iyi öğrenmeye çalışmış, bunun neticesinde bütün Türkmen halkı tarafından anlaşılabilir olan sözleri, şekilleri dikkate almayı, bu esasta eserler

yaratmayı başarmıştır.

Zelilî'nin şiirlerinin, incelediğimiz metinden hareketle, özellikle imlâ ve morfolojik bakımdan Çağatayca ile aynı ya da benzer olduğu görülür. Fonetik ve kelime kadrosu bakımından ise şiirler bugünkü Türkmen Türkçesindeki şekillere daha yakındır. Metnimizdeki şiirlere tek tek bakıldığında, büyük çoğunluğunun, özellikle kelime kadrosu ve fonetik bakımdan, bugünkü Türkmen Türkçesine yakın olduğu görülür. Böylece, Zelilî'nin dönemindeki Türkmenlerin konuşma dilini, şiirlerinde kullandığı anlaşılmaktadır. Şiirlerin bazıları ise, kullanılan kelimeler, kelime grupları, terkipler bakımından Çağataycadaki biçimlere daha yakındır.

Şair, şiirlerinde Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri sık sık kullanır. Özellikle bazı şiirleri baştan sona Arapça - Farsça kelime ve terkiplerle yazmıştır. Ancak şiirlerin çoğunluğu halkın anlayabileceği sade bir dildedir. Buradan da şairin, Arap ve Fars dilini iyi bildiği, zaman zaman bu dillerin gramer özelliklerini kullanarak, ağıdalı bir dille şiir yazdığı; ancak, şiirlerinin çoğunun ise, dönemindeki Türkmen boylarının kullandığı ağız özelliklerinin birleştirilerek teşekkül ettirilmiş olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Zelilî, Çağatayca olan yazı dilini konuşma diline yaklaştırmış ve şiirlerini halkın anlayabileceği bir dille yazmıştır.

Zelilî, şiirlerini genellikle hece vezniyle yazılmıştır. Yaygın olan hece ölçüleri 7'li (4+3, 3+4), 11'li (6+5, 4+4+3 vb.) ve 14'lü hece ölçüleridir. Şair, şiirlerinde kafiye ve redifleri ustalıkla kullanmıştır. Kafiye örgüsü bakımından şiirler koşma ve mani tarzındadır. Diğer şiirler ise aruzla yazılmıştır. Yaygın olarak da murabba ve muhammes tarzındadır. İncelediğimiz metinde şairin bir de münacat kasidesi bulunmaktadır. Birkaç şiiri ise aruza tam uymamakla birlikte, şekil olarak, terkîb-i bend tarzında yazılmıştır.

Şairin, Türkmen edebiyatını, halk yaratıcılığını, atasözlerini, bilmeceleri, rivayetleri, destanları vb. iyi bildiği; bu unsurlara şiirlerinde sık sık müracaat ettiği ve ustalıkla kullandığı görülür. Böylece bir nevi halkına

Türkmen edebiyatını, folklorunu öğretir. Şiirinin konusuna göre folklor unsurlarına atıfta bulunur. Meselâ, bir şiirinde, bir insanın ne kadar malı, serveti olursa olsun gene de bu dünyadan iki eli boş gideceğini, insanlar arasında zenginliği ve acımasızlığı ile bilinen Karun'a atıfta dile getirir:

“Kārūn tek yıǵnasañ dünyā mālını,
İki eliñ boş, götiñ ğaşır gider-sin” XLIX-19,20.

Şair, hem Türkmen hem de diğer halkların, özellikle de doğu halklarının, edebiyatında konu edilen olayları, edebî ürünlerde adı geçen şahısların hikâyelerini güzel bir üslupla şiirlerinde kullanır. Aynı şekilde peygamber kıssalarını, halk arasındaki rivayetleri de ustalıkla şiirlerinde işler:

“Yūnusnı balıǵğa, yut diyp yutdurıp,
Doǵanlarına Yūsfi çāha atdurıp,
Soñ çıkarıp, MālİKzaǵara satdırıp,
Ya‘kūbıñ baǵrını fūrgān idendür” XVI-9-12,

şeklindeki dörtlükte, Yunus peygamberin balık tarafından yutulduğu, Yusuf peygamberin kardeşleri tarafından bir kuyuya atılışı ve sonra da köle olarak satılması anlatılır.

“Çafdı daǵı barıp, Şīrīn diyp Ferhād,
Varqa, Gülşāh üçün figān idendür.” XVI-19-20.

“Kamber, ‘Arzı üçün ‘aziz cānındın,
Allah!, diyp aǵ saldı, çıǵdı cāyındın” XVI-21-22,

şeklindeki mısralarda ise, insanlar arasında yaygın olarak bilinen ve haklarında birçok destanlar yazılan Ferhat-Şirin, Arzu-Kamber, Varka-Gülşah vb. ünlü aşk hikâyelerine atıfta bulunur. Bu âşık-maşukların çektikleri ıstırapı dile getirir ve kendi aşkını da onların aşklarına benzetir.

Şiirlerinde her zaman doğruluğu ön plana çıkartır. Din adamı geçinen ama gerçekte farklı davranan mollalar ve sofular, Zelilî'nin eleştirilerinden payını alır:

“Tevfīk alur, pire k̄ol biyr,
Ol feşin, tonın aq̄ geyir,
Daña yaq̄ın turar, hū diyr,
Ammā ider bed iş olsa” L-29-32.

“Bu şevāb, bu gūnādur, diyr,
Vağız ider, naşīhat biyr,
H̄arām görse, dalnamaz, iyr,
Uyalmaz başda feş olsa” L-33-36.

“Ol şūfīdin eşek yegdūr,
Doymaz-dolmaz gāmiş olsa” L-43,44.

Şair yukarıdaki mısralarda din adamlarının hatalı davranışlarını, keskin bir dille eleştirir. Yaşadığı devirde herkesin değiştiğini, insanların çıkarları için haksızlıklar yaptıklarını vurgular.

İnsanların olduğu gibi davranmadıklarını; sahtekârlık yaptıklarını dile getirir. Cimriliği, akrabalık ilişkilerine yeterli saygının gösterilmemesini, dostluğa, komşuluğa önem verilmemesini, cahilliği şiirlerinde ustaca eleştirir:

“K̄olı giñ, kōñli dar, çıkımsız baydın,
İşñ tüşse, merd k̄altamān yaq̄şıdır” CII-3-4.

“Bī-ğadır k̄ardaşdın k̄adirli yad hem,
Nā-dān dūstdın dānā dūşmān yaq̄şıdır” CII-7-8.

“Bed-legām yoldaşdın, yaman k̄oñşıdın,
Cem bile ayrılıp, k̄açan yaq̄şıdır” CII-11-12

Zelilî'nin şiirlerinde kahramanlık her zaman ön plandadır. Şair şiirlerinde kahramanları ve kahramanlığı yüceltir; buna karşılık namertleri ve namertliği ise keskin ifadelerle yerer, aşağılar. Bu tarz şiirlerinin sayısı oldukça fazladır. Mert insan ve namert insan karşılıklı mısralar hâlinde mukayese edilir. Böylece esas itibariyle namertler ve düşmanlar tarafından

ezilen, horlanan halkını bunlarla mücadeleye çağırır. Bu mücadeleleri neticesinde iyi bir ad kazanacaklarını, şanlarının dört bir yana yayılacağını, dünyanın geçici olduğunu ama mertlikleri neticesinde kazanacakları adın kalıcı olacağını öğütler:

“Nā-merdleriñ hūşı gōçer,
Lebi qurır, qanı qaçar,
Qoç yigitler serdin geçer,
Güşli ğanıma dūş olsa.” LIV-17-20.

“Nā-merd şonda yere döner,
Güşı salıq ħara döner,
Qoç yigitler şire döner,
Şol meydānda savaş olsa.” LIV-20-24.

Vatan, yurt; vatana duyulan minnettarlık, vatan özlemi şairin şiirlerinde çok işlenen konulardandır. Bu şiirlerinden dolayı Türkmenler arasında Zelilî, “vatan şairi” olarak şöhret kazanmıştır. İnsanlara, vatan sevgisi, yurt sevgisini aşılama çalışır; halk için çalışmayı, halkı korumayı öğütler. Vatan hasreti kokan şiirlerini yazmasında etkili olan ise, şairin sürgün yıllarıdır. Özellikle “kıyametlik dostu” Seydî’ye mektup tarzında yazdığı şiirlerde, vatan özlemini dile getirir. Bu hasretin, bu ayrılığın bütün acıların üstünde olduğunu duygulu ifadelerle vurgular:

“Tā ölinçā, ayırmasın vaçandın,
Hıç bir bendesini Ĥudā, Seyidî!” I-15-16.

“Etdiler Yūsufnı Mıřırğa sultān,
Diydi, bolsam yegdür bir qul-ı Kengān,
Yurdundın turmasun hıç bir müselmān,
Köñül ārzü eyler, vaşanım, seni.” XVII-41-44.

Şu mısralarda da şairin vatan sevgisi, vatanına duyduğu özlem açıkça fark edilir:

“Yürek talfas ider, göterler serim,
Köñül ārzū eyler, vañanım, seni.
Etrek, Gürgen yurdım, gezen yerlerim,
Köñül ārzū eyler, vañanım, seni.” XVII-1-4.

“Meyvesi bī-hesāb, baqçalı bağlar,
Avı bī-nihāyet, ulı avlağlar,
Yāda düşer ‘aceb devrānlı çağlar,
Köñül ārzū eyler, vañanım, seni.” XVII-9-12.

“Ekseñ kızıl biter, kemdür cefāyı,
Köñül ārzū eyler, vañanım, seni” XVII-19-20.

Şairin şiirlerinde öne çıkan konulardan biri de aşktır. Bunda da etkin rol oynayan, kavuşamadığı gençlik aşkı “Döndi”dir. Birçok şiirinde ona duyduğu sevgiyi, ayrılık acısını dile getirir. Şair çocukluk aşkıyla evlenememiştir. Bu olaydan duyduğu hasret acısı yüreğini ömrü boyunca dağlamış ve Döndi’yi hiçbir zaman unutamamıştır:

“Her kişi ‘aşıkdur, ol mağşūqına qurbān bolur,
Gice-gündiz āh urup, firqatda bağı qan bolur” XIX-1-2.

Döndi zorla başka birisiyle evlendirilmiştir. Bu durumdan çok etkilenen Zelilî:

“Düris dāldür onıñ yüzini görmek,
Hasta bolsa barıp hālını sormaq,
Dünyāda bed işdür zūr bilen bermek,
Bireviñ-birevge meyli bolmasa.” XLVI-25-28,

şeklindeki mısralarında bir insanın istemediği kişiyle evlendirilmesinin hoş olmadığını ifade eder. Fakat buna rağmen, sevdiği kız başkasıyla evli olduğu için hasta bile olsa ona gitmenin, onun yüzünü görmenin uygun olmadığını belirtir.

Birçok şiirinde aşkı Döndi’ye seslenir ve ona duyduğu sevginin ateşini

anlatır. Bu aşkına karşılık vermesini ister:

“Kulım, şâhım, saña dâda gelmişem,
Eşitgin ‘ arzımnı, harayım Döndi;
Pervâneyim yanar oda gelmişem,
Eger rāzī bolsañ, yanayım Döndi.” LXXVII-1-4.

“Men ağların zāğ kıncıdır gülîñe,
Gel bir sözle kıvanayın tiliñe,
Böyle cebr etmegın miskin kuliña,
Sır perdeñ aç yüziñ göreyim, Döndi.” LXXVII-5-8.

Bu aşk acısından duyduğu acıyı, Seydî'ye yazdığı şiirlerde de sık sık dile getirir:

“Hâlimdin haberiñ yokdur, ey kardaş,
Öñkidin ziyâde boldı figânım;
Derdimi içimde pinhân kılırdım,
İndi âşkâr oldı sırr-ı pinhânım.” LXXXI-1-4.

“Uyat-ğayâ, şerim gitdi yüzimdin
Şeb bî-dârım, hûb yitip ötüp gözimdin,
Köñül etme, birâder meniñ özimdin,
Erkim yokdur, ‘ ışk alıpdur ‘ inânım” LXXXI-5-8

Zelilî'nin dinî motifli şiirleri de mevcuttur. Bu şiirlerinde genellikle insanlara, bu dünyanın nimetlerinden yararlanmanın yanı sıra ahreti, cenneti ve cehennemi de unutmalarını öğütler. Hakkın emirlerine uymalarını ister. Bu yalancı dünyada iyi, doğru ve cömert bir insan olmanın mükâfatının bakî dünyada cennet ve cennetin güzellikleri, nimetleri olacağını vurgular.

Dinî konularda ele aldığı dikkati çeken ve hacim bakımından da en önemli şiiri, her dörtlüğünün sonu “eyledi” redifiyle biten şiirdir. Bu uzun şiir, mısra sayısı bakımından metnimizdeki en uzun şiir olup toplam 156 mısra ve 39 dörtlükten oluşmaktadır. Şair bu uzun şiirinde halk arasında dilden dile

dolaşan bir hikâyeyi destanlaştırdığını son dörtlükte kendisi ifade eder:

“İr-eyyāmķı köhne öten nākılı,
Zelīlī nażm edip, destān eyledi” XII-155,156.

Dinî motifli bir diğerk şiiri ise aslında bir münacat kasidesidir. Gerçekten de yazılışı, manası ve okunuştaki akıcılığı bakımından oldukça etkileyicidir. Beyitler halinde yazılan bu şiirde, her beyit “bağş eyle günāhımını” ifadesiyle tamamlanır:

“Mīkā’īl hürmetine, Cebrā’īl hürmetine,
İsrāfīl hürmetine bağş eyle günāhımını” LVIII-3,4.

“H̄āce Aħmed Yesevī haķķına, Muħammed ‘Abādī haķķına,
İmām Mehdī haķķına bağş eyle günāhımını” LVIII-33,34.

“Yetimlerin başı için, ‘acūzların yaşı için,
Şaħīlerin aşı için bağş eyle günāhımını” LVIII-69,70.

4.4 ZELİLİ’NİN ESERLERİ

Zelilî’nin şiirlerine kaynaklık eden yazmaları, “Magtimgulı Adındaki Golyazmalar İnstituti”nda (Bugünkü ismi Saparmırat Türkmenbaşı Adındaki Golyazmaları İnstituti) muhafaza edilmektedir. Bu el yazmalarının çoğunun istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Yazmalar genellikle klâsik dönem Türkmen şairlerinden seçme şiirler bir araya getirilerek teşekkül ettirilmiştir. Çalışmada kullanılan ve şairin şiirlerinin bulunduğu el yazmaları A1, A2, A3... şeklinde numaralandırılmıştır. Ayrıca, arşivde hangi kayıt numarası ile saklandığı gösterilmiştir.

A1. 2012 Kayıt Numaralı Yazma

Tezimizde kullandığımız esas el yazmasıdır. El yazması, S. Durdıyev tarafından 1960 yılının başlarında Nebitdag’da bulunmuştur. El yazmasının

istinsah yılı Hicrî 1345 olarak belirtilmiştir. Bu da, Milâdî takvimde 1926-1927 yıllarına karşılık gelir (Durdıyev 1987: 97). Bu orijinal yazmadan sayfaların fotoğrafları çekilerek kopya edilmiştir. “Magtımğulı Adındaki Golyazmalar İnstituti”nda 2012/1, 2012/2 ve 2012/3 kayıt numarasıyla toplam üç kopyası bulunmaktadır.

Bunlardan 2012/1 kayıt numaralı kopyanın çoğu sayfası eksiktir. Ayrıca mevcut olan sayfaların bir çoğu da tekrarlanan sayfalardır. 2012/2 ve 2012/3 kayıt numaralı kopyalar ise toplam 152 sayfadan oluşup sadece her ikisinde de 51. sayfa eksik, diğer sayfalar ise tamdır. Orijinal nüshadan kopya ediliş tarihi tam olarak belirtilmemekle birlikte, fotokopilerin ön sayfasında 1979 yılı yazılmıştır. Bu da muhtemelen kopya ediliş tarihidir.

Fotokopiler oldukça silik ve sayfalar siyah olup, yazılar net görünmediği için okumayı zorlaştırmaktadır. Ancak, Zelilî'nin şiirlerinin sayı bakımından şu ana kadar tespit edilen en kapsamlı el yazması bu yazma olduğu için çok önemlidir.

Sayfalardaki metin çift sütun hâlinde olup her sayfada, genellikle, 16 mısra bulunmaktadır. Bir şiir bittikten sonra “ve lehu eyzan” ifadesi yer alır ve bu ifadeden sonra yeni bir şiire başlanır.

Yazmanın ilk sayfalarındaki şiirler, Türkmenlerin klâsik dönem şairlerinden Tâlibî'ye aittir. Tâlibî'nin şiirlerinden sonra 30. sayfaya kadar yer alan şiirler, yine diğer bir Türkmen şairi olan Seydî'ye aittir. Yazmanın 31 ve 32. sayfalarındaki şiirler ise Mahdumkulı'ya aittir. Besmele ile başlayan 33. sayfadan itibaren Zelilî'nin şiirleri gelmektedir.

Yazmadaki bu besmele ile başlayan ve Zelilî'nin şiirlerinin bulunduğu 33-132. sayfalar arasındaki bölümün Zelilî'nin kendi eliyle tertip ettiği el yazmasından istinsah edildiği görüşü hâkimdir. Yazmada, Zelilî'ye ait toplam 101 şiir yer almaktadır.

A2. 42 Kayıt Numaralı Yazma

Golyazmaları İnstitütü'nün arşivinde 42 kayıt numarası ile muhafaza edilen bu bohçada sayfalar halindeki iki farklı metin birleştirilmiştir. Muhtemelen dış kapağı ciltlenirken birleştirilen bu iki metnin birbirinden farklı olduğu ilk bakışta anlaşılabilir. Zaten ilk sayfada "I. Paket" kaydı düşülmüştür. Yazmanın bu ilk bölümü toplam 68 sayfadır. 68. sayfadan sonra başlayan ve ilk sayfasında "II. Paket" kaydı düşülen bölüm ise toplam 26 sayfadır. Her iki bölüm de Arap harfli olup birinci bölüm siyah mürekkeple, ikinci bölüm ise mavi mürekkeple yazılmıştır.

Bu yazmanın sayfaları yatık hâlde olup metin çift sütun olarak yazılmıştır. Eserin sayfaları oldukça yıpranmış ve yazılar bazı sayfalarda yer yer silinmiştir. Zelifî'nin şiirleri 68 sayfadan oluşan birinci bölümde yer alır ve şaire ait toplam 19 şiir bulunmaktadır.

A3. 369 Kayıt Numaralı Yazma

Bu yazma, arşivde 369 kayıt numarası altında muhafaza edilmektedir. Arap harfli bu el yazması toplam 62 sayfadır. Sayfaların kenarları yıpranmış ve tamir edilmiştir. Bundan dolayı da, sayfa kenarlarına gelen metin bazen okunamamaktadır. Sayfalarda metin çift sütun halinde yazılmıştır.

Yazmada Zelifî'ye ait toplam 19 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden ilki 8-11. sayfalar arasında; 17-33. sayfalar arasında toplam on beş şiir ve 46-47 de bir şiir, 58-59 da bir şiir, 62 de bir şiir yer alır. Yazmanın diğer sayfalarında ise Mahdumkulu, Seydî ve diğer birkaç şairden, birer ikişer şiir örneği bulunmaktadır.

A4. 7075 Kayıt Numaralı Yazma

İki farklı metin bir arada ciltlenerek oluşturulmuş bir el yazmasıdır. Toplam 435 sayfadır. Birinci bölüm 130 sayfadan oluşmaktadır. Besmele ile başlayan ikinci bölüm ise 130-435 sayfalar arasında yer almaktadır.

Yazmanın birinci bölümünde yer alan metin oldukça yıpranmış, yazıların mürekkebi özellikle sayfa kenarlarında dağılmıştır. İkinci bölüm ise birinci bölüme nispeten daha iyi muhafaza edilmiştir.

10. sayfadan 13. sayfanın ilk satırına kadarki sayfalar arasında Zelilî'nin bir şiiri mevcuttur. Yine 79. sayfada şaire ait başka bir şiir yer almaktadır. Yazmanın devamında 162-179. sayfalar arasında ise şairin toplam 17 şiiri bulunmaktadır.

Yazmanın sonunda, 434. sayfada, müstensih'in kendi kaleminden ve yine Arap harfleri ile "Mahşer gününde Allah'ın sevgili dostu Muhammed, yoldaş ve şefaatçi olsun" şeklinde bir dua yer almaktadır. Bu duanın altında da " bu kitap Recep ayının 2. gününde tamamlandı, kabul olsun" kaydı düşülmüştür. Son olarak da, "Hicrî 1335 (Milâdı 1917)" ve "Nurnazar Nıyazberdi Oğlu" kaydıyla müstensih adını ve eserin tamamlanış yılını belirtmiştir.

A5. 942 Kayıt Numaralı Yazma

942 kayıt numarası ile arşivde yer alan, toplam 22 sayfalık yazmadır. Yazmadaki 22 şiirin ilk 19'u Zelilî'ye ait olup son sayfalarda yer alan şiirlerden biri Şabende'ye, biri Seydî'ye diğeri ise Miskin Kılıç'a aittir.

Ayrıca bu bohça içinde, üzerinde "1956 yılı ve Zelilî'nin nebereleri (torunları)" yazılı bir zarf bulunmaktadır. Bu zarf içinde Zelilî'nin torunu ve torunun ailesine ait vesikalık fotoğraflar yer almaktadır.

A6. 764 Kayıt Numaralı Yazma

Bu yazmanın kapağında, Mahdumkulı divânı yazmaktadır. Toplam 229 sayfadan oluşan yazmadaki şiirlerin çoğu da Mahdumkulı'ya aittir. Fakat, değişik sayfalarda Zelilî'nin şiirleri de yer alır. Bunlardan ilki yazmanın 129. sayfasında, bir diğeri 147-148. sayfalarında ve son olarak da 154-157. sayfalar arasında iki şiir bulunur. Bu yazma oldukça iyi korunmuştur.

A7. 281 Kayıt Numaralı Yazma

Toplam 233 sayfalık orta boy, çift sütun hâlindeki bir yazmadır. Yazmanın ilk 199 sayfasında Mahdumkuli'ya ait 196 şiir yer almaktadır. Besmele ile başlayan ve 200. sayfadan 206. sayfaya kadar devam eden bölümde ise Zelilî'nin, dörtlükleri "eyledi" redifi ile tamamlanan uzun poeması bulunmaktadır.

A8. 1383 Kayıt Numaralı Yazma

Toplam 382 sayfalık hacimli yazmadır. Yazmanın sayfaları yıpranmamış ancak, yer yer yazıların mürekkebi dağıldığı için silinmiştir. Sadece 138. sayfada Zelilî'nin bir şiiri yer almaktadır.

A9. 3772 Kayıt Numaralı Yazma

Toplam 130 sayfalık bir yazmadır. Metinler sayfalarda üç sütun hâlinde yazılmıştır. Satır araları birbirine çok yakın olduğu için yazılar bazı yerlerde birbirine karışmıştır. Yazmanın 121-125. sayfaları arasında Zelilî'ye ait beş şiir yer almaktadır.

A10. 3445 Kayıt Numaralı Yazma

Toplam 80 sayfalık orta boy bir yazmadır. Sayfaların kenarları yıpranmış olsa da metin kısmı oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Yazmada Zelilî'ye ait sadece bir şiir mevcut olup o da 40-41. sayfalarda yer almaktadır. Yazmanın müstensihî ve tarihi hakkında herhangi bir kayıt belirtilmemiştir.

4.5 ZELİLÎ ve ESERLERİYLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Zelilî'nin hayatı, eserleri, şiirlerinin konusu vs. hakkında 1926 yılından beri araştırmalar yapılmış, eserleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmalar derinleştikçe şair hakkında daha doğru bilgiler elde edilmiş, şiirlerine yenileri eklenmiştir. Bu incelemeler ve el yazmalarının okunması neticesinde gün geçtikçe şairin şiirleri de gün ışığına çıkmaya başlamıştır.

Ancak, Magtımğulı Adındaki Golyazmalar Institutı'ndaki yazmaların tasnifi ve okunması hâlen devam etmekte olup birçok yazma henüz okunup ilim âlemine sunulmadığı için Zelilî'nin, aynı zamanda diğer şairlerin, eserleri tam olarak ortaya konulmamıştır. Ayrıca, Türkmenistan'da, şahısların elinde de birçok yazma eserin bulunduğu da belirtilmektedir. Şahısların elindeki bu yazmalar, El yazmaları Enstitüsü'ne teslim edildikçe arşiv genişlemektedir. Mevcut yazmalar okundukça ve şahısların elindekiler de geldikçe Zelilî'nin yeni şiirlerinin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

İncelenen el yazmalarından ve halk arasından yapılan derlemelerden hareketle şairin şiirleri, hayatı, şiirlerinin konusu üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Zelilî ile ilgili olan bu çalışmaların bazıları şunlardır:

1940: A. Ahundov-Gürgenli “Zelili - Saylanan Goşğılar”

Yazar eserinin giriş bölümünde, Zelilî'nin hayatı ve şiirlerinin konusu üzerinde durur. Daha sonra, Türkmenistan Dil-Edebiyat Institutı'ndaki el yazmalarından seçtiği, Zelilî'nin 48 şiirini verir. Eser 1940 yılında Aşgabat'ta, o dönemde kullanılan Türkmen Lâtin alfabesi ile yayımlanmıştır. Araştırmanın sonunda, 48 şiirin içinde geçen Arapça, Farsça kökenli kelimelerden toplam 162 kelimenin Türkmen Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Toplam 134 sayfalık bir eserdir.

1943: B. A. Karriyev “Zelili ve Onıñ Dövri”

Eserde XVIII. ve XIX. asırda, genel itibari ile Türkmenlerin, özel olarak da Zelilî'nin ve bağlı olduğu boyun siyasî hayatları üzerinde durulmuştur. Şairin vatansever bir kişi olduğu, bütün ömrünü halkı ve vatani için sarf ettiği; şairlik kabiliyetini, gücünü büyük ölçüde vatan, vatani koruma ve kahramanlık üzerine harcadığı vurgulanmıştır. 40 sayfalık küçük bir kitapçık diyebileceğimiz bu eserin sonunda ise Zelilî'nin vatan üzerine yazdığı şiirlerden altısı verilmiştir.

1949: A. Ahundov-Gürgenli “Zelili - Şıgırlar”

A. Ahundov-Gürgenli tarafından hazırlanan bu eser 1949 yılında yayınlanmıştır. Yazar önce eserin başında Zelilî'nin devri ve edebî şahsiyeti hakkında geniş bir değerlendirme yapmıştır. Ayrıca ana hatlarıyla Türkmen boyları ve tarih içinde yaşadıkları bölgeler ve siyasî hayatları hakkında bilgiler vermiş ve Zelilî'nin bu Türkmen boylarından hangisine bağlı olduğu, yaşadığı dönemde bu boyun siyasî durumu, yaşadığı bölgeler ve şairin esir olduğu yıllar üzerinde de durmuştur. Bu giriş bölümünden sonra şairin 47 şiirini vermiştir. Kiril harfli olan bu eser toplam 88 sayfadır.

1954: N. Kürräyev, S. Durdıyev “Zelili - Goşgılar”

Eser, Türkmenistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından yayına hazırlanmıştır. Eserdeki şiirleri toplayıp düzenleyenler ise N. Kürräyev ve S. Durdıyev'dir. Araştırmanın başında S.Durdıyev tarafından yazılan, Zelilî ve edebî şahsiyeti hakkında kısa bir giriş bölümü bulunmaktadır. Bu kısa girişten sonra Zelilî'nin 47 şiiri verilmiştir. Kiril harfli bu eser toplam 89 sayfadan ibarettir.

1959: S. Durdıyev “Zelili - Eserler”

S. Durdıyev tarafından yayına hazırlanan eser, 1959 yılında Aşgabat'ta yayımlanmıştır. Yazar eserin giriş bölümünde Zelilî'nin hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durmuş; şiirlerinin muhtevası hakkında değerlendirmede bulunmuş, zaman zaman da şairin şiirlerinden konulara uygun örnek mısralar, beyitler, dörtlükler vermiştir. Bu giriş bölümünden sonra ise Zelilî'nin 59 şiiri verilmiştir. Eserin son bölümünde de bu 59 şiirde geçen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkmen Türkçesindeki karşılıklarını gösteren küçük bir sözlük yer almaktadır. Kiril harfli eser toplam 109 sayfadır.

1960: S. Durdıyev “Zelili – Goşgular”

Yazar 1960 yılında Aşgabat'ta basılan bu eserin girişinde

“Gurbandurdı-Zelilî” başlığı altında önemli bilgiler vermiştir. Bu bölümde Zelilî'nin doğum ve ölüm yılı üzerinde durmuştur. Önce, şairin doğum ve ölüm tarihi hakkında, araştırmacıların o güne kadarki görüşlerini vermiş; daha sonra da Zelilî'nin şiirlerinden, özellikle de, yaşayan akrabalarının verdiği bilgilerden hareketle hayatı, aldığı eğitim, doğum ve ölüm tarihi gibi çelişkili bilgilerin mevcut olduğu konular hakkında doğru neticeye ulaşmaya çalışmıştır. Ayrıca, Zelilî'nin şeceresini de vermiştir. Eserde, daha önce yayımlanmış şiirlerin yanı sıra, yeni bulunanlarla birlikte toplam 74 şiir yer almaktadır. Kiril harfli eser 168 sayfadır.

1977: “Türkmen Edebiyatının Tarihi (I. Kitap, III. Tom)”

Türkmen Edebiyatı Tarihinin, XIX. asır edebiyatına ayrılan eserde Zelilî ile birlikte on dört şair yer almaktadır. 300 sayfalık eserin 120-140. sayfaları arasındaki bölüm Zelilî'ye ayrılmış olup, şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

1982: M. Övezgeldiyev “Zelilî – Saylanan Eserler”

Zelilî'nin şiirlerinin verildiği, sayı bakımından, en kapsamlı eserdir. Eserde toplam 115 şiir bulunmaktadır. Şiirlerden önceki giriş bölümünde yazar, Zelilî'nin Türkmen Edebiyatındaki yeri üzerinde durmuş; hayatı hakkında bilgiler vermiştir. Yine bu bölümde şairin şiirleri ve şiirlerinin muhtevası üzerinde durulmuş; hangi şiirlerin bu konularla ilgili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca konuların tespitinde şiirlerden örnek parçalar da vermiştir. Eserin sonunda Arapça, Farsça kökenli kelimelerin Türkmençe karşılığını veren ve kapsamlı sayılabilecek bir sözlük vardır. Kiril harfli olup toplam 255 sayfadır.

1983: S. Miradov “Zelilî (Şairin Dövri hem Döredicilik Dünyäsi)”

Zelilî'nin yaşadığı devir ve edebî dünyası hakkında yazılmış, 240 sayfalık kapsamlı bir eserdir. Eser, tamamen şairin hayatı üzerinde durulan bir monografi olup, şiirleri yer almamaktadır. Zelilî'nin yaşadığı devirde, aynı

zamanda öncesi ve sonrasında, Türkmenlerin siyasî yapısı, hayat şartları üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Şairin şiirleri konu bakımından derinlemesine incelenmiş, hangi tür konularda şiirler yazdığı, şiirlerden örnekler getirilerek değerlendirilmiştir. Eserin en önemli katkılarından biri de şairin hayatının dönemlere ayrılarak (esirlik yılları, esirlikten sonraki özgürlük yılları gibi), hangi şiirlerinin hangi dönemde yazıldığının; bazı şiirlerinin de tam yazılış yılının gösterilmesidir.

1987: K. Durdıyev “XIX Asır Xem-de XX Asırın Başındaki Türkmen Edebiyatının Tarihinden Oçerkler”

Eser, Türkmenlerin XIX. ve XX. asırlardaki klasik şairlerinden Tâlibî, Kemine, Seydî, Zelilî, Mollanepes, Mâtâcî vb. on beş şairi hakkındadır. Yazar, 281 sayfalık eserin 93-120. sayfaları arasındaki bölümde Zelilî hakkında bilgi vermiştir.

Zelilî'nin hayatı ve şiirlerinin konuları üzerinde durulmuş olmakla beraber, eserin değerini arttıran önemli husus Zelilî'nin hangi el yazmalarında hangi şiirlerinin olduğunun belirtilmesi ve bu yazmaların kayıt numaralarının verilmesidir. Yine, hangi yazmada kaç şiirin olduğu belirtilmiş; ayrıca, şair ve şiirleri hakkında yapılan araştırmalar da gösterilmiştir.

1990: G. Geldiyev “Tarih. Edebi İkballar”

Zelilî'nin asıl adıyla adaş olan Gurbandurdı Geldiyev'in 439 sayfalık bu kapsamlı eseri iki bölümden oluşmaktadır. Eserin 129 sayfalık birinci bölümünü Zelilî'ye, 130-439 sayfalar arasındaki ikinci bölümü ise Seydî'ye ayrılmıştır.

Zelilî hakkındaki birinci bölümde önce, şairin ne zaman, nerede doğduğu ve öldüğü üzerinde durulmuş; daha sonra da hangi yılda sürgün edildiği, sürgün yılları, kaç yıl sürgünde kaldığı konusu incelenmiştir.

Eserin Seydî hakkında olan ikinci bölümünde ise, aslında Türkmen

klasik edebiyatında birbirine yakın dönemde, ama farklı bölgelerde yaşamış iki Seydî olduğunu üzerinde durulmuştur. Bu iki şairin hangi yıllarda nerelerde yaşadığını tespit etmeye çalışmış; neticede de “Seyitnazar Seydî” ve “Seydilla Seydî” adında iki farklı Seydî olduğu kanaatine ulaşmıştır.

G. Geldiyev’in bu araştırmasının, çalışma konumuz olan Zelilî açısından önemi, Zelilî’nin “ahretlik kardeş”, dost olduğunu sık sık şiirlerinde dile getirdiği, birbirlerine şiirler yazdıkları Seydî’nin “Seyitnazar Seydî” değil “Seydilla Seydî” olduğunun şairlerin şiirlerinden ve eldeki diğer bilgilerden hareketle aydınlatılmasıdır.

1990: M. Övezgeldiyev, G. Amanova, M. Çarıyev “Zelili-200”

Bu eser 1983 yılında Zelilî’nin doğumunun 200. yılı kutlamalarında hazırlanan ilmî bildiri, makale ve haberlerden bazılarının bir araya getirilmesiyle ortaya konan bir armağandır. Eser 1990 yılında basılmış olup içerisinde 40’a yakın bildiri, makale, haber yer alan 204 sayfalık bir araştırmadır. Dil ve edebiyat alanında çalışan araştırmacıların Zelilî’nin hayatı, edebî kişiliği, şiirlerinin dili vs. konulardaki görüşlerinin ve incelemelerinin yer alması bakımından önemli bir eserdir.

2548 (Kamerî): Muraddurdı Kazı Künbet Havuz “Kurbandurdı Zelilî-Divanı”

Muraddurdı Kazı tarafından hazırlanan eser Kabus Neşriyatı tarafından İran’da Kamerî 2548 yılında basılmıştır. Eser Arap harfli olup toplam 85 sayfadır. Zelilî hakkında kısa bir bilgi verilen girişten sonra, şairin 59 şiiri verilmiştir.

Elbette Zelilî ile ilgili eserler bunlarla sınırlı değildir. Şair ve şiirleri hakkında küçük ya da büyük çaplı kitap, makale, bildiri vs. araştırmalar da vardır.

GRAMER İNCELEMESİ

1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Çalışmamıza kaynaklık eden el yazmaları imlâ bakımından, genel itibariyle, aynı özellikleri gösterir. Yaygın olan imlâ, Klâsik Çağatayca imlâsıdır. Arap ve Fars imlâ özellikleri de metnimizde hâkimdir. Özellikle Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde Arap ve Fars imlâ geleneğine uyulmuştur.

Oluşturduğumuz metne kaynaklık eden el yazmalarının hiçbirinde, birkaç belirleyici işaret (şedde gibi) haricinde, hareke kullanılmamıştır. Harekenin kullanılmayışı da imlâ özelliklerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Türkçe sözcüklerde ve eklerde Klâsik Çağatay imlâ geleneğinde olduğu gibi ünlüler çoğunlukla yazılmıştır. Ek ünlüsünün gösterilmesi, ekin ilgili kelimeye bitişik ya da ayrı yazılışı gibi hususlarda bazı istikrarsızlıklar vardır. Aynı istikrarsızlık kelimelerde de görülür. Aynı el yazmasında, hatta kimi zaman aynı şiirde, bir kelimenin farklı yazıldığına rastlanmaktadır. Bu farklılık özellikle, kelimelerin başındaki ünsüzlerde görülür.

Tonlu-tonsuz karşılıkları bulunan bir ünsüzle başlayan kelimelerde, aynı kelime, kimi zaman tonlu sesle başlarken, kimi zaman da bu sesin tonsuz karşılığıyla yazılır (dil=til gibi).

Aynı şekilde, bir sözcüğün ünlüsünün imlâsında da istikrarsızlık olabilmektedir. Aynı kelimenin bir ünlüsünün bir yerde yazılırken başka bir yerde yazılmadığı; bazen ilgili sözcüğün ünlüsünün bir yerde yuvarlak ünlülü yazılırken bir başka yerde ise düz ünlülü yazıldığı görülmektedir.

İncelenen metinde büyük ünlü uyumu hâkimdir. Özellikle Türkçe kökenli kelimelerde bu uyum tamdır. Alınma kelimelerde ise uyum tam değildir. Türkçe kelimelere gelen yapım ve çekim eklerinde büyük ünlü uyumu tamdır. Ama, bazı örneklerde alınma kelimelere bir yapım eki geldiğinde, uyumun bozulduğu tespit edilmiştir.

İncelememizde dikkat çeken önemli bir özellik dudak uyumunun

olmayışıdır. Hâkim olan özellik ilk heceden sonra kelime kök ve gövdelerinin düz ünlülü oluşudur. Eklerin çoğu da düz ünlülü olup, dudak uyumuna bağlanmaz. Buna karşılık, bildirme ekinde olduğu gibi, bazı eklerin de sadece yuvarlak ünlülü şekli kullanılır ve gene dudak uyumuna bağlanmaz.

Ünsüz uyumu bakımından da benzer istikrarsızlıklar dikkat çeker. Özellikle bazı yapım ve çekim ekleri ünsüz uyumlarına bağlı değildir. Mesela, bulunma hâli, uzaklaşma hâli gibi ekler tek şekillidir; sadece tonlu şekli mevcut olup tonsuz şekli bulunmamaktadır.

1.1. ÜNLÜLERİN VE ÜNSÜZLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

1.1.1 Ünlülerin İmlâ Özellikleri

1.1.1.1 a Ünlüsünün Yazılışı

a ünlüsü metinlerde çoğunlukla bir işaretle gösterilirken bazen de yazılmaz. Yazıldığında elif (ا), medli elif (اِ) ve he (ه) kullanılır. Bazen, imlâ kurallarına uygun olarak sonuna geldiği ünsüze bitişik yazılırken, kendisinden önceki ünsüzün kuyruğu hafifçe yana ya da aşağı doğru uzatılarak yazılmıştır.

1.1.1.1.1 Ön Seste a Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü ön seste kullanıldığında elif (ا) ile, çoğunlukla da medli elif (اِ) ile yazılmıştır.

Elif ile yazılışı: artuḳ {ارتوق} XLV-1; ammā {امّا} L-32; atañ {اتانك} LXIV-1; ağır {اغير} LXIV-49.

Medli elif ile yazılışı: aḡa {آغه} II-7; aḡ {آج} XXIV-14; azdurıp {آزدوريب} XXIV-15; aḡlamakdın {آغلاماقدین} XXIV-21; āḡir {آخر} XXV-3; ayrı {آيرى} XXXIII-

16; ayak {آياق} XL-18; altı {آلتى} XLIV-4; ay {آى} XLIV-4; ağaç {آعاج} XLIV-12; almak {آلماق} XLVIII-5; aksak {آقساق} LI-6; al “hile” {آل} LX-11; at {آط} LXIV-23; aş {آش} LXIV-15.

1.1.1.1.2 İç Seste a Ünlüsünün Yazılışı

İç seste bulunan *a* ünlüsü yazıldığında her zaman elif (ا) ile gösterilmiş; bazen de işaretlessiz olarak verilmiştir.

Elif ile yazılışı: dayı {دايى} II-7; dara {دارا} XXIV-32; kardaş {قرداش} II-8; ayak {آياق} XL-18; ırak “uzak” {ايراق} XLIV-6; kulağ {قولاق} XLIX-22; koşak {قوجاق} LIII-24; yalan {يالان} LIII-25; baş {باش} LIV-4; falav “pilav” {فالوى} LXI-37.

İşaretsiz verililişi: karnında {قرنينده} XXIV-18; yahşı {بخشى} XLVI-21; yafrağı {يفراغى} LXIII-10.

1.1.1.1.3 Son seste a Ünlüsünün Yazılışı

Son seste *a* ünlüsü ya elif (ا) ile veya he (ه) ile gösterilmiştir. İmlâ kurallarına uygun olarak bir ünsüze bitişik yazılırken, o ünsüzün kuyruğundan hafifçe yana ya da aşağı doğru kısa bir çizgi çekilmiş biçimde yazılmıştır.

bala {باله} II-6; ana {انا} II-15; çağa {چاغه} II-6; XXIV-32; kara {قاره} XXV-28; yara {يارا} XXXVI-11; şofra {سفره} XLV-3; orta {اورته} LVI-20; kurre “fal, büyü” {قره} LXI-30; yorğa {يورغه} LXV-26; usta {اوسته} XCIII-2.

1.1.1.2 e Ünlüsünün Yazılışı

Metinde *e* ünlüsü elif (ا) veya he (ه) ile gösterilir. Ünlü, ön seste ve son seste bu işaretlerden biriyle gösterilirken, iç seste ise genellikle yazılmaz.

1.1.1.2.1 Ön Seste e Ünlüsünün Yazılışı

Ön seste e ünlüsü her zaman elif (ا) ile yazılır: eşek {اشك} XXXIV-15; eye “sahip” {ايا} XXXVI-27; ele {اله} XLIV-12; eger {اكر} XLVIII-8; et {ات} LVI-16; eceliñ {اجلينك} LIX-10; emi “ilacı” {امى} LIX-10; egri {اكرى} LXVII-19; elli {اللى} C-28; egnim {اكنيم} XCII-28.

1.1.1.2.2 İç Seste e Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü, iç seste çoğunlukla yazılmaz. Yazıldığında ise elif (ا) ile karşılanır.

Elif ile yazılışı: titrer {تترار} LI-2; bilen “ile” {بيدان} LI-35; gerek {كراك} LIII-2; seçip {ساجيب} LIII-26; giden {كيدان} LV-13; yürekde {يوراكه} LV-24; dileg {ديلاك} LVI-17; bölek {بولاك} LVI-19.

İşaretsiz verilşi: görset {كورست} XV-3; geldi {كلى} XXIV-11; çekdi {چكى} XXIV-31; yüfek {يوفاك} XXVI-14; ters {ترس} XXXIII-16; yeke {يكة} XXXIV-15; deñ {دنك} XLVIII-15; meges “ sivri sinek” {مكس} XLVIII-16; gezme {كزمه} XLI-11; semiz {سميز} L-41; kefek {كفك} LXI-37; yedi {يدى} LXIV-41.

1.1.1.2.3 Son seste e Ünlüsünün Yazılışı

Son seste e ünlüsü elif (ا) ya da he (ه) ile yazılır. He (ه), kendisinden önceki ünsüze bitişik yazıldığında, genellikle ünsüzün kuyruğundan yana ya da aşağı doğru kısa bir çizgi çekilerek gösterilir:

bile “ile” {بيله} XXIV-25; böyle {بويلا} XXI-10; neçe {نچه} XXV-2; içre {ايجره} XXXIII-1; ne {نه} XXXIV-10; çöle {چوله} LIV-6; taze {تازه} LVI-3; köne “köhne, eski” {كونه} LVI-4; gice {كچه} LXX-10.

1.1.1.3 ä Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü metinde, kelime başında çok az örnekte kullanılmış olup medli elif ile (ī) yazılır. İç seste ise daima elif (i) ile gösterilir.

1.1.1.3.1 Ön Seste ä Ünlüsünün Yazılışı

Örneklerimizde ünlü, ön seste medli elif (ī) ile verilmiştir: är {آر} XX-5; ärçe “er kadar” {آرجحه} I-26; är äri {آر آری} IX-27.

1.1.1.3.2 İç Seste ä Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü, iç seste daima elif (i) ile yazılmıştır: kân “çok, fazla; geniş” {كان} I-17; bâri “beri, beriye, bu yana; ..den beri” {بارى} I-65; käyiş “sitem, zerzeniş, azar” {كايش} X-6; dâli {دالى} XI-7; käyider “kâyit-: sızlatmak; paylamak, azarlamak” {كاييدار} XXVII-8; dâldür “değildir” {دالدور} XXXIII-19; gâmiş “manda, camus” {كاميش} L-44; bâş “beş, 5” {باش} LXII-20; nâme {نامه} XCII-50.

1.1.1.4 / Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü ön ve son seste her zaman yazılırken, iç seste ise bazen yazılmaz. Ön seste her zaman elif+ye ile (ayi); iç seste yazıldığında ise ye (eyi) ile gösterilir.

1.1.1.4.1 Ön Seste / Ünlüsünün Yazılışı

/ ünlüsü ön seste daima elif+ye (ayi) ile yazılır:

ıssı {ایسی} XII-79; ırak “uzak” {ایراق} XLIV-6; inanma {اینانمه} LX-12; ışanmağ {ایشانما} LXI-6.

1.1.1.4.2 İç Seste / Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü iç seste yazıldığında daima ye (ی) ile verilir. Bazen de ünlünün iç seste yazılmadığı görülür:

ye (ی) ile yazılışı: kıl {قیل} XL-33; kızıl “kırmızı” {قیزیل} XLVI-12; kılığın “huyunu, karakterini” {قیلیغین} LI-35; kılıç {قیلیچ} LIII-18; yarış {یاریش} LXI-39; barıp {باریب} LXIV-39; kıza {قیزه} LXIV-40; ağır {اغیر} LXIV-49; çın “gerçek, hakiki” LXV-8.

İşaretsiz verilişi: kırk {قرق} XXIV-16; koyın {قوین} XLI-7; yıl {یل} XLIV-20; sırdaş {سرداش} LV-28; çıkdı {چقدی} LXIV-13; batır {باطر} LXV-24.

1.1.1.4.3 Son seste / Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü son seste her zaman gösterilir ve işaret olarak da ye (ی) kullanılır:

ulı {اولی} II-6; altı {آلتی} XLIV-4; yağşı {بخشی} XLVI-21; aşı {آصلی} LXI-5; yabı “kısarak, at” {یابی} LXI-39; yalançı {یالانچی} LXII-3; çıkdı {چقدی} LXIV-13.

1.1.1.5 / Ünlüsünün Yazılışı

i ünlüsü imlâ bakımından *ı* ünlüsünün imlâ özelliklerini gösterir. Ön ve son seste her zaman yazılırken, iç seste ise bazen yazılmaz. Ön seste genellikle elif+ye ile (ای), çok az örnekte ise sadece elif (ا) ile; iç seste yazıldığında ise ye (ی) ile gösterilir.

1.1.1.5.1 Ön Seste / Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü ön seste elif+ye (ای) ile; bazı örneklerde ise sadece elif (ا) ile yazmıştır:

ini {اینی} II-7; it {ایت} XXI-37; ihtiyār {اختیار} XXIV-5; iş {ایش} XXXVI-7; inşāf {انصاف} XLI-3; il {ایل} XLVIII-5; iner {اینار} LXV-16; istep {استاب} LXX-13; indi {ایندی} LXXII-2; istemen {ایستامن} LXXXVIII-2.

1.1.1.5.2 İç Seste / Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü iç seste yazıldığında daima ye (ی) ile verilir. Bazen de ünlünün iç seste yazılmadığı görülür:

ye (ی) ile yazılışı: gitdi {گیتدی} XXIV-22; til {تیل} XXXIII-4; bilik {بیلیک} XXXIII-18; gitmez {گیتمان} XLI-14; min “bin (emir şekli)” {مین} XLVI-14; semiz {سمین} L-41; kesgir {کسکیر} LIII-18; big “bey” {بیک} LIX-11; fis “pis, kötü” {فیس} LIX-15; kim {کیم} LXIII-19.

İşaretsiz verilşi: bir {بر} XXXIII-4; yigit {یگت} XXXV-13; miñ “bin, 1000” {منك} XLIII-32.

1.1.1.5.3 Son seste / Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü son seste her zaman gösterilir ve işaret olarak da ye (ی) kullanılır:

kiçi “küçük” {کچی} II-6; ini {اینی} II-7; kişi {کیشی} XLVI-9; iki {یکی} XLIX-20; tilki {تیلکی} LXI-52; yedi {یدی} LXIV-41; egri {اکری} LXVII-19.

1.1.1.6 o Ünlüsünün Yazılışı

Bu ünlü ön seste daima elif+vav (و) ile; iç seste ise sadece vav (و) ile yazılır. Ünlü, son seste kullanılmaz.

1.1.1.6.1 Ön Seste o Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü ön seste her zaman gösterilir ve elif+vav (او) ile karşılanır:

oba {اوبه} IV-4; oturdım {اوتورديم} XV-5; oğrı {اوغرى} XXI-37; olma {اولمه} XLI-14; on {اون} LIV-4; ol {اول} LVI-14; orta {اورته} LVI-20; oynap {اويناپ} LXI-48; olağ {اولاق} LXI-38; otuz {اوتوز} LXIII-10; oşlap “okşayıp” {اوشلاب} LXIV-19; oturşıp {اوتورشب} LXIV-55; oğ {اوق} LXX-5.

1.1.1.6.2 İç Seste o Ünlüsünün Yazılışı

o ünlüsü iç seste yazıldığında her zaman vav (و) ile gösterilir; bazen de işaretsiz verilir.

Ünlünün vav (و) ile yazılışı: doğan “kardeş” {دوغان} II-8; doğru {دوغرى} IV-40; yol {يول} XII-25; soñ {سونك} XXIV-6; yok {يوق} XXXIII-6; koyın {قوين} XLI-7; ton “elbise” {تون} XLIII-31; boz {بوز} LII-4; tofrağa {توفراغه} LII-4; çoç {قوج} LIII-1; çofan {چوفان} LVII-4; doñuz {دونكوز} LXI-41; bozuğ {بوزوق} LXII-12; toğuz {توقوز} LXIV-9; yorğa {يورغه} LXV-26.

İşaretsiz verilşi: şofra {سفره} XLV-3; şöğbet {صحبت} LXXXVI-28.

1.1.1.7 ö Ünlüsünün Yazılışı

ö ünlüsü imlâ bakımından o ünlüsü ile aynı özellikleri gösterir. Ünlü ön seste daima elif+vav (او) ile; iç seste ise sadece vav (و) ile yazılır.

1.1.1.7.1 Ön Seste ö Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü ön seste her zaman yazılır ve elif+vav (او) ile gösterilir: öter “geçer” {اوتار} XLI-5; öçip “sönüp” {اوچيب} XLI-12; öñ {اونك} XLIV-16; öyde {اويده} XLIV-16.

L-41; öz {اوز} LXXXII-7; ölen {اولان} LVI-16; öyke “öfke” {اويكا} LXI-29; ölüm {اولوم} LXIII-40; öfip “öpüp” {اوفيپ} LXIV-29.

1.1.1.7.2 İç Seste ö Ünlüsünün Yazılışı

İç seste her zaman vav (و) ile yazılır: göz {كوز} IV-10; görset {كورست} XV-3; çöl {چول} XXIV-14; kör {كور} XXIV-21; söz {سوز} XXXIII-14; köfri “köprü” {كوفرى} XL-33; bölek “bölük, ayrı” {بولاك} LVI-19; köşek “köşek, deve yavrusu” {شك} LXI-38; tört {تورت} LXIV-8.

1.1.1.8 u Ünlüsünün Yazılışı

Ünlünün yazılışında kullanılan işaret bakımından o ve ö ünlüsünün yazılışı ile aynıdır. Ön seste daima elif+vav (او) ile; iç seste ve son seste ise (و) ile yazılır.

1.1.1.8.1 Ön Seste u Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü, ön seste daima elif+vav (او) ile yazılır:

uydım {اويديم} XV-9; uçıp {اوچيب} XLI-16; utanmak {اوتانماق} LXI-31; uzın {اوزين} LXVI-7; unutmaz {اونوتمز} LXXII-13; ulaşım {اولاشب} LXXX-9; uyanmaz {اويانمز} LXXXVI-27; usta {اوسته} XCIII-2.

1.1.1.8.2 İç Seste u Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü, iç seste çoğunlukla yazılır ve işaret olarak vav (و) ile karşılanır; bazen de işaretsiz verilir.

İç seste vav (و) ile yazılışı: buğday {بوغداى} XXIV-11; bolsun {بولسون} XXXV-6; kırt {قورت} XXXIX-7; açuq {آجوق} XL-18; buz {بوز} XL-35; artuq {ارتوق}

XLV-1; kumrı {قومری} XLV-22; tohumlu {توخوملی} XLVI-20; kulak {قولاق} XLIX-22; azuğın “azuğını, erzakını” {آزوغینک} LII-9; doñuz {دونکوز} LXI-41; otuz {اوتوز} LXIII-10.

İşaretsiz verilışı: hurrem {حرم} LXII-15.

1.1.1.8.3 Son seste u Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü iç seste olduğu gibi son seste de vav (و) ile yazılır: şu {شو} XVI-4; bu {بو} XLV-26; tolu {تولو} LXXXVII-12.

1.1.1.9 ü Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü o, ö ve u ünlülerinde olduğu gibi ön seste daima elif+vav (او) ile; iç seste ise (و) ile yazılır. Ünlü, son seste kullanılmaz.

1.1.1.9.1 Ön Seste ü Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü ön seste daima yazılır ve elif+vav (او) ile karşılanır: üçün “için” {اوچون} XLVI-11; üstündin {اوستوندين} LV-11.

1.1.1.9.2 İç Seste ü Ünlüsünün Yazılışı

Ünlü iç seste çoğunlukla yazılır ve işaret olarak vav (و) kullanılır; bazen de iç seste işaretsiz verilir:

Ünlünün ön seste vav (و) ile yazılışı: yüz {يوز} VIII-30; dürli {دورلی} XXIV-9; yüfek “ipek” {يوفاک} XXVI-14; güç {كوج} LXXIV-11; düpli {دوپلی} LIII-8; tüşen {توشان} LV-16; yürekde {يوراکده} LV-24; kümüş {كوموش} LXI-9; düşe “düşe, rüyaya” {دويشه} LXI-30.

İç seste işaretsiz verilışı: gülen {كله ن} XXIX-16.

1.1.2 Ünsüzlerin İmlâ Özellikleri

1.1.2.1 g ve k Ünsüzlerinin Yazılışı

Arap harfli metinde g ve k ünsüzleri kef (ك) ile karşılanmıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda her zaman g-k ünsüzleri kefle yazılır ve ayırt edici bir işaret ya da hareke kullanılmaz.

1.1.2.1.1 Ön Seste Yazılışı

gerek {كراك} LIII-2; giden {كيدان} LV-13; görset {كورست} XV-3; geldi {كغدى} XXIV-11; gezme {كزمه} XLI-11; gevher {كوهر} LVII-3; kepek “kepek” {كفك} LXI-37; kesgir “keskin, kesici” {كسكير} LIII-18; kim {كيم} LXIII-19; kiçi “küçük” {كچی} II-6; kişi {كیشی} XLVI-9; köfri “köprü” {كوفرى} XL-33; kör {كور} XXIV-21; göz {كون} IV-10; gül {كل} XXXIII-2; kümüş {كوموش} LXI-9; güç {كوج} LXXIV-11.

1.1.2.1.2 İç Seste Yazılışı

eger {اگر} XLVIII-8; egri {اگرى}; çekdi {چکدى} XXIV-31; meges “sivri sinek” {مکس} XLVIII-16; yigit {يکت} XXXV-13; iki {ايكى} XLIX-20; tilki {تيلكى} LXI-52.

1.1.2.1.3 Son Seste Yazılışı

eşek {اشك} XXXIV-15; yürek {يوراك} LV-24; dileg {ديلاك} LVI-17; bölek {بولاك} LVI-19; yüfek {يوفاك} XXVI-14; big “bey” {بيك} LIX-11.

1.1.2.2 ç Ünsüzünün Yazılışı

Metinlerde ç ünsüz sesi bazen cim (چ) ile bazen de çim (چ) ile yazılmıştır.

çim (چ) ile yazılışı: çökgin {چوکين} I-2; göçe {کوچه} I-12; çafraz {چفراز} I-18;

çöl {چول} I-34; çofan {چوفان} II-1; geçdi {كجدي} XXI-2; çağ {چاغ} XXI-5; neçün {چون نه} XXI-10; çañ {چانك} XXII-7; barça {بارچه} XXXII-10; kuçmak {قوچماق} XXXIX-24; öcip {اوچيب} XLI-12.

cim (ج) ile yazılışı: üç {اوج} I-5; çeken {جكان} I-7; aç {آج} I-56; çağ {چاغ} II-6; iç {ايچ} II-22; çeşme {جشمه} III-6; geçip {كجيب} VII-8; koç {قوج} XXIII-1; güçlü {كوجلى} XXIII-33; fâç “aşikâr, belli” {فاج} XXVII-2; çâç “çaç et-: yaymak, açığa çıkarmak” {جاج} XXVII-4; öç {اوج} XXVII-20; saçı {ساجى} XXVIII-23; saçar {سجار} XXX-19; göç {كوج} XXXIV-16; güç {كوج} XXXV-2; açlara {اجلاره} XLIII-30; ağaç {آغاج} XLIV-12; kaç {قاج} XLVI-17; kılıç {قيليج} LIII-18; çaқан {چاقان} LIX-4; çoh {جوخ} LXXVIII-5.

1.1.2.3 ñ Ünsüzünün Yazılışı

Bu ünsüz ses, kelime ortalarında ve sonlarında kullanılır. Her zaman nun (ن) ve kef (ك) ile yazılır (نك).

1.1.2.3.1 İç Seste ñ Ünsüzünün Yazılışı

deñiz {دنكين} I-55; koñşısı {قونكشى} I-57; süñge “kemiğe” {سونككه} II-18; öñki {اونكى} IV-6; diñlemez {دينكلمان} IV-8; yañılmaz {يانكلماز} V-11; köñül {كونكل} VI-1; saña {سنكا} VII-24; maña {منكا} VII-32; yalañaç {يالانكاج} XVII-13; mañlay “alın” {مانكلاي} XXIII-67; geñeş “öğüt, tavsiye; akıl” {كنكاش} XXXIII-10; yeñil “hafif” {دونكون} XXXIII-12; meñzer {منكار} XXXIV-2; meñzi {منكزي} L-21; doñuz {دونكون} LXI-41; yañı “taze, yeni” {يانكى} LXXI-7.

1.1.2.3.2 Son Seste ñ Ünsüzünün Yazılışı

fāñ “boş” {فانك} I-36; deñ {دنك} II-32; soñ {سونك} IV-18; miñ {منك} VII-21; tañ {تنك} XII-100; çañ “toz, tozan” {چانك} XII-131; yalañ “yalın, çıplak” {يالانك} XL-18; ceñ “gürültü, patırtı; kavga” {جنك} XLIII-4; geñ {كنك} XLIII-8; leñ “eksik, kusurlu” {لنك} XLIII-12; oñ “iyi, güzel, uygun” {اونك} XLIII-16; doñ {دونك} XLIII-20; yoñ “yoñ bol-: yayılmak; salgın hâline gelmek” {يونك} XLVIII-14; neheñ “timsah” {نهنك} LXI-48.

1.1.2.4 s Ünsüzünün Yazılışı

Arap harfli metinlerde, bu ünsüz sesi karşılamak için s (س), ş (ص) ve ş (ث) kullanılmıştır. Türkçe kökenli kelimeler çoğunlukla sin (س) ile yazılmıştır. Bazen de kalın sıradan ünlülü kelimelerde sad (ص) kullanılmıştır. ş (ث) ise Türkçe kökenli kelimelerde kullanılmayıp, sadece Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışında görülür:

aşsağ {آقساق} LI-6; ters {ترس} XXXIII-16; istep {استاب} LXX-13; saçı {ساجی} XXVIII-23; saçar {سچار} XXX-19; ıssı “ısı, sıcak” {ایسی} CII-16; sağluğa {ساغلوغا} XIX-14; düstlük {دوستلیق} LXI-23; satlık {ستلیق} XCVII-22; suvlu {سولی} XVII-7; soylı {سویلی} XLVI-20; sansız {سانسن} VIII-22; otsız {اوتسن} LXIII-32; sorağsız {سوراغسن} XLVII-12; sözim {سوزیم} XLVIII-9; sele {سله} XV-15; sağdın {ساغدین} XII-78; solıpdur {سولیب دور} LXXXV-12; sürdigiñ {سوردیگینک} XXIX-7; sevdigim {سودیگیم} XC-9.

arşlan {آرسلان} III-11; şarşardı “sarsılırdı” {صرصردی} III-13; şatun “satın” {صاتون} XXII-21; yolbarş {یولبارص} LI-30.

nişār {نشار} XXIV-4; şenā XXXIV-14; mişāl XXXIV-26; aşmān XXXVIII-3; sevāb XLIII-31.

1.1.2.5 t Ünsüzünün Yazılışı

Bu ünsüz metnimizde *te* (ت) ve *tı* (ط) ile karşılanmıştır. Türkçe kökenli kelimeler çoğunlukla *te* (ت) ile yazılırken, bazı örneklerde ise *tı* (ط) ile yazıldığı görülmektedir. *tı* (ط)'nın kullanıldığı Türkçe kökenli kelimeler kalın ünlü kelimelerdir:

artuḡ {ارتوق} XLV-1; atañ {اتانك} LXIV-1; altı {آلتی} XLIV-4; vaḡt {وقت} XXIV-18; et {ات} LVI-16; titrer {تترار} LI-2; ters {ترس} XXXIII-16; tende {تنده} XXXIV-3; it {ایت} XXI-37; istep {استاب} LXX-13; yigit {یكت} XXXV-13; otuz {اوتوز} LXIII-10; orta {اورته} LVI-20; oturdım {اوتوردیم} XV-5; toḡuz {توقوز} LXIV-9; tofraḡa {توفراغه} LII-4; tört {تورت} LXIV-8. ḡurt {قورت} XXXIX-7; tolu {تولو} LXXXVII-12.

aṭ {آط} LXIV-23; vaṭan {وطن} XCIII-14; baṭır {باطر} LXV-24; ṭon “elbise” {طون} XLIII-31; ṭoy {طوی} XVII-51.

1.1.2.6 p Ünsüzünün Yazılışı

Bu ünsüz metnimizde *pe* (پ) ve *be* (ب) ile karşılanmıştır. Özellikle, -p (-ıp/ -ip, -up/ -üp) zarf-fiil eki her zaman *be* (ب) ile yazılır:

baḡlap {باغلاب} I-50; beslep {بسلاپ} XI-11; aḡlap {آغلاب} XII-91; sözlep {سوزلاب} XII-148; oynap {اويناب} LXI-48; bolup {بولوب} I-10; ḡoyıp {قویب} V-2; barıp {باریب} XII-47; durıp {دوریب} XII-48; alup {آلوب} XLVII-20; ḡörıp {کوریب} LXIV-67; turıp {توریب} XCI-27.

1.1.2.7 Şeddenin Kullanılışı

Incelediğimiz metinde hareke kullanılmamıştır. Ancak, bazı kelimelerin yazılışında ayırt edici işaret olarak şeddenin (ˆ) kullanıldığı görülür. Bu işaret hem Türkçe kelimelerde hem de alınma kelimelerde kullanılmıştır:

ellā “elliye” {ألی} XXII-18; cebbār {جبار} XXII-25; evvel {اول} XXV-1; ḡaşṣāb {قصاب} XLI-7; ammā {اما} L-32; zerre {زره} LIV-2; zikke {زكه} LXI-9; ḡarrı “ihtiyar,

yaşlı” {قَرِي} LXI-16; qurra “fal, büyü” {قَرَهُ} LXI-30; issā “ısıya, sıcağa” {ايسًا} LXI-45; hurrem {حَرَم} LXII-15; belli {بَلِي} LXV-2; kezzāb {كذاب} XCIX-23.

1.2. EKLERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

1.2.1 Yapım Eklerinin İmlâ Özellikleri

İncelenen metinde tespit ettiğimiz kelime yapım eklerinin bazıları değişik imlâ özellikleri ile dikkat çeker. Aynı ekin bazen kelimeye bitişik yazılırken bazen ayrı yazıldığı görülmektedir. Hatta bir ekin metnin değişik yerlerinde farklı imlâ ile yazıldığı da görülür. Bazen aynı kelimeye bir yerde bitişik bir yerde ayrı yazıldığı; bir yerde ünlüsünün yazılırken başka bir yerde yazılmadığı; kimi zaman da, dudak uyumuna uyarken diğer bir örnekte uyum dışına çıktığı dikkat çekmektedir. İmlâsı sistemli ya da sistemsiz oluşuyla dikkat çeken ve metinde işlek olarak kullanılan eklerden bazıları aşağıda incelenmiştir.

1.2.1.1 +lık / +lik, +luğ / +lük İsimden İsim Yapma Eki

(لوك, لوق; ليك, ليق)

Ekin ünlüsünün sistemli olarak, hem Türkçe kökenli hem de alınma kelimelerde her zaman yazıldığı görülmektedir. Türkçe kökenli kelimelerde her zaman büyük ünlü uyumuna uyarken, alıntı kelimelerde ise bazen uyuma aykırılık vardır. Eklendiği kelimelere bazen bitişik bazen ayrı yazılmıştır. Dudak uyumu bakımından ise belirli bir istikrar yoktur. Ek, metinde işlek olarak kullanılmıştır.

aralık {اراليق} I-3; dünyâlik {دنياليك} V-11; divânelik {ديوانه ليق} VI-1; rüsvâlıkını {رسواليقنى} VI-2; kulluk {قوللوق} VI-14; günlük {گونليك} VIII-8; yamanlık {يمانليق} VIII-11; sağluğa {ساغلوغا} XIX-14; şahîlik {سخيليق} XXIII-17; uzunluğu {اوزينلغى} XXIII-17; kızıllık {قزىلليغى} XXIII-18; karılık {قاريليق} XXVI-19; yaşlılıkta {ياشليقده} XXXIX-16; oğlanlıkta {اوغلانليقده} XLIII-11; menlik {منليك} LI-23; cümerdlik {جوماردليق} LIII-14;

merdlikdür {مردلیک دور} LVI-17; berimsizlik {بریمسزلیک} LXI-22; düstlük {دوستلیق} LXI-23; ħorlık {خورلیق} LXI-51; dervişlik {درویشلیک} LXVII-28; bayluğım {بایلوđیم} LXXV-27; begluğım {بکلوکیم} LXXV-27; satlık {ستلیق} XCVII-22.

Ekin kelime kök ya da gövdelerine bazen bitişik yazılmadığı görülür. Bu imlâ özelliği hem Türkçe kökenli hem de alınma kelimeler için söz konusudur:

yaĥşılık {یخشی لیق} VIII-11; ganîlık “zenginlik” {غنی لیق} XXIII-18; yigitlik {لیک} XXVI-19; ĥasishık “cimrilik” {حسیس لیق} LXI-21; terslik {ترس لیک} LXI-22.

1.2.1.2 +lı / +li İsimden İsim Yapma Eki

(لی)

Ek, hem Türkçe kökenli hem de alıntı kelimelere, imlâ kurallarına uygun olarak, her zaman bitişik yazılmıştır. Ek ünlüsü daima gösterilmekte olup, dudak uyumuna uymaz; istikrarlı biçimde kelime kök ve gövdelerine düz ünlülü olarak eklenmektedir. İşlek bir ektir.

gizli {کیزی} V-25; atlı “adlı, isimli” {اتلی} VIII-23; cāylı {جایی} IX-16; keremli {کرملی} XII-1; ĥudretli {قدرتلی} XII-1; türlü {تورلی} XII-29; cānlı {جانلی} XII-132; yazuğlı “günahlı, suçlu” {یا زوقلی} XIV-13; suğunlı “geyikli” {سوغونلی} XVII-5; ĥođlı {قوچلی} XVII-5; suvlı {سولی} XVII-7; ĥemenli {جمنلی} XVII-7; devrānlı {دورانلی} XVII-11; dūrlı {دورلی} XVII-14; bayrağlı {بایراقلی} XVII-22; ĥorĥulı {قورقولی} XXI-6; güçlini {کوجلینی} XXIII-33; atlı XXXII-18; otlı {اوتلی} XXXII-23; dumanlıdur {دور} XLII-2; coşgunlıdur {جوشغونلی دور} XLII-28; soylı {سویلی} XLVI-20; düpli {دوپلی} LIII-8; tilli {تیللی} LXII-6; yağlı {یاغلی} LXII-7; dağlı “yaralı” {داغلی} LXII-10; yükli {یوکلی} LXV-15; yağımlı {یاقیملی} LXXI-13; ĥařmetli {حشمتلی} LXXI-14; şanlı {قانلی} LXXV-18; gözli {کوزلی} LXXV-24; atlı “atlı” {آتلی} XCIV-5.

1.2.1.3 +daş İsimden İsim Yapma Eki

(داش)

Ortaklık, beraberlik, yakınlık ifade eden bu ekin imlâsı tek şekilde olup ek ünlüsü daima elif (ا) ile yazılır. Ekin kullanımıyla ilgili, metinde tespit ettiğimiz örnekler, kalın ünlülü kök ve gövdelerdir.

karındaş {قرینداش} II-4, kardeş {قرداش} II-8, XI-9; sırdaş {سیرداش} II-16; atadaş {اتاداش} II-20; babadaş {باباداش} II-20; yoldaş {یولداش} II-28; uğurdaş {اوغورداش} XIX-25.

1.2.1.4 +sız / +siz İsimden İsim Yapma Eki

(سن)

İsimden isim yapma eklerinden olan bu ekin, tespit edilen örneklerde sistemli olarak ünlüsünün yazılmadığı görülür. Bu durum Türkçe kökenli ve alınma bütün kelimeler için aynıdır. Ekin, eklendiği kelimelere çoğunlukla bitişik yazılmakla beraber, birkaç örnekte ise ayrı yazıldığı görülmektedir.

âteşsiz {آتشنسز} I-19; cāysız {جایسنز} I-20; eyesiz {ایاسنز} II-24; yersiz {یرسنز} IV-9; bināsız {بناسنز} VII-13; yararsız {یرارسنز} VII-13; sansız {سانسنز} VIII-22; sūtünsız {ستون سنز} XII-8; suvsız {سوسنز} XII-135; oğulsız {اوغلسنز} XIII-20; nāmüssız {ناموسنز} XXX-12; ‘ārsız {عارسنز} XXX-12; kārsız {کارسنز} XXX-16; ḥabersız {خبرسنز} XXXIV-7; ‘aqlılsız {عقلسنز} XXXVI-22; sorağsız {سوراغسنز} XLVII-12; ğorkırsız {رقوسنز} LIV-8; otsız {اوتسنز} LXIII-32; raḥımsız {رحمسنز} LXXXVII-7.

1.2.1.5 +la- / +le- Fiilden İsim Yapma Eki

(لا)

İşlek olarak kullanılan ve isimlerden fiil türeten bu ek, kelimelere bitişik yazılır. Ek ünlüsü her zaman elif (ا) ile yazılır. Tespit edilen örneklerde ek ünlüsünün istikrarlı olarak yazıldığı görülmektedir.

bağlap {باغلاب} I-50; sözleşmek {سوزلاماسك} I-54; dinlemekler {دينكلامازلار} IV-8; anlamazlar {انكلامازلار} IV-31; tişlep {تيشلاب} XII-55; köplep “çoğalıp” {كوپلاب} XII-65; zorlap {زورلاب} XII-66; dağlap {داغلاب} XII-89; gizlenür {كزلانور} XXII-4; işlenme {ایشلانماسه} XXVI-14; gürlər {كورلار} LI-20; құrlamaz “қurla-: kurbağa için, bağırmak, ötmek” {قورلامان} LI-31; gözleñ {كونلانك} LI-33; başlan {باشلان} LXV-21; taşlap {تاشلاب} LXXXIII-5; atlanar-sın {اطلانتارسين} XCV-2.

1.2.1.6 -mağ / -mek Fiilden İsim Yapma Eki

(مك // ماك; مق // ماق)

Metnimizde işlek olarak kullanılan bu ek, sonuna geldiği fiillere her zaman bitişik yazılmaktadır. Ek ünlüsünün yazılışıyla ilgili bir istikrar yoktur. Bazen ek ünlüsü yazılırken, bazen de yazılmamaktadır. Yazıldığı örneklerde ise her zaman elif (ا) kullanılır.

diymek {ديماك} I-53; cevāb bermek {جواب برمك} V-18; sınıamak {سيناماق} VII-26; yelmek {يلمك} X-12; yortmaq {يورتماق} X-12; çıkmak {چقماق} X-18; iymek {ايماك} XII-126; yörmek {يورماك} XXI-12; bağırmak {باغيرمق} XXI-24; görmek {كورمك} XXI-28; çağırmaq {چاغيرمق} XXI-40; ağarmak {اغارمق} XXI-44; minmek {منماك} XXXIX-24; kuçmaq {قوچماق} XXXIX-24; geymek {گيماك} XXXIX-24; koymak {قويماق} XXXIX-4; saymak {سايماق} XXXIX-8; doymak {دويماق} XXXIX-12; almak {الماق} XLVIII-5; uymak {اويماق} LXI-30; inanmak {اينانماق} LXI-30; gezmek {گزمك} LXI-32; titremek {تتراماك} XCII-7.

1.2.1.7 -dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki

(دور)

Ekin, sadece tonlu şekli kullanılıp, tonsuz şekli bulunmamaktadır. Ek ünlüsü büyük ünlü uyumuna tam uymasına karşın, dudak uyumuna bağlı

değildir. Her zaman yuvarlak ünlülü olup vav (و) ile yazılır. İmlâ kurallarına uygun olarak, geldiği kelimeye her zaman bitişik yazılır:

açdurup {اقدوريب} II-34; doldurup {دولدوروب} IV-9; aldurup {آلدوروب} IV-10, XII-17; tutdurmaz {توتدورمان} VI-3; öldürüp {اولدوريب} IV-11; bildürüp {بلدوريب} XII-18; yağdırdı {ياغدوردى} XII-53; açdırdı {اقدوردى} XII-54; yutdurup {يوتدوريب} XVI-9; atdurup {آتدوريب} XVI-10; birikdürüp {بريكدوريب} XVI-29; yetdürmez {يتدورمان} XXVI-17; tanıtıdurmaz {تانيتدورمان} LXV-11; yandurduñ {ياندوردينك} LXXXVII-6; köydürdüñ {كويدوردينك} LXXXVII-6; çekdürme {چكدورمه} LXXXVII-11; güldürme {كلدورمه} LXXXVII-12.

1.2.2 İsim Çekim Eklerinin İmlâ Özellikleri

1.2.2.1 Çokluk Eki

(لار)

Ek ünlüsü her zaman elif (i) ile yazılır. Eklendiği kelimeye çoğunlukla bitişik yazılırken, birkaç örnekte ise ayrı yazıldığı görülmektedir:

daşlar {داشارلار} I-42; bulutlar {بولوتلار} I-44; dağlar {داغلار} III-14; merdlerdin {مردلاردين} III-22; melekler {ملكلار} V-16; sözler {سوزلار} VII-31; çöller {چوللار} VIII-22; yılanlar {ييلانلار} VIII-23; günler {گونلار} VIII-24; tenler {تنلار} VIII-25; tiller {تيللار} VIII-26; kuşlar {قوشلار} XVI-32; bulağlar {بولاغلار} XVII-6; bağlar {باغلار} XVII-9; yigitler {يگيتلار} XVII-29; merdler {مردلار} XXXIX-5; kızlar {قىزلار} XLIII-10; kırtlar {قورتلار} LI-7; güller {گللار} XLV-21; giceler {گچهلار} LXX-10; otlar {وتلار} LXXXV-22; sırlar {سیرلار} C-25.

1.2.2.2 İyelik Ekleri

teklik 1. şahıs iyelik eki (م ; يم)

Ek, ünlüyle biten isim tabanlarına *m* “م” şeklinde; ünsüzlerle biten isim tabanlarına ise her zaman bağlayıcı ünlü olarak “يم” şeklinde eklenir. Bağlayıcı ünlü dudak uyumuna uymayıp, düzdür. Metnimizde sadece bir örnekte ise bağlayıcı ünlünün, dudak uyumuna uygun olarak yuvarlak olduğu tespit edilmiştir (köñlüm {كونكلوم} XIV-22).

bahtım {بختيم} X-10; ärim {آريم} XII-105; ‘ömrüm {عمريم} XIV-1; hâlim {حاليم} XIV-2; gözim {كوزيم} XIV-18; sinem {سنام} XIV-18; bağrım {بغريم} XIV-21; köñlüm {كونكلوم} XIV-22; vañanım {وطنيم} XVII-2; yurdım {يورديم} XVII-3; elim {اليم} XXVI-5; yaşım {ياشيم} XXVI-23; mevlâm {مولام} XXXIII-7; qorqım {قورقيم} XLVII-13; sözim {سوزيم} XLVIII-9; eyem {ايام} XLIX-7; qardaşım {قارداشيم} LXIII-6; yüzüm {يوزيم} LXVI-17; yaqam {يقام} LXVI-18; tilim {تيليم} LXVIII-11; işim {ايسيم} LXXI-17; günüm {گونيم} LXXI-19; mülkim {ملکيم} LXXV-28; hañam {خطام} LXXVII-12; ünüm {اونيم} LXXXV-20; başım {باشيم} LXXXV-33; lâlem {لام} LXXXIX-1.

teklük 2. şahıs iyelik eki (يك ; نك)

Ek, ünlüyle biten isimlere *ñ* “نك” şeklinde bağlanır. Ünsüzle biten isimlerle kullanılırken ise araya bağlayıcı ünlü olarak “ينك” biçiminde eklenir. Bağlayıcı ünlü dudak uyumuna bağlı olmayıp her zaman düzdür ve mutlaka yazılır:

hâneñ {حاناتك} XIII-14; yañşın {يخشينك} XXVII-4; perdeñ LXXVII-8; añañ {آغاتك} XCII-40; du‘añ {دعاتك} XXXII-3; çırañ {چراتك} XLI-12; atañ {اتاتك} LXIV-1; eneñ {اناتك} LXIV-2; eyeñ {اياتك} LXIV-10; yigrimiñde {يگرمينکده};

iliñ {ايلينک} I-59; ferzendiñ {فرزندينک} II-11; dükāniñ {دوکانيک} II-23; añıñ {آطينک} II-27; teniñ {تينک} V-14; göziñ {گوزينک} VIII-29; köñliñ {گونکلينک} VIII-30; äriñ {رينک} XII-119; işiñ {ايشينک} XXI-1; başıñ {باشينک} XIII-16; adıñ {ادينک} XXVII-2; yeriñ {يرينک} XLI-16; toñıñ {طونينک} XLVI-12; eliñ {ايلينک} XLIX-20; tiliñ {تيلينک} XCVIII-9.

teklik 3. şahıs iyelik eki (سی ; ی)

Ek, ünsüzle biten isimlerden sonra +ı/+i “ی”; ünlüyle biten isimlerden sonra ise +sı/+si “سی” şeklinde eklenir. Ek dudak uyumuna bağlanmaz, her zaman düzdür. Bu durum sistemlidir. İmlâ kurallarına göre her zaman geldiği kelimeye bitişik yazılır.

gözi {کوزی} IX-2; ayağı {ایاگی} XII-83; sözi {سوزی} XXI-33; köfli {کونلی} XXI-34; kıızı {قیزی} XXI-29; saçı {ساجی} XXVIII-23; dişi {دیشی} XXVIII-23; қаşı {قاشی} XXVIII-23; işi {ایشی} L-47; kirfigi {کرفکی} LXXVIII-15; boyı {بوی} XCII-19; tili {تیلی} C-17; eli {الی} C-18; dağı {داگی} C-20;

töresi {توره سی} III-1; bergisi {برکیسی} XXIII-71; vefası {وفاسی} XXIII-73; faydası {فیداسی} XXXVI-9; gaygusu {غیغوسى} XXXVI-24; eyesi {ایاسی} XLIV-13; қарасı {қарасı} LV-20; ğamzesi {ğmze sı} LXXVIII-14; deryāsi {دریاسی} LXXXVI-26; sinesı {سیناسی} XCIX-43; cülgesi “vadisi” {جلکاسی} C-20; destesi {دستاسی} C-16.

çokluk 1. şahıs iyelik eki (میز // مز)

Ek, geldiği kelimelere çoğunlukla bitişik yazılır. Ek ünlüsü her zaman düzdür. Ekin ünlüsünün bazı örneklerde yazılırken bazı örneklerde ise yazılmadığı görülür.

derdimiz {دردی میز} I-54; illerimiz {ایلارمیز} I-65; payımız {پایمیز} X-11; rızqımıznı {رزقیمزنی} XVIII-10; görenmizdin {کورانمیزدین} XVIII-11; meskenimiz {مسکنیمز} XVIII-12; sağlığımızda {ساغلیغیمزده} XVIII-31; elimiz {الیمیز} LXXVII-22; könlümüz {کونکلیمیز} LXXXII-9; yaqamızda {یاقامیزده} LXXVII-22; müşkilmiz {مشکلیمز} CI-28.

çokluk 2. şahıs iyelik eki (نکین)

Ekin, metinde kullanım örneği sınırlıdır. Tespit edilen bu sınırlı örnekte

ekin +ñız/+ñiz “ئىكىز” biçiminde olduğu görülür:

hocañızın {حواجانكىزىنك} XII-62; yaķañızdın {يىقانىكىزدىن} XIII-4.

çokluk 3. şahıs iyelik eki (لارى)

Ekin, ek ünlüsü her zaman yazılmıştır. Eklendiği kelimeye çoğunlukla bitişik yazılır. Ancak, birkaç örnekte ise ekin kelime tabanına bitişik yazılmadığı görülmektedir:

başlarına {باشلارينه} I-40; düstlarına {دوستلارينه} IV-15; şanemleri {صنم لارى} XVII-25; hõreklerine {خوراكلارينه} XVII-26; gözlerindin {كوزلاريندين} XIX-4; tenlerindin {تنلاريندين} LI-22; otağların {اوتاغلارين} CI-22; dağların {داغلارين} CI-23.

1.2.2.3 Hâl Eklerinin İmlâ Özellikleri

1.2.2.3.1 İlgî Hâli Eki

(نىنك ; يىنك)

İlgî hâli eki, ünsüzle biten isim kök ve gövdelerinden sonra +ıñ/+iñ “ينك”; ünlü ile biten isimlerden sonra ise +nıñ/+niñ “ئىنك” biçimindedir. Sınırlı sayıdaki örneklerde ekin, ünsüzle biten isimlere +nıñ/+niñ “ئىنك” biçiminde eklendiği görülmektedir. Ek ünlüsü sistemli olarak yazılır. Ek, dudak uyumuna bağlı değildir ve ek ünlüsü her zaman düzdür. Birkaç örnek haricinde imlâ kurallarına bağlı olarak kelimelere bitişik yazılır.

Ünsüzle biten isimlerden sonra: iliñ {ايلىنك} III-1; yeriñ {يرىنك} III-8; düşmāniñ {دوشمايىنك} III-16; deviñ {دوينك} III-27; filiñ {فيلينك} III-28; yigidiñ {يگيدىنك} IX-9; oķıñ {اوقىنك} X-13; yükiñ {يوكىنك} X-14; mecnūniñ {مجنونىنك} XVI-31; Gürgeniñ {گورگانيىنك} XVIII-19; ķardaşıñ {قىرداشىنك} XXI-33; söziñ {سوزىنك} XXX-13; ādemiñ {آدمىنك} XLIII-1; ķurdiñ {قوردىنك} LI-17; āriñ {آرىنك} LII-18; işiñ {اشىنك} LVI-2; kervāniñ {كروانىنك} LX-8; ayıñ {آينك} LXIII-14; merdiñ {مردىنك} XCV-14.

Ünlüyle biten isimlerden sonra: obanıñ {اوبانىك} XII-69; kişiniñ {كىشى نيك} XII-153; Ʒal‘anıñ {قعال نيك} XVI-33; dünyāniñ {دنيانىك} XIX-15; Zelīlīniñ {زلىلى نيك} XXI-41; bendeniñ {بندە نيك} XXIII-10; zemīniñ {زمىنىك} XXIII-39; barçanıñ {بارچانىك} XXIII-74; Muştafanıñ {مصطفى نيك} XXIII-75; sevdāniñ {سودانىك} XXXV-11; yaranıñ {يارانىك} XXXVI-11; dertliniñ {درتلى نيك} XXXVI-10; yalançınıñ {يالانچىنىك} LXII-5.

Ünsüzle biten isimlerden sonra kullanılan +nıñ/+niñ “نىك” biçimine örnek: Hemrāhniñ {همراه نيك} XVI-25; çarħ-ı felekniñ {چرحى فلك نيك} XIX-22; ğarībniñ {غربنىك} XLVII-23.

1.2.2.3.2 Yükleme Hâli Eki

(نى زى)

Ek, ünlüyle biten isim kök ve gövdelerinden sonra her zaman +nı/+ni biçiminde; ünsüzle biten isimlerden sonra ise çoğunlukla +ı/+i biçiminde, bazen de ünlülerden sonra kullanılan +nı/+ni biçiminde eklenmektedir. Ek ünlüsü büyük ünlü uyumuna tam olarak uyar. Ancak, dudak uyumuna bağlı olmayıp ek ünlüsü sistemli olarak düzdür.

Ünlü ile biten isim tabanlarından sonra +nı/+ni şeklindedir: Ĥadīceni {نى} I-10; Alīni {علينى} XII-97; Ĥīveni {خيوانى} XVIII-23; kişini {كىشى نى} XXIII-7; güçlini {كوجلىنى} XXIII-33; giceni {كچه نى} XXIII-41; dünyāni {دنيانى} LII-3; Seyidīni {سيدىنى} LXXVII-27; yalançını {يالانچىنى} XCV-20.

Ünsüzle biten isim tabanlarından sonra +ı/+i biçimindedir: nāmūsı {ناموسى} IX-8; çöli {جولى} XX-10; balı {بالى} XX-11; āħireti {آخرتى} L-39; düsti {دوستى} LV-1; yalanı {يالانى} LXV-10.

Ekin ünsüzle biten isim tabanlarından sonra +nı/+ni şeklinin geldiği de görülmektedir: rüsvālīknı {رسوالیقنى} VI-2; ‘ālemni {عالمنى} XII-4; mu‘cizni {معجزنى} XII-150; Yūnusnı {یونیسنى} XVI-9; itni {ایتنى} XII-60; ġarībni {غریبى} XVII-17; Būḥarnı {بوحرنى} XVIII-23; İsmāğılını {اسماغلنى} XXIII-58.

1.2.2.3.3 Yönelme Hâli Eki

(كا / غه ; ه)

İncelediğimiz metinde, yönelme hâli ekinin iki şekli mevcuttur. Bu şekillerden birincisi +a/+e şekli, ikincisi de +ğa/+ge şeklindedir.

Ekin birinci şekli, ünsüzle biten isim tabanlarından sonra +a/+e şeklinde olup hemze (ه) ile yazılmıştır: yurda {یورده} II-1; ḳurda {قورده} LXI-51; töre “başköşeye” {توره} XI-10; çöle {چوله} XII-84; sele {سله} XV-15; ele {اله} XXI-29; ḳardaşa {قرداشه} XXI-33; merde {مرده} XXII-17; ḳırḳa {قرقه} XXII-18; egne XXIII-3; oda “ateşe” {اوده} XXIII-35; gündize {گوندیزه} XXIII-41; cihāna {جهانه} XXIII-38; äre {آره} XXVI-15; yatağa {یاتاغه} XXX-11; sala {ساله} XXXIV-4; tile {تيله} XXXIV-12; göze {گوزه} XXXV-20; başa {باشه} XXXV-20; işe {ایشه} XXXIX-15; yetime {یتیمه} XLIII-23; ḥarāma {حرامه} L-3; mihmāna {مهمانه} LIII-9; düşmāna {دوشمانه} LIII-20; öye {اویه} LIV-4; bile “bele” {بیله} LXI-7; dağa {داغه} LXI-41; ağaca {اگاجه} LXI-43; yola {یوله} LXXXVIII-19; buza {بوزه} LXXXVIII-27; yamana {يامانه} XCV-26.

Yönelme hâli ekinin +a/+e şekli ünlüyle biten bir isme geldiğinde araya yardımcı ses gelmez. Bu tür durumlarda ilgili ismin son ünlüsü ile hâl eki birleşir ve bir dolaylı ünlü uzaması ortaya çıkar. Arap harfli metinde bu tür durumlarda ünlü elif (ا) ile yazılır. Metnimizde, bu tipik özellik oldukça sistemlidir. Metnin transkripsiyonu yapılırken bu uzunluğu işaret etmek için kalın ünlülük ise ā ile ince ünlülük ise ȁ ile gösterdik:

ellā “elliye” (elli-e) {ئىلى} XXII-18; ğallā “tahıla” (ġalla-a) {غلا} XXII-19; ğayġā (ġayġı-a) {غیغا} XXXIX-6; yalanċā (yalanċı-a) {یلانچا} XLII-5; kuzā (kuzı-a) {قوزده} LXI-38; ulā (ulı-a) {اول} LXV-3; kiċā (kiċi-e) {كچا} LXV-3; kişā (kişi-e) LXXIV-13; deryā (deryā-a) LXXXI-27; yaḥşā (yaḥşı-a) XCV-26.

Yönelme hâli ekinin ikinci şekli, +a/+e biçiminin eski şekli olan +ġa/+ge'dir. Bazı örneklerde aynı isimden sonra bazen +a/+e biçimi gelirken, bazen de +ġa/+ge biçiminin geldiği görülmektedir (yola XIX-11; yolġa VI-11). Metnin genelinde ise yaygın olarak kullanılan +a/+e biçimidir. Diğer şekil olan +ġa/+ge biçiminin kullanımı, +a/+e şeklinin kullanımına göre sınırlıdır:

Müselmānlıkġa {مسلمانلیق غه} I-39; yolġa {یولغه} VI-11; kimge {كمكا} VII-6; yaḥşılıkġa {یخشلیقغه} VIII-11; ḥalāyıkġa {حالیقغا} XII-28; ‘Alīġa {علیغه} XII-32; yerge {یرکا} XII-52; ṭarafġa {طرفغه} XII-130; dünyāġa {دنیاغه} XIII-5; ‘āşılārġa {عاصیلارغه} XV-18; hevesge {هوسکا} XV-19; balıkġa {بالیقغه} XVI-9; Mışırġa {مصرغه} XVII-41; dünyāġe {دنیاکا} XIX-8; birevge {بروکه} XLVI-28; Ḥudāġa {خداغه} LIV-15; belāġa {بالاغه} XCVII-5.

1.2.2.3.4 Bulunma Hâli Eki

(ده)

Bulunma hâli eki metinde +da/+de şeklindedir. Ek, ünsüz uyumuna bağlanmaz. Sadece tonlu şekilleri kullanılmakta, tonsuz şekilleri ise bulunmamaktadır. Eklendiği isim tabanlarına her zaman bitişik yazılır:

günde {کونده} II-27; gözde {کوزده} IV-21; kıızda {قیزده} IV-23; begde {بکده} IV-35; ġafletde {غفلتده} VII-2; yaşda {یاشده} VIII-29; daşda {داشده} VIII-32; uçda {اوچده} VIII-33; çölde {چولده} IX-19; kıırda {قیرده} IX-19; arada {آراده} X-19; içde {ایچده} XI-2; nefesde {نفسده} XII-9; yalanċıda {یلانچیده} XVI-18; suvda {سوده} XX-23; kolda {قولده} XXI-17; yigitlikde {یکیت لیکده} XXVI-22; öyde {اویده} LIV-5; kafıda LVI-7;

törtde {تورتده} LXIV-20; başde {باشده} LXIV-21; on toğuzda {ان توقوزده} LXIV-43; otuzda {اوتوزده} LXIV-49; saçda {ساجده} LXIV-58; aşda {آشده} LXV-20; yürekde {یورکده} XCII-47; eşikde {اشکده} XCVII-3.

1.2.2.3.5 Uzaklaşma Hâli Eki

(دین)

Uzaklaşma hâli eki incelediğimiz metinde +dın/+din şeklindedir. Ünsüz uyumuna girmez. Bütün isim tabanlarına, daima tonlu şekilde eklenir ve tonsuz şekilleri bulunmamaktadır. Çağatayca özellik gösteren en tipik eklerdendir. Arap harfli imlâsında ek ünlüsü sistemli olarak ye (ی) ile yazılmış olup geniş ünlülü (+dan/+den) kullanım örneğine rastlanmaz. Eklendiği isim tabanlarına her zaman bitişik yazılır:

ildin {ایلدین} I-12; vaṭandın {وطندین} I-15; etdin {اتدین} II-18; yoldın {یولدین} IV-13; tildin {تیلدین} VI-14; cihāndın {جهاندین} VII-1; yoḡdın {یوقدین} VII-26; işdin {ایشدین} VIII-32; ḡardaşdın {قرداشدین} X-1; eldin {الدین} X-27; yerdin {یردین} XII-37; itdin {ایتدین} XII-67; saḡdın {ساغدین} XII-78; otdın {اوتدین} XII-79; ırāḡdın {ایراقدین} XII-131; daşdın {داشدین} XIV-21; düstdın {دوستدین} XV-10; kişidin {کیشیدین} XVII-18; oḡuldın {اوغولدین} XVII-38; obadın {اوبه دین} XXII-10; bıçaḡdın {بیچاقدین} XXIII-59; içdin {اچدین} XXXVI-18; yigitdin {یکت دین} XXXVI-23; aṭdın {اطدین} XXXVI-21; yaḡşdın {یخشییدین} XLIII-8; ḡatundın {خاتوندین} XLVI-17; dünyādın {دنیا دین} XLVI-19; öydin {اوییدین} XLVIII-24; başdın {باشدین} XLVIII-25; ḡuldın {ḡلدین} LXIII-12; suvdın {سودین} LXIV-4; toḡsandın {توقساندین} LXIV-69; öñkidin {اونکی دین} LXXXIII-9; miñdin {منکدین} XCV-8.

1.2.2.3.6 Eşitlik Hâli Eki

(چه // چه)

Eşitlik hâli ekinin kullanımı metnimizde sınırlı olup +ça/+çe eki ile

karşılanmaktadır. Ek, ünlüsü her zaman yazılır ve hemze (ه) ile karşılanır. Ek ünsüzü ise bazen çim (چ) ile bazen de cim (ج) ile yazılmıştır:

ärçe {آرچه} I-26; neçe (kalıplaşmış biçimde) {نچه} I-74 ; barça “bütün” (kalıplaşmış biçimde) {بارچه} LXVII-20; bildigimçe {بیلدیکیمچه} IX-21; munça {مونچه} XXIII-45; ança {آنچه} XVI-2; du‘āça {دعاچه} LXI-31; gürciçe “köpekçe, köpek kadar” {کورچیچه} LXXXIII-31; dağça {داغچه} CI-5.

1.2.2.4 Bildirme Eki (دور)

Bildirme eki, +dur/+dür şeklindedir. Ek, hem ünsüz uyumuna hem de dudak uyumuna bağlanmaz. Ekin ünsüzü bütün isim tabanlarından sonra tonlu biçimde eklenir. Ek ünlüsü ise, dudak uyumuna uymaz, sistemli olarak yuvarlaktır ve yazıda her zaman vav (و) ile gösterilir. Eklendiği kelimelere imlâ kurallarına uygun olarak bitişik yazılırken, birkaç örnekte ise ayrı yazıldığı görülmektedir:

yoğdur {یوقدور} I-25; köpdür {کوپدور} II-22; bardur {باردور} VIII-22; yalandur {ر یالاندور} XIV-11; belenddür {بلنددور} XIV-23; yamanlığdur {یمانلیقدور} XIX-22; gerekdür {کراکدور} XXI-6; yahtıdur {یختی دور} XXIII-76; azdur {آزدور} XXVI-18; yoldur {یولدور} XXIX-11; yağdur {یاغدور} XXX-9; hağadur {حطادور} XXXI-5; düşmändür {دوشماندور} XXXII-27; yahşıdur {بخشیدور} XXXV-10; uzakdur {اوزاقدور} XXXVII-13; bellidür {ر بلی دو} XLV-2; düyşdür {دویشدور} LII-17; işdür {ایشدور} LVI-27; güldür {کلدور} LIX-19; öydür {اویور} LXII-12; qaradur {قره دور} LXIII-11; gicedür {کیجه دور} LXIII-15.

1.2.3 Fiil Çekim Eklerinin İmlâsı

Görülen Geçmiş Zaman Eki (دو // دی)

Bu kipin çekimi **-di**, çok az örnekte ise **-du** ekiyle karşılanır. Ek

ünsüzü ünsüz uyumuna girmez ve sadece tonlu şekilde kullanılır. Ekin ünlüsü ise, sadece birkaç örnek haricinde, dudak uyumuna girmez, her zaman düzdür:

boldı {بولدى} I-5; işitdim {ایشیتدیم} I-9; etdi {اتدی} I-36; turdılar {توردیلار} I-44; gördiñiz {کورینکیز} I-53; göçdiñ {کوچدینک} II-1; tüşdiñ {توشدینک} VI-11; kıovdılar {قویدیلار} XII-46; berdim {بردیم} XII-121; yetüşdiler {یتوشدیلار} XII-129; gördiler {کوردیلار} XII-133; gezdım {گزیدیم} XIV-3; bilmedim {بیلمدیم} XIV-3; oturdım {اوتوردیم} XV-5; yitürdim {یتوردیم} XV-6; getürdim {غتوردیم} XV-7; geçdi {کچدی} XVI-38; gitdi {کیتدی} XVI-38; gönderdim {گیتدی} XVIII-2; aldandık {آلداندیق} XVIII-5; etdim {اتدیم} XXVI-23; kıatuşdiñ {قاتوشدینک} LXIV-5; tutuşdiñ {توتوشدینک} LXIV-6; yaşadıñ {یاşادینک} LXIV-14; uzatdıñ {اوزاتدینک} LXIV-15; yetüşdiñ {یتوشدینک} LXIV-7; düşdim {دوشدیم} LXIX-13; bişdim {بیşدیم} LXIX-14; yandım {یاندیم} LXIX-14; bildim {بیلدیم} LXXX-4; batdım {باتدیم} LXXXI-27; köydürdiñ {کویدوردینک} LXXXVII-6; yandurdıñ {ریدینک} LXXXVII-13; kıoydıñ {قویدینک} LXXXVII-19; çekdim {چکدیم} LXXXVIII-1; gördim {کوردیم} XCII-3; kıaldım {قالدیم} XCII-8.

Metnimizde sadece şu örneklerde ek ünlüsünün dudak uyumuna bağlandığı ve yuvarlak olduğu tespit edilmiştir: *öldüñ* {اولدونک} XIX-20; *bolduñ* {بولدونک} LXIV-3; *boldum* {بولدوم} LXXX-9.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın 1. Tipi (میش)

Öğrenilen geçmiş zamanın 1. tipi -miş/-miş ekiyle kurulur. Ek yazılırken, ekin ünlüsü her zaman yazılır. Dudak uyumuna uymaz ve ek ünlüsü her zaman düzdür:

bermiş {برمیش} I-28; *bolmış* {بولمیش} IV-36; *ötmüş* {اوتمیش} VII-10; *koymuş* {قویمیش} VII-27; *yığılmış* {یغلمیش} XII-29; *tiñlemişler* {تینکلأمیشلار} XII-30; *yaratmış*

{يراتمش} XII-109; doğmamışdur {دغمامیشدور} XXVIII-22; düzelmiş {دوزالمیش} LXVIII-7; kalmış {قالمیش} LXVIII-23; diymişem {دیمشام} LXVIII-24; kılmışdur {قیلمیشدور} LXX-1; gelmişem {کلمشام} LXXVII-1; ğalattmış {غلتمیش} LXXX-2; ayrılmış {ایریلمش} LXXX-15; içmişdür {ایچمیشدور} LXXXIV-8; dolmuşdur {دولمیشدور} LXXXI-26; çıkmış {چقمش} XCII-3; dikmişdür {دیکمیشدور} XCII-10; doğmış {دوغمش} XCII-15.

Öğrenilen geçmiş zamanın 2. tipi

Öğrenilen geçmiş zamanın 2. tipinde (I)-p eki ile birinci ve ikinci teklik şahısta, şahıs zamirleri; teklik üçüncü şahısta ise -dur/dür eki kullanılır.

teklik 1. şahıs: Çekimde “men” teklik birinci şahıs zamiri kullanılır: bolıp men {بولیب من} XV-1, LXXXVII-29; azaşıp men {ازاشب من} XV-3; bilip men {بیلیب من} XXVI-10; dalıp men {دالب من} LXXVII-26; gelip men {کلیب من} LXXVII-27; bolıpdur men {بولیب دور من} XCII-11.

teklik 2. şahıs: Çekimde “sen (sin)” teklik ikinci şahıs zamiri kullanılır. Bu şahıs zamiri eklendiği fiile sistemli olarak ayrı yazılır. Ayrıca, şahıs zamiri unsuru bazen sadece *sin* (س) ve *nun* (ن) ile “سن” biçiminde yazılırken bazen de *sin*, *ye*, *nun* ile “سین” biçiminde yazılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapılırken araya çizgi (-) çekilerek ve eklendiği fiilin tabanındaki ünlü uyumuna bağlanarak -sın/-sin şeklinde okunmuştur. “gidip-sin {کدیب سن} I-9; yatıp-sın {سین} VII-2; ğızıp-sın {غزيب سين} LXIV-50; yakıp-sın {ياقيب سين} LXXXVI-5; edip-sin {اديب سن} LXXXVI-6; alıp-sın {آلیب سن} LXXXVI-7; koyıp-sın {قویب سین} LXXXVI-24; salıp-sın {سالیب سین} XCII-52; barıp-sın {باریب سن} XCIX-2.

teklik 3. şahıs: Çekimde kullanılan -dur/-dür eki dudak uyumuna bağlanmaz, her zaman yuvarlak ünlüdür. Çoğu zaman fiil tabanından ayrı

yazılır. Ancak birkaç örnekte bitişik yazıldığı görülmektedir: barıpdur {باریب دور} I-51; dolıpdur {دولیب دور} I-52; gelıpdür {کلیب دور} IV-2; çıkıpdur {چیقیب دور} IV-5; ıalıpdur {قالیب دور} IV-6; dönıpdür {دونیب دور} IV-27; tüşüpdür {توشوب دور} XII-73; bolıpdur {بولوبدور} XLVIII-13; artıpdur {ارتیبدور} LVII-10; tükenıpdür {توکانیب دور} LXX-17; ıonıpdur {قونیبدور} LXXVII-5; yıkılıpdur {یقیلیبیدور} LXXXI-21; solıpdur {دور سولیب} LXXXV-12; salıpdur {سالیب دور} LXXXV-13; gidüpdür {کیدوبدور} XCII-53; getürıpdür {کتوریبیدور} XCVIII-5.

1.2.4 Sıfat-Fiil Eklerinin İmlâsı

-dıķ/-dik; -duķ/-dük (دوک / دوق; دیک / دیق)

Ek ünlüsü her zaman yazılır ve ünlü uyumuna bağlanmıştır. Ancak dudak uyumuna bağlı değildir ve bu uyum bakımından oldukça sistemsizdir. Aynı kelimeye bir yerde yuvarlak ünlülü eklenirken, bir başka yerde düz ünlülü olarak eklendiği görülebilmektedir. Ek ünsüzü her zaman tonlu olup tonsuz biçimi kullanılmaz:

ıydügi “yedügi” {ایبیدوکی} I-23; dođmadıķ {دوغمه دیق} IX-7; görmedik {کورمادیک} IX-15; bildigimçe {بیلدیکمچه} IX-21; diydügiñ {دیدیکینک} X-7; geçdügin {کچدوکین} XII-104; kıldüğim {قیلدوغمیم} XIV-10; biçdügim {بیچدوکیم} XIV-11; etdügim {اتدوکیم} XIV-17; bardıķ {باردیق} XXVI-13; etdügiñ {اتدوکینک} XVIII-36; sürdügiñ {سوردیکینک} XXIX-7; istedügi {استادیکی} XLIII-4; çekdügi {چکدوکی} XLVI-23; geldügin {کلدوکین} XLIX-12; etdügi {atdیکي} LI-21; bildügiñni {بیلدوکینکنی} LX-25; köymedik “yanmayan, tutuşmadık” {کویمادیک} LXIII-31; sevdügi {سودیکیم} XC-9.

-an/ -en (ان)

Ek ünlüsü her zaman elif (ا) ile gösterilir. Eklendiği fiillere bitişik yazılır.

öten “geçen, geçmiş” {اوتان} I-33; otıran {اوتیران} I-35; iyenler {ایانلار} VII-16; bağan {باقان} IX-24; bileniñ {بلانینک} X-21; gelen {گلان} XI-27; tafan “bulan” {تافان} XII-26; gezen {گزان} XVII-3; ağan {اقان} XVII-6; geçen {کچان} XVIII-25; ayrılanlar {آیریلانلار} XVIII-34; gelenler {گلانلار} XIX-30; kılan {قیلان} XXXIV-12; basan {باسان} XLI-16; gören {کوران} L-6; kórğan {قورقان} LI-1; göteren {کوتاران} LVI-7; ölen {اولان} LVI-16; köyen {کویان} LXIII-32; dözmeyen {دوزمایان} LXX-6; iyenim {ایانیم} LXXXVIII-13; içenim {ایچانیم} LXXXVIII-13; doğan {دوغان} XCV-28.

-ğan/-gen (کان / غان)

Metinde, -an/-en sıfat-fiil ekinin eski biçimi olan -ğan/-gen şeklinin de kullanıldığı görülmektedir. Ekin bu biçiminde, ek ünlüsü her zaman elif (ا) ile yazılır ve ekin sadece tonlu biçimi kullanılır: eylegen {ایلاکان} XVI-13; durğan {دورغان} XIX-4; gelgeniñ {گلکانینک} XIX-21; kaçğanı {قاچغانی} XXIII-55; urğan “basan; vuran” {اورغان} XLI-15; ayğan {آیغان} L-5; diygeniñ {دیکانینک} LIX-19; yaratğan {راتغان} LXVIII-21; sayrağan {سیراغان} LXXII-4; tolunğan {تولونغان} LXXXII-9; tökülgen {توکولکان} XC-6; qalğanı {قالغانی} XCIV-12; ötgen {وتکان} XCV-9.

-miş/-miş (مش)

Bu sıfat-fiil eki, metinde çok az kullanılmıştır. Kullanıldığı örneklerde, ek ünlüsü yazılmamıştır. Eklendiği kelimeye her zaman bitişik yazılır: çekilmiş {چکیلmiş} LXXI-9; kúrílmış {قوریلmiş} LXXI-10.

-r, -ar/-er (ار ; ر)

Kullanımı işlek değildir. Ek ünlüsü elif (ا) ile yazılmaktadır: yanar {یانار} III-10; güler {گولار} XLVII-19; yarar {یارار} L-40; tutar {توتار} C-18.

-maz/-mez (ماز ; مز)

Ek, sonuna geldiği fiile her zaman bitişik yazılmıştır. Ek ünlüsü çoğunlukla gösterilmiş ve elif (ا) ile yazılmış; bazen de “مز” şeklinde ek ünlüsü yazılmamıştır: gelmez {كلماز} X-8; almaz {الماز} XXIII-59; doymaz-dolmaz {دويماز دولماز} L-44; durmaz {دورمز} L-46; kurtulmaz {قورتولمز} LXIX-15; sorulmaz {سورولمز} LXXIX-8; görünmez {كورنمز} LXXXVI-2.

Bu sıfat-fiil ekinin kendisinden sonra isim çekim eklerinden birini aldığı ve böylece bir isim gibi kullanıldığı da görülmektedir. Bu şekildeki kullanımında da ekin imlâsı yukarıdaki şekildedir: almaza “anlamayana” {المازه} XI-17; anlamazın {آنكلمازينك} XXVI-16; anlamaza {آنكلمازه} LVII-2; bilmezlere {ره} LVII-7; gıymazım {غيمزيم} LXXXIX-19; dözmezim {دوزمازيم} LXXXIX-19.

1.2.5 Zarf-Fiil Eklerinin İmlâsı

-a/-e (ه)

Bu zarf-fiil eki her zaman hemze (ه) ile yazılmıştır: göçe-göçe {كوچه كوچه} I-12; ağa durgan {آقه دورغان} XIX-4; ağa-döne {آغه دونه} XXI-11; bara-bara {باره باره} LXXXVI-22.

-anda/ -ende (انده)

Ekin ilk ünlüsü her zaman elif (ا) sonundaki ikinci ünlüsü ise hemze ile (ه) yazılmıştır: bolanda {بولانده} I-59; diyende {ديانده} XI-13; gelende {كلانده} XVII-23; tutanda {توتانده} XXI-20; görende {كورانده} XXXIX-5; sanaşanda {ساناشانده} XLIII-2; baranda {بارانده} XCIV-15; ölenده {اولانده} XCVII-34.

Ek, sadece bir örnekte -gende şeklindedir: tigende {تيكانده} XII-2.

-ansoñ/-ensoñ (ان سونگ ; انسونگ)

-an/-en sıfat-fiil eki ile *soñ* kelimesinin birleşmesinden oluşmuş bir zarf-fiil eki olup eklendiği fiile “-ınca/-ince; -dıktan/-dikten sonra” anlamı katar. Metinlerde “soñ” kelimesi sıfat-fiil ekine bazen bitişik yazılırken {انسونگ} bazen de ayrı {ان سونگ} yazılmıştır:

baransoñ “varınca” {باران سونگ} I-73; görensoñ “görünce” {کوران سونگ} I-74; sürensoñ {سوران سنک} I-75; busansoñ “pusunca” {بوسانسونک} X-5; basansoñ “basınca” {باسانسونک} X-6; tesensoñ “bitince” {تسانسونک} X-7; tutansoñ {توتان سونک} XXI-4.

-ğaç / -geç (کاج ; غاچ)

Ek ünlüsü her zaman gösterilir ve elif (ا) ile yazılır. Ekin başında bulunan ünsüz ise kalın ünlülü kelimelerde gayn (غ) ile, ince ünlülü kelimelerde ise kef (ك) ile; sonundaki ünsüz ise her zaman cim (ج) ile yazılmıştır: bolğaç {بولغاچ} XII-33; çıkğaç {چيغاج} XXII-10; gitgeç {گيتكاج} XII-37; gelgeç {كلكاج} XII-45.

-iban / -iben (بيان)

Ekin ilk ünlüsü ye (ي) ile ikinci ünsü ise elif (ا) ile yazılmıştır: çıkıiban {چيبيان} XIX-8; aydıiban {آيدييان} XXVIII-18; salıiban {سالييان} LXX-2.

-inça / -inçe (ينچه ; نچه)

Ekin ilk ünlüsü dudak uyumuna bağlanmaz ve her zaman düz ünlülü olup ye (ي) ile; sonda bulunan ikinci ünlüsü ise hemze (ه) ile yazılmıştır: ölinçā {اولينچه} I-15; ayrulınçā {ايرونچه} XLVI-22; çıkınçā {چيغينچه} LXXVII-19; bolınçā {بولينچه} XCVII-29; dolınçā {دولينچه} XCVII-30; ayrılınçā {ايرلينچه} XCVII-31; tafinçā {تافينچه} XCVII-33; kefinçā {كفينچه} XCVII-34; kofinçā {قوفينچه} XCVII-35.

-may/-mey (مای)

Tespit ettiğimiz örneklerde ek ünlüsü her zaman gösterilmiş ve elif (ا) ile yazılmıştır. Ek, sonuna geldiği fiillere her zaman bitişik yazılır: getürmey “getiremeyip” {کتورمای} III-15; dözmey “dayanamayıp” {دوزمای} XII-72; çalmay “çalmadan, vurmada” {چالمای} XXI-26; gezişmey {کزیشمای} XXI-28; öte bilmey {اوته بیلمای} XL-33; etmey {اتمای} XLIX-23.

-mayın/-meyin (ماین)

Ekin ilk ünlüsü her zaman gösterilir ve elif (ا) ile yazılır. Ancak ikinci ünlüsü (ا-i) yazılmamıştır: görmeyin “görmeden” {کورماین} XI-21; yörmeyin “yürümeden” {يورماین} XI-22; armayın “yorulmadan” {آرماین} XI-23; salmayın {سلماین} XII-46; eğlenmeyin {اکلانماین} XII-47; yetmeyin {یتماین} XXI-25; ölmeyin {اولماین} XXIX-2.

-p; -ip/ -ip, -up/ -üp (وپ , ییب ; ب)

Ek, ünsüzü her zaman be (ب) ile yazılır. Ünlü ile biten fiil tabanlarına doğrudan eklenir: bağlap {باغلاب} I-50; beslep {بسلاب} XI-11; tişlep {تیشلاب} XII-55; bulap {بولاب} XII-55; zorlap {زورلاب} XII-66; dağlap {داغلاب} XII-90; ağlap {آغلاب} XII-91; sözlep {سوزلاب} XII-148; saqlap {ساقلاب} XLIX-17; oynap {اویناب} LXI-48; istep {استاب} LXX-13; taşlap {تاشلاب} LXXXIII-5; kırıp {قوریب} LXXXIII-28; eylep {ایلاب} XCII-1.

Ünsüzle biten fiil tabanlarına ise (وپ , ییب) şeklinde bağlanır. Bu kullanımında ek ünlüsü dudak uyumuna bağlanmaz: bolup {بولوب} I-10; koyıp {قویب} V-2; kırıp {قریب} XII-23; diyüp {دیوب} XII-44; kaydıp {قیدیپ} XII-45; urıp {ریب} XII-46; barıp {باریب} XII-47; durıp {دوریب} XII-48; yumup {یوموب} XII-64; bilip

{بيليب} XII-151; yazıp {يازيب} XVIII-4; kemlenip {كملانيب} XLI-1; cemlenip {جمالانيب} XLI-2; alup {آلوب} XLVII-20; görüp {كوريب} LXIV-67; turup {توريب} XCI-27.

1.3. KELİMELERİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Kelimelerin imlâsı bakımından, metnimizde bazı ikili yazılışlar görülmektedir. Bu ikili yazılışların en yaygını, tonlu tonsuz karşılığı bulunun t- d sesiyle başlayan kelimelerde görülür. Aynı şekilde kelime başı k sesiyle başlayan bazı kelimelerin de ğ ile yazıldığı tespit edilmiştir. Diğer farklı yazılışlar ise, bir sözcüğün ünlüleriyle ilgilidir. Sözcüğün bir yerde geniş ünlülü iken bir başka yerde dar ünlülü; ya da, bir yerde dar ünlülü iken bir başka yerde yuvarlak ünlülü olarak yazıldığı görülmektedir. Bu tür ikili yazılış örnekleri alınma kelimelerde de söz konusudur:

daş I-45 // taş XII-137; dil I-33 // til XLVIII-28; dağ XCV-15 // tağ I-32; daş “dış” II-2 // taş XVI-26; tolu LXXXVII-12 // tolı XII-74 // dolı XIV-18; diymek I-53 // tiy- XCII-26; diril- XXI-24 // tiril- LIX-6; don XXV-25 // ton XXXVIII-22; düş- I-32 // tüş- VI-11; dürli XVII-14 // türli XII-29.

ķurı LIV-18// ğurı XXIII-5; ğorķı XXIII-38 // ķorķı XXXI-9.

köhne VII-9 // köne LVI-4; siyâh LVIII-75 // siyâ LXXXV-14; yalĝan XIX-21 // yalan XXIX-8.

eşitmez LVII-11 // işitse XXVIII-19; et- X-26 // it- IX-6; uluĝ XCIX-22; ulı II-26; yitür XV-6 // yitir- XLVIII-6; kümiş XXIII-22 // kümüş LV-20; gündiz XVI-34 // gündüz VI-5.

ad “ad, isim” XVI-18 // at “ad, isim” LII-11; derd XI-2 // dert LXXX-17; âbâd I-35// âbât XVI-2; merd XXII-1 // mert VI-16; cesed XI-26 // ceset LXXVIII-19.

2. SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler

İncelediğimiz metinde, genel Türkçede kullanılan sekiz ünlü a, e, ı, i, o, ö, u, ü ve a ile e arası bir ses olan ä ünlüsü bulunmaktadır.

2.1.1 Ünlü Uyumları

2.1.1.1 Kalınlık-İncelik Uyumu (Dil Uyumu)

Çağataycada ve bugünkü standart Türkmen Türkçesinde olduğu gibi, Türkçe kökenli kelimelerde kalınlık-incecik uyumu sağlamdır. Hem kelime kök ve gövdeleri hem de kelimelere gelen yapım ve çekim ekleri bu uyuma tam olarak uyar:

düzge I-31; sözleşmesek I-54; ayağıñ V-24; tilki IX-20; düzetsünler IX-22; kıovdılar XII-71; kişiniñ XII-153; oğulsızlar XIII-20; güleni XVI-44; festine XVII-6; sürdigiñ XXIX-7; yoldaş XXIX-28; bağladur XLII-11.

Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerde bu uyum yoktur. Ancak, alınma kelimelere gelen ekler çoğunlukla, eklendiği kelime tabanının son ünlüsüne uygun olarak ünlü uyumuna bağlanmış; kelime tabanının son ünlüsü kalın ise ek kalın ünlülü olarak, ince ise, ek ince ünlülü olarak eklenmiştir:

maħremde V-9; rüsvālıķnı VI-2; müselmāna VIII-10; ğıybetdin VIII-5; dervişler XX-4; ħasretinde XXXV-28; nişanlıdur XLII-8; ĩmānlıdur XLII-16; günāhıñ XLIX-4; ferzendleriñ XLIX-15.

Çağataycada olduğu gibi, metnimizde de bazen, Arapça ve Farsçadan alınma kelimelere, Türkçe bir ek geldiğinde ek uyumsuzluğu görülmektedir. Bu uyumsuzluğun örnekleri çok değildir. Tespit ettiğimiz örnekler ise çoğunlukla +lık/+lik isimden isim yapma eki ve yönelme hali ekinde görülmektedir:

divāneliḳdın VI-1; vīrāneliḳdın VI-8; dünyāge XIX-8; kıyāmethiḳ XXVI-3; cūmerdlıḳ LIII-14; dünyālik LXI-26; dünyālikge LXIV-50.

2.1.1.2 Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)

İncelediğimiz metinde, dudak uyumu yoktur. Bu uyuma göre, Türkçe kelimelerin ilk hecesindeki ünlü yuvarlak ise (o, ö, u, ü), sonraki hece ünlüleri ya dar-yuvarlak ya da düz-geniştir. Kelimenin ilk hecesindeki ünlü düz ünlü ise (a, e, ı, i) sonraki hece ünlüleri de düz ünlülüdür. Ancak, kelime tabanlarında, özellikle de ilgili kelimeye eklenen yapımlar ya da çekim eklerinde bu uyumun bozulduğu görülür.

Dudak uyumu bakımından kelime tabanlarına bakıldığında, aynı kelimenin metnimizin bir yerinde uyuma bağlı iken, bir başka yerde ise uyum dışında kaldığı görülebilmektedir.

otran I-35; yumup XII-64; artuḳ XXXIX-8; kümiş XXIII-22; altun XXII-22; açuḳ XL-18; dürlü XVII-14; ḳurı LIV-18; ḳorḳı XXXI-9; yitür- XV-6; yazuḳlı XL-32; ḳoñşı I-57; ulı II-6; saḳluḳa XIX-14; işim LXXI-17; bayluḳım LXXV-27; beḳlüḳüm LXXV-27; mülkim LXXV-28; ḳumrı XLV-22; övit L-7; ḳıvanurlar LXIV-27; ḳapu XCIV-2; gündiz XVI-34; sevdigim XC-9.

2.1.1.2.1 Düzlük-Yuvarlık (Dudak Uyumu) Bakımından Eklerin Durumu

Metnimizde, dudak uyumu bakımından eklerin durumu oldukça sistemsizdir. Bazı eklerin sadece düz ünlülü şekilleri; bazılarının ise sadece yuvarlak şekillerinin bulunduğu görülür. Kimi zaman da ekin hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekli mevcut olup, bu biçimlerin ilgili sözcüğe eklenişinin dudak uyumu bakımından istikrarsız olduğu görülür. İncelediğimiz metinde işlek olarak kullanılan eklerin durumu şöyledir:

2.1.1.2.1.1 +lık / +lik, +luḳ / +lük İsimden İsim Yapma Eki

Ekin ünlüsünün sistemli olarak, hem Türkçe kökenli hem de alınma

kelimelerde her zaman yazıldığı görülmektedir. Dudak uyumu bakımından istikrarsız bir ektir: aralık I-3; kızılıığı XXIII-18; kulluk VI-14; günlük VIII-8; sağluğa XIX-14; düstlük LXI-23; horluk LXI-51; bayluğım LXXV-27; beglüğim LXXV-27; satlık XCVII-22.

2.1.1.2.1.2 +lı / +li İsimden İsim Yapma Eki

Ek ünlüsü yazıda daima gösterilmekte olup, dudak uyumuna uymaz; istikrarlı biçimde kelime kök ve gövdelerine düz ünlülü olarak eklenmektedir.

gizli V-25; atlı VIII-23; cāylı IX-16; türlü XII-29; yazuklı XIV-13; suğunlu XVII-5; çoçlı XVII-5; suvlu XVII-7; korçuklı XXI-6; güçlini XXIII-33; otlı XXXII-23; soylı XLVI-20; düpli LIII-8; tilli LXII-6; yükli LXV-15; gözli LXXV-24.

2.1.1.2.1.3 +sız / +siz İsimden İsim Yapma Eki

İsimden isim yapma eklerinden olan bu ekin, sistemli olarak ünlüsünün yazılmadığı görülür. Metnimizde, bünyesinde yuvarlak ünlü bulunan eklerdeki yuvarlak ünlünün vav ile yazılarak gösterildiği dikkate alındığında +sız/+siz ekinin dudak uyumuna bağlanmayıp her zaman düz ünlülü okunması gerektiği hükmü ağır basmaktadır: âteşsiz I-19; eyesiz II-24; sütünsüz XII-8; suvsüz XII-135; oğulsüz XIII-20; nāmüssüz XXX-12; görçısüz LIV-8; otsüz LXIII-32.

2.1.1.2.1.4 -dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki

Ek, dudak uyumuna bağlı değildir. Her zaman yuvarlak ünlülüdür: aқdurıp II-34; doldurup IV-9; aldurup IV-10, XII-17; tutdurmaz VI-3; öldürüp IV-11; bildürüp XII-18; yağdırdı XII-53; aқdırdı XII-54; yutdurup XVI-9; birikdürüp XVI-29; yetdürmez XXVI-17; tanıtıdurmaz LXV-11; yandurduñ LXXXVII-6; çekdürme LXXXVII-11; güldürme LXXXVII-12.

2.1.1.2.1.5 teklik 3. şahıs İyelik eki

Ek, ünsüzle biten isimlerden sonra +ı/+i; ünlüyle biten isimlerden sonra

ise +sı/+si şeklinde. Ek dudak uyumuna bağlanmaz, her zaman düzdür: gözi IX-2; XII-83; sözi XXI-33; dişi XXVIII-23; boyı XCII-19; töresi III-1; bergisi XXIII-71; gaygusu XXXVI-24.

2.1.1.2.1.6 İlgî Hâli Eki

İlgî hâli eki, ünsüzle biten isim kök ve gövdelerinden sonra +ıñ/+iñ; ünlü ile biten isimlerden sonra ise +nıñ/+niñ biçimindedir. Ek ünlüsü sistemli olarak yazılır. Dudak uyumuna bağlı değildir ve ek ünlüsü her zaman düzdür: iliñ III-1; oğıñ X-13; yüküñ X-14; mecnûniñ XVI-31; söziñ XXX-13; kırduñ LI-17; obanıñ XII-69; kişiniñ XII-153.

2.1.1.2.1.7 Yükleme Hâli Eki

Ek, ünlüyle biten isim kök ve gövdelerinden sonra her zaman +nı/+ni biçiminde; ünsüzle biten isimlerden sonra ise çoğunlukla +ı/+i biçiminde, bazen de ünlülerden sonra kullanılan +nı/+ni biçiminde eklenmektedir. Dudak uyumuna bağlı olmayıp ek ünlüsü sistemli olarak düzdür: kişini XXIII-7; güçlini XXIII-33; giceni XXIII-41; nāmūsı IX-8; çöli XX-10; düstü LV-1; Yūnusnı XVI-9.

2.1.1.2.1.8 Bildirme Eki

Bildirme eki, +dur/+dür şeklindedir. Ek, dudak uyumuna bağlanmaz. Ekin ünsüzü sistemli olarak yuvarlaktır: yoğdur I-25; köpdür II-22; bardur VIII-22; yalandur XIV-11; belenddür XIV-23; yamanlığdur XIX-22; azdur XXVI-18; yoldur XXIX-11; yağdur XXX-9; düşmāndur XXXII-27; yahşıdur XXXV-10; uzağdur XXXVII-13; bellidür XLV-2; işdür LVI-27; öydür LXII-12; qaradur LXIII-11; gicedür LXIII-15.

2.1.1.2.1.9 Görülen Geçmiş Zaman Eki

Ek, -dl, çok az örnekte ise -dU ekiyle karşılaşılır. Ekin ünlüsü, birkaç örnek haricinde, dudak uyumuna bağlanmaz, her zaman düzdür: boldı I-5;

işitdim I-9; turdılar I-44; gördiñiz I-53; göçdiñ II-1; tüşdiñ VI-11; qovdılar XII-46; gördiler XII-133; oturdım XV-5; qatuşdiñ LXIV-5; tutuşdiñ LXIV-6; düşdim LXIX-13; köydürdiñ LXXXVII-6; qoydiñ LXXXVII-19; gördim.

Metnimizde sadece şu örneklerde ek ünlüsünün dudak uyumuna bağlandığı tespit edilmiştir: öldüñ XIX-20; bolduñ LXIV-3; *boldum* LXXX-9.

2.1.1.2.1.10 Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Öğrenilen geçmiş zaman eki -miş/-miş, dudak uyumuna uymaz ve ek ünlüsü her zaman düzdür: bolmuş IV-36; ötmüş VII-10; qoymuş VII-27; yaratmış XII-109; qalmış LXVIII-23; dolmuşdur LXXXI-26; doğmuş XCII-15.

2.1.1.2.1.11 teklik 2. şahıs emir eki -ğın/-gin

Ek ünlüsü her zaman düzdür ve dudak uyumuna bağlanmaz: *yatğın* VI-1; *buyurğın* VIII-33; *gezgin* X-25; *görgin* XXI-1; *durğın* XXII-21; *uyğın* XXVII-11; *tutğın* XXXVII-14; *ötgin* LXXVII-12; *bolğın* XCVIII-23.

2.1.1.2.1.12 teklik 3. şahıs emir eki -sın/-sin; -sun/-sün

Ek, çoğu örnekte yuvarlak ünlülü olup ekin dudak uyumu oldukça düzensizdir: *bolsın* I-2; *bersün* I-8; *tursun* XII-62; *gitsün* XII-62; *bolsun* XXXV-6; *yalkasun* XCIII-1; *saqlasun* XCIII-5, CI-9; *etsün* XCIII-6; *yetsün* XCIV-1; *ayirmasın* I-15; *görmesün* I-45; *turmasun* XVII-43; *yetmesün* XXVIII-14; *qalmasun* XXXIX-23; *bolmasun* LX-28; *bilmesin* LXXXI-16.

2.1.1.2.1.13 -dıq/-dik; -duq/-dük Sıfat-Fiil Eki

Ek ünlüsünün dudak uyumuna bağlılığı düzensizdir: *iydüği* I-23; *görmedik* IX-15; *geçdüğin* XII-104; *biçdüğim* XIV-11; *etdüğim* XIV-17; *bardıq* XXVI-13; *etdüđiñ* XVIII-36; *sürdüđiñ* XXIX-7XLIII-4; *çekdüği* XLVI-23; *geldüğin* XLIX-12; *etdüği* LI-21; *bildüđiñni* LX-25; *köymedik* LXIII-31.

2.1.1.2.1.14 -p Zarf-Fiil Eki

Ekin, ünsüzle biten fiillere gelirken aldığı bağlayıcı ünlü dudak uyumu bakımından düzensizdir: bolup I-10; koyup V-2; kırıp XII-23; diyüp XII-44; urup XII-46; barıp XII-47; durup XII-48; yumup XII-64; alup XLVII-20; görüp LXIV-67; turup XCI-27.

2.1.2 Ünlü Birleşmesi // Uzaması

Ünlülerde görülen bir ses olayı da ünlü birleşmesidir. Bir kelime ünlü ile biterken diğer kelime de ünlü ile başlıyorsa bu ses hadisesi ortaya çıkar: neyleyin (ne eyleyin) XVIII-29.

Metinde yaygın olan en önemli ünlü birleşmesi ise, ünlüyle biten bazı kelimelere ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde görülür. Bu durumlarda dolaylı bir ünlü uzaması ortaya çıkar.

Türkmen Türkçesi, aslî uzun ünlüleri koruması ve bazı ses olaylarına bağlı olarak dolaylı uzun ünlülerin ortaya çıkışı bakımından tipiktir. Metnimizde de yaygın olarak, ünlüyle biten bir isme yönelme hâli eki +a/+e geldiğinde ve aynı şekilde ünlüyle biten bir fiile -an/-en sıfat fiil eki geldiğinde iki ünlü birleşir ve uzun ünlü ortaya çıkar. Bu ses olayı neticesinde ortaya çıkan ünlü, Arap harfli metinde her zaman elif (ا) ile yazılmıştır. Bu ünlülerin transkripsiyonu, kelime kalın ünlülük ise $\bar{a}$ ile ince ünlü ise $\tilde{a}$ ile gösterilmiştir:

Yönelme hâli eki +a/+e'nin ünlü ile biten isim tabanlarına geldiğinde ünlü birleşmesi ve uzun ünlünün ortaya çıkışı: oba-obā (oba oba-a) “oba obaya” {اوبه اوبا} IV-4; tefā “tepeye” {تفا} XII-129; yaḥṣā (yaḥṣı-a) “iyiye” {يخشاشا} XIV-7; ellā “elliye” {اى} XXII-18; yalançā (yalançı-a) {يلانچا} XLII-5; kuzā (kuzu-a) {قوزده} LXI-38; ıssā (ıssı-a) “ısıya, sıcağa” {ايسسا} LXI-45; on ikā (on iki-e) “on ikiye” {اون ايكا} LXIV-29; ulā-kiçā (ulı-a kiçi-e) {اوله كچا} LXXV-3; kişi-kişā “kişi kişiye” {كششى كشا} LXXIV-13.

Ünlüyle biten bir fiil tabanına -an/-en sıfat-fiil eki geldiğinde iki ünlünün birleşmesi neticesinde uzun ünlünün ortaya çıkışı: sözlānim (sözle-en-im) “söylediğim” {سوزلانىم} XIV-11; añlān (añla-an) “anlayan” {انكلان} LII-18; dözmān “dayanamayıp” {دوزمان} I-59; tapmān {تاپمان} XII-85; dilāndin “dileyenden” {ديلاندين} XXI-17; çıkmān {چيکمان} XXI-41; görmān {کورمان} XXII-12; saqlān “saklayan” {سقلان} XXIII-59; sözlān “söyleyen” {سوزلان} XLIII-12; diñlāne {دينكلانه} XLVIII-10; bilmān {بيلمان} LI-10; bolmān {بولمان} LVI-15; başlān {باشلان} LXV-21; istān {استان} LXV-27; gezmānim {گزمانيم} LXXIX-26; üzmānim {اوزمانيم} LXXIX-27; görmānim {کورمانيم} XCII-24; bermānim {برمانيم} XCII-25.

2.1.3 Ünlü Yuvarlaklaşması

Metinde sınırlı örneği görülen ünlü yuvarlaklaşmasının bir sebebi Eski Türkçede, çok heceli kelimelerin sonunda bulunan -ğ /-g seslerinin, Batı Türkçesinde zaman içinde eriyip kaybolması ve son seste kalan ünlünün yuvarlaklaşmasıdır. Bunların dışında da bazı ünlülerin Eski Türkçede düz ünlülü iken metnimizde yuvarlak ünlülü olduğu görülmektedir:

ös- (esmek) XXII-78; dodağ XCVI-13; қапу XCIV-2.

2.1.4 Ünlü Genişlemesi

Eski Türkçedeki şekline göre, bazı dar ünlüler genişlemiştir. Aynı genişleme bazı alınma kelimelerde de görülür:

ayralıq XVIII-18; oğalıñ XXVI-28; falav “pılav” {فالو} LXI-37; düzelmiş “dizilmiş” {دوزالمش}.

2.1.5 Ünlü Daralması

Eski Türkçede geniş ünlülü olan bazı kelimeler metnimizde dar ünlülüdür:

gil “gel(mek)” { كِيل } XXII-22; bir “ver” XXVI-21; gerdin “gerdan” { كَرْدِين } LXXV-5; bil “bel” { بِيْل } LXXV-5; yaradın Allah “yaratan Allah” LXXVII-9; sil “sel” { سَيْل } LXXII-2; it- “etmek, yapmak” IX-6.

2.1.6 Ünlü Düşmesi

Bu ses olayı vurguya bağlı olarak ortaya çıkar. Bazı kelimeler kendisinden sonra bir ek aldığı anda, kelimenin orta hecesinde bulunan dar ünlü vurgusuzluktan dolayı düşer.

bağrı I-50; *yoğarsı* I-55; *ağzın* VIII-23; *köñliñ* XI-1; *evrilse* XI-1; *qadriñ* XI-21; *boynına* XII-7; *oyñıñ* XIII-11; *bağrım* XIV-21; *egne* XXIII-3; *aşlı* XXIX-19; *koynını* XLI-24; *berler* (beril-) XLII-13; *doğrılan* L-1; *şığra* LXI-40; *görnüp duran* LXXV-19; *seyre* LXXVI-2; *alna* (alın+a) LXXXIII-29; *eynim* LXXXVIII-23; *bövrime* XCVI-4; *gövsinde* XCVI-15; *buyrıq* XCVII-29; *uğrıñı* XCVIII-12; *ornı* C-21; *qarnı* C-22; *burnı* C-23; *qurğı* (qurıq) C-24.

2.2. Ünsüzler

İncelenen metinde b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, ĩ, j, k, q, l, m, n, p, s, ş, s, ş, t, t, v, y, z, z, ž, z olmak üzere farklı işaretlerle gösterilen 29 ünsüz kullanılmıştır.

2.2.1 Ünsüz Uyumu

Metnimizde birçok ekin ünsüz uyumuna bağlanmadığı görülür. Bu uyumsuzlukta ek ünsüzünün çoğunlukla tonlu şekilde olduğu ve tonsuz varyantlarının kullanılmadığı tespit edilmiştir. İncelediğimiz metinde işlek olarak kullanılan eklerin ünsüz uyumu bakımından durumu şöyledir:

2.2.1.1 -ğın / -gin, -ğun / -gün Fiilden İsim Yapma Eki

Fiilden isim yapan bu ekin ünsüzü ünsüz uyumuna bağlanmaz; bütün isimlerden sonra tonlu biçimdedir:

çökgin I-1; *kızgın* XII-79; *çoşgunlı* XLII-28; *kaçgın* LI-9.

2.2.1.2 -dur- / -dür- Fiilden Fiil Yapma Eki

Ek, ünsüz uyumuna bağlanmaz. Ek ünsüzü her zaman tonlu şekildedir:

ağdur- II-34; tutdur- VI-3; bildür- XII-18; yağdur- XII-53; yutdurup XVI-9; atdur- XVI-10; birikdür- XVI-29; yetdür- XXVI-17; tanıtdur- LXV-11; çekdür- LXXXVII-11.

2.2.1.3 Yönelme Hâli Eki

İncelediğimiz metinde, yönelme hâli eki +a/+e ve +ğa/+ge biçiminde iki şekilde kullanılmıştır. İlgili ekin +ğa/+ge biçimi ünsüz uyumuna bağlanmamıştır ve her zaman tonlu biçimdedir:

düzge I-31; müselmânlığa I-39; yolğa VI-11; yaşıllığa VIII-11; hâlâyığa XII-28; çâr tarafğa XII-130; hevesge XV-19; balığğa XVI-9; birevge XLVI-28.

2.2.1.4 Bulunma Hâli Eki

Bulunma hâli eki, +da/+de biçiminde olup, ek, ünsüz uyumuna girmez. Sadece tonlu şekilleri kullanılmakta, tonsuz şekilleri ise bulunmamaktadır.

begde IV-35; ğafletde VII-2; yaşda VIII-29; daşda VIII-32; uçda VIII-33; çölde IX-19; içde XI-2; nefesde XII-9; yigitlikde XXVI-22; törtde LXIV-20; başde LXIV-21; saçda LXIV-58; aşda LXV-20; yürekde XCII-47; eşikte XCVII-3.

2.2.1.5 Uzaklaşma Hâli Eki

Kullanımı bakımından tipik bir Çağatayca özellik gösteren eklerden olan uzaklaşma hâli eki incelediğimiz metinde +dın/+din şeklindedir. Ünsüz uyumuna girmez. Bütün isim tabanlarına daima tonlu şekilde eklenir ve tonsuz şekilleri bulunmamaktadır:

etdin II-18; yoldın IV-13; yoğdın VII-26; işdin VIII-32; itdin XII-67; otdın XII-79; iraqdın XII-131; daşdın XIV-21; düstdın XV-10; bıçaqdın XXIII-59; içdin

XXXVI-18; yigitdin XXXVI-23; atđın XXXVI-21; bařđın XLVIII-25; hađđın XCIX-39.

2.2.1.6 Eşitlik Hâli Eki

Ek, metnimizde +ça/+çe ile karşılanmaktadır. Ünsüz uyumuna girmez. Ek ünsüzü her zaman tonsuzdur ve tonlu biçim kullanılmamaktadır:

ärçe I-26; bildigimçe IX-21; munça XII-7; ança XVI-2; du‘âça LXI-31; gürciçe “köpekçe, köpek kadar” LXXXIII-31; dağça CI-5.

2.2.1.7 Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Ek ünsüzü, ünsüz uyumuna girmez ve sadece tonlu şekilde kullanılır:

işitdim I-9; *düşdim* LXIX-13; *bişdim* LXIX-14; *batđım* LXXXI-27; *çekdim* LXXXVIII-1; *göçdiñ* II-1; *geçdiñ* III-17; *tüřdiñ* VI-11; *katuřdiñ* LXIV-5; *tutuřdiñ* LXIV-6; *yetüřdiñ* LXIV-7; *etdi* I-36; *geçdi* XVI-38; *gitdi* XVI-38; *dařdıķ* CIII-5; *kaçdıķ* CIII-6; *çekdik* CIII-25; *yetüşdiler* XII-129; *dağdılar* XII-138; *itdiler* XII-139.

2.2.1.8 -ğın/-gin Teklik 2. Şahıs Emir Eki

Ek, ünsüz uyumuna uymaz ve her zaman tonlu biçimdedir:

yatğın VI-1; *tutğın* XXXVII-14; *bergin* XLII-26; *eşitgin* LXXVII-2; *ötgin* LXXVII-12.

2.2.1.9 -dıķ/-dik; -duķ/-dük Sıfat-Fiil Eki

Bu sıfat fiil eki ünsüz uyumuna bağlanmaz, ek ünsüzü her zaman tonlu şekildedir:

geçdügin XII-104; *biçdügin* XIV-11; *etdügin* XIV-17; *çekdügi* XLVI-23; *köymedik* LXIII-31.

2.2.1.10 -dıkça/-dikçe Zarf-Fiil Eki

Ek, ünsüz uyumuna uymaz; her zaman tonlu biçimdedir:

gtdikçe LIV-14; *bağdıķça* XCII-5.

2.2.2 Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1 b->m- Değişimi

Eski Türkçedeki bazı kelimelerin başında bulunan *b* sesleri Türkçenin tarihî seyri içinde *m*'ye dönmüştür. İncelenen metinde de, tek heceli olan ve sonuna *m*, *n*, *ñ* nazal seslerinden biri bulunan, ya da çok heceli olup ilk hecesinin sonunda yine bu nazal seslerden biri mevcut olan bazı kelimelerin başındaki *b* sesinin *m*'ye dönüşmüş biçimde olduğu görülür:

men “ben” I-60; minip “binip”VII-18; mindi “bindi” XII-19; miñ “bin, 1000 sayısı” XLIII-32; menlik “benlik” LI-23; meñzi “benzi” LV-11; meñzer LXXXV-31; muña “buna XCIX-7.

2.2.2.2 t- ~ d- Değişimi

Eski Türkçeden, Batı Türkçesine geçişte kelime başında bulunan bazı *d*'ler *t*'ye dönerken; bazen de bunun tam tersi bir durumla bazı *t*'lerin *d*'li biçime dönüştüğü görülmektedir. Metnimizde de bu değişimle ilgili oldukça çok örnek vardır. Aynı zamanda pek çok örnekte, ilgili kelimenin hem *d*'li hem de *t*'li şekilde yazıldığı tespit edilmiştir.

2.2.2.2.1 Önseste *d* ile başlayan örnekler:

damağ I-27; dur-“durmak” XII-48; deñiz I-55; dik- I-31; dön- VII-11; dağıl- I-62; deñ “denk” II-32; doğrı IV-40; doç- IX-7; döviş XXII-14.

2.2.2.2.2 Önseste *t* ile başlayan örnekler:

tün “gece” I-46; tart- “tartmak, çekmek” II-3; toz IX-18; tilki IX-20; tur-

“kalkmak” XII-31; tut- XVI-35; dört XXIII-31; tiken “diken” LIX-27; toğuz LXIV-9; tüken- LXXII-7.

2.2.2.2.3 Önseste hem *d* hem de *t* ile yazılan örnekler:

daş I-45 // taş XII-137; dil VIII-5 // til XLVIII-28; dağ XCV-15 // tağ I-32; daş “diş” II-2 // taş XVI-26; tolu LXXXVII-12 // tolı XII-74 // dolı XIV-18; diymek I-53 // tiy- XCII-26; diril- XXI-24 // tiril- LIX-6; don XXV-25 // ðon XXXVIII-22; düş- I-32 // tüş- VI-11; dürli XVII-14 // türli XII-29; diñle- XII-114 // tiñle- XII-30; diş LXXIX-18 // tişlep XII-25; dök- LXXVIII-7 // tök- LXX-8; dañ LXXII-15 // tañ LXX-10; dek “gibi” LXX-18 // tek LXXI-10; defe “tepe” I-32 // tefe XII-126.

2.2.2.3 -ğ- > -v- değişimi

Eski Türkçedeki kelime ortasında buluna bazı -ğ- lerin, sınırlı örnekte -v-'ye dönmüş biçimde olduğu görülür:

sovıķ XVII-7.

2.2.2.4 *p* > *f* değişimi

İncelediğimiz metinde tipik olarak görülen bir değişimdir. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde, özellikle Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerin başındaki *f* sesi, birkaç örnek dışında kurallı olarak *p*'ye dönmüştür. Metnimizde ise bunun aksi bir durum söz konusudur.

Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde kelime başındaki *f*den *p*'ye dönmüş örnekler, metnimizde *p*'li değil *f*li biçimidedir. Ayrıca, birçok örnekte, kelime başında, ortasında ve sonunda bulunan *p* sesinin *f*ye döndüğü görülür.

Türkmen Yomut, Çovdur diyalektleri, Gökleñ diyalektinin Gerkez ağzı diğer diyalektlerden ayrılarak iki ünlü arasında ve “r, l” ünsüzleri ile ünlü arasında bulunan “p” ünsüzünü “f”ye çevirir (Amansariyev 1970:195).

Zelilî'nin bağlı olduğu Yomut diyalektinin en tipik özelliği olan *p*'nin *f*ye dönmesi metnimizde de hakimdir.

Kelime başında *p* > *f* değişimi: ful “pul, para” XX-2; ferî “peri” XX-6; fes “alçak, küçük” XXII-8; fâç “vergi” (Standart Türkmen Türkçesi paç) XXVII-2; fis “pis, kötü” XXVII-3; fûç (pûç: boş, faydasız) XXVII-8; ferîşân “perişan” XXVIII-10; fişmân XLVII-10; feşe “sivrisinek” XLVIII-16; feş (peş: sarık) L-36; fişik “kedi” LI-4; fir “pir” LI-24; falav “pilav” LXI-37.

Kelime ortasında *p* > *f* değişimi: çafraz I-18; köfek “köpek” XI-9; çofan “çoban (Türkmen Türkçesinde: çopan)” XI-10; tafan “bulan (taf-)” XII-26; tefe XII-129; çafdı XVI-19; yüfek “ipek” XXVI-14; defe “tepe” XXVII-12; tofrağ LII-4; kafi “kapı” LVI-7; kefek “kepek” LXI-37; yafrağ LXIII-10; öfip “öpüp” LXIV-19; çafuş “çaf-: çarpmak, vurmak” LXV-12; kirfik LXXI-6; defren- LXXXVIII-11.

Kelime sonunda *p* > *f* değişimi: gef “gep (söz)” XLVI-30; saf “sap” C-2.

2.2.2.5 -t- > -d- Değişimi

İki ünlü arasında kalan *t* ünsüzü *d*'ye döner: yudıp XII-91; yigidiñ IX-9; adar-sın “atarsın” XXI-11; inşâf idip (it-: etmek, yapmak) XLI-3; gidip (git-) XCVIII-13; kaydıp XXI-44; edici XXIII-11; kâyider XXVI-8; çağladur XLII-9; ağladur XLII-10; bağladur XLII-11; feseldip XLIII-13; kaydan L-19; unudar L-39; kurdıñ LI-17; duzağıña LX-10; cümerde LXI-21; eşidiñ LXXVIII-17; övidimge XCII-38.

2.2.2.6 -k- > -g- Değişimi

Kelimelerin sonunda bulunan *k* ünsüzleri, kendisinden sonra bir ünlü geldiğinde *g*'ye döner. Ancak Arap harfli imlâda, *k-g* kef (ك) ile gösterilir:

yüreginde XI-16; işiginde XII-48; göge XXII-6; birliği XXIII-19; begliğinde LI-1; fişige LI-4; çevirmege LIII-7; yetmege LIII-10; eşegi LVI-8; kirfigiñ LXXIII-15; kirfigi LXXVIII-15; diregi LXXXI-21.

2.2.2.7 -k- > -g- Değişimi

Kelimelerin sonunda bulunan *k* ünsüzleri kendisinden sonra ünlü gelip iki ünlü arasında kalınca *g* ya döner:

toprağa XII-42; dodasını XII-55; horlığa XII-72; ayağı XII-83; sağluğa XIX-14; uzunluğu XXIII-17; kızılığı XXIII-18; kulağında XXVI-16; yatağa XXX-11; kursorağına XXXIX-4; kuyruğı XLVI-2; kullığında LI-1; kılığın LI-35; tofrağa LII-4; azuğıñ LII-9; durmağa LIII-5; savığa LXI-45; yafrağı LXIII-10; kocağıñ XCV-14; kurgı (kırık) C-24 C-24.

2.2.2.8 k- > g- Değişimi

Eski Türkçedeki kelime başındaki *k* sesleri, standart Türkmen Türkçesinde *g*'ya dönmüştür. Bu durumla ilgili olarak incelediğimiz metinde temayül kaf (ق) ile yazılıştadır. Ancak bazı örneklerde ise, *k*'dan *g*'ya geçişi gösterir nitelikte, gayn (غ) ile yazıldığı da görülmektedir:

ğazan VIII-25; ğaynar VIII-25; ğurı XXIII-5; ğorķı XXIII-38; ğaymaķ XXXIX-16; ğaşıır “kaşıır” XII-20; ğursağına LXVI-13; ğız- LXXXIII-2.

2.2.2.9 k > ħ Değişmesi

Bu değişme geniş ünlülü kelimelerde görülür. Hem Türkçe kökenli, hem de alınma kelimelerde bu değişime rastlanmaktadır.

2.2.2.9.1 Ön Seste k > ħ Değişmesi

ħatar (katar'dan) VIII-14; ħatun (katun'dan) XII-85.

2.2.2.9.2 Orta Seste k > ħ Değişmesi

yaħşı (yaķşı'dan) II-3; vaħt (vaķt'tan) VII-25; aħsaķ (aķsaķ'tan) XI-13; ħarĥ-ı felek XIII-11; aħşām XXXI-3; farĥı “farkı” XLIII-1; yaħtılık “aydınlık” (yaķtı'dan)

XCII-15.

2.2.2.9.3 Son Seste $\text{ḳ} > \text{ḥ}$ Değişmesi

çoḥ (çok) XII-82; dūzaḥ (dūzak) “tuzak, cehennem” XXIV-28.

2.2.2.10 $b > f$ -

Metinde sadece bir örnekte, kelime başında bulunan *b* ünsüzünün *f*’li yazıldığı görülmektedir: fil “bel, kürek” XCI-27.

2.2.2.11 $b > p$ - Değişimi

Türkçe kökenli ve alınma kelimelerin önsesinde bulunan *b* ünsüzleri bazı örneklerde *p*’li şekildedir:

pudaḳ “budak” LXIII-10; bāc (Farsça) > pāç “vergi, haraç” III-23.

2.2.2.12 $f > p$ - Değişimi

Metnimizde tipik olarak görülen $p \rightarrow f$ - değişiminin aksi bir durum olarak, bazen de önseste bulunan *f*’lerin *p*’ye döndüğü görülür:

fāş > pāş “meydana çıkma, açık etme, dile vermek” X-26; pal (fal) LXI-30.

2.2.2.13 $\text{ç} > \text{ş}$ Değişimi

Bu ünsüz değişim örneği yaygın değildir. Eski Türkçede *ç*’li olan şu örneklerde ünsüzün *ş*’li olduğu görülmektedir:

şaḡal (çaḡal) XLVIII-19; güçli (güçli) LIV-20.

2.2.2.14 $\text{ş} > \text{ç}$ Değişimi

Örnekleri çok değildir. Eski Türkçede *ş*’li olan şu örnekler metnimizde *ç*’lidir:

çaşdı “şaştı” LXXII-9; çişlere “şişlere” LXXXIV-13.

2.2.3 Kelime sonunda “b, c, d, g (ğ)” Seslerinin Durumu

Bugünkü standart Türkmen Türçesinde kelime sonunda “b, c, d” sesleri bulunmaz. Ancak, g (ğ) hem kök hâlindeki kelimelerin sonunda, hem de, fiilden isim yapma eklerinden biri olarak, kelime gövdelerinin sonunda bulunabilir. İncelediğimiz metinde bazı Türkçe kelimelerle, Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerin sonunda bu seslerin bulunduğu görülmektedir:

derd XI2; merd XI-4; belend “yüksek” XI-5; cesed XI-26; ümîd LXXIV-9; ırağ XXI-7; yarağ “silah” XXIII-2; bend XXIII-41; maqşad XXVI-3; şād XXIX-15; ard XXXV-1; aldağ “hile” XXXVII-8; tayağ XLVII-20; seg “köpek” LI-29; bed “kötü” LVI-1; tileg LVI-17; big LIX-11; kitāb LXIV-36; yañlīg LXX-8; cellād LXXV-24; dād LXXXV-34; ħüb “güzel, hoş” XCII-20; uluğ XCIX-22.

2.2.4 Ayının (ع), “ğ” Olması

İç sesinde ayın (ع) bulunan Arapça kelimelerin, metinde bazen de ğayn (ع) ile yazıldığı görülür. Özellikle bu değişiklik, farklı yazmalar karşılaştırıldığında açıkça görülür:

va‘z > vağz IV-30; lā‘net > lāğnet IX-7; ta‘ām > tağam X-4; mağşūķına XIX-2; da‘vet=dağvet XII-88; a‘zāsın=ağzāsın XII-140; şāğır “şair” XCI-26.

2.2.5 Ünsüz Türemesi

Metinde bazı kelimelerin başında y türemesi görülür. Türkçenin tarihî dönemlerinde de görülen bu durumla ilgili örneklerin metinde bazen de y’siz biçimde olduğu görülür:

yırağ “ırak, uzak” VIII-18 (aynı zamanda ırağ XLIV-6); yüfek “ipek” XXVI-14; yigren- “iğrenmek” XXXVI-15.

2.2.6 Ünsüz Düşmesi

2.2.6.1 h Ünsüzünün Düşmesi

Bazı örneklerde metinde he (ه) ile yazılan bazı kelimelerin, metnin bir başka yerinde h'si düşmüş şekilde olduğu görülür. Yaygın olan bu ünsüz düşmesi genellikle kelimelerin sonlarında görülür:

köne (köhne) LVI-4; vā (vāh) XIV-1; Alla (Allah) XXII-15; siyā (siyāh) LXXXV-14.

2.2.6.2 ğ Ünsüzünün Düşmesi

Birkaç örnekte, içseste bulunan ğ ünsüzünün düştüğü görülür:
olağ < oğlağ LXI-38.

2.2.7 Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi örnekleri, incelediğimiz metinde, ayırt edici işaret olarak şeddeli yazılmıştır.

ğarrı LXI-16; ğurra “fal açma, fala bakma” LXI-30; ıssı “ısı, sıcak” LXI-45.

2.2.8 Metatez

Örneği çok değildir:

tisgin- “tiksinmek; ürpermek” XII-99; nalet XXXV-24; tofrağ LII-4; örgen- “öğrenmek” LXIV-35.

3. ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. Yapı Bakımından Kelimeler

Kelimeler yapıları bakımından; basit, türemiş, birleşik kelimeler başlıkları altında incelenmiştir.

3.1.1 Basit Kelimeler

Herhangi bir yapım eki almamış olan kelimelerdir. Bu kelimeler daha küçük köklere parçalanamazlar ve çoğunlukla tek hecelidirler. İsim ve fiil soyundan olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

3.1.1.1 Basit İsimler

ağa II-7; aç XXIV-14; altı XLIV-4; ay XLIV-4; ağaç XLIV-12; al “hile” LX-11; at LXIV-23; aş LXIV-15; kulağ XLIX-22; vakt XXIV-18; bala II-6; ana II-15; çağa II-6; XXIV-32; kara XXV-28; et LVI-16; är XX-5; ton “elbise” XLIII-31; toy XVII-51; dört LXIV-8. kurt XXXIX-7; az I-48.

3.1.1.2 Basit Fiiller

gel- XXIV-11; çek- XXIV-31; gez- XLI-11; geç- XXI-2; kuç- XXXIX-24; öç- XLI-12; ber- XII-121; gör- XCII-3; tüş- VI-11; koy- VI-2; tut- VI-4; bil VII-31; bol- XXXV-6; barsam XII-41; al- LIX-11.

3.1.2 Türemiş Kelimeler

Kelime kök ve gövdelerine yapım eki getirilerek türetilen kelimelerdir. Bu kelimelerin türetilmesinde, *isimden isim yapma ekleri*, *fiilden isim yapma ekleri*; *isimden fiil yapma ekleri*, *fiilden fiil yapma ekleri* olmak üzere dört tür yapım eki kullanılır.

3.1.2.1 İsimden İsim Yapma Ekleri

Bu grupta yer alan ekler, isim kök ve gövdelerinden, yeni anlamlar ifade eden isim ve isim cinsinden kelimeler türetir.

3.1.2.1.1 +aḳ (+ağ) / +ek

Ek işlek değildir:

yolağ “patika, yol” (yol’dan) LXII-17.

3.1.2.1.2 +cañ/+ceñ

İşlek olmayan bir ektir. İsimlerden sıfatlar türetir.

қаһарсаң “kahırlı” LVI-11.

3.1.2.1.3 +çı/çi

Ek ünsüz uyumuna girmemiştir. İmlâ olarak da daima çim “ç” ile yazılmıştır. Asıl fonksiyonu bir işi veya bir sanatı kendine meslek ya da uğraşı olarak seçmiş olan şahısları gösteren isimler türetmektir.

üstürçi “çoban, katırcı” (üstür: davar, at, katır gibi dört ayaklı hayvan) IX-23; yalançı “yalan dünya” XI-27; қаңғынçı “kaçak” (қаңғын: mülteci; kaçak) LI-9; yolağçı “yolcu” LXII-17.

3.1.2.1.4 +dār

Farsça kökenli olan bu ekin kullanımı işlek değildir. Bir işle meşgul olan şahısları ifade eden isimler veya bir şeye düşkün olma durumunu karşılayan sıfatlar türetmiştir.

қарздār “borçlu” (қарз: borç, ödünç) I-4; serdār (ser: baş) XVII-30; maldār “hayvancılıkla uğraşan, mal sahibi” LXVII-7.

3.1.2.1.5 +daş

Ünsüz uyumuna girmeyen bu ekin “t”li biçimi yoktur. Metnimizde kullanıldığı isim örnekleri kalın sıradan ünlülü örneklerdir. Fonksiyon olarak, ortaklık, beraberlik, yakınlık ifade eden isimler ve sıfatlar türetir.

қарындаш:II-4, XXXVI-17; қардаш II-8, XI-9; sırдаш II-16; атадаш II-20; babadaш II-20; yoldaш II-28; ұғурдаш “gönüldaш; hısım, akraba” aynı yola baş koyan kişiler” (uğur: yön, istikâmet; akraba) XIX-25.

3.1.2.1.6 +dı/+di; +du/+dü

İsimlerden taklidî isimler yapar. Ek, dudak uyumuna bağlanmaz:

gürüldü “gürültü” XXII-6.

3.1.2.1.7 +ğın/+gin

Farsça kökenli olan bu ekin kullanımı işlek değildir; isimlerden sıfat türetir:

ğamğın “gamlı” XVII-34.

3.1.2.1.8 +hōr

Ek Farsça kökenlidir. İşlek değildir:

çay-hōr “çay içen; çok çay içen” I-23; kıan-hōr “kan içici” LXXVIII-16.

3.1.2.1.9 +istān

Ek Farsça kaynaklıdır. Genellikle yer isimleri türetir.

gül-istān “gül bahçesi” LXVIII-3; şeb-istān “yatak odası” LXVIII-5; Rüm-istān LXXXV-26; Kürd-istān CI-12.

3.1.2.1.10 +kār

Farsça bir ektir. Genellikle alınma kelimelerde kullanılır:

hizmet-kār XII-59; meded-kār XVI-18; ziyān-kārlar XL-5; bed-kār “iş hareketi kötü” XLI-14; sitem-kārım LXXV-20.

3.1.2.1.11 +keş

Bu ek de Farsça kökenlidir. Kullanımı işlek değildir.

naşbeykeş “nas bağımlısı, uyuşturucu bağımlısı” I-22; çilimkeş “sigara tiryakisi” XXXII-2.

3.1.2.1.12 lık / +lik; +luğ / +lük

Ek, metnimizde işlek olarak kullanılan isimden isim yapma eklerindedir. Türkçe ve alınma kelimelere gelerek çoğunlukla soyut isimler türetmiştir. Dudak uyumuna bağlanmaz. Özellikle de, düz ünlülü olması beklenen yerde yuvarlak; yuvarlak ünlülü olması beklenen yerde düz ünlülü gelerek tam bir uyumsuzluk örneği gösterir:

aralık I-3; dünyâlık V-11; divânelik VI-1; rüsvâlık “rezillik, maskaralık” VI-2; kulluk VI-13; baş günlük VIII-8; yahşılık X-21; yamanlık X-22; XI-21; sağluk XIX-14; uzunluk XXIII-17; kıızılık XXIII-18; kıarrılık “yaşlılık” (kıarrı: yaşlı) XXVI-19; yigitlik XXVI-19; yaşlık XXXIX-16; oğlanlık XLIII-11; Müselmânlık XLIII-14; kıulluk LI-1; menlik LI-23; merdlik LVI-17; düstlık LXI-23; terslik LXI-22; dervişlik LXVII-28; bayluk LXXV-27; beglük LXXV-27; yağtılık “aydınlık” (yağtı: ışık) XCII-15; satlık “satılık” XCVII-22.

Ekle ilgili dikkat çeken bir diğer husus ise, ekin Türkçe kökenli kelimelerde her zaman dil uyumuna bağlı iken, bazen alınma kelimelerde uyum dışında kalmasıdır: divânelikdın VI-1; vîrânelikdın VI-8; kııyâmetlık XXVI-3; cümerdlik LIII-14; dünyâlık LXI-26; dünyâlıkge LXIV-50.

3.1.2.1.13 +lı / +li; +lu / +lü

Metnimizde işlek olarak kullanılan isimden isim yapma eklerindedir. Türettiği isimler sıfat olarak kullanılır. Ek, dil uyumuna tam olarak bağlıdır. Ancak, ekin dudak uyumu bağlı olmayıp, tespit ettiğimiz bütün örneklerde, geldiği isme sistemli biçimde düz ünlü olarak eklendiği görülür:

tilli I-24; şübheli IV-28; gizli V-25; atlı “adlı, isimli” VIII-23; câylı (cây: yer, mekân) IX-16; dertli IX-25; mülâkatlı (mülâkat: kavuşma, birleşme; görüşme) X-2; keremli XII-1; kıudretli XII-1; türlü XII-29; cânlı XII-132; yazuklı XIV-13; şevâblı XIV-26; suğunlu (suğun: geyik) XVII-5; umđalı (umđa: erkek dağ geyiği) XVII-5; kıoçlı XVII-5; suvlu XVII-7; çemenli XVII-7; bağçalı XVII-9; devrânlı XVII-11; dürlü XVII-14; bayraklı (bayrak: ödül) XVII-22; kıorķulu XXI-6; güçlü XXIII-33; atlı XXXII-18; otlu XXXII-23; dumanlı XLII-2; ziyânlı XLII-24; coşđunlu XLII-28; soylı XLVI-20; düpli LII-8; yağlı LXII-7; dağlı “yaralı” LXII-10; yükli LXV-15; yağımlı “hoş, tatlı; sempatik” (yağım: hoşluk, tatlılık) LXXI-13; şaşmetli LXXI-14; kıanlı LXXV-18; gözli LXXV-24; atlı “atlı” XCIV-5.

3.1.2.1.14 +lağ

Ek, işlek değildir. Yer bildiren isimler türetir:

yaylağ XVII-7; avlağ XVII-10.

3.1.2.1.15 +sız / +siz

İşlek olarak kullanılan eklerden biridir. Eklendiği isimlerden, yokluk eksiklik bildiren, olumsuz anlamlı sıfatlar türetir. Dil uyumuna bağlıdır. Dudak uyumuna bağlı olmayıp bütün örneklerde düz ünlülü biçimde kullanıldığı görülür:

āteşsiz I-19; cāysız I-20; eyesiz II-24; yersiz IV-9; bināsız VII-13; yararsız VII-13; sansız VIII-22; sūtünsız XII-8; dīvārsız XII-8; suvsız XII-135; oğulsız XIII-20; kārsız XXX-16; ḥabersiz XXXIV-7; ‘aqlılsız XXXVI-22; sorağsız XLVII-12; ğorķırsız LIV-8; otsız LXIII-32; raḥımsız LXXXVII-7; berimsiz “cimri, hasis” (berim: verme; bahşış) CII-1; ğayretsiz CII-6; muḥabbetsiz CII-10.

3.1.2.1.16 +raķ

Bir durumun normalden daha az ya da çok olduğunu gösteren mukayese ekidir. İşlek değildir.

daşraķ “en dışarı, daha uzağa” XXX-3.

3.1.2.2 Fiilden İsim Yapma Ekleri

Bu grupta yer alan ekler, fiil kök ve gövdelerinden, isim ve isim cinsinden kelimeler türetir.

3.1.2.2.1 -aķ / -ek

Ek, çoğunlukla fiillerden bazı araç gereç isimleri; bazen de sıfat olarak kullanılan kelimeler türetmiştir.

bıçaķ XXIII-59; bölek “pay, hisse” LVI-19; oraķ LXIV-76.

3.1.2.2.2 -alğa/-elge

Ekin kullanımı işlek değildir. Bu birleşik ekin temel fonksiyonu, fiillere eklenerek yer ismi türetmektir:

düşelge “durak, dinlenme yeri; iniş” (düş-: inmek; düşmek) XLI-19.

3.1.2.2.3 -cañ/-ceñ

Fiillerden genellikle insanların belirgin bir özelliğini belirten sıfatlar türetir. İşlek değildir:

ımancañ “kolay inanan; saf” XCIV-7.

3.1.2.2.4 -ç

Fiillerin gösterdiği hareketle ilgili soyut isimler türetir. Dönüştürme fiil tabanlarına gelen bu ek, orta işlekliktedir:

begenç “sevinç, memnunluk” I-27; kıvanç I-27; dayanç “dayanak; destek” LXXV-25.

3.1.2.2.5 -ğı / -gi, -ğu / -gü

Fiilin gösterdiği hareketle ilgili somut ve soyut isimler türetir:

bergi “vergi; borç” XXIII-71; bolğu XLI-6.

3.1.2.2.6 -ğın / -gin, -ğun / -gün

Genellikle tek heceli fiillere gelen işlek bir ektir. Fiilin gösterdiği hareketle ilgili niteliğin, herhangi bir varlıkta fazlaca bulunduğunu ifade eden isim ve sıfatlar türetir:

çökgin “yıkık; çukur; kırık (gönül için)” I-1; kızgın XII-79; coşgunlı XLII-28; kaçgın “kaçak” LI-9.

3.1.2.2.7 -ğır/-gir

Ek işlek değildir. Fiillerden sıfat olarak kullanılan isimler türetir:

kesgir “keskin” LIII-18.

3.1.2.2.8 -ğucı/-güci

Metnimizde kullanımı orta işlekliktedir. Fiile eklenerek, bu fiilin gösterdiği hareketi yapanı karşılayan isim ve sıfat türetir:

bergüci “veren” XXIII-8; cebr etgüci “zalim” LXXIX-12.

3.1.2.2.9 -ıcı/-ici

İncelememizde ikili kullanımı olduğu tespit edilen eklerden biridir. Yukarda verilen -gücü/-güci biçiminin hece başındaki ünsüzü düşerek ek -ıcı / -ici şeklini almıştır; fiillere eklenerek bunların hareket özelliğini taşıyan isim ve sıfatlar türetir:

dilenci VII-29; edici XXIII-11; öldürücü CVIII-8.

3.1.2.2.10 -ı/-i;-u/-ü

Fiilin gösterdiği işin, hareketin ürünü veya sonucu olan somut ve soyut isim ya da sıfatlar türetir:

korğu XXI-6; öli XXI-23; korķı XLVII-13; çası “şası” XCIX-2.

3.1.2.2.11 -ķ (ğ) / -k (g)

İşlek olarak kullanılan bu ek, fiilin gösterdiği hareketle ilgili isim ya da sıfat türetir:

aķsaķ (aķsa-ķ) XI-13; ķuraķ (ķura-ķ) XII-135; aldağ “hile” (alda-) LII-4; uzaķ (uza-ķ) XLII-6; bilik XXXIV-18; tileg LVI-17; bozuķ LXII-12; yüvrik “hızlı” (yüvir-: koşmak, koşturmak) LXV-12; şatlık LXXXIV-3; buyrıķ XCVII-29; tayag “sopa, dayak, değnek” XLVII-20.

3.1.2.2.12 -m

İşlek bir ektir. Fiillerden somut ya da soyut isimler türetir.

degim “önem” (deg-: değmek; değerinde olmak) IX-1; ölüm XXXVII-5; berim CII-1; yaķım “hoşluk, tatlılık” (yaķ- “beğenmek, hoşuna gitmek”) LXXI-13; üzim “kesik, parçalanmış” XCVI-5; ezim “ezik” XCVI-6; düzim “dizim, dizi; sıralı” XCVI-7.

3.1.2.2.13 -ma/-me

Mastar eki de denilen bu fiilden isim yapma eki, diğer mastar ekleri -ış/-ış ve -maķ/-mek kadar işlek değildir. Kalıcı isimler de türetir:

uruş itme “savaşmak” X-20; āh çekme XCI-3.

Kalıcı isim de türetir: sürme XVI-23.

3.1.2.2.14 -maç

Ekin kullanımı işlek değildir:

kaçmaç “ince kesilmiş et parçaları; ızgara” (kaç-: kakmak; doğramak) LXXXIV-13.

3.1.2.2.15 -mağ / -mek

Temel fonksiyonu, fiillere eklenerek bunlara ait hareket isimleri yapmak olan bu ek metnimizde işlektir.

cevâb bermek V-18; diymek I-53; sınaamak VII-26; yelmek X-12; yortmak X-12; çıkmak X-18; yörmek XXI-12; bağırmağ XXI-24; görmek XXI-28; ağarmak XXI-44; minmek XXXIX-24; kuçmak XXXIX-24; geymek XXXIX-24; koymak XXXIX-4; saymak XXXIX-8; doymak XXXIX-12; almak XLVIII-5; inanmak LXI-30; gezmek LXI-32; titremek XCII-7.

Kalıcı isim de türetir: iymek “yemek” XII-126.

Metnimizdeki birçok örnek te ekin +lık/+lik ekiyle birlikte kullanıldığı görülür. Bu tür örneklerde -mağ/-mek ile +lık/+lik adeta kalıplaşmıştır. Master eki -mağ/-mek'in +lık/+lik ekiyle genişletilmiş biçimde kullanılması Çağataycada da görülür: bolmağlık “olmak” X-24; naşîhat bermeklik LXI-3; övit övretmeklik LXI-3; gitmeklik LXI-14; gezmeklik LXI-20; oynamağlık LXI-25; gülmeklik LXI-25; yüvirmeklik LXI-26; ölmeklik LXI-26; bilmeklik LXI-27; silmeklik LXXXVII-17.

3.1.2.2.16 -mır

Ek, işlek değildir. Fiilin gösterdiği hareketin sonucunu veya ürününü belirten isimler türetir:

yağmır LXI-46.

3.1.2.2.17 -ış/-iş; -uş/-üş

Master eklerinden biri olan ve fiile gelerek bunlara ait hareketin ismini karşılar. İşlek olan bu ek, metnimizde çoğunlukla kalıcı isimler türetir:

uruş “savaş” X-20; geziş XXXIV-8; duruş XXXVI-26; biliş L-16; dövüş LIV-

28; çafuş (çaf-: çarpmak; at koşturmak) LXV-12; gidiş LXV-16; yörüş “yürüyüş” LXXVIII-12.

3.1.2.3 İsimden Fiil Yapma Ekleri

Bu grupta yer alan ekler, isim kök ve gövdelerinden, yeni anlamlar ifade eden kelimeler türetir.

3.1.2.3.1 +a- / +e-

İşlek bir ektir. İsimlerden olma ve yapma bildiren fiiller türetir:

oyna- (oyun+a-) LXI-25; uza- (uzın+a) XXXIX-25; boşa- LII-20; yaşa- LXIV-14.

3.1.2.3.2 +al- / +el-

İsim ve sıfat olarak kullanılan kelimelerden, olma bildiren fiiller türetir. İşlek bir ektir:

köfel- “çoğalmak (köp: çok)”; XXXI-12; fesel- “alçalmak” (fes: alçak; küçük, kısa) XLIII-13; kemel- “azalmak” (kem: eksiklik; kusur) XLVI-1; köpel- “çoğalmak (köp: çok) LVII-9; ağral- “ağırlaşmak” (ağır+al-) LXXXIII-13; deňel- “denkleşmek” CI-6.

3.1.2.3.3 +da-

İsmlere gelerek bunlara ait hareketi ifade eden fiiller türetir. İşlek değildir:

alda- “hile yapmak” (al “hile”) XXI-13.

3.1.2.3.4 +đır-

Ek taklidî isimlere gelir:

aşđır- “aksırmak, hapşurmak” XII-143; ğığır- “bağırmak, çağırarak” XXI-4; bağır- XXI-24; yıldığır- “gülümsemek; sırtırmak” XXI-36; çağır- XXI-40;

3.1.2.3.5 +k/+k

Çok işlek olmayan bu ek, isimlerden geçişsiz fiiller türetir:

birikdür- XVI-27; yoluğ- “rastlaşmak, karşılaşmak”LXXXII-8.

3.1.2.3.6 +la- / +le-

Metnimizde kullanımı en işlek olan isimden fiil yapma ekidir. Temel fonksiyon olarak “yapma bildiren geçişli fiiller ve “olma” bildiren geçişsiz fiiller türetir. Türkçe kökenli kelimelerin yanı sıra alınma kelimelere de eklenir:

bağla- I-50; sözle- “söylemek” I-54; diñle- IV-8; aña-IV-31; eteklen- “yeltenmek, cesaretlenmek” IX-20; tişle- “dişlemek, ısırma” XII-55; köple- XII-65; zorla- XII-66; dağla- XII-89; ħorlan- XVII-13; zār-la- XX-28; gizlen- XXII-5; işlen- XXVI-14; kemlen- “eksilmek; suçlanmak” (kem: eksiklik; kusur) XLI-1; cemlen- XLI-2; yerleş- XLIV-7; gürle- LI-20; kıurla- “guruldamak; bağırma; mırıldanma” “LI-31; gözle- LI-33; başla- LXV-21; telbele- “delirmek” (telbe: deli) LXXXII-5; taşla- LXXXIII-5; ağlan- XCV-2.

3.1.2.3.7 +l-

İşlek değildir. İsimlerden, oluş bildiren fiiller türetir:

eksil- I-54; *diril-* XXI-24; *tiril-* LIX-6.

3.1.2.3.8 +r-, +ar- / +er-

İsime eklenerek “yapma” bildiren geçişli fiiller türetir. Metnimizde çoğunlukla, sıfatlara ve renk bildiren isimlere eklenerek “olma” bildiren geçişsiz fiiller türetmiştir:

ağar- XXI-44; göger- XXVI-20; ağrar- “ağrılaşmak” (ağır’dan) LXX-14; sarđar- “sararmak” LXXXV-11; delir- XCII-11.

3.1.2.4 Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Bu grupta yer alan ekler, fiil kök ve gövdelerinden, yeni anlamlar ifade eden fiiller türetir.

3.1.2.4.1 -ala-/-ele-

Ekin kullanımı işlek değildir:

basala- “ezmek, çiğnemek” (bas- “basmak, ezmek, çiğnemek”) LXXVII-3.

3.1.2.4.2 -ar-/er-

Özellikle geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türetir. Türettiği fiiller oldurma, yaptırma ifade eder:

şarşar- “sarsılmak” III-13; çıkar- XII-66; kaytar- “geri döndürmek; yüz çevirmek” XLVII-5.

3.1.2.4.3 -dar-/der-:

Ekin, kullanım örneği sınırlıdır:

dönder- LIV-12; ağdar- “ağdırmak, alt üst etmek” LXII-14.

3.1.2.4.4 -dur- / -dür-

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden, oldurma ve yaptırma bildiren geçişli fiiller türetir. Ek, metnimizde işlek olarak kullanılmıştır:

ağdur- II-34; doldur- IV-9; aldur- IV-10, XII-17; tutdur- VI-3; öldür- IV-11; bildür- XII-18; yağdur- XII-53; ağıdur- XII-54; yutdurup XVI-9; atdur- XVI-10; birikdür- XVI-29; yetdür- XXVI-17; tanıtdur- LXV-11; mindür- LXXXVI-3; yandur- LXXXVII-6; köydür- “yakmak” LXXXVII-6; çekdür- LXXXVII-11; güldür- LXXXVII-12.

Sadece bir örnekte ek ünsüzünün tonsuz olduğu görülür: geltürüp XII-151.

3.1.2.4.5 -ger-

Ekin kullanım örneği sınırlıdır, fiillerden geçişli fiiller türetir:

ötger- “geçirmek” (öt-: geçmek) XLII-11.

3.1.2.4.6 -I-

Ekin kullanımı oldukça işlektir. Fiillerden pasiflik bildiren yeni fiiller türetir:

süril- I-41; yığıl- I-66; evril- “çevrilmek” XI-1; yığıl- XII-29; ayrıl- XII-38;

göteril- “kaldırılmak; yükseltmek” XVII-1; beril- XLII-13; göşil- “birleşmek, katılmak” XLVI-3; yogrıl- L-3; üzül- “kesilmek” LX-8; hoşul- LXIV-51; koyul- LXIV-53; yetül- LXIV-54; yıkıl- LXIV-66; açıl- LXVII-23; asıl- LXVIII-9; çekil- LXXI-9; kırıl- LXXI-10; sorul- LXXIX-8; idel- “sormak, soruşturmak” (ide- “sormak, aramak”) LXXIX-8; eğil- LXXX-6; kırıl- LXXXI-17; savrıl- LXXXI-19; tökül- XC-6; dökil- XCV-6; soğıl- XCIX-29; yığıl- XCIX-31; göril- XCIX-39.

3.1.2.4.7 -köz-

İşlek olmayan fiilden fiil yapma ekidir:

görcöz- {گورکوز} “göstermek” LXX-1; LXXXII-11.

3.1.2.4.8 -me-/ma-

Bütün fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, eklendiği fiile olumsuzluk anlamı katar:

bilme- XIV-3; *görme-* LXXXVI-15; *gelme-* I-6; *eksilme-* I-54; *gitme-* XIX-17; *yetme-* XXVIII-14; *berme-* XLIV-11; *uyanma-* X-10; *alma-* XXX-30; *gitme-* XIX-17.

3.1.2.4.9 -n-

Fiillerden “olma” bazen de “yapma” bildiren dönüşlü fiiller türetir. Ayrıca, edilgenlik işlevinde de kullanılmıştır. İşlek bir ektir:

görin- II-10; horlan- “horlanmak, eziyet görmek” XVII-13; örten- “bir şeye üzülme, yanmak” (örte-: yanmak; acı çekmek” XVIII-33; doyun- “doymak” XXXV-8; dayan- LI-5; eñren- “üzülme; ağlamak” (eñre-: hüngür hüngür ağlamak) LXXIV-3; aylan- “dönmek” (ayla-: döndürmek, çevirmek) LXXXVIII-19; yalğan- “bağışlanmak” (yalğa-: bağışlamak” XCII-22; bağlan- CI-15.

3.1.2.4.10 -r-

Ekin metnimizde kullanım örneği çok değildir:

geçür- LX-13.

3.1.2.4.11 -ş-

Asıl işlev olarak, fiilin gösterdiği işi iki öznenin karşılıklı yaptığını veya

birden fazla kişinin ortaklaşa yaptığını ifade eder. Ayrıca “kendiliğinden oluş” bildiren fiiller de türetmiştir. İşlek bir ektir:

eñşeş- “ağlaşmak” (eñşe-: feryat etmek, çığlık atmak) I-41; ğımşaş- “depreşmek, kımıldamak” (ğımşa-: hareket etmek, kımıldamak” I-42; ğovşaş- “yumuşamak, gevşemek” (ğovşa-: (hafiflemek, yumuşamak) I-43; yetüş- II-26; gidiş- II-29; güydüş- “karşılıklı gönül vermek” (güyd-: gönül vermek; umut bağlamak” II-30; ediş- II-31; yetüş- XII-129; ayrılış- XVIII-32; ağlaş- XIX-20; sayraş- “ötüşmek” (sayra-: ötmek, şakımak” XX-13; sanaş- “tartışmak, ağız kavgası yapmak” (sana-: saymak; laf söylemek) XLIII-2; yaraş- “yakışmak; yakışı kalmak” (yara-: uygun olmak” LXI-2; katus- LXIV-5; oturiş- LXIV-55; kavşaş- “zayıflamak; zayıf düşmek, gevşemek” (kavşa-: zayıflamak kuvvetten düşmek” LXIV-63.

3.1.2.4.12 -t-

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir ektir:

bağlat- II-33; yudur- (yut-u-r-) XVI-9; darat- XXXII-19; uzat- XXXIX-25; töret- XII-10; yitür- XV-6; çağlat- XLII-9; ağlat- XLII-10; bağlat- XLII-11; feselt- “alçaltmak; küçültmek” (feselt-: alçalmak, küçülmek” XLIII-13; tanıt- LXV-11.

3.1.3 Birleşik Kelimeler

Yeni bir kavramın, nesnenin veya hareketin anlamını karşılamak için başvurulan bir yöntem de birleşik kelime türetmektir. Bu yöntemle türetilen kelimeler, *birleşik isim* ya da *birleşik fiillerdir*.

3.1.3.1 Birleşik İsimler

Metnimizde geçen birleşik isimler genellikle yer ismi ya da yön ismi olarak kullanılır. Ayrıca, hayvan ismi olarak kullanılan birleşik isim örnekleri de yaygındır:

Yolöten “özel isim” I-55; Karrikala “özel isim” I-68; *günbatar* “batı” I-70; *gündoğar* “doğu” I-71; Hıllıklılıç “özel isim” VIII-3; karakuş “bir kuş türü, karakuş” LI-15; kelkuş “kel aylak kuşu” LXI-45.

3.1.3.2 Birleşik Fiiller

İncelediğimiz metinde, yapılan iş ya da hareketi karşılamak üzere birleşik fiillere sık sık müracaat edildiği görülür. Neredeyse şiirlerin her satırında bir birleşik fiile rastlamak mümkündür.

3.1.3.2.1 Bir İsim İle Bir Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

Bu grupta yer alan birleşik fiiller, bir isim ve bir fiille türetilmiştir. Bu şekilde oluşturulan birleşik fiillerle ilgili, metnimizde yüzlerce örnek bulunmaktadır. Birleşik yapıda kullanılan isimler çoğunlukla Arapça ve Farsçadan alınma isimlerdir. Fiiller ise Türkçe kökenli olup yaygın olanları *bol-* // *ol-*, *kıl-*, *eyle-*, *et-* // *it-*, *ber-* ve *al-* fiilleridir. Aynı zamanda, birleşik fiil türetmede, *tut-*, *gel-*, *gör-*, *git-*, *sal-*, *çek-*, *dök-* vb. fiiller de kullanılmıştır.

“bol-”: *harāb bol-* I-38; *cem bol-* “toplanma” I-67; *kaḅul bol-* V-19; *tabıḡ bol-* “tabi olmak” VIII-2; *eksik bol-* XII-67; *ḥor bol-* XII-81; *kör bol-* XII-83; *güm bol-* “kaybolmak, yok olmak” XII-105; *ādem bol-* XII-148; *ṣād bol-* XVII-34; *yad bol-* XVII-35; *daş bol-* XVIII-29; *düş bol-* XVIII-31; *giryān bol-* XIX-3; *ḥayrān bol-* XIX-5; *ḡāfil bol-* XXVI-11; *pes bol-* XXVI-13; *yoḡ bol-* XXXII-13; *deñ bol-* XLIII-2; *ḥasta bol-* XLVI-26; *sem bol-* LI-36; *bed bol-* LVI-1; *ḥoş bol-* LVII-5; *sed bol-* LVII-10; *suv bol-* LXIV-3; *kāmil bol-* LXIV-55; *kül bol-* LXXII-12; *edā bol-* XCVII-1; *dūḡār bol-* XCVII-7; *kör bol-* XCVII-21.

“ol-”: *kāfir ol-* IV-19; *‘āşık ol-* VI-14; *fişmān ol-* XLVII-10; *mest ol-* LXIV-45.

“kıl-”: *deryā kıl-* I-34; *da‘vā kıl-* IV-18; *ḥizmet kıl-* IV-29; *tevbe kıl-* VI-12; *du‘ā kıl-* VIII-16; *ibādet kıl-* XI-23; *sürme kıl-* “sürme çekmek” XVI-23; *rüsvā kıl-* XXVII-10; *zā‘il kıl-* “sonlandırmak; bitirmek” XXVIII-2; *nāle kıl-* XXVIII-6; *ḡıybet kıl-* XXXIV-12; *kaşd kıl-* LV-18; *yaḡtı kıl-* “aydınlatmak” LXVIII-9; *dīvāne kıl-* LXX-1; *vīrāne kıl-* LXX-4; *cefā kıl-* LXXXV-10.

“eyle-”: *raḥm eyle-* I-64; *kulluḡ eyle-* VI-13; *şabır eyle-* VI-15; *cihān eyle-* XII-2; *büstān eyle-* XII-4; *āsmān eyle-* XII-8; *insān eyle-* XII-12; *rüşen eyle-* XII-16; *gümān eyle-* XII-32; *nihān eyle-* XII-36; *nālān eyle-* XII-52; *‘ayān eyle-* XII-60;

giryān eyle- XII-72; mekān eyle- XII-80; ihsān eyle- XII-88; beyān eyle- XII-104; lertzān eyle- XII-108; fermān eyle- XII-116; nişān eyle- XII-132; fedā eyle- XVI-14; binā eyle- XVI-15; ārzū eyle- XVII-2; kabūl eyle- XXVI-4; hayrān eyle- XXVIII-1; vīrān eyle- XXVIII-5; destān eyle- XXVIII-15; ad eyle- LXX-23; gedā eyle- LXXXVIII-6.

“et-/it-”: *yād et- I-33; cebr et- VI-15; bar et- VII-26; uruş et- X-19; gāzāb et- XI-7; cem[‘] et- XII-22; emr et- XXIII-57; hesāb et- XXVI-23; deñ et- XXVII-15; şerm et- XXXII-9; kār et- XXXIX-3; hayır et- XLIII-23; hizmet et- XLVI-11; ikrār et- XLVIII-28; meyl et- L-2; fikr et- L-11; iş et- LVI-1; nażar et- LX-7; dileg et- LXI-17; nāz et- LXI-29; baḥş et- LXXVIII-13; köñül et- LXXXI-7; vehm et- LXXXV-6; şād et- XCII-47; alḫaş et- XCIII-9; gārgiş et- XCII-10; ḫahār et- XCIV-20.*

zihin it- IX-6; uruş it- X-20; şaf it- XIX-12; tayyar it- XXI-5; fikr it- XXIX-4; şarf it- XXXVII-17; düş it- XLII-27; raḥm it- XLIII-15; fehm it- XLIII-29.

“ber-”: *cevāb ber- V-18; yel ber- VI-10; vefā ber- VII-6; köñül ber- VIII-8; bil ber- IX-3; yol ber- XIV-7; haber ber- XVI-42; zarb ber- XXI-8; sır ber- XXXIX-1; ‘aḫl ber- XXXIX-3; övit ber- XXXIX-27; hayır ber- XLII-7; yüz ber- XLIV-11; kol ber- XLVII-7; yan ber- XCV-12.*

“al-”: *sır al- II-16; pāç al- III-23; göz aldur- IV-10; ḫarż al- IV-17; nāşīḫat al- IV-30; haber al- VIII-8; bar al- XXI-25; bilik al- XXXIV-18; tevfiḫ al- L-29; güç al- LXXIV-11; baş al- XCI-10; kök al- XCIV-3.*

“tut-”: *mātem tut- II-19; cāy tut- VII-33; ḫulaḫ tut- IX-5; düst tut- XIX-15; rāst tut- XIX-16; pis tut- XIX-17; baş tut- XIX-18; pes tut- XIX-19; yas tut- XIX-20.*

“gel-”: *cūşa gel- “çoşmak, kendinden geçmek” I-43; deñ gel- XIII-11; yoḫuş gel- LI-14; ḫahrı gel- LXI-10.*

“git-”: *boş git- LXI-36; dürüst git- LXII-14.*

“gör-”: *yüz gör- IV-39; pis gör- XI-19; maḥbūb gör- LXIV-38.*

“**sal-**”: *ķulaķ sal-* IV-7; *yāda sal-* XII-42; *göz sal-* XIII-9; *aķ sal-* XVI-22; *naķar sal-* LV-19.

“**çek-**”: *āh çek-* XII-56; *hicrān çek-* XII-91; *beñ çek-*XX-1; *cefā çek-* XXVII-16; *ķövir çek-* XLIV-4; *söz çek-* XLV-1; *ķā‘at çek-* XLVII-16; *dem çek-* XCIX-28.

“**at-**”: *dañ at-* LXXII-15.

“**iy-**”: *ķuķķa iy-* LXXII-7.

“**göter-**”: *el göter* VI-1; *ķol göter-* XII-142.

“**yay-**”: *ķofra yay-* XLV-3.

“**dök-**”: *dāne dök-* XXXVII-7; *nān dök-* XLV-3.

3.1.3.2.2 Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller

Bu grupta yer alan birleşik fiiller, iki fiilin, zarf-fiil ekleriyle birleştirilmesiyle oluşturulur. Fiillerden birincisi ana fiil, ikincisi ise yardımcı fiil görevindedir. Bu yapının teşekkülünde, yaygın olarak, *bil-*, *ver-*, *dur-*, *bar-*, *gör-*, *ķal-*, *ķit-* gibi fiiller yardımcı fiil olarak kullanılmıştır.

Ana fiil ile yardımcı fiili birleştirmede kullanılan zarf-fiil ekleri *-a/-e* ve *-p*’dir. Bu ekler, her zaman ana fiile eklenir. Metnimizde, *bil-*, *ver-* ve *gör-* yardımcı fiilleri, ana fiillere *-a/-e* zarf-fiil ekiyle bağlanır. Diğer yardımcı fiiller ise, *-p* zarf-fiil ekiyle ana fiillere birleştirilmiştir.

“**bil-**”: Tasviri fiillerin yeterlilik/iktidar bildiren bu şekli “bil-” yardımcı fiili ile kurulur. Bu yapıda ana fiil *-a/-e* zarf-fiil ekini alır: *döze bil-* XI-8; *ķala bil-* XI-13; *ala bil-* XI-15; *bile bil-* XI-14; *barla bil-* XXII-8; *gire bil-* XXII-19; *dura bil-* LI; *ede bil-* XLVI-7; *ķıķa bil-* LXXVII-26; *egse bil-* LXXXVI-36; *yete bil-* XCI-9; *ķite bil-* XCI-10; *yata bil-* XCI-11; *ķıķara bil-*XCIX-11.

Yeterlilik bildiren bu yapının olumsuzunda, “bil-” yardımcı fiiline, fiil çekimlerinde kullanılan “*-ma/-me* ve *-maz/-mez*” olumsuzluk ekleri getirilir. Ana fiil ise yine *-a/-e* zarf-fiil ekini alır: *döze bilmez* XI-8; *ķala bilmese* XI-13; *bile*

bilmese XI-14; *barla bilmez* XXII-8; *gire bilmez* XXII-19; *ayda bilmez* XXXI-16; *ede bilmez* XLVI-7; *dura bilmez* LI-16; *çıtka bilmān* LXXVII-27; *yete bilmenem* XCI-9; *yata bilmenem* XCI-11.

“ver-”: Tasviri fiilin tezlik bildiren bu yapısı ana fiile -a/-e zarf-fiil eki ve zarf-fiil ekinden sonra da “ver-” yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur: *yazaver* XIII-17; *kaçaver* XXX-3; *ötever* XLVI-19; *sürever* LXII-19.

“dur- // tur-”: *geçip dur-* XIII-5; *açıp dur-* XIII-6; *göçip dur-* XIII-7; *saçıp dur-* XLI-8; *öçip dur-* XLI-12; *konıp-göçip dur-* XLI-20; *kuçıp dur-* XLI-24; *görnüp dur-* LXXV-19.

gelip tur- XII-31; *asgırıp tur-* XII-143; *yıkılıp tur-* LXIV-66.

“bar-”: *sürüp bar-* I-68; *geçip bar-* VII-9; *kaçdıp bar-* XII-41; *ötüp bar-* XIII-2; *tutıp bar-* XIII-4; *utup bar-* XIII-12; *batıp bar-* XIII-16; *yitip bar-* XIII-20; *uçıp bar-* XLI-16; *geçip bar-* LX-8.

“otur-”: *kuşak asıp otur-* LX-1.

“kal-”: *batıp kal-* I-47; *ayrılışıp kal-* XXXVII-12; *içip kal-* XCIX-40.

“bol-”: *düşüp bol-* I-30; *getürüp bol-* XII-33.

“gel-”: *kaçdıp gel-* XII-45; *taşlap gel-* CIV-9.

“git-”: *uçup git-* XVIII-30; *minip git-* LXI-40; *kaçıp git-* LXXXIII-14.

“gör-”: *dänegör* XLIII-25; *dönegör* XLIII-26; *sanagör* XLIII-27.

“çık-”: *oynap çık-* LXI-48.

3.1.4 İkilemeler ve Tekrarlar

Metnizmizde şairin ikilemeleri ve tekrarları çok sık kullandığı görülür. Bugünkü standart Türkmen Türkçesi imlâsında bu tür kelimeler, aralarına kısa bir çizgi (-) çekilerek gösterilir. Biz de metnin transkripsiyonunu yaparken

tekrarları ve ikilemeleri aralarına kısa bir çizgi çekerek okuduk.

3.1.4.1 Tekrarlar

Aynı kelimenin tekrarıyla kurulur. Bu şekilde kurulan tekrarlar metnimizde zarf olarak kullanılmıştır. Çoğunlukla da tarz zarfı görevini üstlenirler: çafraz-çafraz I-18; päre-päre “parça parça” I-50; gedem-gedem XXI-11; ħîre-ħîre “şaşkın şaşkın” XXII-5; günde-günde XXIX-23; köp-köp XLIII-24; pestây-pestây “yavaş yavaş” LV-3; dâne-dâne LXVIII-7; yâr-yâr LXXII-5; kem-kemdür LXXV-17; nem-nemdür LXXV-18; uz-uz LXXVIII-11; asta-asta “yavaş yavaş” LXXVIII-11; gün-gündin LXXIX-14; lâĥta-lâĥta “parça parça” LXXX-15; dürli-dürli LXXX-21; göz-göz LXXXVIII-22; bez-bez LXXXVIII-23; üzim-üzim XCVI-5; ezim-ezim XCVI-6; düzim-düzim XCVI-7.

3.1.4.2 İkilemeler

Tekrarlarda olduğu gibi, Zelifî'nin şiirlerinde ikilemeler de oldukça çok kullanılmıştır. Bu ikilemeler cümle içinde çoğunlukla isim olarak kullanılır. Bazen de ikilemeler, sıfat veya zarf görevinde kullanılmıştır.

Zıt anlamlı kelimelerle kurulan ikilemeler: tün-gün I-46; saġa-sola I-66; yahşî-yaman II-3; ulı-kiçi II-5; gice-gündüz XVIII-15; ħonıp-göçip XLI-20; ħelâl-ħarâm XLIX-23;

Eş anlamlı kelimelerle kurulan ikilemeler: yol-yoda IV-5; ‘örf-ġada IV-5; rās-doġrı IV-13; edeb-erkân IV-24; tozan-çañ XII-131; ir-eyyâmġı XII-155; yanıp-köyerler XVII-27; toym-temâşâ XVII-51; çöl-beyâvân XVIII-12; faġîr-miskin XX-20; telbe-dâli XLVI-32; tevbe-taġşir XLVII-10; ħîz-ħarâmî LI-11; faġir-fuġarâ LVII-14; oral-ġarrı LXI-16; ‘îd-bayram LXII-20; yañı-tâze LXXI-7; gürci-körpe LXXXIII-32; günâ-yazıġ XCII-51; yanıp-köyip XCVII-1.

Yakın anlamlı kelimelerle kurulan ikilemeler: borân-bârân I-46; deñ-düş II-32; bala-çaġa II-5; ini-aġa II-7; ana-baba II-15; gelin-ġız IV-23; el-ayaġıñ V-24; et-ġan XII-82; başdın-ayaġa II-5; nân-yemek XVIII-14; ata-baba XVIII-25; aġa-

döne XXI-11; aş-nân XLIII-30; ağız-burnu C-23; tomüs-güyz LXXXVI-16.

3.2. Anlam Bakımından Kelimeler

Bu ana başlık altında kelimeler *anlamli kelimeler* ve *görevli kelimeler* şeklinde iki alt başlıkta incelenmiştir.

3.2.1 Anlamli Kelimeler

“Anlamli kelimeler” başlığı altında *isimler* ve *fiiller* değerlendirildi.

3.2.1.1 İSİMLER

Nesne ve kavramların adını karşılayan bu kelime türünün alt başlıklarında; önce isimlere gelen isim çekim ekleri üzerinde duruldu. Sonra da isim türünden olan *sıfatlar*, *zarflar* ve *zamirler* ayrı başlıklarda incelendi.

3.2.1.1.1 İSİM ÇEKİM EKLERİ

3.2.1.1.1.1 Çokluk Kategorisi ve Çokluk Eki

3.2.1.1.1.1.1 Ses Düzeni

İsimlerin çokluk şekli +lar/+ler eki ile yapılır. Ek, dil uyumuna tam bağlıdır. Asıl fonksiyon olarak nesnelerin birden fazla olduğunu gösterir.

daşlar I-42; *bulutlar* I-44; *dağlar* III-14; *melekler* V-16; *sözler* VII-31; çöller VIII-22; *yılanlar* VIII-23; *günler* VIII-24; *tenler* VIII-25; *tiller* VIII-26; *kuşlar* XVI-32; *bulağlar* XVII-6; *bağlar* XVII-9; *yigitler* XVII-29; *merdler* XXXIX-5; *kızlar* XLIII-10; *kırtlar* LI-7; *güller* XLV-21; *giceler* LXX-10; *otlar* LXXXV-22; *sırlar* C-25.

3.2.1.1.1.1.2 Kullanım Şekli

Çokluk eklerinden sonra diğer isim çekim eklerinden olan hâl ekleri gelebilir. Ekin diğer isim çekim ekleri ile kullanımını şu şekildedir:

a. İlgi hâli ekiyle kullanımı: *dağlarıñ* III-11; *bağlarıñ* XLII-3; *neçeleriñ* XLIII-36; *cümerdleriñ* XLIX-18; *ğarībleriñ* LXXXIII-34; *bāñrlarıñ* XCV-9; *cülgeleriñ* XCV-15.

b. Yükleme hâli ekiyle kullanımı: *günleri* I-33; *çölleri* I-34; *yılduzları* XII-10; *dağları* XXI-20; *işleri* XXVII-6; *kolları* LXVI-7; *saçları* LXVI-12.

c. Yönelme hâli ekiyle kullanımı: *illere* VI-8; *otlara* XVIII-21; *kuşlara* XIX-6; *itlere* XXXV-5; *işlere* XLIII-29; *çoğanlara* LVII-4; *közlere* LXXXIV-14.

‘āşilarğa XV-18; *koçaqlarğa* XXII-13; *illerge* XXVIII-15.

ç. Bulunma hâli ekiyle kullanımı: *yerlerde* I-11; *‘ābidlerde* IV-33.

d. Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı: *merdlerdin* III-22; *yağşılardın* XI-20; *işlerdin* XLIII-25; *dağlardın* XLIX-4.

3.2.1.1.1.2 İyelik Kategorisi ve İyelik Ekleri

Bir nesnenin hangi şahsa ait olduğunu gösteren bu ekler şahıslara göre durumu şöyledir:

3.2.1.1.1.2.1 teklik 1. şahıs

3.2.1.1.1.2.1.1 Ses Düzeni

Ek, ünlüyle biten isim tabanlarına *+m* şeklinde eklenir: *sinem* XIV-18; *mevlām* XXXIII-7; *korqım* XLVII-13; *eyem* XLIX-7; *yaşam* LXVI-18; *haşam* LXXVII-12; *lâlem* LXXXIX-1.

Ünsüzlerle biten isim tabanlarına ise her zaman bağlayıcı ünlü alarak *+ım/+im* şeklinde eklenir. Bağlayıcı ünlü dudak uyumuna uymayıp, düzdür. Metnimizde sadece birkaç örnekte ise bağlayıcı ünlünün dudak uyumuna bağlı olarak yuvarlak olduğu tespit edilmiştir (*köñlüm* {كونكولوم} XIV-22, *boynum* LXVI-18):

bahtım X-10; *ārim* XII-105; *‘ömrüm* XIV-1; *hālim* XIV-2; *gözüm* XIV-18; *bağrım* XIV-21; *köñlüm* XIV-22; *tağamım* XIV-23; *serim* XVII-1; *vağanım* XVII-2;

yurdım XVII-3; yaşım “gözyaşım” XVIII-16; elim XXVI-5; çağım XXVI-11; yaşım XXVI-23; dilberim XXVIII-21; sözim XLVIII-9; sağlığım XLVIII-23; kardeşim LXIII-6; yüzüm LXVI-17; tilim LXVIII-11; yüregim LXIX-16; rāhatım LXX-11; sâ’atım LXX-12; işim LXXI-17; günüm LXXI-19; dayancım LXXV-25; mālım LXXV-28; mülkim LXXV-28; birāderim LXXVI-1; cesedim LXXIX-17; erkim LXXXI-8; ünüm LXXXV-20; cānım LXXXVI-25; başım LXXXIII-33; eynim LXXXVIII-23; dermānım XCII-32.

3.2.1.1.1.2.1.2 Kullanım Şekli

Ekin çokluk ve hâl ekleriyle kullanım şekli şöyledir.

a. Çokluk ekiyle kullanımı: yerlerim XVII-3; gözlerim LXVIII-25; tillerim LXXII-4; dişlerim XCI-4.

b. İlgî hâli ekiyle kullanımı: *köñlümiñ* XVII-45, LXIII-4; *boynumiñ* XXIII-71; *gözimniñ* LXXXIV-1; *rūhumiñ* LXXXIV-21; *sözimiñ* XCVI-2.

yārimniñ LXXIV-1; *çeşmimniñ* LXXIV-4; *köñlimniñ* LXXXIII-3; *gözimniñ* LXXXIV-1.

Eksiz ilgî hâli: gözüm yaşı LXXII-2; iki gözüm rüşeni LXXV-10; bağım gülşeni LXXV-11; ciğerim pāresi LXXV-14; yüregim yağı LXXV-14; köñlüm duzağı LXXV-15; benim rūhı LXXIX-17; bahtım bendin açmaz LXXXVI-27; derdim kitābın açsam XCII-9.

c. Yükleme hâli ekiyle kullanımı: *yolumı* XV-2; *‘aqlımı* XV-5; *derdimi* LXXIX-1; *süñgümü* LXXIX-11; *silimi* LXXX-5; *hālimi* LXXX-7; *‘ömrümi* LXXXII-18; *cebrümi* LXXXIII-21; *şabrımı* LXXXIII-22; *ķabrimü* LXXXIII-23; *daşımı* LXXXVI-5; *başımı* LXXXVI-6; *sinemi* XCI-16.

‘aqlımnı XXVIII-1; *hüşımnı* XXVIII-2; *çeşmimni* XXVIII-2; *bağrımnı* XXVIII-3; *yaşımını* XXVIII-4; *işimni* LXVII-21; *köñlümni* LXX-22; *‘arızımını*, LXXVII-2; *ķanımnı* LXXVIII-18; *cānımnı* LXXVIII-19; *etimni* LXXXIV-13; *derdimni* LXXIX-13; *dilimni* XCII-48; *yüzimni* XCII-49; *nāzlımnı* XCII-52.

Eksiz yükleme hâli: yolım yitirdim XV-6; gözim yaşı durmaz XVII-23; kerim, sen ber dilberim LXIX-7; başım alıp Ka‘be gitmesem bolmaz LXXIV-19; gözim oysalar XCVII-25; derim soysalar XCVII-26.

ç. Yönelme hâli ekiyle kullanımı: *mevlâma* IV-26; *hâlime* XLV-26; *derdime* LXXX-1; *sözime* LXXX-18; *yüzime* LXXXVIII-13; *gözime* LXXXVIII-14; *başıma* LXXXVIII-19; *bağrıma* XCI-12; *boynuma* XCI-20.

hocamğa XXVI-1; *derdlerimge* XXVIII-16; *cânımğa* LXX-2; *şânımğa* XCII-3; *başımğa* XCII-6; *egnimge* XCII-28; *elimge* XCII-29; *övidimge* XCII-38.

d. Bulunma hâli ekiyle kullanımı: *könlümde* XXVIII-17; *sinemde* XXXIX-18; *içimde* LXXXI-3; *haşamda* LXXIX-7; *yüregimde* XCII-23; *alnımda* XCIX-37.

e. Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı: *ağzımdın* XVIII-13; *boğazımdın* XVIII-19; *gözümdin* XVIII-15; *eyemdin* XLVII-13; *serimdin* LXX-25; *üstümdin* LXXX-3; *yüzümdin* LXXXI-5; *bağcamdın* LXXXIII-13.

3.2.1.1.1.2.2 teklik 2. şahıs

3.2.1.1.1.2.2.1 Ses Düzeni

Ek, ünlüyle biten isimlere +ñ şeklinde bağlanır:

hâneñ XIII-14; *perdeñ* LXXVII-8; *ağañ* XCII-40; *du‘añ* XXXII-3; *çırāñ* XLI-12; *yağañ* LII-12; *atañ* LXIV-1; *eneñ* LXIV-2; *eyeñ* LXIV-10; *cefāñ* XXIII-26.

Ünsüzle biten isimlerle kullanılırken ise araya bağlayıcı ünlü alarak +iñ/+iñ biçiminde eklenir. Bağlayıcı ünlü dudak uyumuna bağlı olmayıp her zaman düzdür.

iliñ I-59; *ferzendiñ* II-11; *dükānuñ* II-23; *ağñ* II-27; *teniñ* V-14; *ayağıñ* V-24; *göziñ* VIII-29; *köñliñ* VIII-30; *rāyıñ* XI-1; *āriñ* XII-119; *‘ömriñ* XIII-2; *oyñ* XIII-11; *işiñ* XXI-1; *başıñ* XIII-16; *adıñ* XXVII-2; *cānuñ* XXX-5; *nefsiñ* XXXII-2; *cigeriñ*

XXXII-26; *destiñ* XXXII-28; *qardaşıñ* XXXVII-11; *yeriñ* XLI-16; *tonıñ* XLVI-12; *eliñ* XLIX-20; *qaşıñ* LXXIII-15; *başıñ* XCIV; *tiliñ* XCVIII-9.

3.2.1.1.1.2.2 Kullanım Şekli

Ekin diğer isim çekim ekleri ile kullanımı şu şekildedir

a. Çokluk ekiyle kullanımı: *gözleriñ* V-9; *a'zâlarıñ* XXXII-27; *başlarıñ* XLII-21; *işleriñ* XLII-23; *ferzendleriñ* XLIX-15; *yüzleriñ* LXXIII-5; *dişleriñ* LXXIII-8.

b. İlgî hâli ekiyle kullanımı: *nefsiñ rāyına* “nefsinin yoluna” XCVIII-11; *teniñ üzre* “teninin üzerine” XCVIII-14.

c. Yükleme hâli ekiyle kullanımı: *adıñı* III-18; *başıñı* VII-33; *arıñı* XII-115; *yamanıñı* XXVII-4; *zihniñi* XXVII-8; *düşmāniñi* XXVII-19; *düstiñi* XXVII-19; *bedeniñi* XXXII-21; *vaqtıñı* XXXIX-23; *söziñi* XXXIX-25; *güliñi* LXXXVI-13.

niyetiñni XIX-17; *işiñni* XIX-33; *qanıñni* XLI-8; *îmāniñni* LII-14; *bildügiñni* LX-25; *cemāliñni* LXXXIV-4; *köñlüñni* LXXXIV-9; *rüyüñni* LXXXIV-10.

Eksiz yükleme hâli: *işiñ* görgin “işini yap” XXI-1; *yağşı adıñ* gezen yerde fâç ider “iyi adını gezdiğin yerde...” XXVII-2; *sözler bolsa cāniñ* yaqar XXX-5; *qaytar rāyiñ* XXXII-2; *fuliñ, eliñ* köyer, *içiñ* yaqar-sın “paramı, elini yakar, içini ateşe verirsin” XXXII-7; *şirīn cāniñ* alurlar XXXVII-2; *gelip aḥñ* tutmazlar XLVI-10; *başıñ* soqma bu ceñe XCIX-6.

ç. Yönelme hâli ekiyle kullanımı: *ḥāliñe* V-22; *qademiñe* XII-110; *ızıña* XXIX-4; *cāniña* XXX-9; *yüziñe* XXXII-9; *göziñe* XXXII-10; *yağşıña* XXXVI-13; *soñiña* XXXVII-6; *öñiñe* XXXVII-7; *çırāña* XLI-11; *eliñe* XLIX-12; *eḫrāfiña* LX-9; *derdiñe* LXX-6; *güliñe* LXXVII-5; *tiliñe* LXXVII-6; *bağıña* LXXXVI-13.

d. Bulunma hâli ekiyle kullanımı: *yaşıñda* LXIV-25; *başıñda* LXIV-26; *daşıñda* LXIV-27; *yigrimiñde* LXIV-45; *qırqıñda* LXIV-52; *firāqıñda* LXXXVII-1; *ızıñda* LXXXVII-29; *yādiñda* XCII-39; *ömriñde* XCIX-11.

e. Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı: *korıñdın* III-13; *toriñdın* III-15; *üstüñdın* XIX-13; *yaqañdın* XXI-3, XLI-22; *yaniñdın* XXXII-19; *vişâliñdın* LXXXVII-30.

3.2.1.1.1.2.3 teklik 3. şahıs

3.2.1.1.1.2.3.1 Ses Düzeni

Ek, ünsüzle biten isimlere +ı/+i biçiminde eklenir. Dudak uyumuna bağlı değildir ve Çağataycada olduğu gibi her zaman düzdür: gözi IX-2; ayağı XII-83; gözi XII-83; sözi XXI-33; köñli XXI-34; kıızı XXI-29; saçı XXVIII-23; dişi XXVIII-23; қаşı XXVIII-23; ğamı XXXVI-24; köñli XLII-16; nefsi L-42; işi L-47; lebi LIV-18; ağızı LXXVI-13; kirfigi LXXVIII-15; boyı XCII-19; tili C-17; eli C-18; dağı C-20.

Ünlüyle biten isimlerden sonra ise +sı/+si şeklinde eklenir. Ek dudak uyumuna bağlanmaz, her zaman düzdür. Bu durum sistemlidir: töresi III-1; ğazînesi XII-57; bergisi XXIII-71; vefâsı XXIII-73; faydası XXXVI-9; ğayğusı XXXVI-24; eyesi XLIV-13; qarası LV-20; şonası LXXIII-20; ğamzesi LXXVIII-14; deryâsı LXXXVI-26; sinesi XCIX-43; cülgesi C-20; destesi C-16.

3.2.1.1.1.2.3.2 Kullanım Şekli

a. Çokluk ekiyle kullanımı: *tüyleri* XII-146; *bâñrları* XVII-31; *sözleri* LIII-4; *gözleri* LXII-7; *yüzleri* LXVI-5; *kolları* LXVI-7; *lebleri* LXVI-10; *dişleri* LXVIII-7; *saçları* LXVIII-8; *dırnaqları* LXXI-5.

b. İlgi hâli ekiyle kullanımı: *yurduniñ* III-1; *başınıñ* XXXIII-24; *yüziniñ* XXVIII-9; *ma şūķınıñ* XXXV-27; *köñliniñ* LV-10; *kirfikleri* LXXI-6.

c. Yükleme hâli ekiyle kullanımı: *azĝın* VIII-23; *sözün* IX-4; *ķadriñ* XI-21; *ķolun* XII-64; *yarasın* XXI-21; *mālun* XXXV-5; *ķālun* XXXVI-10; *eyesin* XXXVI-27; *ķulaĝın* XLVI-31; *küllisin* XLVII-4; *yüregin* XLVII-6; *leşkerin* XLVII-8; *libāsın* XLIX-10; *cāyın* L-26; *āteşin* LI-3; *yolun* LI-11; *sesin* LI-20; *ķalıĝın* LI-35;

yayın LII-15; *oğın* LII-16; *adın* LIII-11; *öñin* LV-6; *soñın* LV-6; *avın* LXI-52; *yüzin* LXX-1.

Bazen de, +nı/+ni şeklinde geldiği tespit edilmiştir: *dodağını* XII-55; *başını* XII-55; *ölisini* XXIII-35; *koynını* XLI-24; *ağını* XLIV-13.

ç. Yönelme hâli ekiyle kullanımı: *mālına* IV-10; *yolına* VIII-14; *sözine* IX-3; *boynına* XII-7; *eline* XII-70; *başına* XII-73; *vaqtına* XXI-25; *ölisine* XXI-23; *yüzine* XXI-36; *gözine* XXVII-12; *değesine* XXVII-12; *ķursağına* XXXIX-4; *ķulağına* XLIII-19; *azğına* L-40; *işine* XLVII-9; *eyesine* CII-16.

d. Bulunma hâli ekiyle kullanımı: *yüzinde* VII-23; *yüreginde* XI-16; *yolında* XII-24; *işiginde* XII-28; *kellesinde* XVI-18; *yaylasında* XVII-15; *ağılında* XXI-38; *ķulağında* XXVI-16; *öñinde* XXVII-6; *tilinde* XXXIV-14; *elinde* XXXIV-15; *gözinde* L-52; *yurdında* LX-4; *cāyında* LXV-14; *içinde* XCVIII-16; *başında* XCIX-1.

e. Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı: *heybetindin* VIII-26; *gözindin* X-21; *başındın* XI-5; *nūrındın* XII-16; *ärindin* XII-61; *yerindin* XII-62; *cānındın* XVI-21; *cāyındın* XVI-22; *ķüyindin* XXI-41; *yurdındın* XVIII-7; *içindin* XLV-14; *elindin* LXXIV-15; *yolındın* XCIII-17.

3.2.1.1.1.2.4 çokluk 1. şahıs:

3.2.1.1.1.2.4.1 Ses Düzeni

Ek, ünlüyle biten isimlere doğrudan +mız/+miz şeklinde bağlanır. Ünsüzle biten isim tabanlarına ise araya bağlayıcı ünlü olarak eklenir. Ek ünlüsü her zaman düz olup dudak uyumuna bağlanmaz; yardımcı ünlü ise çoğunlukla düz iken birkaç örnekte yuvarlaktır.

derdimiz I-54; *illlerimiz* I-65; *payımız* X-11; *meskenimiz* XVIII-12; *elimiz* LXXVII-22; *yaķamızda* LXXVII-22; *köñlümüz* LXXXII-9; *müşķilmiz* CI-28.

3.2.1.1.1.2.4.2 Kullanım Şekli

Metnimizde ekin diğer isim çekim ekleri ile birlikte kullanım örnekleri çok azdır. Bu örneklere göre ekin kullanımı şöyledir:

a. **Yükleme hâli ekiyle kullanımı:** *rızkımıznu XVIII-10.*

b. **Bulunma hâli ekiyle kullanımı:** *sağlığımızda XVIII-31; yaşamızda LXXVII-22.*

c. **Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı:** *göremizdin XVIII-11.*

3.2.1.1.1.2.5 çokluk 2. şahıs

3.2.1.1.1.2.5.1 Ses düzeni

Ek, +ñız/+ñiz şeklinde olup, metinde kullanım örnekleri çok sınırlıdır:

3.2.1.1.1.2.5.2 Kullanım Şekli

a. **İlgi hâli ekiyle kullanımı:** *hocāñızıñ XII-62.*

b. **Uzaklaşma hâli ekiyle kullanımı:** *yağañızdın XIII-4.*

3.2.1.1.1.2.6 çokluk 3. şahıs

3.2.1.1.1.2.6.1 Ses Düzeni

Ek, +ları/+leri biçimindedir:

şanemleri XVII-25.

3.2.1.1.1.2.6.2 Kullanım Şekli

a. **Yükleme hâli ekiyle kullanımı:** *otağların CI-22; dağların CI-23.*

b. **Yönelme hâli ekiyle kullanımı:** *başlarına I-40; düstlarına IV-15;*

h relerine XVII-26.

c. Uzaklaşma h li ekiyle kullanımı: *g zlerindin XIX-4; tenlerindin LI-22.*

3.2.1.1.1.3 H l Kategorisi ve H l Ekleri

3.2.1.1.1.3.1 Yalın H l

İsmin, cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan h lidir. Bu tür isimler isim çekim eklerinden h l eklerini almazlar. Ancak, okluk ve iyelik eki alabilirler:

gice bardı, gündiz barmadı I-37; il, oba, arındaş aldı II-4; bu yalançı b ş gündür VII-20; eşkim sele döndi XV-15; sovi suvlu, ter çemenli yaylağlar XVII-7; orım k p XXVII-28.

3.2.1.1.1.3.2 İlgi H li

İlgi h li eki, ünlüyle biten isimlerden sonra +nıñ/+niñ Őeklinindedir. Ek, dudak uyumuna bağlanmaz. Her zaman d z ünlülüdür ve yuvarlak ünlülü biimi kullanılmaz: muniñ I-17; obanıñ XII-69; kiřiniñ XII-153; al‘anıñ XVI-33; d ny niñ XIX-15; Zelīlīniñ XXI-41; endeniñ XXIII-10; zemīniñ XXIII-39; baranıñ XXIII-74; Muřtafanıñ XXIII-75; sevd niñ XXV-11; dertliniñ XXXVI-10; oniñ XLVI-25; yalanınıñ LXII-5.

Ek,  ns zle biten isimlere +ıñ/+iñ Şeklinde eklenir ve dudak uyumuna girmez; ek ünlüsü her zaman düzdür: iliñ III-1; ėarbiñ III-2; yeriñ III-8; d řm niñ III-16; deviñ III-27; filiñ III-28; yigidiñ IX-9; oıñ X-13; y kiñ X-14; Mecn niñ XVI-31; k řkiñ XVI-33; Gürgeniñ XVIII-19; ardařıñ XXI-33; s ziñ XXX-13; yaranıñ XXXVI-11;  demiñ XLIII-1; urdıñ LI-17;  riñ LII-18; iřiñ LVI-2; kerv niñ LX-8; ayıñ LXIII-14; oaėıñ XCV-14; merdiñ XCV-14.

Bazı örneklerde, ünsüzle biten isimlere de ilgi h li ekinin +nıñ Şeklinde eklendiği görülmektedir: Allahnıñ VII-11; yigitniñ XIII-19; Hemr hniñ XVI-25; arı-ı felekniñ XIX-22; ėar bniñ XLVII-23.

Eksiz ilgi hâli: yâr koyan dağı “yârin koyduğu yara” LXXV-13.

3.2.1.1.1.3.3 Yükleme Hâli

Yükleme hâli eki, ünlüyle biten isimlerden sonra +nı/+ni şeklindedir. Ek ünlüsü Çağataycada olduğu gibi, dudak uyumuna bağlanmaz ve her zaman düzdür:

Hadîceni I-10; ‘Alîni XII-97; Hîveni XVIII-23; kişini XXIII-7; güçlini XXIII-33; giceni XXIII-41; dünyânı LII-3; Seyidîni LXXVII-27; yalançını XCV-20;

Ek, ünsüzle biten isimlerden sonra ise +ı/+i biçimindedir. Dudak uyumuna girmez ve her zaman düzdür:

nâmûsı IX-8; çöli XX-10; balı XX-11; âhîreti L-39; düstü LV-1; yalanı LXV-10.

Ünlülerden sonra kullanılan +nı/+ni şeklinin birçok örnekte ünsüzle biten isimlere de eklendiği görülmektedir.

rûsvâlıkını VI-2; ‘âlemni XII-4; mu‘cizni XII-150; Yûnusnı XVI-9; itni XII-60; ğarîbnı XVII-17; Bûharnı XVIII-23; İsmâğılını XXIII-58.

3.2.1.1.1.3.4 Yönelme Hâli

İncelediğimiz metinde, yönelme hâli ekinin iki şekli mevcuttur. Bu şekillerden birincisi, bugünkü standart Türkmen Türkçesinde olduğu gibi +a/+e biçimidir.

yurda II-1; kırdı LXXI-51; töre XI-10; çöle XII-84; ejderhâya XV-13; sele XV-15; ele XXI-29; kırdı XXI-33; merde XXII-17; kırka XXII-18; egne XXIII-3; oda “ateşe” XXIII-35; gündize XXIII-41; cihâna XXIII-38; âre XXVI-15; yatağa XXX-11; sala XXXIV-4; tile XXXIV-12; göze XXXV-20; başa XXXV-20; işe XXXIX-15; yetime XLIII-23; söze XLVI-31; kıla XLVII-20; harâma L-3; pire L-5; halka LI-26; mihmâna LIII-9; düşmâna LIII-20; öye LIV-4; faķire LVII-12; bile

“bele” LXI-7; mise “bakıra” LXI-9; dağa LXI-41; ağaca LXI-43; yola LXXXVIII-19; buza LXXXVIII-27; yamana XCV-26.

Yönelme hâli ekinin +a/+e şekli ünlüyle biten bir isme geldiğinde araya yardımcı ses gelmez. Bu tür durumlarda ilgili ismin son ünlüsü ile hâl eki birleşir ve bir dolaylı ünlü uzaması ortaya çıkar. Metnimizde, bu tipik özellik oldukça sistemlidir. Arap harfi metinde bu tür durumlarda ünlü elif (ا) ile yazılır. Metnin transkripsiyonu yapılırken bu uzunluğu işaret etmek için kalın ünlülü ise *ā* ile ince ünlülü ise *ā̇* ile gösterdik:

ellā (elli-e) XXII-18; ğallā (ğala-a) XXII-19; ğayġā (ğayġı-a) XXXIX-6; yalanġā (yalanġı-a) XLII-5; ġuzā (ġuzı-a) LXI-38; ulā (ulı-a) LXV-3; kiġā (kiġi-e) LXV-3; kiġā (kiġi-e) LXXIV-13; deryā (deryā-a) LXXXI-27; yaġġā (yaġġı-a) XCV-26.

Yönelme hâli ekinin ikinci şekli +a/+e biçiminin eski şekli olan +ġa/+ge'dir. Bu biçim Çaġataycadaki biçim olup, bugünkü standart Türkmen Türkçesinde kullanımdan düşmüştür. Metnimizde ek, tam bir geçiş özelliği gösterir. Bazı örneklerde aynı isimden sonra bazen +a/+e biçimi gelirken, bazen de +ġa/+ge biçiminin geldiği görülmektedir (yola XIX-11; yolġa VI-11). Yaygın olarak kullanılan ise +a/+e biçimidir. Diğer şekil olan +ġa/+ge biçiminin kullanımı kısıtlıdır.

düzge I-31; müselmānlıġġa I-39; yolġa VI-11; hīġ kimge VII-6; yaġġılıġġa VIII-11; ġalāyıkġa XII-28; ‘Alīġa XII-32; Murtaġāġa XII-41; yerge XII-52; ġār taraġġa XII-130; dünyāġa XIII-5; ‘āġılarġa XV-18; hevesge XV-19; balıkġa XVI-9; Mıġırġa XVII-41; dünyāġe XIX-8; birevge XLVI-28; ġudāġa LIV-15; belāġa XCVII-5.

3.2.1.1.1.3.5 Bulunma Hâli

Bulunma hâli eki metnimizde +da/+de şeklindedir. Ek, ünsüz uyumuna girmez. Sadece tonlu şekilleri kullanılmakta olup, tonsuz şekilleri ise

bulunmamaktadır:

günde II-27; gözde IV-21; kııda IV-23; IV-34; begde IV-35; gafletde VII-2; yaşda VIII-29; daşda VIII-32; uçda VIII-33; çölde IX-19; kııda IX-19; yarada X-18; arada X-19; içde XI-2; nefesde XII-9; yalançıda XVI-18; suvda XX-23; kıolda XXI-17; yigitlikde XXVI-22; öyde LIV-5; kafıda LVI-7; törtde LXIV-20; başde LXIV-21; on toközda LXIV-43; otuzda LXIV-49; saçda LXIV-58; aşda LXV-20; yürekde XCII-47; eşikde XCVII-3.

3.2.1.1.1.3.6 Uzaklaşma Hâli

Uzaklaşma hâli eki incelediğimiz metinde +dın/+din şeklindedir. Ünsüz uyumuna girmez. Bütün isim tabanlarına daima tonlu şekilde eklenir ve tonsuz şekilleri bulunmamaktadır. Çağatayca özellik gösteren en tipik eklerdendir. Arap harfli imlâsında ek ünlüsü sistemli olarak ye (ع) ile yazılmış olup geniş ünlülü (+dan/+den) kullanım örneğine rastlanmaz.

ildin I-12; vaçandın I-15; gürdın II-10; etdin II-18; yoldın IV-13; tildin VI-14; cihândın VII-1; yokdın VII-26; işdin VIII-32; kıardaşdın X-1; eldin X-27; yamandın XI-19; yerdin XII-37; itdin XII-67; çağdın XII-77; sağdın XII-78; otdın XII-79; iraqdın XII-131; daşdın XIV-21; düstdın XV-10; kışidin XVII-18; oğuldın XVII-38; kıızdın XVII-38; obadın XXII-10; bıçaqdın XXIII-59; içdin XXXVI-18; yigitdin XXXVI-23; aždın XXXVI-21; yahşıdın XLIII-8; hatundın XLVI-17; dünyâdın XLVI-19; öydin XLVIII-24; başdın XLVIII-25; sözdin LVI-9; güldin LXIII-12; suvdın LXIV-4; toközandın LXIV-69; öñkidin LXXXIII-9; yüzdin XCV-8; miñdin XCV-8; haqdın XCIX-39; kıoñşıdın CII-11.

3.2.1.1.1.3.7 Vasıta Hâli

Metnimizde vasıta hâli ekinin kullanım örnekleri azdır. İki tür vasıta hâli eki tespit edilmiştir. Birincisi +la/+le şeklindedir; ikincisi ise Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan +(l)n şeklindedir. Bu şeklin kullanım örnekleri daha çok kalıplaşmış hâlde görülmektedir:

ğamla VI-18; Tañla XIV-2; üçün XIV-9; birle XIX-24; kıdretle XXIV-33; ilen LXXIV-8.

3.2.1.1.1.3.8 Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli, metnimizde +ça/+çe eki ile karşılanmaktadır. Ek, ünsüz uyumuna girmez. Ek ünsüzü her zaman tonsuzdur ve tonlu biçim kullanılmamaktadır. Metnimizde, ana işlevleri bakımından vasıfta eşitlik, benzerlik; miktar ve büyüklükte eşitlik; karşılaştırma görevlerinde kullanılmıştır:

ärçe I-26; neçe I-74 (kalıplaşmış biçimde) barça “bütün” (kalıplaşmış biçimde) III-21; bildigimçe IX-21; munça XII-7; ança XVI-2; du‘âça LXI-31; gürciçe “köpekçe, köpek kadar” LXXXIII-31; dağça CI-5.

3.2.1.1.1.4 Soru Kategorisi ve Soru Eki

İsimlerde soru +mI / +mU ekiyle karşılanır. Ek, yazılış imlâsı ve dudak uyumu bakımından istikrarsızdır. Metnimizdeki örneklerde ek ünlüsü çoğunlukla yuvarlaktır. Arap harfli metinde ek, eklendiği isimden çoğunlukla ayrı yazılmıştır. Ayrı yazıldığında ekin ünlüsü vav (و) ile; isme bitişik yazıldığında ise ek ünlüsü ye (ي) ile yazılmıştır:

bar mu XXIX-3; gül müdür LXXIII-5; bilbil müdür LXXIII-6; sünbül müdür LXXIII-7; cin mü-sin LXXIII-17; âl mu-sın LXXIII-17; ecel mü-sin LXXIII-18; tünt mü-sin LXXIII-19; lâl mu-sın LXXIII-19; yârim amânımı { امانمى } LXXV-2.

3.2.1.1.1.5 Aitlik Eki

İlgili ek metnimizde +ki / +kı şeklindedir. Ek ünlüsü, dil uyumuna bağlanmıştır. Dudak uyumuna ise uymaz ve her zaman düz ünlüdür:

öñkisi XII-147; eyyâmkı XII-155; öñki iden bed işine uyalsa XLVII-9; isterki L-14; yürekdeki LXXX-19; öñkidin ziyâde LXXXI-2.

3.2.1.1.1.6 İsimlerde Bildirme (Ek-Fiil)

Metnimizde ek-fiilin yaygın olarak geniş zaman//şimdiki zaman kipindeki kullanımı mevcuttur. Bunun yanı sıra seyrek olarak da bilinen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kiplerinde kullanıldığı görülür.

3.2.1.1.1.6.1 Şimdiki// Geniş Zaman Kipi

Metnimizde geniş zaman kipinde, sadece teklik şahıs kullanım örnekleri mevcut olup, çokluk şahıs örnekleri yoktur.

teklik 1. şahıs: Teklik birinci şahısta bildirme çoğunlukla *men* şahıs zamiri ile kurulur ve Arap harfli imlâda her zaman isimden ayrı yazılır. Bazen de şahıs zamiri isimden önce gelir. Ancak, metnimizde dikkat çeken husus şahıs zamirinin ekleşmekte olduğu örneklerinin görülmesidir. Bazı örneklerde isimlere +am/+em şeklinde geniş ünlülü, bazı örneklerde ise +ım/+im şeklinde dar ünlülü olarak gelir.

bir yazıklı, ‘āşī, cāfī *bende men* XIV-13; rū-siyā *şermende men* XIV-14; men bir ‘āşī *kulam* XV-1; *günāhkar men* XV-11; men *gevherem* XV-13; men bir ‘āşī *kulum* XXVI-6; yamandın *yaman men* XXVI-12; kem *ķulluķ men* XXVI-24; men ğarīb, ‘āciz *bende* LXIX-3; men *bilbilim* { من بلبليم } LXXI-8; men *bilbil-i şeydā men* LXXXIV-2; sen bir şatlık *gevher-sin*, men *hıridār* LXXXIV-3; men ‘āşīķ *men* LXXXIV-7; pervāneyim { پروانه يم }; ‘āşīķam XCI-22.

teklik 2. şahıs: Çekimde “sen (sin)” teklik ikinci şahıs zamiri kullanılır. Bu şahıs zamiri unsuru bazen sadece *sin* (س) ve *nun* (ن) ile “سن” biçiminde yazılırken bazen de *sin*, *ye*, *nun* ile “سين” biçiminde yazılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapılırken araya çizgi (-) çekilerek ve eklendiği fiilin tabanındaki ünlü uyumuna bağlanarak -sın/-sin şeklinde okunmuştur:

bī-ħaber-sin XIII-16; barça ‘āşīlarğa *sen-sin* meded-kār XV-18; ‘ārif-sin deñ etme, *ķulı tūs bilen* XXVII-15; sen bir *ķuş-sın* XXXVII-7; *sen yolağçı*, bir düşelge

bu cihān LXII-17; *merd-sin* meydāna geldiñ LXIV-44; *sen-sin* meniñ dilberim LXXIII-1; ıqlīm *per-Ī-zādi-sin* LXXIII-9; sen bir ‘ışkıñ *odi-sin* LXXIII-17; sen bir şatlık *gevher-sin*, men hırıdār LXXXIV-3; her ceñde, savaşıda *bar-sin* XCV-4.

teklik 3. şahıs: Bildirme teklik üçüncü şahısta -dur/-dür bildirme eki ile karşılanır. Ek ünlüsü dudak uyumuna bağlanmaz. Her zaman yuvarlak ünlülüdür.

şühelidür aş-nān indi IV-28; dünyā *b-Ī-vefādur* VII-5; bir yararsız *vaṭandur* VII-13; *dilencidür* munda pir VII-29; kem ‘aḳıldur XIII-9; *vardur* VIII-22; *yalandur* XIV-11; gözim *yaşdur* XIV-18; her kişi ‘aşıḳdur XIX-1; *yamanlıḳdur* işi XIX-22; oğul yürek *kuvvetidür* XXIII-16; biliñ Daḳyūnus *vaḳtıdur* XXIII-56; *yoḳdur* ölmeyin ḳalan XXIX-2; ol, *ḥayvāndur* āḫiretdin XXXVI-23; meger köñli *gümānlıdur* XLII-20; ten *ḳafesdür*, cān bir *ḳuşdur* LII-19; iliñ orta düşı, çeti *yaḳşıdur* LVI-20; sayrar, bir şeydā *bilbildür* LIX-18; size bir vefāsız *cāydur* bu dünyā LXII-2; bir ḥarāba, bozuḳ *öydür* bu dünyā LXII-12; *oldur* meniñ iki gözim rüşeni LXXV-10; *nas-Īḥatdur* sözlerim XCII-39; Māzenderān *turuncıdur* XCVI-16; iki cihāniñ *gencidür* XCVI-20.

Olumsuzu: bildirmenin geniş zaman kipinin olumsuzu, “dāl” kelimesiyle yapılır: bāḳī dāldür XCIII-14.

3.2.1.1.1.6.2 Geniş Zaman

şimşād irür LXXVI-10; yāḳut irür LXVIII-8; zindān irür LXXXII-6; cellād irür LXXXII-15.

Olumsuzu: lāyık emes VI-7.

3.2.1.1.1.6.3 Görülen Geçmiş Zaman

men şīr idim LXXXIII-31; bilbil idim LXXII-3;

3.2.1.1.1.6.4 Öğrenilen Geçmiş Zaman

rāsmış IX-26; āriñ cehūd irmiş XII-119; ğalatmış LXXX-2; zālīm ikenmiş LXXXII-4.

3.2.1.1.1.6.5 Şart

bar irse XXVI-28.

Metnimizde bildirmenin şartında en tipik kullanım bol- fiili ile kurulur. Bu yapıda fiil eski er- yardımcı fiilinin fonksiyonunu üstlenmiştir: merd bolsañ “mertsen, mert isen” VIII-34; ‘ārif bolsañ “arif isen” IX-5, LXIII-1; köste bolsa “kusur ise, eksik ise” IX-22; ğarīb bolsa “garipse; garip ise” XXI-19; ār bolsañ “er isen” XLIII-26; birāder bolsañ “birader isen” LXXIX-5.

3.2.1.1.2 SIFATLAR

Sıfatları üstlendikleri görevleri bakımından iki ana grupta toplayabiliriz. Varlığın kendi niteliklerini ifade eden sıfatlara *nitelendirme sıfatları*, varlığın dış vasıflarını ifade eden sıfatlara ise *belirtme sıfatları* adı verilir.

3.2.1.1.2.1 Nitelendirme Sıfatları

Bu tür sıfatlar ismin önüne gelerek genellikle varlıkları renk, hacim, boy biçim, ağırlık vb. özellikleri bakımından nitelendirirler. Metnimizde bu tür sıfatların kullanım örnekleri oldukça yaygındır. Niteleme sıfatları kullanım alanlarına göre, sınıflandırmadan, şu şekilde ana gruplarda toplanabilir:

İsmin Önünde Renk Bildiren Sıfatlar: *aķ* yüz XII-93; *ķara* zūlf XII-93; *ķara* tütün XXXII-17; *boz* tofraĝa LII-4; *al* yañak LXXI-4; *ķızıl* gül XCVI-9; *ter* menevşe XCVI-14; *aķ* gövsinde XCVI-15.

Varlıkların Soyut Niteliklerini Bildiren Sıfatlar: Bu tür sıfatların metnimizde kullanım örnekleri oldukça yaygındır: *ĝözel* il I-59; *doĝrı* dīvān IV-

40; *bed* iş IV-41; *gizli* iş V-25; *gāfil* âdem VII-1; *yaman* köñül VIII-10; *doğrı* yola VIII-34; *bed* nefsiñe VIII-32; *hoş* güftarı IX-16; *yavız* yerde XI-3; *dāli* qardaş XI-9; *yağşı* ‘ayāl XII-58; *muḥkem* tınāb XII-138; *yaman* işe XIV-7; *ter* çemenli XVII-7; *yağşı* qardaş XXIII-15; *yaman* ḥatun XXIII-24; *şirīn* cān XXXVII-2; *çın* är XLIII-26; *yaman* söz XLIII-33; *yağşı* yoldaş XLVI-21; *yaman* yoldaş XLVI-22; *bed* iş LVII-10; *yağşı* söz LIX-19; *yaman* söz LIX-20; *hoş* āvāz LXXV-6; *hoş* şifāt XC-5; *şirīn* til XCVI-10.

Varlıkların Hacim, Ölçü, Fizikî Görünüş, Mesafe, Zaman vb. Niteliklerini Bildiren Sıfatlar: *düz* yer III-8; *çöl* yer IX-11; *belend* dağın XI-5; *belend* tefā XII-129; *köhne* öten nāqıl XII-155; *kem* ‘āqıldur XIII-9; *ulı* avlağlar XVII-10; *yaqın* köñül XVIII-1; *ıraç* yer XVIII-1; *köhne* güzer XIX-9; *köhne* ribāt XXIX-13; *ters* yol XXXIII-16; *yüvrik* at XXXV-22; *belend* dağlarıñ XLII-1; *kesgir* kılıç LIII-18; *köne* ‘örf LVI-4; *inçe* bil LXXV-5; *dal* gerdin LXXV-5; *ulı* il XCI-18; *yiti* tığ LXXXIII-20.

Varlıkların Duyu Organları İle Algılanan Niteliklerini Bildiren Sıfatlar: *sovıç* suvlu XVII-7.

3.2.1.1.2.2 Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları kullanım özelliklerine göre *işaret sıfatları*, *sayı sıfatları*, *soru sıfatları* ve *belirsizlik sıfatları* başlıkları altında sınıflandırılır.

3.2.1.1.2.2.1 İşaret Sıfatları

Metnimizde işaret sıfatı olarak *bu*, *şu*, *ol*, *şol*, *uşbu* sıfatları kullanılmıştır.

“**bu**”: *bu* işe I-49; *bu* yolğa VI-11; *bu* dünyā VII-6; *bu* çölde XVII-49; *bu* cān XXIX-17; *bu* ülke LX-13; *bu* yurt XCIII-14; *bu* vaṭan XCIII-14.

“**şu**”: *şu* eyyāmıñ âdemi XLIV-1; *şu* demde LXIX-1; *şu* ğamze LXXI-10; *şu*

zātlarıñ XCIII-4; *şu* sırlar C-25.

“**ol**”: *ol* cebri I-45; *ol* vaqt XII-33; *ol* yerdin XII-37; *ol* iti XII-45; *ol* yere XII-77; *ol* kuşlara XIX-6; *ol* yamana XLIV-10; *ol* pire L-10; *ol* yār LXXVIII-2; *ol* gözleri LXXXII-15.

“**şol**”: *yād* etsem *şol* yavız öten günleri I-33; *şol* cāylara I-73; *şol* melekler XXXVII-20; *şol* meydānda LIV-24; *şol* piyāle göz bileni LXXXVI-8; *şol* gün XCII-30.

“**uşbu**”: *uşbu* cihāna XXVIII-9.

3.2.1.1.2.2 Sayı Sıfatları

Metnimizde *tek kelime* ve *sayı grubu* hâlinde olan asıl sayıların örnekleri şunlardır: bir C-1; iki LXIV-14; üç C-13; dört LXIV-20; baş LXIV-21; altı LXIV-24; yedi LXIV-25; sekiz LXIV-25; toquz LXIV-28; on LXIV-28, C-8; on yedi LXIV-41; on sekiz LXIV-41; on toquz LXIV-43, on miñ I-26; otuz bir XXVI-24; on bir LXIV-29; on iki LXIII-9; on üç LXIV-37; on dört LXIV-37; on baş LXIV-37; yigirmi LXIV-45; otuz LXIV-49; otuz bir XXVI-31; kırk III-16; elli III-16, C-28; elli baş LXIV-57; altmış LXIV-59; seksen LXIV-65; toqsan C-8; yüz C-5, miñ XLIII-32.

Bu sayılar bir ismin önüne gelerek belirtme sıfatı olarak kullanılırlar. Metinde kullanım örnekleri oldukça fazladır.

Tek kelime hâlinde olan sayılar, nesnenin sayısını belirtir: *bir* gün VII-22; *bir* yol XII-25; *bir* şa⁶ at XVI-35; *bir* söz XXVI-15; *bir* yigit XXXV-13; *bir* yüzi LXIII-11; *bir-iki* yaş LXIV-14; *bir* yıl LXX-12; *bir* atlı XCIV-5; *iki* dünyā XIII-18; *iki* qardaş XVI-27; *iki* gözüm XX-18; *iki* melek XXXVII-4; *üç* yıl I-5; *üç* yaşda LXIV-16; *tört* yan XI-40; *tört* kişi XXIII-31; *tört* ayda LXIV-8; *bâş* vaqt XXIII-69; *bâş* gün XLIV-19; *altı* ay XLIV-4; *yedi* yıl XVI-15; *yedi* âriñ XXIII-55; *toquz* ay LXIV-9; *toquz* sâ⁶ at LXIV-9; *on* öy LIV-4; *kırk* oğlını XXIV-16; *otuz* yafraq LXIII-10; *otuz* gün LXIII-14; *yetmiş* yaş LXIV-61; *toqsan* kız LXXXVI-20, *yüz* reñkli

pūşiş VII-17; *yüz* til LV-15; *yüz* yıl LXXVII-16; *yüz* gelin LXXXVI-19; *miñ* hayāl VII-21; *miñ* yıl XLIV-20; *miñ* baş LIV-12.

Sayı grubu ve sıfat tamlaması hâlinde olan asıl sayılar, nesnelere sayısını sayı grubu hâlinde belirtirler: *on iki* ay LXIII-13; *on altı* yaşda LXIV-39; *yüz on* yaşında XII-93; *yüz miñ* hıyâlde XVI-29; *yüz miñ* şükr LIV-15; *yüz miñ* bahâne XCII-1; *yüz miñ* gam XCIX-30; *yüz yigrimi dört miñ* pıgamberler XL-10.

3.2.1.1.2.2.3 Soru Sıfatları

ne hâcet I-53; *ne* daraht LXIII-9; *ne* günâh gördiñ LXXXVII-4; *neçük* iş XCII-54; *neçük* kâr XCII-54.

3.2.1.1.2.2.4 Belirsizlik Sıfatları

Varlıkların ve nesnelere sayı, miktar gibi bazı özelliklerini belirsiz olarak bildiren sıfatların metnimizde yaygın olan örnekleri şunlardır:

bir neçe vaqt I-74; *bir* iş VI-6; *küllü* cānvār VII-5; *her* yana X-12, *her* söz XI-25; *kebir* iş X-27; *bir neçe* gün XII-81; *neçe* gündür “birkaç gündür” XII-108; *her* tüyi XII-134; *barça* ‘āşılarga XV-18; *neçe* ‘āşık-ma‘ şuk, XVI-6; *neçe* kalender XVI-6; *barça* cānān XXIX-10; *barça* zāt XXXII-10; *neçe* zātlar XXXIII-1; *neçe* işler XXXIII-13; *neçe* söz XXXIX-18; *cümle* yārlar XL-1; *giñ* cihāndur XL-3; *her* kapı LVI-7; *barça* ādem XLIII-2; *bir neçe* ādem “birkaç insan” LXV-9; *barça* iş LXVII-20; *az* rızq LXVII-21; *köp* maḥlūkat XII-12; *böyle* perī L-14; *köp* ümīd LXXXVII-18; *çoḥ* ārmān LXXXVII-19; *cümle* ḥaşerāt XCIX-31.

3.2.1.1.3 ZAMİRLER

3.2.1.1.3.1 Şahıs Zamirleri

Bu zamirler varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil yoluyla karşılarlar. Metnimizde, *konuşan*, *dinleyen* ve *adı geçen* olmak üzere üç şahıs ve

bunların çokluk şekilleri şu şekildedir:

teklik 1. şahıs: <i>men</i>	çokluk 1. şahıs: <i>biz</i>
teklik 2. şahıs: <i>sen</i>	çokluk 2. şahıs: <i>siz</i>
teklik 3. şahıs: <i>o, ol</i>	çokluk 3. şahıs: <i>olar, alar, anlar</i>

Teklik 1. Şahıs: men

a. Yalın hâlde kullanımı: *men* ağların... I-60; *men* rû-siyâhğa XII-43; *men* neyleyin XVII-46; gönderdim *men* saña nişân XVIII-2; *men* bir ‘âşî kulum XXVI-6; *men* gider *men* XXVIII-14; *men* ğarîb, ‘âciz bende LXIX-3; *men* fakîr fervânesi LXXIII-12; *men* tek LXXXIV-16.

b. İlgi hâli almış şekli: *meniñ* ârim XII-105; *meniñ* bu müşkilim XII-111; bir perî-feyker *meniñ* ‘aqlımni ğayrân eyledi XXVIII-1; *meniñ* nâ-fehimlîğim XXVIII-13; *meniñ* günim LXXI-19; *meniñ* dilberim LXXIII-1; *meniñ* bu derdimni LXXIX-13; *meniñ* ğabrimi LXXXIII-23; *meniñ* sarı LXXXIV-10; cânımni yakma *meniñ* LXXXIV-11; *meniñ* dey XCI-21; *meniñ* başımğa XCII-6; *meniñ* yârim XCVI-19.

c. Yükleme hâli almış şekli: *meni* lertzân eyledi XII-108; şeytan düstdın kıldı *meni* bî-gâne XV-10; kıлма *meni* şermende LXIX-2; gil etme *meni* lertzân LXIX-12; vîrâne kılmışdur *meni* LXX-25; ğamzesi görse, *meni* iyr LXXVIII-14; cihân içre *meni* rüsvâ kılıpdur LXXXV-8.

ç. Yönelme hâli almış şekli: kulağ tut *maña* XII-119; görset *maña* yolımı XV-2; bolmasa *maña* cenân LXIX-20; yârim kıladur cevr ile cefâ *maña* LXXXII-1; ğazaba çıkıp *maña* etme ğahır, dilber LXXXIV-15; *maña* ğahâr etdi Döndi XCIV-20.

d. Bulunma hâli almış şekli: yok *mende* tākāt XIV-10; layıķ ‘amel *mende* bolmasa XIV-25; yok bir zerre tāk at, ‘ibâdet *mende* XXVI-8; *mende* ne günâh gördiñ LXXXVII-4; Ne *mende* tākāt bar XCI-6.

e. Uzaklaşma hâli almış şekli: ğaber alsañ ki *mendin* XII-113; tilki diyr, şîr *mendin* kaçır LI-27; Şabır yolu *mendin* kırâķ savılıp LXXII-18; giryâniñ *mendin*

az LXXXI-11; raķıbler sözine uyıp yār mendin.. LXXXIII-15; yār *mendin* elin üzendür LXXXIX-7.

f. Bildirme: Bolmaz ğurı diyse men-men XXIII-5; Lāş üstinde benim diyen ķaraķuş LI-15.

Teklik 2. Sahıs: sen

a. Yalın hâlde kullanımı: men ağların, *sen* hem ağla I-60; *sen* özün sığın zü¹-celâliñe V-21; *sen* şabır eylegin VI-16; *sen* düst sözün diyseñ eblā XXIII-27; *sen* bir ķuş-sın XXXVII-7; Kerim, *sen* ber dilberim LXIX-7; yoķdur *sen* tek LXXXIV-19.

b. İlgi hâli almış şekli: *seniñ* hicriñ II-17; *seniñ* dey XVIII-24; *seniñ* bilen öç ider XXVII-20; firāķıñda *seniñ*, ey serv-i revān LXXXVII-1; *seniñ* kimin ser-ħoř XCV-21.

c. Yükleme hâli almış şekli: yoķdın *seni* bar etmiş VII-26; āħir *seni* rüsvā ķılur bir yerde XXVII-10; el gösterdim indi, istemen *seni* LXXXVIII-1.

ç. Yönelme hâli almış şekli: bu bir *saña* tımşaldur VII-24; ayayın *saña* XII-118; gönderdim men *saña* niřān XVIII-2; *saña* dāda gelmişem LXXVII-1; tevellām oldur ki *saña* XCIX-5.

d. Bulunma hâli almış şekli: erk *sende* LXXXVII-31.

e. Uzaklaşma hâli almış şekli: bar mu *sendin* öñkiler XXIX-3; ol Muħammed resül *sendin* bī-zārdur XXXII-15; *sendin* ğayrı řenā yoķ LXXVII-10; köñlüm *sendin* buza dönendür LXXXVIII-27.

f. Bildirme Şekli: *sen-sin* “sensin”

barça ‘āşılarga *sen-sin* meded-kār XV-19; *sen-sin* meniñ dilberim LXXXIII-1; köñlim ķuvveti *sen-sin* LXXXIV-21.

Teklik 3. Şahıs: ol; o

a. Yalın hâlde kullanımı: *ol* gitdi XIX-33; *ol* aydar XXIII-28; ʿāleme rüsvā kılan *ol* XXVIII-13; *ol* ʿāşīdūr haq yanında XXXIII-15; *ol* şehid olsa XLVII-11; *ol* görküzip kıldı sitem LXXXII-11; *o*, şevketli, keremli pādīşānı XCII-14; getiripdür *ol* seni yoq yerdin bara XCVIII-5.

b. İlgi hâli almış şekli: düris dāldür *oniñ* yüzini görmek XLVI-25; yer yüzün gezeñ tapılmaz, bir *aniñ* uğurdaşı XIX-25; *aniñ* işi qıl u qāldur L-47; *aniñ* üçün dālırip, bolıpdur men dīvāne XCII-11.

c. Yükleme hâli almış şekli: şirīn cāndın artuq görer men *onu* LXXV-9; düşmān bilgil sen *anı* XCII-37.

ç. Yönelme hâli almış şekli: haq *aña* yağdurdı lāʿ net daşını XII-53; onda ʿazāb *aña* tayyārdur, usta XCIII-16.

d. Bulunma hâli almış şekli: köpdür *anda* haşarlar VIII-18; cümle yārlar *onda* bar XL-1; *anda* neçük çıdar-sın XCVIII-15.

e. Uzaklaşma hâli almış şekli: bar ādem *andın* daş qaçar XXX-19; *andın* özge bu cihānda zerre yoqdur rāhatım LXX-11; *andın* ğayrı kimiñ bar XCVIII-22.

Çokluk 1. Şahıs: biz

a. Yalın hâlde kullanımı: *biz* biledür LXIII-5.

b. İlgi hâli almış şekli: *biziñ* için LXXVI-6.

c. Yükleme hâli almış şekli: şükür Allah yoqđın *bizi* bar edip XII-11.

ç. Yönelme hâli almış şekli: *bize* bir mihri-bān Leylī gerekdir CIX-2.

d. Bulunma hâli almış şekli: Zelīlī şu sırlar *bizde* C-25.

e. Uzaklaşma hâli almış şekli: *bizdin* duʿ ā selām XXVI-1.

Çokluk 2. Şahıs: siz, sizler

a. Yalın hâlde kullanımı: *sizler* bilen zevk-i şafâ sürensoñ I-75; *siz* böyle perî L-14.

b. Yükleme hâli almış şekli: nūrındın yaratmış haķ *sizni* sevip XII-109.

c. Yönelme hâli almış şekli: bolsın *size* köp köp du‘ā I-2; diymek *size* ne hācetdür I-53; *size* bir vefāsız cāydur bu dünyā LXII-2.

d. Uzaklaşma hâli almış şekli: Aķdı ekşim gözdin, silmeklik *sizdin* LXXXVII-17.

Çokluk 3. Şahıs: alar; anlar

a. Yükleme hâli almış şekli: *alarmı* özine yārān eyledi XII-128; *anlarını* A4-XII-124; *alarmı* yer bilen yek-sān idendür XVI-8.

b. Uzaklaşma hâli almış şekli: *alardın* çün boldı rāzî XXIII-62.

3.2.1.1.3.2 Dönüştülük Zamirleri

Dönüştülük zamiri olarak öz “kendi” kelimesi kullanılır: *öz derdin feşir* IX-25; *her kimiñ özine yaħşı öz yeri* XVII-39.

Bu kelimeye iyelik ekleri getirilerek teklik ve çokluk şahıs dönüştülük zamirleri şekillenir.

teklik 1. şahıs: özim

a. Yalın hâlde kullanımı: diyme, *özim* bilür men VII-32.

b. Yükleme hâli eki almış şekli: ‘Işķ yolında müdām *özimni* çağlap LXXXI-13.

c. Yönelme hâli eki almış şekli: seniñ dey *özime* yārān, Seyidî XVIII-24; aydıban *öz-özime* men XXVIII-18; dert beren cebbārdur meniñ *özime* LXXX-17.

ç. Bulunma hâli eki almış şekli: *özimde zerre günā yok* LXXVII-11.

d. Uzaklaşma hâli eki almış şekli: *özimdin özge yanan yok* LXXX-2; birāder meniñ *özimdin* LXXXI-7.

teklik 2. şahıs: öziñ

a. Yalın hâlde kullanımı: *sen öziñ sığın zü'l-celāliñe* V-21; *dünyā öziñ mihmān bil* VII-35.

b. İlgi hâli eki almış şekli: *edeni hoş yoğar özine öziñiñ* I-21.

c. Yükleme hâli eki almış şekli: teklik 2. şahıs dönüşlülük zamirine yükleme hâli eki **+i/+ı** ya da **+nı/+ni** şeklinde gelir; bazen de eksiz hâldedir.

+i/+ı: *çek öziñi* bir yaña VII-34; *gez öziñi* pes tutup XIX-19; *feseldip, öziñi* tutğın kemine XLIII-13; *öz-öziñi* etme gülki XCIX-26.

+nı/+ni: *öz-öziñni* salmağın VI-9.

Metnimizde bazı örneklerde eksiz olarak da yükleme hâli karşılanır: *nefse uyup, öziñ salma gāzaba* XIII-13; *neçün böyle öziñ ‘āşi ider-sin* XXI-10.

ç. Yönelme hâli eki almış şekli: *yetdürmez öziñe zarb bermek bilen* XXI-8; *öziñe düst bilip* XXVII-7.

d. Uzaklaşma hâli eki almış şekli: *öziñdin ökde yok* XXVII-18; *öz-öziñdin* hürüc edip XCV-1.

teklik 3. şahıs: özi

a. Yalın hâlde kullanımı: *özi* destgir bolmasa XIV-27; *bes bir özi* XXII-18; *özi* bilmez XLIV-5; *girdikçe özi* fikr ider LIV-14.

b. İlgi hâli eki almış şekli: *iydügi yabı eti çayğor öziniñ* I-23; *bilbil öziniñ* vağandın XXXIII-5.

c. Yükleme hâli eki almış şekli: teklik 3. şahıs dönüşlülük zamirine yükleme hâli eki **+n** ya da **+nı/+ni** şeklinde gelir.

+n: evvel *özin* aldurıp XII-17; *özin* bilmez XXX-6; şîr sayar *özin* tilki-de LXV-18.

+nı/+ni: *özini* rüsvây-i cihân eyledi XII-68; *özini* şol sarı revân eyledi XII-76; *öz-özini* övse her dem XXXIV-22; kırt bilen deñlemez *özini* itler XXXIX-7; *özini* yeg sayar LI-29; *özini* bilmez LIV-3.

d. Yönelme hâli eki almış şekli: *özine* ziyân eyledi XII-120; her kimiñ *özine* yahşî öz yeri XVII-39.

e. Uzaklaşma hâli eki almış şekli: *özindin* ğayrı XII-5; *öz-özindin* haber tafar XXII-11; *özindin* giden köp bolur LXXXVI-11.

3.2.1.1.3.3 İşaret Zamirleri

Nesneleri işaret etmek, göstermek suretiyle karşılayan kelimelerdir. Bu sınıfta yer alan zamirlerden metnimizde tespit edilenler şunlardır: *bu*, *şu*, *ol/o*, *şol*, *bular*, *oşal* “o”.

“bu” İşaret Zamiri:

bu ne dağ I-32; *bu* lâyıķ emes VI-7; fânîdür *bu* bilmeyür-sin XIX-16; çoçaqlarğa *budur* fişe XXII-13; *bu* meniñ nâ-fehimliğim XXVIII-13; *bu* şevâb, *bu* günâdur, diyr L-33.

a. İlgi hâli eki almış şekli: derd kân *muniñ* kıaysısına yanalı I-17.

b. Yükleme hâli eki almış şekli: yadıñda sakla *muni* XCII-39.

c. Yönelme hâli eki almış şekli: fehm it *muña* XCIX-7.

ç. Bulunma hâli eki almış şekli: köpdür *munda* iç yaķanıñ II-22; dilencidür *munda* pir VII-29; ben baķı ķalur men *munda* öytmegin XIII-3; unudurlar

munda kalan deñ-duşın XXXVII-10; *munda* iden bed işleriñ XLII-23; āhîret esbâbın *munda* şaylağın LX-27.

d. Uzaklaşma hâli eki almış şekli: tevbe kııl *mundın* bu yana VI-12; *mundın* artuğ hîç bir bolmaz müşâkat LXXVII-15; kaçıp gitmege *mundın* LXXXIII-14.

e. Eşitlik hâli eki almış şekli: bir nefesde *munça* zâtlar yaratıp XII-9; Köroğlı, Reyhâna *munça* yalbarıp XVI-37; *munça* hâsretler görüp LXIV-67; Ferhâd, Şîrîn diyip, *munça* gezendür LXXXIX-5.

f. Edatlarla birlikte kullanılışı: *muntegi* şâhib-cemâl XXVIII-22; kişi-kişe *mundağ* sitem kıılurmu LXXIV-13; *mundağ* perî tapmas men XCII-21.

“ol; o” İşaret Zamiri

mağşad *ol* kim XXVI-3; *ol* ne otdur yanar öçmez suv bile LXIII-17; fikrim *oldur* LXX-13; *ol* hem yağşı vağtdı XCIV-16; ey mollâm *ol* ne gâvgâdur C-1; *ol* nedür C-17.

“ol;o” işaret zamirinin hâl eklerini almış biçimi, Çağataycadaki biçimler ile aynıdır.

a. İlgi hâli eki almış şekli: *anıñ* üçün güleni giryân idendür XVI-44; men *anıñ* nişânesi LXXIII-16.

b. Bulunma hâli eki almış şekli: yığılmış *anda* köp türlü cemâ’at XII-29; *onda* ‘azâb aña tayyârdur, usta XCIII-16; *anda* neçük çıdar-sın XCVIII-15; munda gizli iş, *anda* bolur âşkâre, bende XCVIII-25.

c. Uzaklaşma hâli eki almış şekli: sen *andın* bî-ğaber gezer-sin gayip XXI-14.

“bular” İşaret Zamiri

bular sarı bağıp XII-136.

“şu” İşaret Zamiri

Metnimizde az kullanılmıştır.

kurulmuş kaşları *şu* gamze yay tek LXXI-10; dem *şu* demdir CIX-2;

Aynı zamanda bulunma hâli ekiyle: *şonda* gerekdür *şardaş* XLV-10; nāmerd *şonda* yere döner LIV-21.

“şol” İşaret Zamiri

Kullanım Örneği sınırlıdır.

özini *şol* sarı revān eyledi XII-76.

“Oşal (o)” İşaret Zamiri:

Kullanımı işlek değildir.

oşalmı ańdıp kişmir XLV-15.

3.2.1.1.3.4 Belirsizlik Zamirleri

Nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden bu zamirlerden metnimizde yaygın olarak *köpi* “çoğu”, *barı* “hepsi”, *biri* “biri, birisi”, *barça* “hepsi, bütün”, *birev* “biri, birisi” vb. kullanılmıştır.

köpi batıp *şaldı* I-47; yığulsa *barı* I-66; *şalmasa biri* I-67; *birevdin* ful *şarż* alurlar IV-17; giderler *barça* *yaşşı*, yaman öter VII-4; nebīler serveri, *barçadın* afzal XII-15; soñına *şalur barçaniñ* XXIII-74; *barusı* bolur yalan XXIX-8; içer *barça* XLII-14; *bireviñ-birevge* meyli bolmasa XLVI-28; günāhniñ küllisin uran yalıdur XLVII-4; *birev* sorsa, ne *kāriñ* LXXIII-27.

Metinde yaygın kullanımı olan diğerk belirsizlik zamirleri *kim(i)*, *bir*, *her* *ne(çe)*, *hiç* gibi kelimeler yardımıyla kurulur.

“*kim(i)*” ve türevleri ile kurulan belirsizlik zamirleri: *kimi* garīb *şoñşı*, *kimisi* diħkan I-57; *kimi* *şoyun şofan kimisi* sārvin I-58; *kimi* *şonıp kimi* *şoçip*

durırdur XIII-6*kim* mollā, kimse baħşıdur XXX-14.

“**kimse**” haħdın özge *kimsedin* VI-18; yoħ *kimse* birle hıç hoşı XIX-24; *kimse* bilmez XXXIX-21; *kimseler* nā-şād LX-3; *kimse* gedā, *kimse* sultān LXVII-6; *kimseler* günāh bilendür LXVII-12.

“**her**” ile kurulan belirsizlik zamirleri: payımız *her kime* Tañrı bermese X-11; *her kim* ihlāş bile diñlese övit XI-17; ħalur yalanħıda *her kimden* bir ad XVI-18; *her kimiñ* özine yaħşı öz yeri XVII-17; *her kim* iħer LXIII-50; *her kim* ħıymetin bilürmi XCIX-18.

“**bir**” ile kurulan belirsizlik zamirleri: *bir kimse* bilmez LXIII-27; *bir neħeler* bad alıp VIII-19; *nir neħesin* düldül öldürdi defip XXV-23; *bir neħesin* ħırdı zülfekār bilen XXV-24.

“**ne(ħe)**” ile kurulan belirsizlik zamirleri: berseñ *ne kimse* almaz LXIII-25; *neħeler* yer astında VII-12; *neħeler* yoldın azar XIX-11; *neħeleriñ* tili yoħdur XLIII-36; *neħeni* geħürmiş bu cāy, bu ülke LX-13.

“**nekes**” “kimse, hiħ kimse”: *nekese* bil berme IX-3; *nekedin* pis görme XI-19.

“**hiħ**” ile kurulan belirsizlik zamirleri: bu tür zamirler daha ħok yokluk manası ifade eder: *hiħ bir* bendesini I-16; *hiħ kimge* vefā bermez VII-6; *hiħ kim* dadmaz XI-6; *hiħ kime* yetdirmez XII-6; *hiħ kimse* görmedi XII-50; yetmesün *hiħ bir* kimse şöyle ħamım XXVIII-14; bilmesin diyp *hiħ kim* yaħşı-yamanım LXXXI-16.

3.2.1.1.3.5 Soru Zamirleri

Metnimizde *kim* “kim”, *ne* “ne”, *nāme* “ne”, *ħaysı/ħaysısı* “hangi, hangisi”, *nire* “nere”, *nirdin* “nereden” gibi soru zamirleri kullanılmıştır.

“**kim**”: andın ħayrı *kimiñ* bar V-22; dünyānı *kim* tutandur VII-17; *kim* ħaçsa IX-17; *kim* ayrılrsa cānındın XXI-42; *kime* yeterdi harayıñ, ħilimkeş XXXII-24; *kim*

övite kulağ tutar L-50; feryādīña *kim* yeter LXIV-70; Hıdayīñ, pıgāmbērīñ *kimdür* XCVIII-17.

“**ne**”: *ne* yatıpsın ğafletde VII-2; ol *nedür*, sözler tili yoğ C-17; ol *nedür*, gezer deñizde C-27.

“**nāme**”: *nāme* etmişim bardı XCII-50; ol *nāmedür* dehānı üç C-13.

“**ķaysı/ķaysısı**”: derd kān muniñ *ķaysısına* yanalı I-17; sūd *ķaysıdur* IV-32.

“**ķanı**”: *ķanı* řāh Süleymān, řāh-ı İskender XVI-7; *ķanı* etdüğīñ ‘ahd-i peymān XVIII-36.

“**nirdin**”: *nirdin* yoluğdı LXXXII-8.

3.2.1.1.4 ZARFLAR

3.2.1.1.4.1 Yer ve Yön Zarfları

Hareketin meydana geldiğı yeri veya yönü ifade eden bu zarfların sayısı çok değildir. Metnimizde yaygın olarak kullanılan yer ve yön zarfları şunlardır: *aşağ* “aşağı”, *aşağı* “aşağı”, *iler(i)* “ileri”, *yoğar(ı)* “yukarı”, *bāri* “geri”, *ōñ* “ön”, *art* “arka”.

Yesiriñ *ilersi* barıpdur Tahrān I-51, *ğayrası* durıpdur Hive I-52; *yoğarsı* Yolöten I-55; *aşağı* deñiz I-55; illerimiz ķaytsa *bāri* I-65; *ğünbatarı* Çatda I-70; *ğündoğarı* Hartut I-71; *ardı* Margizde I-71; *ōñi* barıp ķonsa I-72; gil *bāri* doğrı yola VIII-34; ‘iřķiñ *ğayra* teser XI-12; *bāri* durğın XXII-21; *irağ* kaçar XLIV-6; *ķarāğ* savılıp LXXII-18; meni *ķirağ* taşlap LXXXIII-5; *aşağ* Bağdād LXXXV-26; *bāri* gel *bāri* LXXXVII-10.

3.2.1.1.4.2 Zaman Zarfları

Fiillerin anlamını zaman bakımından etkileyen, iş, hāl ve hareketin ne

zaman yapıldığını gösteren bu zarflar metnimizde yaygın olarak kullanılır:

soñ dönüp IV-18; *indi* ıkrar eyle çin VI-11; *giceler* bî-dâr olup, du‘ â kılğın *seherler* VIII-16; *seher* göziñ yaşdadur VIII-28; Ebû-Bekr *evvel* özin aldurıp XII-17; *âhîr* köplep ayırdılar düşekdin XII-65; *gice* ‘ Alîni gördi XII-97; *hâli-şundi* vağan düşmez ağzımdın XVIII-13; *evvel* göger, *soñ* gül çıkar XXXIII-2; *evvel* garîb bolup, *soñra* bayan är XXXIX-19; *soñ* ağladar XLII-10; *gice-gündüz* seni diyip XVIII-15; *dâyimâ* gül hâşretinde XIX-7; eñrenip *şâm u seherler..* XIX-3; bolmaz edâ *yaz u kışı* XIX-26; *evvel* âbâd dünyânîñ *âhîr soñu vîrân* olur XIX-28; *gündiz* rûze, *gice* namâz XX-3; dünyânîñ öterin *indi* bilip men XXVI-10; *âhîr* seni rûsvâ kıılır XXVI-10; *evveli* şâd, *soñ* bî-bâd XXIX-15; *âhîr* demde bergin îmân XLII-26; *hemîşe* yamandın yaman söz çıkar XLIII-7; *bahâr* açılır güller XLV-21; *seher* gözinde yaş olsa L-52; *indi* meniñ günim âhîr-zamândur LXXI-19; *gice-gündiz* ağlamağdın LXXII-1; *indi* görmek gümâne LXXIII-23; her *şubh u şâm* yığlamağdur ‘ âdetim LXXIV-7; *gündiz* arâmım yok, *giceler* râhat LXXVII-14; *şâm u seher* görmesem XCII-13.

3.2.1.1.4.3 Tarz Zarfları

Hareketin özelliğini, hangi tarzda yapıldığını bildiren bu zarfların metnimizde kullanım örneği çoktur. Bunlardan bazıları şunlardır:

gözel iliñ *böyle* bolanda dözmân I-59; *hergiz* uyat bolmaz IV-22; dur *müdâm* hizmetde muhkem VI-14; *yüzbe-yüz* bolsa XI-3; *tiz* uyan XIII-2; *deñ* gelmez XIII-11; *kâyim* daşdın beterdür XIV-21; yene sürsek *bile* devrân XVIII-20; *âsân* ötmez XVIII-14; *hîre-hîre* baçar XXII-5; *zinhâr* uyma nâ-merde XXVII-9; *şöyle* bir zîbâ şenem XXVIII-25; *gedem* baçar XXX-6; *ğara* bolur rüyıñ XXXII-12; *ters* evrilür XLIII-34; *hergiz* barmağın yana XLVII-18; hoç yigit *hergiz* kayıtmaz LIV-11, *böyle* ters iş bolurmı LXXIV-14; *uz-uz* basıp LXXVIII-11; *asta-asta* LXXVIII-11; çekdürme *böyle* âh ile efğan LXXXVII-11; *tamam* yaçar XCIX-35; *doğrı* dur XCIX-44.

3.2.1.1.4.4 Miktar Zarfları

Bu zarflar, hareketin miktarını, ölçüsünü ifade ederler.

derd *kän* muniñ qaysısına yanalı I-17; *az* I-48; çoğ efgâr bolıp XII-82; günâhım *kändür* XIV-19; bu dünyâda ağlan *kändir* XVI-43; *öte* yirgendiler XXIII-54; *köp* yatan mihmân XXXIX-13; *köp* övit bermek ‘abeşdür XXXIX-27; *köp* berdiñ âzâr LXXXVII-3; *köp* çekdim cefâñı LXXXVIII-1.

3.2.1.1.4.5 Soru Zarfları

Soru bakımından fiillerin anlamını tamamlayan bu gruptaki zarfların örnekleri şunlardır: *neçük* çıdar-sın V-15; *neçük* geçer hâlim XIV-4; *neçün* böyle öziñ ‘âşi ider-sın XXI-10; *nege* çeker-sın “niçin içersin” XXXII-6; hâlim *neçük* bolur L-23; bilmen *neçük* hesâbdur LVII-17; *neçedür* meyvesi “ne kadardır meyvesi” LXIII-12; baralı, soralı, *nedür* aqvâli LXXVI-5; *neçük* qaldı başım belâya LXXXV-33; *neçün* meni yaratdıñ XCII-46; *nâme* etmişim bardı XCII-50.

3.2.1.2 FİLLER

3.2.1.2.1 Fiil Çekiminde Kullanılan Şahıs Ekleri

Fiil çekiminde *zamir kökenli şahıs ekleri*, *iyelik eklerinden türemiş şahıs ekleri* ve *emir kipinde kullanılan şahıs ekleri* olmak üzere üç tip şahıs eki kullanılır.

1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Metnimizde zamir kökenli şahıs eklerinin teklik şahısları ile çokluk 3. şahsı kullanılmıştır. Şahıslara göre eklerin durumu şu şekildedir:

teklik 1. şahıs: men

teklik 2. şahıs: -sın/-sin

teklik 3. şahıs: -dur/-dür

çokluk 3. şahıs: -lar/-ler

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

teklik 1. şahıs: -m

çokluk 1. şahıs: -k/-k

teklik 2. şahıs: -ñ

çokluk 2. şahıs: -ñız/-ñiz

teklik 3. şahıs: (eksiz)

çokluk 3. şahıs: -lar/-ler

3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

teklik 1. şahıs: -ayın/-eyin

teklik 2. şahıs: eksiz; -ğın; /-gin; -ğıl/-gil

teklik 3. şahıs: -sın/-sin; -sun/-sün

çokluk 1. şahıs: -alı/-eli

çokluk 2. şahıs: -ñ; -ıñ/-iñ

çokluk 3. şahıs: -sınlar/-sinler; -sunlar/-sünler

3.2.1.2.2 Bildirme Kipleri

3.2.1.2.2.1 Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Bu kipi çekimi **-dl /-dU** ekiyle yapılır ve çekimde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Ek ünsüzü ünsüz uyumuna girmez ve sadece tonlu şekilde kullanılır. Ekin ünlüsü ise, birkaç örnek dışında dudak uyumuna bağlanmaz; her zaman düzdür.

teklik 1. şahıs: *işitdim* I-9; *berdim* XII-121; *gezdim* XIV-3; *kaçırdım* XV-5; *oturdim* XV-5; *yitürdim* XV-6; *getürdim* XV-7; *gönderdim* XVIII-2; *etdim* XXVI-23; *düşdim* LXIX-13; *bişdim* LXIX-14; *yandım* LXIX-14; *bildim* LXXX-4; *batdım* LXXXI-27; *çekdim* LXXXVIII-1; *gördim* XCII-3; *kıaldım* XCII-8.

Teklik 1. şahıs çekiminde, ek ünlüsünün, sadece bir örnekte dudak uyumuna bağlanarak yuvarlak ünlülü olduğu tespit edilmiştir: *boldum* LXXX-9.

Olumsuz şekli: *bilmedim* XIV-3; *etmedim* XIV-9; *kılmadım* XIV-15; *bolmadım* LXXVII-13; *salmadım* LXXXIII-30; *tirmedim* LXXXVI-14; *görmedim* LXXXVI-15.

teklik 2. şahıs: *göçdiñ* II-1; *geçdiñ* III-17; *tüşdiñ* VI-11; *dilendiñ* XXI-17; *geldiñ* LXIV-2; *katuşdıñ* LXIV-5; *tutuşdıñ* LXIV-6; *yaşadıñ* LXIV-14; *uzatdıñ* LXIV-15; *yetüşdiñ* LXIV-7; *berdiñ* LXXIII-21; *gördiñ* LXXXVII-4; *köydürdiñ* LXXXVII-6; *közdiñ* LXXXVII-19.

Kipin teklik ikinci şahıs çekiminde şu iki örneğin dudak uyumuna bağlanarak ekin ünlüsünün yuvarlak olduğu görülmektedir: *öldüñ* XIX-20; *bolduñ* LXIV-3.

Olumsuz şekli: *bilmediñ* VI-11; *bolmadıñ* LXXXVIII-3; *etmediñ* XCII-47.

teklik 3. şahıs: *boldı* I-5; *etdi* I-36; *geldi* XII-133; *du‘ā kıldı* XII-142; *geçdi* XVI-38; *gitdi* XVI-38; *ayrı düşdi* XVII-35; *geçdi* XXI-2.

Olumsuz şekli: *gelmedi* I-6; *kalmadı* I-39; *görmedi* XII-50; *bulmadı* XII-86; *yatmadı* XII-101.

çokluk 1. şahıs: *aldandıķ* XVIII-5; *tiriştik* XVIII-5; *kaldıķ* XVIII-9; *daşdıķ* CIII-5; *kaçdıķ* CIII-6; *çekdik* CIII-25.

Olumsuz şekli: *görmedik* CIII-26.

çokluk 2. şahıs: *gördiñiz* I-53.

çokluk 3. şahıs: *sürildiler* I-41; *turdılar* I-44; *kovdılar* XII-46; *ayırdılar* XII-165; *çıķardılar* XII-66; *urdılar* XII-71; *yetüşdiler* XII-129; *gördiler* XII-133; *berdiler* XII-137; *daķdılar* XII-138; *itdiler* XII-139; *eltdiler* “götürdüler” XII-139; *geldiler* XXV-3; *yıķdılar* CI-22; *diydiler* CIII-9.

Olumsuz şekli: *koymadılar* XXV-3; *diymediler* LXXX-3.

3.2.1.2.2.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Öğrenilen geçmiş zaman kipi iki şekilde karşılanır.

1. Bu kipin 1. tipi **-miş / -miş** ekiyle kurulur ve çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır.

teklik 1. şahıs: diymişem LXVIII-24; gelmişem LXXVII-1.

teklik 3. şahıs: *bermiş* I-28; *bolmuş* IV-36; *ötmüş* VII-10; *koymuş* VII-27; *yıgılmış* XII-29; *yaratmış* XII-109; *düzelmiş* LXVIII-7; *kalmuş* LXVIII-23; *kılmışdur* LXX-1; *galatmış* LXXX-2; *ayrılmış* LXXX-15; *içmişdür* LXXXIV-8; *dolmuşdur* LXXXI-26; *çıkılmış* XCII-3; *dikmişdür* XCII-10; *doğmuş* XCII-15.

Olumsuz şekli: *doğmamışdur* XXVIII-22.

çokluk 3. şahıs: tiñlemişler XII-30.

2. Öğrenilen geçmiş zamanın 2. tipi **(I)-p eki + şahıs zamiriyle** kurulur.

teklik 1. şahıs: Çekimde teklik 1. şahsı karşılamak için *men* şahıs zamiri kullanılır:

bolip men XV-1, LXXXVII-29; *azaşıp men* XV-3; *bilip men* XXVI-10; *dalıp men* LXXVII-26; *gelip men* LXXVII-27; *bolıpdur men* XCII-11.

teklik 2. şahıs: Çekimde “sen (sin)” teklik ikinci şahıs zamiri kullanılır. Bu şahıs zamiri unsuru, eklendiği fiile her zaman ayrı yazılır. Ayrıca, şahıs zamiri unsuru bazen sadece *sin* (س) ve *nun* (ن) ile “سن” biçiminde yazılırken bazen de *sin*, *ye*, *nun* ile “سین” biçiminde yazılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapılırken araya çizgi (-) çekilerek ve eklendiği fiilin tabanındaki ünlü uyumuna bağlanarak *-sın/-sin* şeklinde okunmuştur. Çağataycada teklik 2. şahsı karşılamak üzere *sin* şahıs zamiri kullanılırken, bugünkü standart Türkmen Türkçesinde teklik 2. şahsı *-slñ* zamir kökenli şahıs eki kullanılır. Bu

bakımdan, metnimizdeki biçim geçiş dönemi özelliği göstermektedir.

gidip-sin I-9; *yatıp-sın* VII-2; *gızıp-sın* LXIV-50; *yaķıp-sın* LXXXVI-5; *edip-sin* LXXXVI-6; *alıp-sın* LXXXVI-7; *ķoyıp-sın* LXXXVI-24; *salıp-sın* XCII-52; *diyip-sın* XCIV-6; *barıp-sın* XCIX-2.

teklik 3. şahıs: Çekimde teklik 3 şahsı +dur/ +dür eki karşılar:

barıpdur I-51; *dolıpdur* I-52; *gelıpdür* IV-2; *çıkıpdur* IV-5; *ķalıpdur* IV-6; *dönıpdür* IV-27; *tüşüpdür* XII-73; *bolıpdur* XLVIII-13; *artıpdur* LVII-10; *tükenıpdür* LXX-17; *ķonıpdur* LXXVII-5 *yıķılıpdur* LXXXI-21; *solıpdur* LXXXV-12; *salıpdur* LXXXV-13; *gidüpdür* XCII-53; *getürıpdür* XCVIII-5.

3.2.1.2.2.3 Şimdiki Zaman Kipi

I. Tip Şimdiki Zaman

Metnimizde kullanımı azdır. Çekimde -a/-e eki, kipi karşılar. Tespit ettiğimiz örnekler, teklik 3. şahıs örnekleridir:

ötıp baradur XIII-2; kıladur LII-5; aladur LII-6; aşadur XCIV-17.

II. Tip Şimdiki Zaman

Şimdiki zamanın bu tipinde -yar / -yer eki kullanılır. Örnekleri çok değildir. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman çekiminde kullanılan ve uzun ünlülü olan bu ek, klâsik dönemde pek kullanılmaz. İncelediğimiz metinde birkaç örnekte kullanıldığı tespit edilmiştir:

Olumlu şekli: gelyer LXXVIII-2; aydyar XVI-41; aydayar LXXVI-17; güç alyar LXXXVI-22.

Olumsuz şekli: eksilmeyer I-54.

III. Tip Şimdiki Zaman

Metnimizde şimdiki zamanı karşılayan bir ek de -an/-en; -yan/ -yen ekidir. Ekin bazı örneklerde ise, geçmişte olmuş bugün de devam eden bir hareketini zamanlandırırken “-miş/-miş” anlamı kattığı görülür.

teklik 1. şahıs

olumlu şekli: duryan men “duruyorum” LXXX-25; baryan men LXXX-26; göryen men LXXX-27.

olumsuz şekli: etmeyen “etmiyorum” LXXIX-27.

teklik 3. şahıs: ötendür “geçiyor; geçmekte” VII-11; kuma dönüp yatandur CII-12; tutandur VII-14; sınıandur LXXXVIII-25; yanandur LXXXVIII-26; vîrân edendür XVI-2; nişân idendür XVI-4; buza dönendür LXXXVIII-27; gezendür LXXXIX-5; dözendür LXXXIX-6; elin üzendür LXXXIX-7; yaqandur XCI-2; dökendür XCI-4; aqandur XCI-8; dikendür XCI-16; daqandur XCI-20; buqandur XCI-24; yıqandur XCI-28.

Olumsuz şekli: Olumsuzluğu ifade etmek için “yok” kelimesi kullanılır: yanan yok “yanmıyor”LXXX-2; sanan yok “sanmıyorlar” LXXX-4; raḥmi inen yok LXXX-8; kaydıp sınıan yok LXXX-12; dınan yok LXXX-16; sönen yok LXXX-20; dönen yok LXXX-24; kınan yok LXXX-28.

3.2.1.2.2.4 Gelecek Zaman Kipi

a. Bu kipin 1. tipi acaq/-ecek ekiyle kurulur. Örnekleri sınırlıdır.
bolacaqsın XLIV-18; geçecekdür LXII-10; ölmecekdür LXII-13.

b. Bu kipin 2. tipi -ğay/-gey eki ile kurulur:
teklik 3. şahıs: kılgay XII-43.

3.2.1.2.2.5 Geniş Zaman Kipi

Metnimizde kullanım örnekleri çok yaygın olan kiplerdendir ve kullanımı ile ilgili farklılıklardan dolayı dikkat çeker. Kipin çekiminde “-r; -ar/-er; -ır/-ir, -ur/ür” zaman eki olarak kullanılır. Eklerin metnimizde fiillere eklenişinde belirli bir sistem yoktur.

teklik 1. şahıs: Çekimde, teklik birinci şahsı karşılamak için Çağataycada olduğu gibi *men* (Çağataycada *min* şeklinde) teklik birinci şahıs zamiri kullanılır: *bilür men* VII-32; *yatır men* XII-110; *kalur men* XIII-3; *men gider men* XXVIII-14; *garķ bolur men* LXXII-10; *geçür men* LXXV-21; *gezer men* LXXXII-3; *gelür men* LXXXII-5;

Olumsuz şekli: Kipin, teklik 1. şahıstaki olumsuz çekiminde Çağataycada olduğu gibi **-mas/-mes** kullanılır: *bermes men* XII-96; *ferruķ bolmas men* { بولماس من } LXIX-9; *tapmas men* XCII-21; *istemes men* { استاماسمن } LXVIII-12; *gülmes men* { كلمس من } LXIX-10; *bilmes men* LXIX-11.

Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde, teklik 1. şahsın olumsuz geniş zamanında **-mar/-mer** kullanılırken, metnimizde bir örnekte **-maz** kullanılmıştır: *ķaytmaz men* XLVIII-27.

Metnimizde, geniş zamanın kipinin teklik 1. şahısta, yaygın olarak kullanımı yukardaki biçimdedir. Ancak, bu biçimin yanı sıra şahıs ekinin ekleşmeye başladığı örnekler de vardır ve bunlar da azımsanmayacak kadar metnimizde yer almaktadır. Bu tür örnekler, kipin çekiminde, şahıs zamiri kullanılırken artık bu zamirlerin ekleşmeye başladığını ve bu şekilde de bugünkü standart Türkmen Türkçesinde kullanılan **-ln** biçiminin ortaya çıktığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Söz konusu özellik kipin hem olumlu hem de olumsuz çekiminde görülür.

Olumlu çekim örnekleri: *men ağların* I-60; *diyrim* IX-21; *men diyrim* LXXVII-11; *yazarın* IX-21; *dilerin* LXVI-4; *ķılurım* LXIX-11; *ķorķarın* LXXVIII-13; *giderin* LXXIX-26; *men dönerin* LXXX-24, LXXXIX-2; *yatırın* { ياتيرين } LXXXI-15.

Olumsuz çekim örnekleri: *men bilmenem* I-61; *tapmarın* XVIII-23; *dözmānim* LXXIX-25; *gezmānim* LXXIX-26; *ümīd üzmānim* LXXIX-27; *döze*

bilmān LXXX-19; *bilmān* LXXXIII-21; *bilmeyirin men* LXXXV-33; *men bermenem* { من برمنم }; *istemem* LXXXVIII-2; *ayrılmanam* { ايريلمانام } XCI-19; *diymenem* { ديمنام } XCI-22.

teklik 2. şahıs: *tafar-sın* XII-115; *görer-sin* XII-117; *kalur-sın* XII-117; *aldanur-sın* XIX-15; *gider-sin* XIX-9; *adar-sın* XXI-11; *gezer-sin* XXI-14; *yüvir-sin* XXI-15; *etler-sin* XXIX-6; *çıkar-sın* XXXII-5; *yağar-sın* XXXII-7; *ister-sin* XLIX-8; *unudur-sın* XLIX-9; *tüşer-sin* LXIV-22; *görer-sin* LXIV-38; *berür-sin* XCII-50; *aflanar-sin* XCV-2; *geçir-sin* XCV-20; *diyr-sin* XCVIII-7; *yortar-sın* XCVIII-11; *otlar-sın* XCIX-1.

Olumsuz şekli: Kipin olumsuz çekiminde, 1. şahısta *-mas/-mes* kullanılırken, 2. ve 3. şahıslarda ise *-maz/-mez* eki kullanılır.

yad etmez-sin V-8; *gezmez-sin* V-12; *el üzmez-sin* V-13; *dözmez-sin* V-14; *kurtulmaz-sın* XXXII-22; *iymez-sin* XLIX-5; *diymez-sin* XLIX-7; *diñlemez-sin* XLIX-22; *kaçıtırmaz-sın* XCV-8; *bermez-sin* XCV-12; *bolmaz-sın* XCVIII-8; *yañılmaz-sın* XCVIII-11; *tapmaz-sın* XCIX-10.

Kipin olumsuz çekiminde birkaç örnekte olumsuzluk eki *-ma/-me* kullanılmıştır: *bilmeyür-sin* XIX-16.

teklik 3. şahıs:

-r geniş zaman eki ile çekimlenen örnekler: *ağlar* XX-12; *ārzū eyler* XVII-2; *sayrar* XXXIII-6; *bağlar* XXXV-25; *dağlar* XXXV-26; *darğar* LV-7; *yığlar* LXX-9.

-ar/-er geniş zaman eki ile çekimlenen örnekler: *yağar* I-46; *öter* VII-1; *öçer* VIII-27; *yudar* IX-4; *göçer* XI-8; *gider* XI-8; *geçer* XI-27; *damar* XII-74; *öser* XII-78; *döner* XII-154; *gezer* XVIII-33; *sever* XX-9; *tutar* XXI-3; *kaçar* XXII-2; *bağar* XXII-5; *korğar* XXII-9; *aydar* XXIII-28; *käyider* XXVII-8; *saçar* XXX-18; *kaçar* XXX-19; *urar* XLI-17; *turar* L-31; *unudar* L-39; *sayar* LI-29; *doyar* LI-30;

koyar LI-31; *töker* LXX-8.

-ır/-ir ; -ur/-ür geniş zaman eki ile çekimlenen örnekler: *bolur* I-49; *kırır* VIII-27; *tanır* IX-27; *kalur* XI-2; *gelür* XI-25; *eksilür* XIII-15; *alur* XX-6; *gelür* XX-14; *gizlenür* XXII-4; *ya kır* XXXII-2; *berilür* XLII-13; *ağıladur* XLII-10; *bağladur* XLII-11; *ölür* L-21; *solur* L-21; *kalur* L-22; *kırır* LIV-18; *açılır* LV-1; *bilür* LVII-1; *tirilür* LIX-6; *çalır* LX-10; *dökülür* XCV-6; *soğılur* XCIX-29; *dağılur* XCIX-30; *yığılur* XCIX-31.

Metnimizdeki birkaç örnekte ünlü ile biten bir fiile *-ır/-Ur* geniş zaman eki geldiğinde, araya *y* yardımcı sesinin girdiği görülür: *bağlayur* LXIV-42; *ağlayur* {آغلايور} LXX-6.

Olumsuz şekli: *eglenmez* VII-1; *vefā bermez* VII-6; *durmaz* VII-24; *bilmez* IX-14; *yetmez* X-14; *uruş etmez* X-19; *dönmez* XI-4; *añmaz* IX-13; *dadmaz* XI-6; *yetdirmez* XII-6; *deñ gelmez* XIII-11; *diyemez* XVI-30; *kaytmaz* XVII-31; *üzülmez* XVIII-22; *bağlamaz* XXI-21; *ağlamaz* XXI-23; *gelmez* XXI-37; *görünmez* XXII-3; *çıkmaz* XXIII-13; *geçilmez* XXXII-4; *tükenmez* XXXIX-18; *durmaz* XLI-18; *gitmez* XLII-2; *döndermez* LIV-12; *bermez* LV-5; *eşitmez* LVII-11; *inanmaz* XLII-19; *ölçmez* LXIII-17; *eksilmez* LXXIV-11; *kemelmez* LXXXI-10.

çokluk 3. şahıs: *ederler* IV-12; *kaydarlar* IV-13; *aydarlar* IV-15; *alurlar* IV-17; *kıllurlar* IV-18; *kâfir olurlar* IV-19; *geçerler* IV-20; *gezerler* IV-21; *‘āşī bolurlar* IV-26; *sererler* IV-38; *görerler* IV-39; *giderler* VII-4; *öterler* VIII-19; *diyrler* IX-26; *giyerler* XVII-25; *iyerler* XVII-26; *çıkarlar* XVII-29; *yıkarlar* XVII-31; *ağlaşarlar* XIX-20; *köydürürler* XXXII-21; *gelürler* XXXVII-16; *daradurlar* XXXII-19; *alurlar* XXXVII-2; *tora salurlar* XXXVII-8; *unudurlar* XXXVII-10; *kalurlar* XXXVII-12; *sözlerler* LVII-15; *severler* LXIV-19; *kıvanurlar* LXIV-27.

Olumsuz şekli: *kulağ salmazlar* IV-7; *diñlemezler* IV-8; *hizmet kılmazlar* IV-29; *añlamazlar* IV-31; *bilmezler* IV-31; *yāda salmazlar* IV-42; *kıymazlar* XXI-12; *işlemezler* XXVII-13; *aluşmazlar* XXVII-14; *tutmazlar* XLVI-10.

3.2.1.2.3 Tasarlama Kipleri

3.2.1.2.3.1 Emir Kipi

Kipin çekiminde emir ekleri kullanılır. Anlam bakımından, istek fonksiyonunu da verir.

teklık 1. şahıs

diyeyin XII-114; *ayayın* XII-118; *neyleyin* XVII-46; *tutayın* XXI-15; *aydayın* XLV-13; *ķaydayın* XLVIII-23; *alayın* LV-19; *ķıvanayın* LXXVII-6; *ķafayın* XCIV-6.

teklık 2. şahıs

Metnimizde teklık 2. şahıs emir kipi, ya *eksiz* olarak ya da *-ğın / -gin* veya *-ğıl/-gil* ekleriyle karşılanmaktadır. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde, *eksiz* veya *-ğın / -gin* ile karşılanan kullanım devam ederken, Çağataycada olduğu gibi metnimizde de kullanım örnekleri olan *-ğıl/-gil* biçimi kullanımdan düşmüştür.

a. Eksiz olarak

Olumlu şekil: *ķoy* VI-2; *tut* VI-4; *el göter* VI-1; *tevbe ķıl* VI-12; *bil* VII-31; *tur* “kalk” XIII-2; *uyan* XIII-2; *görsset* XV-4; *gez* XIX-19; *iste* XIX-35; *oķı* XXIII-69; *min* “bin” XLVI-14; *yat* XLVI-14.

Olumsuz şekli: *sorma* I-4; *diyyme* VII-32; *salma* VII-33; *baķma* VIII-10; *uyma* IX-3; *berme* XI-17; *ķıķma* XIX-18; *yatma* XXI-1; *ķayyar it* “hazır et, hazırla” XXI-5; *ayama* “esirgeme” XXI-17; *gitme* XXIX-22; *ķıvanma* XXXVII-1; *bilme* LII-3; *ınanma* LX-12; *gizleme* LXXXIV-4.

b. -ğın/-gin Ekiyle

Olumlu Şekli: *yatğın* VI-1; *şabır eyleğın* VI-16; *du‘ā ķılğın* VIII-16; *buyurğın* VIII-33; *gezğın* X-25; *görgın* XXI-1; *durğın* XXII-21; *uyğın* XXVII-11; *tutğın* XXXVII-14; *berğın* XLII-26; *bilğın* LXIII-3; *eşitğın* LXXVII-2; *ötğın*

LXXVII-12; *bolğın* XCVIII-23.

Olumsuz Şekli:

salmağın VI-9; *etmegin* VI-18; *yatmağın* VI-19; *işanmağın* XIX-14; *gitmegin* XIX-17; *ılmağın* XIX-19; *bolmağın* XIX-32; *unutmağın* XLII-21; *barmağın* XLVII-18; *diymegin* LXXXIX-7; *soğmağın* XCVIII-2.

c. -ğıl/-gil Ekiyle

Olumlu Şekli: *diñlegil* XXI-18; *bilgil* XCII-37; *çağırğıl* (yerin pestine 19).

Olumsuz Şekli: Kipin olumsuzluk çekiminde -ma/-me olumsuzluk eki kullanılır: *uymağıl* XIX-31.

teklik 3. şahıs: Emir kipin teklik 3. şahısı, -sın/-sin; -sun/-sün eki ile karşılanır. Ek, dudak uyumuna bağlanmaz. Genellikle yuvarlak ünlülüdür.

Olumlu Şekli: *bolsın* I-2; *bersün* I-8; *tursun* XII-62; *gitsün* XII-62; *bolsun* XXXV-6; *yalğusun* XCIII-1; *sağlasun* XCIII-5, CI-9; *etsün* XCIII-6; *yetsün* XCIV-1.

Olumsuz Şekli: *ayırmasın* I-15; *görmesün* I-45; *turmasun* XVII-43; *yetmesün* XXVIII-14; *ğalmasun* XXXIX-23; *bolmasun* LX-28; *bilmesin* LXXXI-16.

Çokluk 1. Şahıs: *yanalı* I-17; *alalı* XII-95; *bolalı* XXVI-3; *gideli* LXXVI-2, LXXVI-18; *baralı* LXXVI-5; *soralı* LXXVI-5; *dalgalı* LXXVII-21; *bağlalı* LXXVII-22; *ağlalı* LXXVII-23.

Çokluk 2. Şahıs: *bilñ* IV-1; *ğovıñ* XII-61; *sağlañ* XXXIII-9; *baruñ* XXXVIII-15; *ğözleñ* LI-33; *fehmi diñ* LI-34; *eşidiñ* LXXVIII-17.

Olumsuz Şekli: *köñül qoymañ* XV-1; *tutmañ* LXII-1.

Çokluk 3. Şahıs: *düzetsünler* IX-22.

3.2.1.2.3.2 İstek Kipi

Kip *-a/-e; -y* eki ile karşılaşılır. Kipin, kullanımı işlek değildir. Emir kipi aynı zamanda isteği karşılamak için de kullanılmıştır.

bola “olsun” LXXVI-19; görem “göreyim” LXXXIII-21; yārimni bir *görey* tiyp, kıldım, yüz miñ bahāne XCII-2.

3.2.1.2.3.3 Şart Kipi

Kipin çekiminde, kip eki olarak *-sa/-se* ve şahıs eki olarak da *iyelik kökenli şahıs ekleri* kullanılır.

teklik 1. şahıs

barsam XII-41; *baş kıoysam* XII-42; *bolsam* XVII-42; *dözsem* XVIII- 21; *gezsem* XVIII-23; *görsem* XVIII-25; *ölsem* LXXV-13; *kılsam* XCI-13; *açsam* XCII-9; *asılsam* XCVII-18; *atılsam* XCVII-19; *diysem* XCIX-10; *ursam* XCIX-33.

Olumsuz şekli: *gitmesem* LXXIV-19; *görmesem* LXXXII-6.

teklik 2. şahıs:

Olumlu Şekli: *‘āşıķ olsañ* VI-14; *merd bolsañ* VIII-35; *iyseñ* X-4; *sözleseñ* X-8; *atsañ* X-13; *kılsañ* XI-23; *haber alsañ* XII-113; *diñleseñ* XII-114; *sorasañ* XII-114; *ekseñ* XVII-19; *salsañ* XIX-8; *barsañ* XXII-5; *gezseñ* XXVII-1; *tutsañ* XLIX-18; *unutsañ* LX-21; *yalbarsañ* LXI-18; *tüşseñ* LXXXVI-17.

Olumsuz Şekli: *tanılmasañ* XLVI-10; *bermeseñ* XLIV-11.

teklik 3. şahıs

Olumlu Şekli: *dönse* I-63; *kıytsa* I-65; *yıgılsa* I-66; *kıonsa* I-72; *çıķsa* IX-9; *kıaçsa* IX-15; *gezse* IX-19; *görse* IX-27; *övrilse* XI-1; *ayırlsa* XVI-35; *ele düşse* XXI-29; *ölse* XXIII-13; *ağlasa* XLVII-3; *alsa* LIX-11; *işin düşse* CII-4.

Olumsuz Şekli: *kıalmasa* I-67; *yürmese* X-9; *bermese* X-11; *uyanmasa* X-10; *turmasa* X-10; *bolmasa* XIV-25; *gelme* XIV-26; *ötmese* XXI-33; *almasa*

XXX-30; *bilmese* XXXIV-17; *gelmese* LIII-13.

çokluk 1. şahıs

Olumlu Şekli: *yörisek* I-67; *barsağ* I-68; *sürsek* XVIII-20; *ayrılışsağ* XVIII-32.

Olumsuz şekli: *sözlemesek* I-54.

çokluk 3. şahıs

Olumlu Şekli: *koysalar* V-14; *oysalar* XCVII-25; *soysalar* XCVII-26; *koysalar* XCVII-27; *salsalar* XCVIII-15.

Olumsuz Şekli: *degmeseler* XVIII-27.

3.2.1.2.3.4 Gereklilik Kipi

Kip üç şekilde karşılanır. Birinci tip *-malı /-meli* ekiyle; ikinci tip, *gerek* kelimesi kullanılarak karşılanır ve fiil *-mak / -mek* mastar ekini alır. Üçüncü biçimde ise *-ası/-esi* eki kullanılır:

gızmalı LXXXIII-2; *bozmalı* LXXXIII-4; *gezmeli*LXXXIII-8; *düzmeli* LXXXIII-12; *üzmeli* LXXXIII-16; *yüzmeli* LXXXIII-20; *kazmalı* LXXXIII-24; *sızmalı* LXXXIII-28; *ozmalı* LXXXIII-32; *dözmeli* LXXXIII-36; *dirmeli* XCVI-9; *sormalı* XCVI-10; *kuçmalı* XCVI-11.

görmek gerek LV-25; *durmağ gerek* LV-26; *bermek gerek* LV-27.

bağsa cânım alası XXVIII-6; *gül rengim solası* XXVIII-7.

3.2.1.2.4 Birleşik Fiil Kipleri

Metnimizde birleşik fiil kipleri çok az kullanılmıştır. Yaygın kullanım basit kiplerin kullanımındır:

sınardı “kınılırdı” III-14; kaçır idi III-15; gezsedi “gezseydi” III-22; alırdı III-23; sayrar idim LXXII-3; diyr idim LXXX-1; pinhān kılırdım LXXXI-3; yatırdım LXXXII-7; etseydimXCII-31; bolurmuş XII-26; tutarmış XVI-35.

Birleşik kiplerle ilgili en tipik örnekler, birleşik fiillerin şart çekiminde görülür. Bu yapıda *bol-* fiili eski *er-* fiilinin fonksiyonunda kullanılır: uyar bolsañ “uyar isen; boyun eğer isen ”; tanır bolsañ “tanır isen” XXVII-19; sözler bolsa “söyler ise, söylese” XXX-5; gözgar bolsañ “çeker isen, dayanır isen” LXXIX-1; yörir bolsañ “yürür isen” LXXXVI-12; karar bolsam “bakar isem, baksam” LXXXVIII-17; yeter bolsa “yeter/ulaşır ise” XCIV-1.

3.2.1.2.5 Fiillerde soru

Fiillerde soru eki olarak *-mı/-mi*; *-mu/-mü* kullanılır. Ek, dudak uyumuna bağlanmaz.

siñipmüdü I-61; durarmı XVI-3; görermükem XVII-47; ölen dirilürmi XXI-24; sitem kılırmı LXXIV-13; böyle ters iş bolurmu LXXIV-14; şîr elindin avın şağal alurmu LXXIV-75; nazār salmazmı LXXXVII-15; cefā qalışmazmı LXXXVII-16; rāḥat gelmezmi LXXXVII-16; yetermi XCIX-16; olurmu XCIX-17; bilürmi XCIX-18.

3.2.2 Görevli Kelimeler

3.2.2.1 EDATLAR

Edat olarak kullanılan bir kelimenin, metnimizde, birden çok yazılış şeklinin olduğu görülmektedir. Meselâ, *ile* edatının *ile*, *ilen*, *bile*, *bilen*, *bileni* şeklinde beş türevi kullanılır. Yaygın olarak kullanılan edatlar şunlardır:

üçün “için”: *nefs için* IV-37; *sınamağ için* VII-26; ‘*ömr için* XIV-9; *Nemrud için* XVI-13; *Gülşāh için* XVI-20; *anıñ için* XVI-44; *ğuzāt için* XVII-29; *dünyā için* XIX-29; ‘*âşıklar mağşuqı için* XX-7; *yār için* XXVI-9; *Ḥudāy için* XLVI-11; *almağ için* XLVIII-5; *dünyālik için* L-15; *māl için* CII-9.

içre: *cihān içre* V-1; *kiriş içre* VIII-9; *ğaflet içre* VIII-17; *cesed içre* XI-26;

mahlūkāt *içre* XII-12; deşt *içre* XII-124; bahār *içre* XXXIII-1; maşşer *içre* XLIII-28; baħr *içre* LXI-47; cennet *içre* LXVI-20; cān *içre* LXVIII-1; meydān *içre* LXXXIII-11; dehān *içre* XCVI-9.

bile “ile”: iħlāş *bile* diñlese övit XI-18; gün *bile* aya XVI-3; köp *bile* gezişmey XXI-28; öçmez suv *bile* LXIII-17; hemrā bolur küy *bile* LXIII-18; hemdem boldı lū *bile* LXIII-19; yüziñ ay *bile* gün tek LXXXIV-18; ğayğı *bile* sarğarıp LXXXV-12.

bilen “ile”: sizler *bilen* I-75; düstlar *bilen* II-29; iħlaş *bilen* V-4; heybet *bilen* gelerler V-16; terbiyet *bilen* VII-27; ğudretin *bilen* XII-5; cefā *bilen* XII-22; tañ *bilen* yörip XII-101; yer *bilen* yek-sān idendür XVI-8; yağın köñül *bilen* bu ırağ yerden XVIII-1; durmaz ğuğırmağ *bilen* XXI-2; ayrulmaz ğığırmağ *bilen* XXI-4; zarb bermek *bilen* XXI-8; tutdurmaz bu dünyā yüvirmek *bilen* XXI-16; ölen dirilürmi bağırmağ *bilen* XXI-24; bir görmek *bilen* XXI-28; sağal ağarmağ *bilen* XXI-44; hem-rāh bolup gezseñ bir yağşı *bilen* XXVII-1; ebrişimi işlemezler lās *bilen* XXVII-13; aluşmazlar tüys altını mis *bilen* XXVII-13; seniñ *bilen* XXVII-20; bedeniñi köydürürler köz *bilen* XXXII-21; aldağ *bilen* seni ğora salurlar XXXVII-8; ğurt *bilen* deñlemez özini itler XXXIX-7; yağşı ağ *bilen* XLVI-13; ğoyın *bilen* ğurdiñ LI-17; imān *bilen* ötseñ LX-24; deñ *bilen* düşda LXV-4; dil *bilen* ğüb LXXI-16; ğayğı *bilen* ğāb LXXII-15; hicrān oğı *bilen* ciger dağlalı LXXVII-21; görmek *bilen* bu gözlerim ğanan yoğ LXXX-28; bir yiti tığ *bilen* yüzmeli boldı LXXXIII-20; dağ *bilen* düvün boldı XCII-24; ğanım *bilen* savaş ğünü XCV-23; merd *bilen* nā-merdi XCV-27; big *bilen* bende CI-6.

bileni “ile, birlikte”: yaman köñül *bileni* VIII-10; köfek *bileni* XI-9; çefek *bileni* XI-10; kefek *bileni* XI-11; nā-merd sır sağlamaz diymek *bileni* XXXIX-2; minmek, ğuçmağ, iymek, geymek *bileni* XXXIX-24; ğayış etmez il *bileni* XLVIII-2; eger gitseñ, yol *bileni* XLVIII-8; meges, feşe, fıl *bileni* XLVIII-16; bir görünmez köz *bileni* LXXXV-12; toğsan ğız *bileni* LXXXVI-20; burğ ğoyıp-sın duz *bileni* LXXXVI-24; şoğbet *bileni* sāz *bileni* LXXXVI-28; bārān *bileni* buz *bileni* LXXXVI-32.

ile: *kaşd ile eylep nażar* XXVIII-7; *zevķ ile* LXVII-4; *cevr ile cefā* LXXXII-1; *āh ile efġan* LXXXVII-11; *kaşd ile nażar saldı* XCII-4.

ilen “ile”: *yek-dest ilen* VI-3; *gitmegin ters rāh ilen* XIX-17; *şems ilen ay tek* LXXI-11; *āh ilen fiġadur* LXXIV-8.

birlen “ile”: *yol birlen* XII-25; *iġlāş birlen* XII-30.

birle: *yoķ kimse birle hiç hoşı* XIX-24.

dek “gibi”: *yel dek* VI-7; *göl dek* XLI-23; *Sımruġ dek* XCVII-15.

dik: *telbe dik* LXX-20; *elif dik ķāmetim* LXXII-8; *Mecnūn dik ızınđa gedā eylediñ* LXXXVIII-6; *şedef dik dişlerim dökendür meniñ* XCI-4; *Eyyüb dik* XCVII-13; *İbrāhīm dik* XCVII-14; *İsmā‘ il dik* XCVII-17; *Manşūr dik* XCVII-18; *Yūnus dik* XCVII-19; *Ya‘ ķūb dik* XCVII-21; *Yūsuf dik* XCVII-22; *mis dik* XCIX-19.

tek: *ġazan tek* VIII-25; *yalın tek* XII-78; *Ķayıs tek* XIX-6; *Ķārūn tek* XLIX-19; *ġāv tek* LI-22; *daġlar tek* LXX-18; *yay tek* LXXI-10; *ay tek* LXXI-11; *men tek* LXXV-17; *cevher tek* LXXIX-22; *Nesīmī tek* LXXXIII-19; *sen tek* LXXXIV-19; *sil tek* XCI-8.

tik: *Hemrāh tik* XCVII-25; *Circis tik* XCVII-26.

dey: *öñkisi dey* XII-147; *seniñ dey* XVIII-24; *yārim dey* LXXXV-27; *meniñ dey* XCI-21.

deyin “gibi”: *Seydī deyin* XVII.

kibi “gibi”: *Şīrīn kibi şevķinde Ferhād eyledi* LXX-24; *Mecnūn kibi* LXXXII-2.

kimin “gibi”: turāb *kimin* LXIII-4; seniñ *kimin* XCV-21.

soñ: bolandın *soñ* X-23; sözdin *soñ* II-25; bu sözdin *soñ* XII-125.

öñ: ölmezdin *öñ* XLIV-16.

özge “başka”: haqđın *özge* VI-17; yārdın *özge* LXVIII-12; andın *özge* LXX-11; Allahdın *özge* LXXVII-9; özimdın *özge* LXXX-2.

sarı “e doğru”: şol *sarı* XII-76; bular *sarı* baqıp XII-136; il *sarı* L-15; meniñ *sarı* LXXXIV-10; düst *sarı* yüridim XCII-1; ğanim *sarı* XCV-2.

mişāli “gibi”: Sen *mişāli* qoyın XLI-7.

ötri “den dolayı”: övit *ötri* L-45.

yanı “gibi”: bilbil *yanı* LIII-15; nişāna diken *yanıdur* LIX-8.

yañlıĝ “gibi”: nev-bahār *yañlıĝ* LXX-8.

tegi “gibi; kadar”: doĝmamışdur bu dünyāda *muntegi* şāhib-cemāl XXVIII-22.

daĝ “gibi; kadar”: kişi-kişe *mundaĝ* sitem qılurım LXXIV-13; *mundaĝ* perī tapmas men XCII-21.

ĝayrı: özindin *ĝayrı* XII-5; sendin *ĝayrı* LXXVII-10; ‘ışkıda cebr ü sitemdin *ĝayrı*.. LXXXII-17; andın *ĝayrı* XCII-32; imāndın *ĝayrısı* bī-kārdur XCIII-20.

üze: sinem *üze* LXXXVI-23.

üzre: teniñ *üzre* XCVIII-14; düşek *üzre* XII-51.

Şu edatlar ise metnimizde *cümle başı edatı* olarak kullanılan edatlardır:

çün//çü “çünkü”: alardın *çün* boldı rāzī XXIII-22; yāqut irür *çün* saçları LXVIII-8; bilbil tilim *çün* boldı lāl LXVIII-11; *çün* rühümüñ şatlığı LXXXIV-21; *çün* nūrāne vech-i beyzā LXXXVII-8; *çü* ‘ayān bolupdı bu hāl CI-26.

yoksa “şayet, eğer”: Kerim, sen ber dilberim// *yoksa* giderin durmān LXIX-8; başım alıp Ka‘ be gitmesem bolmaz // *yoksa* günim āhır-zamāndur meniñ LXXIV-20.

eger: yār *eger* cebr etse VI-15; *eger* tapsa gevher daşı XXIII-29; *eger* ol Rüstem, Zāl olsa XXXV-15; *eger* tapsañ XXXIX-22; *eger* aş-nān berseñ XLIII-30; *eger* tutsa kişi baş vaqtı kâyım XLVII-1; *eger* gitseñ, yol bileni XLVIII-8; *eger-de* rengi hış olsa L-12; *eger* on öye baş bolsa LIV-4; *eger* ĩmānsız ötseñ LX-23; toksandın ötseñ *eger* LXIV-69; *eger* görse, ğamzeleri iyr meni LXXXV-6; *eger* bilseñ XCIV-14; Ki men bir āh ursam *eger* XCIX-33.

ger “eğer”: *ger* saña sığındım XV-7.

meger: yātdın çıkarmaz ol, *meger* XXXVI-3; *meger* köñli gümānlıdur XLII-20; *meger*, sorağ ide ol Dōndi hanım LXXXI-28.

yene: felek bakıp, *yene* dönse gerdişler I-63; Gürgeniñ düzinde toy-toy artlaşıp// *yene* sürsek bile devrān XVIII-20; neçeni geçürmiş bu cāy, bu ülke// *yene* bir neçeni geçüre bekle LX-14; kolları uzun, kadd-i bālā // *yene* pür-hüner dilerin LXVI-8; men bermenem yüz geline// *yene* toksan kız bileni LXXXVI-20; ırağ etsün *yene* belā-beterdin XCIII-6.

velikin “ancak”: ‘āqıl-ı dānā *velikin* hüb nigār u ber-kemāl LXVIII-14.

bekle “belki”: *belke*, ğamgin köñül bola şād-ane LXXVI-19.

3.2.2.2 BAĞLAÇLAR

hem “ve; da/de”: men ağların, sen *hem* ağla I-60; aç *hem* suvsız XII-135; içi *hem* taşı XVI-26; sen *hem* yek-sân bolacaqsın XLIV-18; yada *hem* nāz etmek, öyke qardaşa LXI-29; ite falav bermek, aña *hem* kefek LXI-37; doñuz çıksa defā, ceren *hem* dağa LXI-41; bilbil *hem* ceññele, qarğa *hem* bağa LXI-42; hulkı yaqımlıdur *hem* hoş āvāzdur LXXV-6; gevher, şām-çirāğım *hem* gizli gencim LXXV-26; Şāh Şenem u Zelīhā, Leylī *hem* yoqdur sen tek LXXXIV-19; ol *hem* yaqşı vaqtdı XCIV-16; yigiti yoq ider yoqsızlık derd *hem* CII-5; ğayretsiz yigitdin qovıdur it *hem* CII-6.

kim “ki”: öz-öziñni salmağın *kim* güre, yile, otlara VI-9; maqşad ol *kim* kıyāmetlik bolalı XXVI-3.

ki: belli birin tut *ki* .. VI-4; şu‘le-i vech *ki*.. LXVIII-18; *ki* sendin evvel XCIV-11; tevellām oldur *ki* saña XCIX-5; *ki* men bir āh ursam eger XCIX-33; ol ne cāydur *ki* ili yoq C-19; *ki* harāb edip bağların CI-21.

da/de: Bu bağlaç metinlerde her zaman “د” biçiminde ve kelimelere bitişik olarak yazılmıştır. Metnin transkripsiyonu yapılırken araya çizgi konularak -da, -de şeklinde okunmuştur.

qabül eyleseñ sen-*de* XXV-4; bu-*da* XXX-13; eger-*de* rengi hış olsa L-12; yaqşı-*da* bir, fis-*de* bir LVII-2; gevher-*de* bir, mis-*de* bir LVII-4; saman-*da* bir, hāş-*da* bir LVII-8; t̄abaq-*da* bir, t̄ās-*da* bir LVII-12; yalan-*da* bir, rāst-*da* bir LVII-16; dem-*de* bir ğıldur LXIII-39; şīr sayar özin tilki-*de* LXV-18; ölsem-*de* LXXV-13.

dağı “dahi”: *dağı* hīç yatmadı XII-101.

ammā: daña yaqın turar, hū diyr // *ammā* ider bed iş olsa L-32; şīr görmān,

tilki diyr, ŧır mendin kaçır // *ammā* ökce oğurlar, ŧır sesin ańsa LI-28; men dönerin, *ammā* köñlüm dönen yođ LXXX-24.

yā: uruŧ itmek *yā* bir nā-dāna yađŧı X-20; cin mü-sin *yā* āl mu-sın LXXIII-17; tünt mü-sin *yā* lāl mu-sın LXXIII-19.

ne....ne..: yađŧı-yaman *ne* Türkmen *ne* řāt çalır XI-28; *ne* mende řākat bar *ne* şabr-ı ārām XCI-6.

be “ve”: yüz-be-yüz bolsa XI-3; gün-be-gündin XIII-15; gün-be-gün XCV-1.

3.2.2.3 ÜNLEMLER

ey Zelīlī V-21; *ey* köñül VI-2; ağır soñı bolur *vay* VII-28; *ey* ferzend-i ādem XIII-1; *vā* şasrete, ötdi ‘ömrüm ğafletde XIV-1; düstlar, *hey* XIV-2; *eyā* řādir XV-2; *kā* XX-24; *ey* birāder XXII-21; *şayıf* novça çağım “yazık/eyvah gençlik çağım” XXVI-11; Zelīlī aydyar, *yā* setdār XXIX-25; *ey* ğāfil batar başlarıñ XLII-21; *yā* řahmān XLII-25; *ey* yārānlar XLIV-1; *vā* dirīğa, geldi cān içre cānāndın şaber LXVIII-1; *ā* şasrete, *vā* şasrete, neleyin LXXI-1; *ey* şonalar şonası LXXIII-20; *eyā* düstlar, böyle ters iş bolurmu LXXIV-14; *ey* řardaŧ LXXXI-1; *vay*, eger řahr eylese LXXXII-10; *ey* serv-i revān LXXXVII-1; *ey* bī-vefā yār LXXXVII-3.

3.3. Sıfat-Fiil Ekleri

3.3.1 -dığ/-dik

ma’reke *görmedik* çofan ādemler IX-15; *doğmadığ* yigit IX-7; *bardığ* sayı XXVI-13; ‘ışđ odına yanıp *köymedik* bilmez LXIII-31.

Metnimizdeki birçok örnekte, ekin üzerine isim çekim ekleri gelmiştir: *iydüği* yabı eti I-23; *bildigimçe* diyryn IX-21; *diydiğiñ* bolmansoñ X-7; başındın *geçdüğin* beyān eyledi XII-104; *şalduğım* ma’şiyet XIV-10; sözlānim yalandur,

biçdügim ğıybet XIV-11; *etdügim* fişmāndur XIV-17; *kanı etdügiñ* ‘ahd-i peymān XVIII-36; *sürdigiñ* zevk u şafā XXIX-7; *fisiñ öyde istediği* ceñ bolur XLIII-4; *çekdügi* āh-ārmān XLVI-23; *eliñe geldügin* XLIX-12; *etdiği* kārı bed LI-21; *bildügiñni* söylegin LX-25; *sevdiğim* köñlüm görüp XC-9.

3.3.2 -acağ / -ecek

Ekin kullanımı yaygın değildir:

nā-merdiñ edecek işi LIV-7; *bolıcağ* yigit yaşlıkdın LXV-1.

3.3.3 -an/ -en

Ekin kullanımı oldukça yaygındır:

öten günleri I-33; *otıran* ābād illeri I-35; *har bağan* tātılar IX-24; *gelen* geçer XI-27; *imān tafan* kişi XII-26; *gezen* yerlerim XVII-3; *ağan* bulağlar XVII-6; *ata-baba geçen* cāyları XVIII-25; *öten* bahar XVIII-35; *ğıybet kılan* tile XXXIV-12; *bayān* ār XXXIX-19; *basan* yeriñ XLI-16; *gelen* mihmāna XLVII-19; *gören* ärler L-6; *korğan* kıl LI-1; *kol göteren* ādem LVI-7; *harām ölen* māl LVI-16; *köyen* kül LXIII-32; *basan* yeriñ LXIV-46; *gören* göz LXXVI-15; *gören* hayran gözdin *ağan* silimi LXXX-5; *öñki öten* ‘āşıklar LXXXIV-8; *doğan* ār XCV-28.

Ek, üzerine isim çekim eklerini de almıştır. Bu tür kullanımı oldukça yaygındır: *edeni* “ettiği, yaptığı” I-21; *çekenin* “çektığın” II-21; *iç yağanın* II-22; *ķand iyenler* VII-16; *ğışık koyanlar* VII-18; *görenine* IX-10; *bilenin* X-21; *sözlānim* (sözle-en-i-m) XIV-11; *doğanlarna* XVI-10; *bolandın* XVI-42; *gülendin* XVI-43; *gülēni* XVI-44; *ayrılanlar* XVIII-34; *gelenler* XIX-30; *soraniñ* XXXVI-10; *bilendin* XXXIV-18; *añlānlar* XLVI-31; *ķulluk kılandın* XLIV-6; *bilenlere* LVII-8; *iyenim* LXXXVIII-13; *içenim* LXXXVIII-13.

3.3.4 -ğan/-gen

-an/-en sıfat-fil ekinin eski biçimi olan *-ğan/-gen* de metnimizde

kullanılmıştır. Bugünkü standar Türkmen Türkçesinde ise, ek, -an/-en şeklindedir: *eylegen* XVI-13; *ağa durğan* yaşları XIX-4; *yoğdın bar eylegen* izi XXIII-61; *kağem urğan* cāyın XLI-15; *hağıkatdın ayğan* pirlere L-5; *yā yaratğan* bir u barım LXVIII-21; *sayrağan* tillerim LXXII-4; *ğamdın tolunğan* könlümüz LXXXII-9; *ötgen* mađāl LXXXVIII-17; *tökülgen* zülf-i tārımdın XC-6; *ötgen* bāırların XCV-9.

Ekin üzerine isim çekim eklerinin de geldiği görülür: bu fānī cihāna *gelgeniñ* yalğan olur XIX-21; *gelgeni* iyer-doymaz hīç XIX-23; *kaçğanı* XXIII-55; *yağşı söz diygeniñ* güldür LIX-19; könlümüñ *kağğanı* XCIV-12.

3.3.5 -mış/-miş

Kullanımı işlek değildir: *çekilmiş* şuray LXXI-9; *kurulmuş* kaş LXXI-10.

3.3.6 -r, -ar/-er

İşlek değildir: *yanar* āteş III-10; *güler* yüz XLVII-19; *yarar* aş L-40; *yanar* otlar LXIX-13; *tutar* el C-18.

evvel alna ne *gelürin* bilmedim LXXXIII-29.

3.3.7 -maz/-mez

söz *gelmez* zebān X-8; *almaz* bıçağdın XXIII-59; *doymaz-dolmaz* gāmiş L-44; *naşıhat durmaz* ğırbāldur L-46; *kırtulmaz* derde LXIX-15; *sorulmaz*, *idelmez* ađvālim LXXIX-8; *görünmez* köz LXXXVI-2.

Ekin üzerine isim çekim ekleri de gelebilir: *naşıhat almaza* XI-17; *añlamazıñ* XXVI-16; *añlamaza* LVII-2; *bilmezlere* LVII-7; *ğıymazım* LXXXIX-19; *dözmezim* LXXXIX-19.

3.3.8 -ır .... -mAz

İşlek değildir: *gelür-gelmez* eldin kebir iş X-27.

3.4. Zarf-Fiil Ekleri

3.4.1 -a/-e

göçe-göçe I-12; *kala bilmese* XI-13; *bile bilmese* XI-14; *yazaver* XIII-17; *ağa durğan* XIX-4; *ağa-döne* XXI-11; *kaçaver* XXX-3; *dönegör* XLIII-26; *sanagör* XLIII-27; *bara-bara* LXXXVI-22; *yete bilmenem* XCI-9; *yata bilmenem* XCI-11; *çıķara bilbilmez-sin* XCIX-11.

3.4.2 -anda/ -ende

böyle *bolanda* dözmān I-59; aķsaķ ķal *diyende* XI-13; gözim yaşı durmaz, *gelende* küyler XVII-23; *tutanda* dağları opurmaķ bilen XXI-20; göç *bolanda* fīle meñzer XXXIV-16; düşmān *görende* merdler XXXIX-5; *sanaşanda* barça ādem deñ bolur XLIII-2; Mađdümķulı, Muħammedķurbān *baranda* XCIV-15; *ölende* ķanım kefinçā XCVII-34.

Ek, sadece bir örnekte **-gende** şeklindedir: “*Kün*” *tigende* üşbu cihān eyledi XII-2.

3.4.3 -andın/-endin

Sıfat-fiil eki **-An** ile uzaklaşma hāli eki **-dın/-din**’in kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Eklendiği fiile “-diğince/-diğınca” manası katar.

yetendin “yettiğince” I-13; *tutandın* “tuttuğunca” I-14; *bolandın* X-23.

3.4.4 -ansoñ/-ensoñ

-an/-en sıfat-fiil eki ile **soñ** çekim edatının birleşmesinden oluşmuş bir zarf-fiil ekidir. Eklendiği fiile “-ınca/-ince; -dıktan/-dikten sonra” anlamları katar. Metinlerde “soñ” kelimesi sıfat-fiil ekine bazen bitişik {انسونگ} bazen de ayrı {ان سونگ} yazılmıştır.

sürensoñ I-73; *görensoñ* I-74; *baransoñ* I-75; *busansoñ* X-5; *basansoñ* X-6; *tesensoñ* X-7; *tutansoñ* XXI-4.

3.4.5 -dıķça/dıkçe

gitdikçe LIV-14; *baķdıķça* XCII-5.

3.4.6 -ģaç / -geç

bolģaç XII-33; obadın *çıķģaç* at çafar XXII-10; ki ol yerdin cehüd *gitgeç* ayrılıp XX-37; kaydıp *gelgeç* halklar ol iti görüp XII-45.

3.4.7 -iban / -iben

çıķıban küh-1 belende XIX-8; *aydıban* öz-özime men XXVIII-18; yazuķlı *boluban* XL-32; *salıban* cānımģa ot LXX-2.

3.4.8 -ınçal / -inçe

ölinçā I-15; *ayrılınçā* XLVI-22; *çıķınçā* LXXVII-19; *bolınçā* XCVII-29; *dolınçā* XCVII-30; *ayrılınçā* XCVII-31; *tafınçā* XCVII-33; *kefinçā* XCVII-34; *ķofınçā* XCVII-35.

3.4.9 -li (<-eli)

Kullanım örneği sınırlıdır: *görmeli* I-5.

3.4.10 -may/-mey

-p zarf-fiil ekinin olumsuz niteliğinde kullanılır ve “-mayıp, -meyip” anlamı katar.

ħazān yeli *çalmay*, gül rengi solmaz XXI-26; tap *getürmey* III-15; bu ĥorlıģa *dözmey* XII-72; köp bile *gezişmey* XXI-28; ķıl köfridin *öte bilmey* XL-33; sanđı *etmey* XLIX-23; munda şevāb *etmey* XCIII-15.

3.4.11 -mayın/-meyin

Eklendiği fiile “-madan, meden” anlamı katar. Kullanımı işlektir.

görmeyin XI-21; *yörmeyin* XI-22; *armayın* “yorulmadan” XI-23; mescide *salmayın* kovdılar XII-46; *eglenmeyin* gitti XII-47; Vaqtına *yetmeyin*, bağlar bar almaz XXI-25; *yoğdur ölmeyin* kalan XXIX-2.

3.4.12 -p; -ıp/ -ip, -up/ -üp

Metnimizde kullanımı en yaygın olan zarf-fiil ekidir. Ek ünlüsü dudak uyumuna bağlanmaz.

bolup I-10; *bağlap* I-50; *koyp* V-2; *beslep* XI-11; *kırip* XII-23; *diyüp* XII-44; *görip* XII-45; *urıp* XII-46; *barıp* XII-47; *durıp* XII-48; *tişlep* XII-55; *bulap* XII-55; *yumup* XII-64; *zorlap* XII-66; *dağlap* XII-90; *ağlap* XII-91; *sözlep* XII-148; *bilip* XII-151; *yazıp* XVIII-4; *sayraşıp* XXXIII-3; *diyüp* XXIX-1; *kemlenip* XLI-1; *cemlenip* XLI-2; *alup* XLVII-20; *sağlap* XLIX-17; *saylap* LIII-26; *oynap* LXI-48; *istep* LXX-13; *taşlap* LXXXIII-5; *kırip* LXXXIII-28; *turıp* XCI-27; *eylep* XCII-1; *tiyip* XCII-2.

**TRANSKRİPSİYONLU METİN
AKTARMA**

I.

- Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥim
 Köñli çökgin bu bî-çāre ġarībdin,
 Bolsın size köp köp du'ā, Seyidī!
 Yollar hız-ḥarāmī, aralık yaman,
 4 Barıp, ḥāl-aḥvālīñ sorma, Seyidī!
- Üç yıl boldı bir görmeli dīdārīñ,
 Gelmedi bir ḥaṭ-ḳalemiñ, güftārīñ,
 'Azāb-ı kıyāmet çeken āzārīñ,
 8 Ḥaḳ bersün derdiñe şifā, Seyidī!
- İşitdim, gidip-sin ḳarzdār bolup,
 Ḥadīceni bir görmege zār bolup,
 Yad yerlerde ġarīblikdın ḥ'ār bolup,
 12 Göçe göçe ildin-ile, Seyidī!
- Söz sorana diyir 'aqlım yetendin,
 Fend alana biyir zihnim tutandın,
 Tā ölinçā, ayırmāsın vaṭandın,
 16 Hīç bir bendesini Ḥudā, Seyidī!
- Derd kân muniñ ḳaysısına yanalı,
 Sīnem üsti çafraz-çafraz yaralı,
 Āteşsiz örteci porsı ḳayralı,
 20 Berdi cāysız cevır ü cefā, Seyidī!

1- köñli çökgin bu bî-çāre ġarībdin: yakın köñil bilen bu ırak yerdin A2, A3. 2- bolsın size köp köp du'ā, Seyidī: gönderdim men saña nişān Seyidī A2, A3; bolsın: bolsun A4. 3- hız-ḥarāmī: hız-ḥarāmī A4. 4- aḥvālīñ: aḥvālīñ A4; sorma: sormam A2. 6- ḥaṭ-ḳalemiñ: ḥaṭṭı ḳalem A4. 8- bersün: bersin A3. 9- işitdim: eşitdim A2, A3; bolup: olup A2, bolıp A3, A4. 10- Ḥadīceni: Ḥadīceni A2, A3, ; bolup: olup A2, bolıp A3, A4. 11- yerlerde: illerde A2, A3, A4; bolup: olup A2, bolıp A3, A4. 15- ölinçā: ölinçā A2, A4; ayırmāsın: ayırmāsın A2, A4. 17- derd kân muniñ...: derd kân derd kân... A2, A3. 19- porsı: forası A2, A3, A4; ḳayralı: ġayralı A2, A3, A4.

I.

- Bismi'llahi'r-rahmani'r-rahim
 Gönlü kırık, bu bîçare garipten,
 Olsun size çok çok dua, Seyidî!
 Yollar hırsız-harami, ortalık yaman,
 4 Varıp, hâlini hatırını sorma, Seyidî!
- Üç yıl oldu hiç görmeyeli yüzün,
 Gelmedi tek satır mektubun, sözün,
 Kıyamet azabı, çektiğin azabın,
 8 Hak versin derdine şifa, Seyidî!
- İşittim, gitmişsin borçlu olup,
 Hadice'yi görmeye arzulu olup,
 Yad ellerde gariplikten hakir olup,
 12 Göçe göçe ilden ile, Seyidî!
- Söz sorana derim aklım yettiğince,
 Öğüt alana veririm zihnim tuttuğunca,
 Ta ölünceye dek, ayırmasın vatandan,
 16 Hiç bir bendesini Huda, Seyidî!
- Dert çok, bunun hangi birine yanalım,
 Sinem üstü çapraz-çapraz yaralı,
 Ateşsiz yandırdı kötü kokulu kuzey-doğulu,
 20 Verdi yersiz eziyet, cefa, Seyidî!

Edeni hoş yoķar özine öziñiñ,
 Yarısı naşbeykeş yarı çekerin,
 İydügi yabı eti çay-ħör öziniñ,
 24 Feħteli işten tilli güle, Seyidî!

Ƙara sine göre yoķdur cür'eti,
 On miñiniñ bir ärçe yoķ himmeti,
 Begençi damağı kıvançı göti,
 28 Ğayretini bermiş yele, Seyidî!

Atı hüştegidür yarağı fıli,
 Düşip bolmaz kemiskeçedür tili,
 Düzge dikedir bend soķmaķ dip yolu,
 32 Bu ne dağ diyir endek defā, Seyidî!

Yād etsem şol yavız öten günleri,
 Eşk-i çeşmim deryā kılır çölleri,
 Ferāgat otıran ābād illeri,
 36 Bī-bād etdi bu fañ kelle, Seyidî!

Gice bardı, gündüz barmadı ayıķ,
 Ğāfillıķda ħarāb boldı ħalāyıķ,
 İş kılmadı müselmānlıķğa lāyıķ,
 40 Saldı başlarına ğavġā, Seyidî!

Sürildiler ehl-i ħazān eñşeşip,
 Fiğanına dağlar, daşlar ğımşaşıp,

21- edeni: ideni A2, A3, A4. 23- iydügi: iydigi A4. 24-işten: içten A2. 25- cür'eti: ğayreti A2. 29- düşip: tüşüp A4. 32- dağ: tağ A4. 33- ... yavız öten günleri: ... öten yavız günleri A2, A3, yād itsem öñ öten yavız günleri A4. 35- otıran: oturan A2, A3, A4. 36- etdi: itdi A2, A3, A4. 37- gice: ğiçe A2; gündüz: gündüz A3; gice-gündüz tili barmadı ayıķ A4. 39- müselmānlıķğa: müselmānlıķa A3. 41-44. satırlar arasındaki dörtlük A4'te yok. 42- dağlar, daşlar: tağlar, taşlar A2, A3. 43- āsmān ...zemīn...: zemīn ...āsmān...A3.

Yaptığı hoş gelir kendine kendinin,
 Yarısı nas bağımlısı yarısı eroin,
 Yediği at eti çay tiryakisi özünün,
 24 Samimi, içten dilli güle, Seyidi!

Kalıbına göre yoktur cüreti,
 On bininin bir er kadar yok himmeti,
 Sevinci damağı kıvancı arkası,
 28 Gayretini vermiş yele, Seyidi!

Atı küheylandır, silâhı fili,
 Gitmek imkansız Kemiskeçe'dir dili,
 Düze dikmiştir bent, kapatıp yolu,
 32 Bu ne dağ ki derler tepe, Seyidi!

Yād etsem şu kötü geçen günleri,
 Gözümün yaşı ırmak eder çölleri,
 Huzurlu yaşayan bayındır illeri,
 36 Harap etti bu boş kafa, Seyidi!

Gece gitti, gündüz gitmedi ayık,
 Gafillikte harap oldu halayık,
 İş yapmadı Müslümanlığa layık,
 40 Saldı başlarına kavga, Seyidî!

Sürüldüler halkın hepsi ağlaşıp,
 Figanına dağlar, taşlar depreşip,

Āsmān cūşa geldi, zemīn govşaşıp,
44 Bulutlar turdılar nāle, Seyidī!

Görmesün ol cebri müselmān bende,
Borān-bārān ġarılıp yağar tün-günde,
Köpi batıp ƣaldı, az çıƣdı zinde,
48 Arƣaç indi uvla-uvla, Seyidī!

Mü ’min olan bolur bu işe giryān,
Bağrı pāre-pāre, bağlap yürek ƣan,
Yesiriñ ilersi barıpdur Ṭahrān,
52 Ğayrası durıpdur Hive, Seyidī!

Diymek size ne ģacetdür, gördiñiz,
Sözlemesek, eksilmeyer derdimiz,
Yokarsı Yolöten, aşağı deñiz,
56 Futradı aç bu iki ara, Seyidī!

Kimi ġarīb ƣoñşı kimisi diyħan,
Kimi ƣoyun ƣofan kimisi sār vān,
Gözel iliñ böyle bolanda dözmān,
60 Men ağların, sen hem ağla, Seyidī!

Men bilmenem, siñipmüdür ƣarğışlar,
Geldi bir musallaṭ, dağıldı başlar,
Felek baƣıp, yene dönse gerdişler,
64 Şāyed, raħm eylese Allah, Seyidī

44- turdılar: durdılar A2, A3. 45- ol: böyle A4. 47- köpi: köfi A2. 49- olan: bolan A2, A3, A4; bolur: bolar A2. 50- pāre-pāre: fāre-fāre A2. 51- ilersi: ilgerisi A3. 52- ģayrası: ƣayrası A3; dolıpdur: tolıpdur A2, tolıpdur A3, barandur A4. 56- fidradı: fitradı A4. 58- ƣoyun: ƣoyın A3. 59- böyle: şöyle A2, A3. 61- bilmenem: bilmen A2; siñipmüdür: siñipmidür A4; ƣarğışlar: ģarğışlar A3, A4. 64- raħm eylese: kerem ƣılsa A4.

Gökyüzü coştı, zemin gevşeyip,
44 Bulutlar durdular feryada, Seyidî!

Görmesin o cebri Müslüman bende,
Yağmur rüzgâr karışıp yağar gece-gündüzde,
Çoğu saplanıp kaldı, azı çıktı zinde,
48 Arkaç şimdi feryat figanda, Seyidî!

Mümin olan olur bu işe ağlayan,
Bağrı parça parça, dolup yürek kan,
Yesir'in ilerisinde vardır Tahran,
52 Gerisinde duruyor Hive, Seyidî!

Demek size ne hacettir, gördünüz,
Söylemesek, eksilmiyor derdimiz,
Yukarısı Yolöten, aşağı deniz,
56 Dağıldı aç, il bu iki arada, Seyidi!

Kimi garip komşu, kimisi çiftçi,
Kimi koyun çobanı, kimisi deveci,
Güzel ilin böyle olunca dayanamam,
60 Ben ağlarım, sen de ağla, Seyidî!

Ben bilmem, sinmiş midir kargışlar,
Geldi bir musallat, dağıldı başlar,
Bahtımız açılıp, yine dönse gidenler,
64 Şayet, başıslasa Allah, Seyidî!

- Ürgenci illerimiz kıaytsa bāri,
 Sağa-sola dargan yığulsa barı,
 Cem bolup yōrisek, kıalmasa biri,
 68 Sürrip barsağ Kıarıkıalā, Seyidī!
- Çomrı anda bolsa, çarva, Sergizde,
 Günbatarı Çatda, Öyligiñ düzde,
 Gündoğarı Hırtut, ardı Maręizde,
 72 Öñi barıp kıonsa Ğuvlā, Seyidī!
- Zelīlī diyr, şol cāylara baransoñ,
 Bir neçe vağt hoş günleri görensoñ,
 Sizler bilen zevkı-i şafā sürensoñ,
 76 Ārmān kıalmaz, dolsa kıazā, Seyidī!

65- ...illerimiz kıaytsa...: illermiz kıayutsa... A3, A4.; 66- yığulsa: yığılsa A2, A3, yığnansa A4. 67- bolup: bolıp A2, A3, A4. 69- çarva: çarvah A3. 70- Öyligiñ: Öylügiñ A3. 71- gündoğarı: güntoğarı A2, A3. 72- Ğuvla: Kıuvla A3. 74- vağt: gün A2, A3; hoş: hoş A2.

Ürgenç'i illerimiz dönseler beri,
Sağa sola dağılanlar toplansa hepsi,
Birlik olup yürüsek, kalmasa biri,
68 Sürüp varsak Karrıkala'ya, Seyidî!

Kentli onda olsa, köylü Sergiz'de,
Batısı Çat'da, Öylük düzünde,
Doğusu Hartut, ardı Margiz'de,
72 Önü varıp konsa Guvla'ya, Seyidî!

Zelilî der, bu yerlere varınca,
Bir nice gün hoş günleri görünce,
Sizler ile zevkusefa sürünce,
76 Ahtım kalmaz, gelse ecel, Seyidî!

II.

ve lehu eyzan

Göçdiñ bākī yurda, çofan,

Fanidin ara daş qaldı;

Fiğan tartıp yaqşı-yaman,

4 İl, oba, qarındaş qaldı.

Āh urıp başdın-ayağa,

Ulı-kıçı, bala-çağa,

Dayı-yegen, ini-ağa,

8 Qavım-doğan, qaradaş qaldı.

Üzildi ‘ömr-i peyvendiñ,

Görinüp, gürdın derbendiñ

Nevbahar yeke ferzendiñ

12 Ağlap ızında, yaş qaldı.

Evrüldi hollar haraba.

Döndi bağırlar kebāba,

Hayır-hātır, ana-baba,

16 Sır alışan sırdaş qaldı.

Seniñ hicriñ tığı batıp,

Etdin ötdi, süñge yetip,

Yasa girip, mātem tutup,

20 Atadaş, babadaş qaldı.

Mağsiyet yükin çekeniñ,

Köpdür munda iç yaqanıñ,

Hem kümüş, demir dükānıñ

24 Eyesiz, içi boş qaldı.

II.

Göçtün bakî yurda, çoban,
 Faniden aralar uzak kaldı;
 Feryat edip yahşi-yaman,
 4 İl, oba, akraba kaldı.

Ah çekip baştan sona,
 Büyük, küçük; çocuk, bala,
 Dayı-yeğen, kardeş, ağabey,
 8 Hısım, akraba, kardeş kaldı.

Kesildi ömür bağın,
 Görünüp, kabirden geçidin,
 Açılmadık gonca, tek evladın
 12 Ağlayıp arkandan, yaş kaldı.

Çevrildi hâller haraba.
 Döndü bağırlar kebaba,
 Hayır, hatır; anne, baba,
 16 Sır paylaşan sırdaş kaldı.

Senin hicrinin tığı batıp,
 Etten geçti, kemiğe ulaşıp,
 Yasa girip, matem tutup,
 20 Büyük dede, büyükbaba kaldı.

Günahkârlık yükünü çekenin,
 Çoktur burada iç yakanın,
 Hem gümüş, demir dükkânın
 24 Sahipsiz, içi boş kaldı.

Yörimedi, batdı bahtıñ,
Yetüşdi ecel nöbetiñ,
Yaşşı günde yarış atıñ,
28 Yaman günde yoldaş qaldı.

Düstlar bilen yol gidişen,
Qaraşık, köñül güydüşen,
Bir-bire qadır edişen,
32 Muqapbetli deñ-düş qaldı.

Zelîlî baqladıp destān,
Gözlerindin aqdurıp qan,
Lebi şeker, piste daqan,
36 Qara göz, qalem qas qaldı.

Yürümedi, gülmedi bahtın,
Yetiştii ecel nöbetin,
İyi günde yarış atın,
28 Yaman günde yoldaş kaldı.

Dostlar ile yol yürüyen,
Karşılıklı, gönül veren,
Bir birine hürmet eden,
32 Muhabbetli yaşıt-akran kaldı.

Zelilî söyleyip destan,
Gözlerinden akıtıp kan,
Lebi şeker, fıstık ağız,
36 Kara göz, kalem kaş kaldı.

III.

ve lehu eyzan

Yurdiñ hocası, iliñ töresi,

Ġarbiñ dervezesi, örk Hıllıķara;

Ramażan hilāli, necüm Zühresi,

4 Zemīn burçı, āsmān barķ Hıllıķara.

Mürġiñ bu ġad baġı, mār pādışāhı,

Çeşmeler efġası, zav ajdarhası,

Keştiniñ lābırdı, çöl, ġır ķalası,

8 Düz yeriñ ķorġanı, berk Hıllıķara.

Hıra ner baķımı, buġra ķarrısı,

Çeşmi yanar āteş, rüy-ı ġün ķorası,

Daġlarıñ arşlanı, şīri, yolbarsı,

12 Cülgeleriñ algırısı, görķ Hıllıķara.

Savaş ġüni yer şarşardı ķoriñdın,

Daġlar titrep, daş sınırdı zūriñdın,

Tap getürmey, ķaçar idi toriñdın

16 Düşmāniñ ellisi, kırķ Hıllıķara.

Gelip-geçdiñ çaviñ şalıp her yana,

Doldurıp adıñı uşbu cihāna,

Barıpdı evşafiñ Yeзде, Kirmana,

20 Tüşipdi Tahrāna görķ, Hıllıķara.

Ecel derdi yaman barça derdlerdin,

Keşk-i ölüm daş gezsedi merdlerdin,

Köyse ‘ömri, pāç alurdi kürdlerdin,

24 Ġāfillıķda öldi terk Hıllıķara.

III.

- Yurdun saygılısı, ilin töresi,
 Batının kapısı, ipi Hallıkara;
 Ramazan hilâli, yıldız Zühresi,
 4 Yerin kubbesi, gökyüzünün parıltısı Hallıkara.

- Kuşun bu katlı bağı, yılan padişahı,
 Çeşmeler yılanı, kaya ejderhası,
 Geminin demiri, çöl, kır kalesi,
 8 Düz yerin humuslusu, berk Hallıkara.

- Cesur erkek deve bakışlı, buğra yaşlısı,
 Gözü yanan ateş, güneş yüzü koru,
 Dağların aslanı, parsı, kaplanı,
 12 Vadilerin yırtıcı kuşu, güzel Hallıkara.

- Savaş günü yer sarsıldı korundan,
 Dağlar titreyip, taş kırılırdı zorundan,
 Dayanamayıp, kaçır idi tuzağından
 16 Düşmanın ellisi, kırkı Hallıkara.

- Gelip-geçtin nam salıp her yana,
 Yayıp adını işbu cihana,
 Gitmişti haberin Yezde, Kirman'a,
 20 Düşmüştü Tahran'a korku, Hallıkara.

- Ecel derdi yaman bütün dertlerden,
 Ölüm sırası uzak olsaydı mertlerden,
 Yitse ömrü, vergi alırdı Kürtlerden,
 24 Gafillikte öldü terk, Hallıkara.

Diyr Zelîlî, yoğdur ‘âlemde dengi,
Ġanımdın teşvüşi, felekdin nengi,
Deviñ devsefidi, deryâ nehengi,
28 Fîliñ fîlmağmudı, kerk Hıallıqara.

Der Zelilî, yoktur âlemde dengi,
Düşmandan korkusu, felekten ayıbı,
Devin devler şahı, nehir timsahı,
28 Filin fil-mamutu, gergedan Hallıkara.

IV.

ve lehu eyzan

Biliñ, āḥir-zamān yaqın

Gelipdür bī-gümān indi;

Bolupdur il-ile yağı,

4 Oba-obā dūşmān indi.

Çıkipdur tāze yol-yoda,

Çalıpdur öñki ‘örf-çada,

Çulağ salmazlar nurbada,

8 Diñlemezler amān indi.

Köñüle kine doldurup,

Faḫīr mālına göz aldurup,

Yersiz bir-birin öldürüp,

12 Ederler nā-ḫağ ḫan indi.

Rās-doğrı yoldın ḫaydarlar,

Rāh-ı şeyṭāna giderler,

Cān dūstlarına aydarlar

16 Aldağ, ‘ahd yalan indi.

Birevdin ful-ḫarz alurlar,

Soñ dönüp, da‘ vā ḫılurlar,

Tevbesiz, kāfir olurlar.

20 Geçerler bī-imān indi.

3-bolupdur: bolıpdur A2, A4. 2- indi: imdi A2, A4. 4- indi: imdi A2, A4. 6- çalıpdur: çalıpdur A5; ‘örf-çada: örif ça’de A2, örif çağde A4. 7- salmazlar: asmazlar A2, A4, A5; nurbada: nurbata A2, A5. 8- indi: imdi A2, A4. 9- köñüle: köñile A4, köñline A5; doldurup: doldurıp A2, A4, A5. 10- aldurup: ildürüp A2, A4, A5. 11- bir-birin: bir-birini A4. 12- ederler: iderler A2, A4, A5. 13- rās: rāst A2, A4, A5; yoldın: yoldan A5; ḫaydarlar: ḫaytarlar A2, A4, azarlar A5. 15- aydarlar: aydar A4. 16- aldağ: aldığ A2. 17- birevdin: birevden A5; ful: māl, A4, A5. 18- dönüp: dönüp A2, A5; da‘ vā: dağvā A2, A4 A5; ḫılurlar: ḫıllarlar A4, A5. 19- olurlar: bolurlar A2, A4, bolarlar A5. 20- geçerler: giçerler A2; bī-imān: bī-gümān A2, A5.

IV.

Bilin, ahir zaman yakın
 Gelmiştir şüphesiz şimdi;
 Olmuştur il-ile düşman,
 4 Oba-obaya düşman şimdi.

Çıkmıştır taze yol-patika,
 Kalmıştır önceki örf-âdet,
 Kulak salmazlar imdada,
 8 Dinlemezler aman şimdi.

Gönlüne kin doldurup,
 Fakir malına göz ildirip,
 Yersiz bir-birini öldürüp,
 12 Ederler haksız kan şimdi.

Doğru-dürüst yoldan dönerler,
 Şeytanın yoluna giderler,
 Can dostlarına söylerler
 16 Hile, yemin yalan şimdi.

Birinden para, borç alırlar,
 Sonra dönüp, kavga ederler,
 Tövbesiz, kâfir olurlar.
 20 Geçerler imansız şimdi.

Gezerler, nā-maḥrem gözde,
 Hergiz uyat bolmaz yüzde,
 Ḥayā-şerim gelin-kızda
 24 Yoḡdur edeb-erkān indi.

Refs edip ʿilme kelāma,
 ʿĀşī bolurlar mevlāma,
 Luḡma dönüpdür ḥarāma,
 28 Şübhelidür aş-nān indi.

ʿĀlime ḥizmet kılmazlar,
 Vaʿz ü nāşīḥat almazlar,
 Añlamazlar, hīç bilmezler
 32 Sūd ḳaysıdur, ziyān indi.

ʿĀbidlerde ʿibādet yoḡ,
 Bayda ḥayr ü saḥāvet yoḡ,
 Begde raḥim, şefāʿ at yoḡ,
 36 Zālīm bolmuş sulṭān indi.

Nefs üçün il gezer pırlar,
 Ṭamiʿ edip, el sererler,
 Ḳāzīleri yüz görerler,
 40 Bolmaz doḡrı dīvān indi.

Bed işe iderler meyli,
 Yāda salmazlar celīli,

25- edip: idip A2; ʿilme-kelāma: ʿazīz kelāma A2, A4, A5. 26-27. satırlar A2, A4 ve A5'te yer deḡiştirmişti; bolurlar: bolarlar A5. 30- bu satır A1'de eksik A2'den tamamlandı; vaʿz: vaḡz A4, A5. 31- añlamazlar, hiç ...: añlamaz, hiç ...A2, A4, añlamaz hiç zāt ...A5. 35- şefāʿ at: şefāḡat A2, A4, A5. 37- üçün: üçin A5; pırlar: fırlar A2, A4. 38- ṭamiʿ: ṭamiḡ A2, A4, A5; edip: idip A2, A5.

Gezerler, namahrem gözde,
 Asla utanç olmaz yüzde,
 Hayâ-utanma gelin-kızda
 24 Yoktur edep-saygı şimdi.

Laf atıp ilme, kelâma,
 Asi olurlar Mevlâ'ma,
 Lokma dönmüştür harama,
 28 Şüphelidir aş-ekmek şimdi.

Âlime hizmet kılmazlar,
 Vaaz-nasihât dinlemezler,
 Anlamazlar, hiç bilmezler
 32 Kâr hangisidir, ziyan şimdi.

Kullarda ibadet yok,
 Zenginde hayır-hasenat yok,
 Beyde merhamet, bağışlama yok,
 36 Zalim olmuş sultan şimdi.

Nefis için il gezer pirlere,
 Tamah edip, el açarlar,
 Kadıları yüz görürler,
 40 Yok doğru divan şimdi.

Kötü işe ederler meyli,
 Yâda salmazlar Celili,

Aydur gelipdür Zelîlî,
44 Yaşşı ötüp, yaman indi.

Söyler gelmiştir Zelî,
44 İyi gidip, kötü şimdi.

V.

ve lehu eyzan

Bu fānī cihān içre bolma āvāra, bende ,

Ḥayrı koyıp, başıñı soqmağın şere, bende,

Berme cāna qaşd edip, öziñ bed-kāre, bende,

İhlāş bilen hizmet kıl ol hāşs u ‘āma, bende,

5 Getüripdür ol seni yoq yerden bara, bende.

Eyā ğāfil ādemzād, öter ‘ ömriñ ğafletde,

Tutsam diyir-sin cihānı bir setde, bir sā‘ atde,

Yād etmez-sin Ḥudānı, bolmaz-sın ‘ ibādetde,

Gözleriñ nā-maḥremde, tiliñ ğıybet, töhmetde,

10 Ḥayfiñ gelmez cāniña ey, yüzi qara, bende.

Dünyālik diyp, yortar-sın, yañılmaz-sın, yazmaz-sın.

Uğriñı tanımaz-sın, hīç ferāğat gezmez-sin,

Nefsiñ rāyına gidip, ḥarāmdın el üzmez-sin,

Teniñ üzre qoysalar, bir uçğına dözmez-sin,

15 Anda neçük çıdar-sın, salsalar nāra, bende.

Heybet bilen gelerler gūr içinde melekler,

Ḥudāyıñ, pığamberiñ kimdür, diyüp helāklar,

Cevāb bermek müşkildür, titrer etler, süñikler,

Aşī kılmaz pişmān, qabül bolmaz dilekler,

20 İhtiyār gider sendin, qoyarlar zūra, bende.

Ey Zelīlī, sen öziñ sığıñ Zü’l-Celāliñe,

Andın ğayrı kimiñ bar, yetüşerge ḥāliñe,

Naşīḥatiñ tutan yoq, eye bolğın tiliñe,

Bu şiir, metnimizde XCVIII numarada tekrar etmektedir. Şiirin, “A1” elyazmasında hem 38-39. sayfalarda hem de yazmanın 129. sayfasında yer aldığı tespit edilmiş olup aralarında birkaç farklılığın olduğu görülmüştür.

V.

Bu fani cihan içinde olma avare, bende,
 Hayrı bırakıp, başını sokma şer'e, bende,
 Verme, cana kast edip, kendini kötü işe, bende,
 İhlas ile hizmet et o her şeyin sahibine, bende,
 5 Getirmiştir o seni yoktan vara, bende.

Ey gafil insanoğlu, geçer ömrün gaflette,
 "Tutsam" dersin cihanı bir sette, bir saatte,
 Yād etmezsin Huda'yı, olmazsın ibadette,
 Gözlerin namahremde, dilin gıybet, iftirada,
 10 Pişmanlığın fayda etmez canına ey yüzü kara, bende.

Dünyalık deyip, koşuşturursun, vazgeçmezsin, dönmezsin,
 Yönünü bilmezsin, hiç huzurlu gezmezsin,
 Nefsinin yoluna gidip, haramdan el çekmezsin,
 Tenin üzerine koysalar, bir kıvılcıma dayanamazsın,
 15 Orda nasıl dayanırsın, salsalar ateşe, bende.

Heybet ile gelirler kabir içinde melekler,
 "Allah'ın, peygamberin kimdir?" deyip azap verirler,
 Cevap vermek müşküldür, titrer etler, kemikler,
 Asi kılmaz pişman, kabul olmaz dilekler,
 20 Tahammül gider senden, koyarlar zora, bende.

Ey Zelilî, sen özün sığın Zül-Celâline,
 Ondan gayrı kimin var, yetişmeye hâline,
 Nasihatini tutan yok, sahip ol diline,

El-ayağıñ güvādur bar iden aḥmalıña,
25 Munda gizli iş, anda bolur āşkāre, bende.

El-ayağın şahittir yaptığın işlerine,
25 Buradaki gizli iş, orda olur aşikâr, bende.

VI.

ve lehu eyzan

Ey köñül, yatğın ferāgat, divāneliğdın el göter,

2 Koy bu rüsvāliğnı sen, nā-dānāliğdın el göter.

Tutdurmaz yek-dest ilen ol hinduvāne ikisi,

4 Belli birin tut ki, bu lertzānāliğdın el göter.

Gice gündüz fikir ider-sin çaysı iş etsem tiyü,

6 Belli bir iş tut ki bu, hayrānāliğdın el göter.

Dünyā çün yel dek yüvürmek bu lāyık emes,

8 Bolma menşür illere, vīrāneliğdın el göter.

Öz-öziñni salmağın kim güre, yile, otlara,

10 Çanatiña yel berip, fervāneliğdın el göter.

Bilmediñ, tüşdiñ bu yolğa, indi ikrār eyle çın,

12 Tevbe kıl mundın bu yana, mest-āneliğdın el göter.

‘Aşık olsañ, kulluğ eyle cān-ı tildin dil-dārıña,

14 Dur müdām hizmetde muhkem, bī-gāneliğdın el göter.

Her neçe kim yār eger cebr etse, sen şabır eylegin,

16 Mert iseñ merdāne zenāneliğdın el göter.

2- bu: A3'te yok. 3- ilen: ile A3. 4- bu: böyle A3. 5- Gice gündüz fikir ider-sin çaysı iş etsem tiyü: Çalıban yüz müñ pikirle çaysı iş etsem tiyip A3. 6- Belli bir iş tut ki bu hayrānāliğdın el göter: Çar tarafğa telmurıp, vīrāneliğdın el göter A3. 7-8. satırlar arsındaki beyit A3'te yok. 9- kim: sen A3. 11-17. satırlar arsındaki üç beyit A3'te yok.

VI.

Ey gönül, yat huzurlu, divanelikten el çek,
2 Bırak bu maskaralığı sen, cehaletten el çek.

Tutturmaz bir el ile o iki karpuzu,
4 Sadece birini tut ki, bu titremekten el çek.

Gece gündüz düşünürsün, hangi işi yapsam, diye ,
6 Belli bir iş tut ki, şaşkınlıktan el çek.

Dünya için yel gibi koşmak, bu sana layık değil,
8 Olma meşhur illere, viranelikten el çek.

Kendi kendini salma ki, mezara, yele, ateşlere,
10 Kanadına yel verip, döneklikten el çek.

Bilemedin düştün bu yola, şimdi kabul et hakiki
12 Tövbe kıl bundan sonrasına , serserilikten el çek.

Âşık isen, kulluk eyle can-ı dilden sevgiline,
14 Dur daima hizmette sağlam, boş vermişlikten el çek.

Her nice ki yâr eğer zulüm etse, sen sabret,
16 Mert isen yiğit ol, kadınsı tavidan el çek.

Etmegin teşviş Zelîlî haqđın özge kimsedin,
18 Yatmağın ğamla yene, ğam-ĥānelıđdın el göter.

Korkma Zeliî haktan başka kimseden,
18 Yatma gamla yine, gamlı olmaktan el çek.

VII.

ve lehu eyzan

Ġāfil ādem, cihāndın gelen öter, eglenmez,

Ne yatıp-sın ġafletde uyan, öter, eglenmez,

Azıķ, yaraġıñ şayla, kervān öter, eglenmez,

Giderler barça yaķşı, yaman öter, eglenmez,

5 Külli cānvār, ġayvānāt, insan öter, eglenmez.

Hīķ kimge vefā bermez, bu dünyā bī-vefādur,

Şermende şerm-sār, rū-siyāh mācerādur,

Yük yazdurıp, çaşt idip, gelen geķip baradur,

Ķadāmdin gelen uğır, bir köhne güzer-gādur,

10 Köp ötmiş evvel, yine çendān öter, eglenmez.

Allahnıñ sever düstı peyġamberler ötendür,

Neçeler yer astında ķuma dönip yatandur,

Bu bir bināsız cāydur, bir yararsız vaţandur,

Ey ‘aķılsız ādemzād, kim dünyānı tutandur,

15 Cihān içre maġluķat yek-san öter, eglenmez.

Suv sine şerbet içip, ġörekne ķand iyenler,

Günde yüz rengli pūşiş, kamras mavıt giyenler,

Yorġa minip, ġürlükde götin ġışık ķoyanlar,

Āġir türāba döner dünyā meniñ diyenler,

20 Bu yalançı bāş gündür, devrān öter, eglenmez.

Köñliñde zevķ-i dünyā, seriñde miñ ġayāldur,

Bir ġün dayar ayaġıñ, başan yeriñ aġmalıdur,

5- Bu satır A2 ve A3'ten hareketle düzenlendi ve buraya çekildi, aslında aynı satır A1'de 15. satırda yer alıyor. 8- güzer-gādur: güzer-gāhdur A2. 9- idip: edip A2. 11- Allahnıñ: Allahıñ A2. 14- ādemzād: ādemzāt A2. 15- bu satır da A2 ve A3'ten hareketle düzenlendi, aslında aynı satır A1'de 13 satırda yer alıyor. 17- pūşiş: fūşiş A2. 20- yine bu satır da A2 ve A3'ten hareketle düzenlenmiştir, mısra A1'de 30. satırda yer alıyor. 21-30. Satırlar arasında yer alan iki dörtlük A2 ve A3'te yok.33- tutup: tutıp A2.

VII.

- Gafil adam, cihandan gelen geçer, eğlenmez,
 Ne yatıyorsun gaflette, uyan, geçer, eğlenmez
 Azık, silahını hazırla, kervan geçer, eğlenmez,
 Giderler bütün iyi, kötü geçer, eğlenmez,
 5 Külli canlı, hayvan, insan, geçer, eğlenmez.
- Hiç kimseye vefa vermez, bu dünya bîvefadır,
 Utangaç çekingendir, kara yüzlü maceradır,
 Yükünü boşaltıp, yiyip içip, gelen geçip gitmektedir,
 Kadimden gelen gelenek, bir köhne güzergâhtır,
 10 Çok geçmiştir evvel, yine bir o kadar geçer, eğlenmez.
- Allah'ın sevdiği dostu peygamberler geçmiştir,
 Niceler yer altında toprağa dönmüştür,
 Bu bir binasız yerdir, bir yararsız vatandır,
 Ey akılsız insanoğlu, dünyayı kim tutmuştur,
 15 Cihan içinde mahlûkât yeksan geçer, eğlenmez.
- Su yerine şerbet içip, ekmek yerine şeker yiyenler,
 Günde yüz renkli elbise, gömlek, çuha giyenler,
 Yorgaya binip, bollukta sırtını açık koyanlar,
 Sonunda toprağa döner dünya benim diyenler,
 20 Bu yalancı beş gündür, devran geçer, eğlenmez.
- Gönlünde dünya zevki, serinde bin hayaldir,
 Bir gün dayar ayağın, basan yerin yüküdür,

Cāyîñ deryā yüzinde, ‘ ömriñ gezer bir saldur,
 Durmaz rüz ü şeb, gün-ay, bu bir saña tımşaldur,
 25 Yıl dolanur, vaht geçer, zamān öter, eglenmez.

Yoğdın seni bar etmiş sınamaq üçün ħudāy,
 Terbiyet bilen qoymuş cihān içre cāy ü cāy,
 Evvelā şād ü hurrem, aħır soñı bolur vay,
 Dilencidür munda pir, mürīd, dervīş ü gedāy,
 30 Ħoca, seyyid, ġarib, bay, sulţān öter, eglenmez.

Ey Zelīlī, bu sözler, bil, naşihatdur saña,
 Diyme, özüm bilür men, övit ħacet dāl maña,
 Bir köşede cāy tutup, başıñı salma ceñe,
 Bu faydasız meclisdin çek öziñi bir yaña,
 35 Dünyā öziñ mihmān bil, mihmān öter, eglenmez.

Yerin derya üstünde, ömrün gezen bir saldır,
Durmaz gece gündüz Ay-Güneş, bu bir sana timsaldir,
25 Yıl dolanır, vakit geçer, zaman geçer, eğlenmez.

Yoktan seni var etmiş sınamak için Huday,
Nizam ile koymuş cihan içine yer-yer,
Evveli mutluluk, sevinç; sonu olur vay,
Dilencidir burada pir, mürit, derviş, yoksul,
30 Hoca, seyit, garip, zengin, sultan geçer, eğlenmez.

Ey Zelilî, bu sözler, bil, nasihattir sana,
Deme, kendim bilirim, öğüt gerek değil bana,
Bir köşede yer tutup, başını salma belaya,
Bu faydasız meclisten çek kendini bir yana,
35 Dünyaya kendini misafir bil, misafir geçer, eğlenmez.

VIII.

ve lehu eyzan

Ey bende, hezer eyle ol rüz-ı kıyametdin,
 Tabîğ bolma şeytana, uyan h̃'ab-ı gâfletdin,
 Riyâzetğa boyun koy, kem bolma 'ibâdetdin,
 Hağ emrine doğru dur, kaçğın kâr-ı bed' atdın,
 Çik eliñi harâmdın, yığsır diliñ gıybetdin,
 Hayra bağla şıdğıñı, daş bol yaman niyetdin,
 7 Hayır işe say gitmek bolur, biliñ, tağatdın.

Köñül berme baş günlük bu yalançı cihâna,
 Ecel koymış oğ-gezin giriş içre kemâna,
 Yaman köñül bileni bakma bir müselmâna,
 Yaşsılığğa-yaşsılığ, yamanlık bar yamana,
 Kudreti köp cebbârıñ müñkir bolma fermâna.
 Sanduğıñı saf eyle, uy kelâm-ı kur'ana.

14 Gir şeriğat yolına, haber alıp ussatdın.

Mağrūr olma dünyāya, artdurma derdeserler,
 Giceler bī-dār olup, du'ā kılğın seherler,
 Gâflet içre yatmağın, gâfillikda basarlar,
 Yol yırağdur, yük ağır, köpdür anda hañarlar,
 Bir neçeler bad alıp, bil, şırağdın öterler,
 Amān ötir, hūdayım, ol ahen-dāndın.

21

Bardur sansız muşakğat, anda köp suvsız çöller,
 'Āşığa ağzın açar Huriş atlı yılanlar,
 Çevrilip nayza boyı, gelür yağına günler,
 Kelle gāzan tek gāynar, kara örtilür tenler,
 Tamuğñ heybetindin sözlerge bolmaz tiller,
 Gilür, ağar suvlar, qurır, öçer çemenler,

28 Selâmet kıl, ilağım, şol yavız musallağdın.

VIII.

Ey bende, kork o kıyamet gününden,
 Tâbi olma şeytana, uyan gaflet uykusundan,
 Nefsine karşı dur, eksik olma ibadetten,
 Hak emrine doğru dur, kaç bedfîlik kârından,
 Çek elini haramdan, koru dilini gıybetten,
 Hayra bağla doğruluğunu, uzak ol kötü niyetten,
 7 Hayır işe defalarca gitmelidir, bilin, kulluktan.

Gönül verme beş günlük bu yalancı cihana,
 Ecel koymuş ok-gezini kiriş içine kemana,
 Kötü gönül ile bakma bir Müslüman'a,
 İyiliğe-iyilik, kötülük var kötüye,
 Kudreti çok cebbarın inkar gelme fermana.
 Kalbini saf eyle, uy kelim-ı Kur'an'a.
 14 Gir şeriat yoluna, eğitim alıp üstattan.

Mağrur olma dünyaya, arttırma kaygıları,
 Geceler uyanık olup, dua kıl seherler,
 Gaflet içinde yatma, gafillikte basarlar,
 Yol ıraktır, yük ağır, çoktur onda tehlikeler,
 Bir niceler hız alıp, bil sıratın geçerler,
 Sağ geçir, Huday'ım, o demir mekândan.
 21

Vardır sayısız zorluk, orda çok susuz çöller,
 Asiye ağzını açar Huriş adlı yılanlar,
 Çevrilip mızrak boyu, gelir yakına günler,
 Kelle kazan gibi kaynar, kara kaplanır tenler,
 Cehennem heybetinden konuşamaz diller,
 Gelir, akar sular, kurur, solar çimenler,
 28 Selamet kıl, ilahım, o yavuz musallattan.

Diyr Zelîlî, vehim edip, seher göziñ yaşdadur,
Seriñde derdi hezâr, köñliñ yüz geñeşdedür,
Zâhir etmez-sin halka, korkıñ gizli içindedür,
Bed nefsiñe buyurgın, haram işdin daşdadur,
Zalımlar şöhetindin çık bir kırağ uçdadur,
Gıl bari doğru yola, merd bolsañ bu başdadur,
35 Merd işini tut munda, bolma her bir nâ-merddin.

Der Zelilî, vehim edip, seher gözün yaştıdır,
Serinde derdi binlerce, gönlün yüz fikirdedir,
Belli etmezsin halka, korkun gizli içindedir,
Kötü nefsine buyur, haram işten uzaktadır,
Zalimler sohbetinden çık bir adım kenardadır,
Gel beri doğru yola, mert isen bu baştıdır,
35 Mert işini tut burada, olma her bir namertten.

IX.

ve lehu eyzan

Degimsiz degim degse bir günde,

Gözi döner, düsti-yâri tanımaz;

Nekese bil berme, sözine uyma,

4 Sözin yudar, ‘ahdi ikrârı tanımaz.

‘Ârif bolsañ, bu destâna kulağ tut,

Gil, ferâset bilen yağşı zihin it,

Lâ‘ neti, bî-ğayret, doğmadıq yigit,

8 Tağşıbı, nāmūsı, ‘arı tanımaz.

Çıkşa âdemlikdın yigidiñ başı,

Görenine kadr ider, aylanşar yağşı,

Mâl bakıp, çöl yerde ulalan kişi

12 Zer kadrin ne biler, düri tanımaz.

Yağşıldın-yamandın añmaz bî-feğmler,

Gözi gökde, uğrın bilmez gedemler,

Ma’reke görmedik çofan âdemler

16 Cäylı sözi, hoş güftarı tanımaz.

Kim kaçsa, yağını gözi görmese,

Çın nâ-merddür çañı, tozı görmese,

Çölde, kırdı gezse, tãzı görmese,

20 Tilki eteklenür, şîri tanımaz.

Bildigimçe diyirin, yazarın hağlar,

2- döner: tönir A2, dönür A3, A4. 4- yudar: yudır A2, yutar A4. 6- gil: gel A4; ferâset: ferâset A2; bilen: bile A3. 7- lâ‘ neti: lâğneti A2, A4; doğmadıq: doğmadık A2. 9- yigidiñ: yigitiñ A3. 10- görenine: görende, aylanşar: aylanşır A2, aylanşur A3, A4. 12- biler: bilür A3, A4. 13- añmaz: añlamaz A2. 15- ma’reke: mağreke A2, A4. 19- çölde, kırdı: çöl ü kırdı A2. 20- eteklenür: eteklernür A2. 21- bildigimçe: bildügimçe A2.

IX.

Kibirliye kibir değse bir günde,
 Gözü döner, dostu yâri tanımaz;
 Alçağa bel verme, sözüne uyma,
 4 Sözüünü yutar, ahdi vaadi tanımaz.

Arif isen, bu destana kulak tut,
 Gel, feraset ile yahşi fikir et,
 Lanetli, gayretsiz, doğmadık yiğit
 8 Şerefi, namusu, arı tanımaz.

Çıksa adamlıktan yiğidin başı,
 Gördüğüne saygı eder, dolaşırlar yahşi,
 Mal bakıp, çöl yerde büyüyen kişi
 12 Altının kadrini ne bilir, inciye tanımaz.

İyiden kötüden anlamaz düşüncesizler,
 Gözü göktedir, yolunu bilmez küstahlar,
 Kalabalık görmedik çoban adamlar
 16 Yerli yerinde sözü, hoş konuşmayı tanımaz.

Kim kaçsa, düşmanı gözü görmese,
 Gerçek namerttir kumu, tozu görmese,
 Çölde, kırdı gezse, tazı görmese,
 20 Tilki yüreklenir, aslanı tanımaz.

Bildiğimce derim, yazarım hatlar,

Kösti bolsa, düzetsünler üstâdlar,
Fadıvan, üstürçı, Һar baқan Һaғlar,
24 Erkegi, göҺerdi, neri tanımaz.

Dertli kim sözledi, öz derdin feşir,
Diyrler, rāsmış eşek deñdeşin Һaşır,
Zelīlī, bir görse, ār āri tanır,
28 Nā-merd merdi, heley āri tanımaz.

23- üstürçı: üstürçı: A4. 26- rāsmış: rāstmış A2, A3, A4. 27- tanır: A1'de *tanımaz*, diğer yazmalarda ise *tanır* (A2, A3, A4) şeklinde geçiyor.

Hatalı ise, düzetsinler üstatlar,
Sığır çobanı, katırcı, eşek bakan yabancılar

24 Buğrayı, deveyi, mayayı tanımaz.

Her dertli konuşsa, kendi derdini deşer,
Derler, doğruymuş eşek dengini kaşır,
Zelilî, bir görse, er eri tanır,

28 Namert merdi, kadın eri tanımaz.

X.

ve lehu eyzan

Hānesi bir, köñli ayrı qardaşdın,

Şirīn mülākatlı bī-gāne yaḥşı;

Ḥayf bilen içi dolansoñ ateşdin,

4 İyseñ, ta^ʿām yoqmaz dehāna yaḥşı.

Köñül bir kuş, qın uçması, busansoñ,

Kāyiş artar, ğuşşa seri basansoñ,

Diydigiñ bolmansoñ, ^ʿişkiñ tesensoñ,

8 Sözleseñ, söz gelmez zebāna yaḥşı.

Ṭalıġiñ şor bolsa, devlet yürmece,

İqbāl uyanmasa baḥtım turmasa

Payımız her kime Tañrı bermese,

12 Yelmek, yortmaq bilen her yana yaḥşı.

Atsañ, şāna deġer oqıñ doġrısı,

Bir menzile yetmez yükiñ egrisi,

Basım sandın çıkar oba oġrısı,

16 Yiġit köni sāde türkāna yaḥşı.

Aşlına yet, söz ma^ʿnīsın sora-da,

Çıqmaq müşkil, peykām qalsa yarada,

^ʿAqıl uruş etmez, için arada,

20 Uruş itme yā bir nā-dāna yaḥşı.

1-hānesi: hāne A4, hānesi A6. 3- dolansoñ: tolansoñ A6. 4- ta^ʿām: taġam A2, A4, A6; yoqmaz: yaqmaz A4. 5- köñül: köñil A4; uçması: uçmaz A6; busansoñ: basansoñ A4. 6- kāyiş: kāyiş A4. 7- diydigiñ: diygeniñ A6; tesensoñ: yetensoñ A6. 9-12. satırlar arasındaki dörtlük A2, A3 ve A4'te yok. 11- payımız: bay bolmaz A6; kime: kimge A6. 13- oqıñ: oqıñ A4. 16- köni: köñli A4. 17- ma^ʿnīsın: maġnīsın A4. 18- çıqmaq: çıqmaz A6; peykām: feykām A2, peykān A3. 19- uruş: uruş A2, A3, A4, A6; için: için A6. 20- uruş: uruş A2, A3., A4, A6.

X.

- Hanesi bir, gönlü ayrı kardeşten,
 Şirin mülâkatlı bîgâne yahşi;
 Hayıf ile içi dolunca ateşten,
 4 Yesen, yemek tat vermez ağza yahşi.
- Gönül bir kuş, zor uçması, pusunca,
 Kavga artar, gam keder basınca,
 Dediğim olmayınca, aşkın bitince,
 8 Söylesen, söz gelmez dile yahşi.
- Talihin kötü olsa, kaderin gülmese,
 İkbâl uyanmasa bahtım açılmasa,
 Rızkımızı her kime Tanrı vermese,
 12 Koşup, koşturmak ile her yana yahşi.
- Atsan, nişana değer okun doğrusu,
 Bir menzile yetmez yükün eğrisi,
 Çabucak yoldan çıkar oba uğrusu,
 16 Yiğit, doğru, sade, Türkân'a yahşi.
- Aslına yet, sözün manasını sor da,
 Çıkarmak müşkül, okun ucu kalsa yarada,
 Akıl mücadele etmez, içte arada,
 20 Savaş etmek ya bir cahile yahşi.

Bileniñ yaǵsılıq gözindin gitmez,
 Düst-düstün yamanlıq görse unutmaz,
 Bolandın soñ, acizlik iş bitmez,
 24 Bolmaqlıq her işe merdāna yaǵsı.

Zelīlī diyr, gezgin ölinçā ser-ħoş,
 Gizle sırıñ, her nā-merde etme pāş,
 Eger gelür-gelmez eldin kebir iş,
 28 ˆAbayu-siyāset düşmāna yaǵsı.

21-23. satırlar arasındaki dörtlük A6'da yok. 23- acizlik: acizlikdin A2, A3, A4. 25- Zelīlī diyr: Zelīlī sen A6; ölinçā:ölinçāñ A6. 26- pāş: fāş A2, A3, A4, A6. 27- ... gelür-gelmez eldin...: ...ħoldın gelür-gelmez... A2, A4.

Bilenin iyilik yâdından gitmez,
Dost dosttan kötülük görse unutmaz,
Olduktan sonra, beceriksizlikle iş bitmez,
24 Olacak her işe merdane yahşi.

Zelilî der, gez ölene dek sarhoş,
Gizle sırrını, her namerde etme belli,
Eğer elden gelir gelmez her bir iş,
28 Gözdağı, tehdit düşmana yahşi.

XI.

ve lehu eyzan

Köñliñ şikest bolup, rāyiñ evrilse,

‘Işkıñ ğayra teser, içde derd qalır;

Yavız yerde ğanım yüzbe-yüz bolsa,

4 Izın dönmez, nā-merd kaçır, merd qalır.

Duman gitmez belend dağıñ başındın,

Hîç kim dadmaz bağılleriñ aşındın,

Big ile ğazab etse daşındın,

8 Döze bilmez göçer gider, yurt qalır.

Dāli qardaş bolur, köfek bileni,

Çofan töre geçer çefek bileni,

Beslep semiz etseñ, kefek bileni,

12 Bayraq almaz, yabı çıkar, at qalır.

Aqsaq qal diyende, qala bilmese,

Ker ses nirdedigin bile bilmese,

‘Āşık ma‘ şukını ala bilmese,

16 Yüreginde müdām yanar ot qalır.

Naşihat almaza berme naşihat,

Her kim ihlāş bile diñlese övit,

Nekesdin pis görme, yamandın bid‘at

20 Yağşılardın halka yağşı sīt qalır.

Qardaş qadrin bilmez horlıq görmeyin,

Suf qadrin ne bilür çölde yörmeyin,

1-bolup: olup A2, olup A3, A4. 2- ğayra: qayra A2, A3, A4. 3- bolsa: gelse A4. 6- dadmaz: datmaz A2, A3, A4. 7- beyik: büyük A4; ğazab: gazab A2. 11- semiz etseñ: semiz itseñ A2. 13- aqsaq: aqsaq A2, A3. 14- nirdedigin: nirdegin A3. 15- ma‘ şukını: mağşukını A2, A4. 16- yanar: yanır A2, A4. 18- bile: bilen A3, A4; övit: ögüt A2, A4. 19- pis: fis A2, A3. 20- sīt: sīd A2, A4. 22- suf: suv A2.

XI.

Gönlün kırgın olup, yüreğin incinse,
 Aşkın geri döner, içte dert kalır;
 Yavuz yerde düşmanla yüz yüze gelse,
 4 Geri dönmez, namert kaçar, mert kalır.

Duman gitmez yüce dağın başından,
 Hiç kimse tatmaz cimrilerin aşından,
 Bey halka gazap etse dışından,
 8 Dayanamaz, göçer gider, yurt kalır.

Deli kardeş olur it, köpek ile,
 Çoban töre geçse, takunya ile,
 Besleyip semiz etsen, kepek bilen,
 12 Ödül almaz, yıldı çıkar, at kalır.

Aksak “dur” deyince, duramasa,
 Sağır ses nerdendir bilemese,
 Aşık maşukunu alamasa,
 16 Yüreğinde daima yanan od kalır.

Nasihat almaza verme nasihat,
 Her kim ihlas ile dinlese öğüt,
 Alçaktan kötülük görme, yamandan lanet
 20 İyilerden halka iyi ad kalır.

Kardeş kadrini bilmez horluk görmeden,
 Su kıymetini ne bilir çölde yürümeden,

Şubḥ u şām ‘ibādet kılsañ armayın,
 24 Haḫ pıgamber rızā, şeytān māt alur.

Zelīlī diyir, her söz gelür zibāna,
 İ‘tibār yo cesed ire bu cāna,
 Gelen geer bu yalanı cihāna,
 28 Yaḫşı-yaman ne Trkmen ne tāt alur.

24- ha: A4’te yok; māt: mād A2, A3. 26- i‘tibār: itibār A2, A3, A4. 27- geer: geür A2, A3. 28- ...ne Trkmen ne tāt...: ...ne Trkmen ü tāt... A2, A3, A4.

Sabah akşam ibadet etsen yorulmadan,
24 Hak peygamber razı, şeytan mat kalır.

Zelilî der, her söz gelir dile,
İtibar yok ceset içinde bu cana,
Gelen geçer bu yalancı cihana,
28 İyi kötü, ne Türkmen ne de yabancı kalır.

XII.

ve lehu eyzan

Keremli Zü'l-Celâl, kudretli gaffâr,

“Kün” tigende uşbu cihân eyledi;

‘Ālim-ül-ğayb hüd dānā-yi esrār,

4 Lāhẓada ‘ālemni büstān eyledi.

Ḳudretin bilen yoḡ özindin ġayrı,

Hīç kime yetdirmez şunġıñ sırı,

Bir balıḡ boynına mindirip Yeri,

8 Sütünsız, dīvārsız āsmān eyledi.

Bir nefesde munça zātlar yaratıp,

Yılduzları, Ay u Güni töretip,

Şükür Allah yoḡdın bizi bar edip,

12 Köp maḡlūḡāt içre insān eyledi.

Taḡdīre ne tebdīl, ḡısmete-āmil,

Müñkir bolan çeker maḡşer gün zeled,

Nebīler serveri, barçadın afzal,

16 Nūrındın cihānı rüşen eyledi.

Ebū-Bekr evvel özin aldurıp,

Muḡammede düstlġını bildürip,

‘Ömer düre bilen oġlın öldürip,

20 Rāh-ı şer‘, ‘adl dīvān eyledi.

2-tigende: digende A2, A3, A4. 3- ‘ālim-ül-ğayb hüd...: ‘ālim-ül-ğaybdin... A2, A3, A4. 6- kime: kimge A3; yetdirmez: yetürmez A2, yetdürmez A3, A4. 7- boynına: boynuna A4; mindirip: mindürip A2, A3, A4. 8- dīvārsız: pāyānsız A2, A3, fāyānsız A4. 9- zātlar: zātları A4. 10- nefesde: lāhẓada A3. 11- edip: itip A2, etip A3, A4. 17- Ebū-Bekr: Ebā-Bekr A2, A3, A4. 19- öldürip: öltürüp A3. 20- rāh-ı şer‘ ...: rāh-ı şerġ ile ...A2, A4.

XII.

- Keremli Zül-Celâl, kudretli gaffâr,
 “Kün” deyince işbu cihan eyledi;
 Âllâm-ül Guyub hud dâna-yi esrâr,
 4 Anında âlemi bahçe eyledi.
- Kudretini bilen yok kendisinden gayrı,
 Hiç kimse ulaşamaz sungurun sırrı,
 Bir balık boynuna bindirip Yeri,
 8 Sütunsuz, duvarsız asman eyledi.
- Bir nefeste bunca zatlar yaratıp,
 Yıldızları, Ay ve Güneşi türetip,
 Şükür Allah yoktan bizi var edip,
 12 Çok mahlukat içinde insan eyledi.
- Takdire ne tebdil, kismete-âmil,
 Münkir olan çeker mahşer günü eksiklik,
 Nebiler nebisi, her şeyden yüce,
 16 Nurundan cihanı aydınlık eyledi.
- Ebu-Bekr evvel kendini aldırıp,
 Muhammed’e dostluğunu bildirip,
 Ömer kamçı ile oğlunu öldürüp,
 20 Şer yolunda, adil divan eyledi.

Hâkıñ kelâmını Hâzret-i 'Uşmân,
 Saht u cefâ bilen cem' etdi Qur'ân,
 Kırip kâfirleri ol şîr-i Yezdân,
 24 Dîn yolında fedâ-yı cân eyledi.

Bir yol birlen geler, geçer her bende,
 İmân tafan kişi bolurmuş zinde,
 Bir gün Hâzret 'Alî meşid içinde,
 28 Hâlâyıkğa va'z-ı sübhân eyledi.

Yıgılmış anda köp türlü cemâ'at,
 İhlâş birlen tiñlemişler naşihat,
 Ol zamânda gelip turmuş bir cehūd,
 32 'Alîğa şek edip, gümân eyledi.

Ol vaqt şek getirip bolgaç bed-gümân,
 Kayutdı öyine cehūd havl-ı cân,
 Halk bî-haber erdi, 'Alîğa 'ayân,
 36 Bu sırlarını içde nihân eyledi.

Ki ol yerdin cehūd gitgeç ayrılıp,
 A'ceb kudret bilen cinsi evrilip,
 'Aklı yerinde bir aq it bolup,
 40 Tört yana telmirip cevlân eyledi.

Yâ-Rabb kaydıp barsam ol Murtażâğa,

22- saht-ı cefâ bilen...: bî-cefâ birlen ...A2, bî-ğad-ı cefâ birlen... A4; etdi: itdi A2, A3, A4. 24- yolında: yolına A3. 25- birlen: bilen A2, A3, A4; geler, geçer: gelür, geçür A3, gelen, geçer A4. 26- tapan: tafân A2, A3, A4; bolurmuş: bolarmış A2. 28- hâlâyıkğa: hâlâyıka A2, A4; va'z-ı sübhân: vağz-ı sübhân A4. 29- türlü: türlüğ A2, A4, türlüğ A3; cemâ'at: cemâgat A4. 30- birlen: bilen A2, A3, A4; tiñlemişler: diñlemişler A2, A3, A4. 31- ol: şol A3; turmuş: durmuş A2, A4, A3'te yok. 32- şek edip: şek idip A2, şek etip A3. 33- ol: şol A3; getirip: getüğeç A2, getürgeç A3, A4. 34- kayutdı: kayıtdı A2, A3, A4. 35- halk: halık A2. 39- bolup: bolıp A3, A4. 40- telmirip: telmürüp A2, A3, telmürüp A4.

Hakkın kelâmını Hazret-i Osman,
 Zorluk ve eziyet ile cem etti Kur'an,
 Kırıp kâfirleri o Şir-i Yezdân,
 24 Din yolunda canını feda eyledi.

Bir yol ile gelir, geçer her bende,
 İmân bulan kişi olurmuş zinde,
 Bir gün Hazret-i Ali mescit içinde,
 28 Halka Sübhan'ı vaaz eyledi.

Toplanmış orada pek çok cemaat,
 İhlas ile dinlemişler nasihat,
 O zamanda gelip durmuş bir Yahudi,
 32 Ali'ye şüphe edip, kuşku eyledi.

O vakit kuşku edip oldu şüphecî,
 Döndü evine Yahudi can havliyle,
 Halk bîhaber idi, Ali'ye ayan,
 36 Bu sırları içinde gizli eyledi.

Ki o yerden Yahudi gidince ayrılıp,
 Yüce kudret ile cismi değişip,
 Akli yerinde, bir "ak it" olup,
 40 Dört yana koşup dolaşan eyledi.

Yâ Rab dönüp varsam o Murtaza'ya,

Yıkılıp baş kıysam kadem toprağa,
 Şāyed kerem kılğay, men rū-siyāğa,
 44 Diyüp eşk-i çeşmin seylāb eyledi.

Kaydıp gelgeç halklar ol iti görüp,
 Mescide salmayın kıovdılar urıp,
 Eglenmeyin gitdi, menziline barıp,
 48 İşiginde durıp efğān eyledi,

Şıfat-ı it, gelür bar zāt küyüne,
 Hıç kimse görmedi, girdi öyüne,
 Geçip düşek üzre, öñki cāyına,
 52 Ağzın yerge urıp, nālān eyledi.

Haq aña yağıdurdı lā' net daşını,
 Gözindin ağıdurdı kanlı yaşını,
 Dodağını tişlep, bulap başını,
 56 İç egsip, āh çekip, ārmān eyledi.

Köpdür hazīnesi, cehūdiñ mālı,
 Bardı bir nāzenin yağışı 'ayālı,
 Yanında kenīzek, hizmet-kār kıulı,
 60 İtni görüp, aña 'ayān eyledi.

Diydi, kıovıñ, kıaberi yok ārindin,
 Tursun, gitsün kıocāñızıñ yerindin,
 Urdı kenīz ayrılmadı törindin,

42- toprağa: tofrağa A2, A3, A4. 43- şāyed: yā-Rabb A2, A3, A4. 44- diyüp: tiyip A3, diyip A4; seylāb: seylān A4. 45- kıayıp: kıaytup A2, halklar: halklar A2. 46- salmayın: salmayan A2, A4. 47- eglenmeyin: eglenmeyen A2, A4. 49- ...gelür bar zāt...: ...bar zāt gelür...A2, A3, A4. 51- düşek: düşek A3. 52- yerge: yere A2, A4, A3'te yok. 53- lā' net: lāğnet A2, A4; daşını: taşını A2, A3. 56- egsip: egsüp A2, A3, A4. 57-60. satırlar arasındaki dörtlük A2, A3, A4'te yok. 61- kıovın: kıovun A4. 62- gitsün: gitsin A4; kıocāñızıñ: kıocāñız A3, A4.

Eğilip baş koysam kadem toprağa,
 Belki kerem eder, ben yüzü siyaha
 44 Deyip, göz yaşını sel eyledi.

Dönüp gelince, insanlar o iti görüp,
 Mescide sokmayıp kovdular vurup,
 Eğlenmeden gitti, evine varıp,
 48 Kapısında durup feryat eyledi,

İt görünüşlünün, gelir her şey fikrine,
 Hiç kimse görmedi, girdi evine,
 Geçip döşek üstüne, önceki yerine,
 52 Ağzını yere koyup, nalan eyledi.

Hak ona yağdırdı lânet taşını,
 Gözünden akıtıp, kanlı yaşını,
 Dudağını ısırıp, sallayıp başını,
 56 İç çekip, ah çekip, sıkıntı eyledi.

Çoktur hazinesi, Yahudi'nin malı,
 Vardır bir narin güzel hanımı,
 Yanında câriye, hizmetkâr kulu,
 60 İti görüp, ona ayan eyledi.

Dedi, kovun, haberi yok erinden,
 Kalksın, gitsin beyinizin yerinden,
 Vurdu câriye kaldırdılar köşesinden,

64 Gözin yumup, qolın qalkın eyledi.

Âhır köplep ayırdılar düşekdin,
Zorlap, gerñep, çıkardılar işikdin,
Cehūd egsik boldı itdin, eşekdin,

68 Özini rüsvāy-i cihān eyledi.

Obanıñ itlerin ızına salıp,
Eline her kişi daş, ağaç alıp,
Urdılar, qovdılar, şermende qılıp,

72 Bu horlığa dözmey, giryān eyledi.

Tüşüpdür başına bir sevdā-yı ğın,
Gözindin qan damar, köñli tolı hūn,
Bir yer bardı adı ez berr-i Mecnūn,

76 Özini şol sarı revān eyledi.

Giderqa ol yere teydi bir qağdın,
Yalın tek yel öser solundın, sağıdın,
Otdın beter ıssı, kızgın tamuğıdın,

80 Ol yerde eglenip mekān eyledi.

Bir neçe gün anda gezdi hor bolıp,
Et-qandın ayrılıp, çoğ ebkār bolıp,
Bir ayağı aqsaq, gözi kör bolıp,

84 Çöle uçrap, menzilin beyān eyledi.

Ĥatunı ızında cehūdını tapmān,

65- düşekdin: tüşekdin A2, A3. 67- eksik: eksük A2. 70- daş: taş A2, A3, A4. 72- horlığa: horlıqğa A2, A3, A4. 73- tüşüpdür: tüşüpdür A2, A3, düşüpdür A4; ğın: qın A2, A3. 74- damar: tamar A2, A3, A4. 77-80. satırlar arasındaki dörtlük A2 ve A4'te yok. 77- giderqa: giderge A3. 78- tek: dik A3. 79- ıssı: ıssıq A3. 80- ol: şol A3. 83- aqsaq: ahsaq A2, A3. 84- uçrap: uçurap A2; yaban: beyān A2.

64 Gözünü yumup, elini kalkan eyledi.

Sonunda birlikte saldırıp ayırdılar döşekten,
Zorlayıp, tutup, çıkardılar eşikten,
Yahudi beter oldu itten, eşekten,

68 Kendini cihana rüsva eyledi.

Obanın itlerini peşine salıp,
Eline herkes taş, sopa alıp,
Vurdular, kovdular, mahcup edip,

72 Bu horluğa dayanamayıp, figan eyledi.

Düşmüştür başına bir zor sevda,
Gözünden kan damlar, gönlü dolu hüznün,
Bir yer vardı adı ez berri-Mecnun,

76 Kendini o tarafa revan eyledi.

Sonunda o yere ulaştı bir zamandan,
Alev gibi yel eser solundan, sağından,
Ateşten beter sıcak, kızgın cehennemden,

80 O yerde eğlenip mekân eyledi.

Bir nice gün orada gezdi hor olup,
Et-kandan ayrılıp, çok kötürüm olup,
Bir ayağı aksak, gözü kör olup,

84 Çöle uğrayıp, menzilini sahra eyledi.

Hatunu peşinde, Yahudi'yi bulamayıp,

Köp soradı, h̄iç bulmadı nām-niṣān,
 Ümīdini üzip, ṣarf idip aṣ-nān,
 88 Da‘ vet berip, ḥayr ü iḥsān eyledi.

Ayralık odına sinesin dağlap,
 Mātem tutup, qara geyip, yas bağlap,
 Hicrān çekip, ḥasret yudıp, kan ağlap,
 92 Āh u zārı ile fermān eyledi.

Ak yüzde qara zūlf, yüz on yaşında,
 Diyen vaqtı, cuvan küyi başında,
 Halklar alalı diyip gezer daşında,
 96 Hātun bermes men tip figan eyledi.

Ol şüretde gice ‘ Alīni gördi,
 Tüşinde ärindin hoş haber berdi,
 Tisginip uygandı, yerindin turdı,
 100 Hürrem bolıp, şükr-i sübhān eyledi.

Dağı h̄iç yatmadı, tañ bilen yörip,
 Edep, ikrām bilen ‘ Alīğa barıp,
 Taḫsīr, ‘ arzım bar!, diyip, qolın qavşurıp,
 104 Başındın geçdügin beyān eyledi.

Diydi: meniñ ärim bardı, güm boldı,
 Genc ü zer, māl u mülk eyesiz qaldı,
 Ḥasretindin reng-i rüyım zerd oldı,
 108 Neçe gündür meni lertzān eyledi.

87- idip: itip A2, A3, edip A4. 88- da‘ vet: dağvet A4. 89-92. satırlar arasındaki dörtlük A2, A3 ve A4’te yok. 95- halklar: halıklar A2; diyip: tiyip A3. 96- tip: dip A2, A4. 97- ol: şol A2, A4. 99- tisginip: sisgenip A2, A3, A4; uygandı: uyğanıp A2. 101- tañ: dañ A4; bilen: bile A2, A4. 102- bilen: bile A2, A3, A4; barıp: gelip A2, A4. 103- dip: tip A2, A3, A4. 104- geçdügin: geçdügin A2, A3, A4. 108- neçe gündür meni...: āh u zārı meni...A2, A4; lertzān: hırmān A4.

Çok soruşturdu, hiç bulamadı nam-nişan,
 Ümidini kesip, sarf edip aş-ekmek,
 88 Davet verip, hayır- ihsan eyledi.

Ayrılık ateşinde sinesini dağlayıp,
 Matem tutup, kara giyip, yas tutup,
 Hicran çekip, hasret yutup, kan ağlayıp,
 92 Ah u zâr ile ferman eyledi.

Ak yüzde kara zülûf, yüz on yaşında,
 Muktedir vakti, gençlik niyeti başında,
 Halklar alalım deyip gezer etrafında,
 96 Hatun vermem deyip figan eyledi.

O surette gece Ali'yi gördü,
 Düşünde erindin hoş haber verdi,
 Sıçrayıp, uyandı yerindin kalktı,
 100 Mutlu olup, Sübhan'a şükür eyledi.

Dahi hiç yatmadı, tan vakti yürüyüp,
 Edep, hürmet ile Ali'ye varıp,
 Sıkıntım, arzım var deyip, ellerini kavuşturup,
 104 Başındın geçenleri beyan eyledi.

Dedi, benim erim vardı, kayboldu,
 Altın - gümüş, mal – mülk sahipsiz kaldı,
 Hasretinden yüzümün rengi soldu,
 108 Nice gündür beni perişan eyledi.

Nüründin yaratmış haq sizni sevip,
 Men yatır men kademiñe yüz koyıp,
 Meniñ bu müşkilim güşäd it diyip,
 112 Qāyim tutıp dest ü daban eyledi.

‘Alī aydı: haber alsañ ki mendin,
 Diñleseñ diyeyin sorasañ çındın,
 Tafar-sın äriñi ez berri-Mecnündın,
 116 Gît, gez ol yerni diyp fermān eyledi.

Görer-sin ‘alāmet, qalur-sın taña,
 Bu bir sırr u nihān, ayayın saña,
 Äriñ cehūd irmiş, kulak tut maña,
 120 Şek edip, özine ziyān eyledi.

Bir gün halāyıqa berdim naşīhat,
 Qabül edip, manmadı ol bed-baht,
 Hudā kudretindin bolıp bir aq it,
 124 Barıp, ol deşt içre mekān eyledi.

Bu sözdin soñ hatun öyine gelip,
 Suf, iymek göterip, yarağın qılıp,
 Gitdi maħremlerin yanına alıp,
 128 Alarnı özine yārān eyledi

Yetüşdiler çıqıp bir belend tefā,
 Ki kıldılar çār tarafğa temāşā,

109-112. satırlar arındaki dörtlük A2, A3 ve A4’te yok. 113- aydı: aydar A2. 114- diñleseñ diyeyin sorasañ çındın: diñleseñ diyeyin cānım öyindin A2, A3, A4. 115- ez: A2, A3 ve A4’te yok. 116- diyp: A2 ve A3’te yok. 117-120. satırlar arasındaki dörtlük A2, A3 ve A4’te yok. 121- halāyıqa: halāyıqğa

- Nurundan yaratmış hak sizi sevip,
Ben gelirim ayağına kapanıp,
Benim bu müşkülümü açık et deyip,
112 Sıkıca tutup el ve ayak eyledi.
- Ali dedi, haber alırsan benden,
Dinlersen diyeyim, sorarsan gerçekten,
Bulursun sen erini ez berri-Mecnun'dan,
116 Git, gez o yeri deyip ferman eyledi.
- Görürsün alamet, kalırsın sen hayrette,
Bu bir sır ve gizem, söyleyeyim sana,
Erin Yahudi imiş, kulak ver bana,
120 Şüphe edip, kendisine ziyan eyledi.
- Bir gün halka verdim nasihat,
Kabul edip, inanmadı o kötü baht,
Huda kudretinden olup bir ak it,
124 Gidip, o çöl içinde mekân eyledi.
- Bu sözden sonra kadın evine gelip,
Su, yemek alıp, silâhını hazırlayıp,
Gitti mahremlerin yanına alıp,
128 Onları kendine yâren eyledi.

Ulaştılar çıkıp bir yüksek tepeye,
Ki kıldılar dört bir tarafa temaşa,

A2, A3, A4. 122- edip: itip A2, etip A3. 124- ol: şol A2, A4. 125- öyine: öyüne A4. 128- alarnı: şolarnı A3, anlarnı A4.

Irağdın bir tozan-çañ boldı feydā,
132 Ol çañdın bir cānlı nişān eyledi.

Gördiler, durdılar, geldi bir aq it,
Her tüyi bir qarış necis bir aq it,
Aç hem suvsız ağızı-burnı kuraq it,
136 Bular sarı baqıp pervān eyledi.

Berdiler, taş boldı nān, qurıdı āb,
Daqdılar boynına bir muhkem tınāb,
İtdiler, yörmedi, eltdiler sürep,
140 Yer yırtıp a' zāsın şāf qan eyledi.

Cehūd 'āciz düşüp, titrep yatırdı,
'Alī du' ā kıldı, halk qol gösterdi,
Estağfirullah, diyp, asgırıp turdı,
144 Qın işini Tañrı āsān eyledi.

Şol hāl ü endāmını sıfadı 'Alī,
Töküldi tüyleri, açıldı tili,
Öñkisi dey boldı, ayağı, eli,
148 Ādem bolup sözlep, zebān eyledi.

Ol meclisde duran kāfirler çından,
Bu mu' cizni görüp, boldı müselmān,
Muhammedin bilip geltürüp imān,
152 Tevbe kılıp, hamd-ı raḥmān eyledi.

132- ol: şol A2, A3, A4; cānlı: A3'te yok. 135- burnı: burunı A3, A4. 137- taş: daş A2, A4. 138- daqdılar: taqdılar A2, A3, A4; boynına: boyunına A4. 139- itdiler: iddiler A4. 140- a' zāsın: ağızın A3, A4. 141- 'āciz düşüp: eksik bolup A2, A4. 143- diyp: tiyp A2, tip A4. 141-144. Satırlar arasında yer alan dörtlük A3'te yok. 146- töküldi: tökildi A2, A3. 147- ayağı, eli: eli, ayağı A2, A3, eli, ayağı

Uzaktan toz-tozan oldu peyda,
132 O tozdan bir canlı nişan eyledi.

Gördüler, kalktılar, geldi bir ak it,
Her tüyü bir karış necaset bir ak it,
Aç ve susuz ağzı, burnu kuru it,
136 Bunlara doğru bakıp pervâne eyledi.

Verdiler, taş oldu ekmek, kurudu su,
Taktılar boynuna bir muhkem ip,
İttiler, yürümedi, götürdüler sürükleyip,
140 Yeri tırmalayıp azalarını kan eyledi.

Yahudi aciz düşüp, titreyip yatıyordu,
Ali dua etti, halk el kaldırdı,
“Estağfurullah” deyip, aksırıp kalktı,
144 Zor işi Tanrı kolay eyledi.

O hâldeki endâmını sıvazladı Ali,
Döküldü tüyleri, açıldı dili,
Önceki gibi oldu, ayağı, eli,
148 İnsan olup konuşup, lisan eyledi.

O mecliste duran kâfirler gerçekten,
Bu mucizeyi görüp, oldu Müslümân,
Muhammet’ini bilip getirip imân,
152 Tövbe edip, Rahman’a hamt eyledi.

A4. 148- bolup: bolıp A2, A3, A4. 149- ol: şol A2, A3, A4. 150- mu‘cizni: muğcizni A2, A3, muğcizi A4.

Her kişiniñ degse ‘ Alīğa tili,
Bī-şek kâfir bolur, döner şekili,
İr-eyyāmķı köhne öten nâķılı,
156 Zelīlī nażm edip, destān eyledi.

154- bolur: bolar A2; döner: dönür A2, A3, A4. 155- köhne öten: öten köhne A2, A3, A4. 156- edip:
itip A2, etip A3.

Her kimin uzansa Ali'ye dili,
Şüphesiz kâfir olur, döner şekli,
Erken dönemki köhne, geçmiş hikâyeyi,
156 Zelilî nazım edip, destân eyledi.

XIII.

ve lehu eyzan

Ey ferzend-i ādem, ġāfil yatmaġın,

Tur, tiz uyan, ‘ömriñ ötip baradur;

Men baġı alur men munda öytmegin,

4 Ecel yaaızdın tutıp baradur.

Bu dünyāġa gelen geip durıpdur,

Kimi onıp kimi göip durıpdur,

Zemīn ejder aġzın açıp durıpdur,

8 Cihāna geleni yutıp baradur.

Kem ‘āıldur, bu yalanı göz salmaz,

Ġāfillikdür, dünyānın uğurın bilmez,

ar-ı felek bilen oynıñ deñ gelmez,

12 Felek bazı-ġardur, utup baradur.

Nefse uyıp, öziñ salma ġazaba,

Döner bir gün ābād āneñ arāba,

Gün-be-gündin ‘ömür eksilür urāba,

16 Bī-aber-sin, baıñ batıp baradur.

Zelīlī, düz destān, yazaver aı,

İki dünyā adın dile mıradı,

o yigitniñ oġul bolur uvveti,

20 Oġulsızlar yurdı yitip baradur.

XIII.

- Ey ademoğlu, gafil yatma,
 Kalk, tez uyan, ömrün geçmektedir;
 Ben bakî kalırım burada diye düşünme,
 4 Ecel yakanızdan tutmaktadır.

- Bu dünyaya gelen geçiyor,
 Kimi konup, kimi göçüyor,
 Zemin bir ejderha ağzını açıyor,
 8 Cihana geleni yutmaktadır.

- Eksik akıldır, bu yalancıya göz salmaz,
 Gafildir, dünyanın yönünü bilmez,
 Çarkıfelek ile oyunun denk gelmez,
 12 Felek oyunbazdır, yenmektedir.

- Nefse uyup, kendini salma gazaba,
 Döner bir gün mutlu hanen haraba,
 Gün-günden ömür eksilir, toprağa
 16 Bîhabersin, başın belaya batmaktadır.

- Zelilî, düz destan, yazıver hatı,
 İki dünya haktan dile muradı,
 Koç yiğidin oğul olur kuvveti,
 20 Oğulsuzlar yurdu yitmektedir.

XIV.

ve lehu eyzan

Vā ḥasrete, ötdi 'ömrüm ğafletde,

Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

Bilmedim, bī-hüde gezdüm 'işretde,

4 Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

Dünyā hevesinde yeldim, yüvirdim,

Nā-dānlıqđın bu yalançā el gerdim,

Yaḥşā deň diyp, yaman işe yol berdim,

8 Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

'Ömr üçün etmedim ḥayr ü saḥāvet,

Ḳılduđım ma'şiyet, yoğ mende tākāt,

Sözlānim yalandur, biçdüğim ğıybet,

12 Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

Bir yazuğlı, 'āşı, cāfi bende men,

Cürmim biçin, rū-siyā şermende men,

Ḳılmadıım 'ibādet ḥaқа munda men,

16 Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

Öten işe indi etdüğim fişmāndur,

Gözüm yaşdur, sinem dolı ārmāndur,

Sehvüm bī-'adeddür, günāhım kändür,

20 Taňla neçük geđer ḥālim, düstlar, hey!

Bağrım yaman, қāyım daşdın beterdür,

1- vā: vāh A2. 2- geğer: geğer A2. 4- geğer: geğer A2. 5- yüvürdim: yügürdim A2. 7- yaḥşā: yaḥşı A2, deň: dek A2, diyp: tiyp A2. 8- geğer: geğer A2. 10- ma'şiyet: mağsiyet A2, tākāt: tākāt A2. 11- biçdüğim: biçdüğim A2. 12- geğer: geğer A2. 15- ḥaқа: ḥaқа A2. 16- geğer: geğer A2. 17- etdüğim: etdüğim A2. 20- geğer: geğer A2.

XIV.

Yazık! geçti ömrüm gaflette,
 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!
 Bilmedim, beyhude gezdim işrette,
 4 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Dünya hevesinde yürüdüm, koştum,
 Cahillikten bu yalancıya el gerdim,
 İyiye denk deyip, kötü işe yol verdim,
 8 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Ömrüm için etmedim hayır-iyilik,
 Yaptığın günah, yok bende takat,
 Söylediğim yalandır, biçtiğim gıybet,
 12 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Bir günahkâr, asi, zalim bendeyim,
 Günahım çok, kara yüzlü, utangacım,
 Kılmadım ibadet Hakka burada ben,
 16 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Geçen işe şimdi ettiğim pişmandır,
 Gözüm yaştır, sinem dolu murattır,
 Yanlışım sayısızdır, günahım çoktur,
 20 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Bağrım yaman, sert taştan beterdir,

Könlüm kinelidür, bed bir yeserdür,
Tamağım belenddür, sorağım şerdür,
24 Tañla neçük geçer hālīm, düstlar, hey!

Hāqa layıķ ‘amel mende bolmasa,
Şevāblı hayır iş eldin gelmese,
Zelīlī diy, özi dest-gīr bolmasa,
28 Tañla neçük geçer hālīm, düstlar, hey!

Gönlüm nefretlidir, kötü bir hilekârdır,
Burnum yüksektir, sorum şerdir,
24 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

Hakka lâıık amel bende olmasa,
Sevaplı hayır iş elden gelmese,
Zelilî der, özü yardımcı olmasa,
28 Ahrette nasıl geçer hâlim, dostlar, hey!

XV.

ve lehu eyzan

Men bir ‘āşi kulam, güm-rāh bolıp men,

Eyā kâdir, görset maña yolımı;

Yoldın azaşıp men, bî-rāh bolıp men,

4 Eyā kâdir, görset maña yolımı.

‘Āqlımı kaçırdım, ğāfil oturdım,

Uğır-yön tapmadım, yolım yitürdim,

Ger saña sığındım, fenā getürdim,

8 Eyā kâdir, görset maña yolımı.

Tābi‘ boldım, uydım nefis-i şeytāna,

Şeytan düstün kıldı meni bî-gāne,

Günāhkar men, tağatim yoq rahmana,

12 Eyā kâdir, görset maña yolımı.

Men gevherem, ejderhāya uçradım,

Dür gözlān guvvasım, laya uçradım,

Eşkim sele döndi, çaya uçradım,

16 Eyā kâdir, görset maña yolımı.

Aydar Zelīlī, keremli ğaffar,

Barça ‘āşılarga sen-sen meded-kār,

Hevā-yı hevesge boldım giriftar,

20 Eyā kâdir, görset maña yolımı.

XV.

Ben bir asi kulum, yolumu şaşırılmışım,
 Ey kadir, göster bana yolumu;
 Yoldan çıkıp, yolsuz olmuşum,
 4 Ey kadir, göster bana yolumu.

Aklımı kaybettim, gafil oturdum,
 Yol-yön bulmadım, yolumu yitirdim,
 Sadece sana sığındım, koruyucu bildim,
 8 Ey kadir, göster bana yolumu.

Tâbi oldum, uydum şeytanın nefesine,
 Şeytan, dosttan kıldı beni yabancı,
 Günahkarım, itaatim yok rahmana,
 12 Ey kadir, göster bana yolumu.

Ben gevherim, ejderhaya rastladım,
 İnci arayan dalgıcım, çamura rastladım,
 Gözyaşım sele döndü, çaya rastladım,
 16 Ey kadir, göster bana yolumu.

Söyler Zelilî, keremli gaffar,
 Bütün asilere sensin medetkâr,
 Boş hevese oldum giriftar,
 20 Ey kadir, göster bana yolumu.

XVI.

ve lehu eyzan

Düstlar, köñül qoymañ fānī dünyāya,

Ança ābātları vīrān edendür;

Bağın hīç durarmı, gün bile aya,

4 Şu zātları size nişān idendür.

Ötdi bu cihāndın neçe çemender,

Neçe ‘ aşık-ma‘ şuq, neçe qalender,

Qanı şāh Süleymān, şāh-ı İskender,

8 Alarnı yer bilen yek-sān idendür.

Yūnusnı balıqğa, yut diyp yutdurıp,

Doğanlarına Yūsfi çāha atdurıp,

Soñ çıkarıp, Mālikzağara satdırıp,

12 Ya‘ kŭbiñ bağrını fūr-qān idendür.

Nemrud üçün mu‘ cuz nema eylegen,

Haq yolında cānın fedā eylegen,

Yedi yıl Ka‘beni binā eylegen,

16 Halīlul’llah oğlın qurbān idendür.

Qahbe felek eyler ābādı bī-bād,

Qalur yalançıda her kimdin bir ad,

Çafdı dağı barıp, Şīrīn diyp Ferhād,

20 Varqa, Gülşāh üçün figān idendür.

Qamber, ‘ Arzı üçün ‘ aziz cānındın,

Allah!, diyp atı saldı, çıqdı cāyındın,

Gözine sürme kıldı hek-fayındın,

24 ‘ Aşıklığın halka beyān idendür.

XVI.

Dostlar, gönül vermeyin fani dünyaya,
 Bunca abatları viran etmiştir;
 Hiç durur mu, bakın güneş ile aya,
 4 Şu zatları bize nişan etmiştir.

Geçti bu cihandan nice çiçekler,
 Nice âşık-maşuk, nice kalender,
 Hani şah Süleyman, şah İskender,
 8 Onları yer ile yeksan etmiştir.

Yunus'ı balığa "yut" deyip yutturup,
 Kardeşlerine Yusuf'u kuyuya attırıp,
 Sonra çıkartıp, Malikzagar'a sattırıp,
 12 Yakub'un bağrını kanlı etmiştir.

Nemrud için mucize gösteren,
 Hak yolunda canını feda eyleyen,
 Yedi yılda Kabe'yi bina eyleyen,
 16 Halilul'lah oğlun kurban etmiştir.

Kahpe felek eyler abadı berbat,
 Kalır yalancı dünyada herkesten bir ad,
 Deldi dağı gidip, Şirin deyip Ferhad,
 20 Varka, Gülşah için figan edendir.

Kamber, Arzı için aziz canından,
 "Allah!" deyip, at saldı, çıktı evinden,
 Gözüne sürme çekti ayak toprağından,
 24 Aşıklığını halka beyan etmiştir.

Bir perî ızında Hemrâhniñ başı,
 Ȓor boldı, örtendi içi hem taşı,
 Ağzın birikdürip iki ıardaşı,
 28 Gözün oyup, çâh-ı zindân idendür.

Âdem oğlı ğâfil, yüz miñ hıyâlde,
 Diymez, men ölerin, bardur ecel de,
 Leylî firâkıında, Mecnûniñ çölde
 32 Kellesinde kuşlar âşyân idendür.

Ȓanı bu ıal' anıñ, köşkiñ eyesi,
 Gice-gündiz Ğarîb tilde şenâsı,
 Bir şa' at ayrılsa, tutarmış yası,
 36 Göze ıadem tozın dermân idendür.

Köroğlı, Reyhâna munça yalbarıp,
 Rüstem geçdi, gitdi devleri ıırıp,
 Muğammedi Ğatice, Tevrâtda görüp,
 40 Ğaııñ resüldiğin gümân idendür.

Zelîlî aydyar, diymen yalandın,
 Soran bolsa, ğaber berin bolandın,
 Bu dünyâda ağlan kândir, gülendin,
 44 Anıñ üçün güleni giryân idendür.

Bir peri peşinde Hemrah'ın başı,
 Hor oldu, yandı içi hem dışı,
 Ağzını bağlayıp iki kardeşi,
 28 Gözünü oyup, zindana hapsetmiştir.

İnsanoğlu gafil, yüz bin hayâlde,
 Demez, ben ölürüm, vardır ecel de,
 Leyli ayrılığında, Mecnun'un çölde
 32 Başında kuşlar yuva yapmıştır.

Hanı bu kalenin, köşkün sahibi,
 Gece-gündüz Garib, dilde senası,
 Bir saat ayrılrsa, tutarmış yası,
 36 Göze ayak tozunu derman etmiştir.

Köroğlu, Reyhana bunca yalvarıp,
 Rüstem geçti, gitti devleri kırıp,
 Muhammed'i Hatice, Tevrat'ta görüp,
 40 Hakkın resullüğünü tasdik etmiştir.

Zelilî der, söylemeyin yalandan,
 Soran olsa, haber verin olandan,
 Bu dünyada ağlayan çoktur gülenden,
 44 Onun için gülteni ağlayan etmiştir.

XVII.

ve lehu eyzan

Yürek talfas ider, göterler serim,

Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Etrek, Gürgen yurdım, gezen yerlerim,

4 Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Suğunlı, umğalı, çal çoçlı dağlar,

Belenddin festine ağan bulağlar,

Soviğ suvlu, ter çemenli yaylağlar,

8 Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Meyvesi bî-hesâb, baqçalı bağlar,

Avı bî-nihâyet, ulı avlağlar,

Yâda düşer ‘aceb devrânlı çağlar,

12 Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Yalañaç ħorlanmaz Muğan kışına,

Yazına dürli ot, mâlı başına,

Yaylasında her kim çıkar düşına,

16 Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Tanıtmaz, ber-â-ber ġarîbni, bayı,

Hîç kişi kişidin bolmaz tamayı,

Ekseñ kızıl biter, kemdür cefâyı,

20 Köñül ârzü eyler, vağanım, seni.

Boz, ala dırmıqlı zînetli öyler,

1- talfas: talvās A2, A3, A4; göterler: göterilür A3, A4. 2- köñül: köñil A4. 4- köñül: köñil A4. 8- köñül: köñil A4. 6- festine: fesine A4. 9. ve 24. satırlar arasında yer alan dörtlükler A2 ve A4’te yok; yine 9-16, 21-24. satırlar arasındaki üç dörtlük ve A3’te yok. 17- tanıtmaz, berâber...: berseñ tanıtdurmaz...A3.

XVII.

Kalp heves eder, alır başımdan aklımı,
 Gönül arzu eder, vatanım, seni.
 Etrek, Gürgen yurdum, gezdiğim yerler,
 4 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Geyikli, ceylanlı, ak koçlu dağlar,
 Yüksekten aşağı akan pınarlar,
 Soğuk sulu, taze çimenli yaylalar,
 8 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Meyvesi sayısız, bahçeli bağlar,
 Avı sınırsız, ulu avlaklar,
 Akla gelir hoş devranlı çağlar,
 12 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Çıplak bile dayanır Mugan kışına,
 Yazına türlü ot, malı başına,
 Yaylasında herkes çıkar karşısına,
 16 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Ayırmaz, bir tutar fakiri, zengini,
 Hiç kimse kimseden, değildir farklı,
 Eksen altın biter, azdır cefası,
 20 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Boz, ala eyvanlı ziynetli evler,

24 Kūl, kırnağ bayrağlı ‘ābraylı toylar,
 Gözim yaşı durmaz, gelende küyler,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

28 Şanemleri қаşab-pūşiş giyerler,
 Hōreklerine şehd ü şeker iyerler,
 ‘Āşık-ma‘ şūğ olup, yanıp-köyerler,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

32 Koç yigitler ğuzāt üçün çıkarlar,
 Serdārları bayav-mala çekerler,
 Bāırları қaytmaz, қal‘ a yıқarlar,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

36 Hāyf, ābād iller ber ü bī-bād boldı,
 Dūstlar ğamğın boldı, düşmān şād boldı,
 Ayrı düşdi āşinā yārlar yad boldı,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

40 Kāfire ne öyke, müselmān zārı,
 Ata oğuldın, ana kızdın saldı ayrı,
 Her kimiñ özine yağşı öz yeri,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

44 Etdiler Yūsufnı Mısırga sultān,
 Diydi, bolsam yegdür bir қul-ı Kenğān,
 Yurdundın turmasun hīç bir müselmān,
 Köñül ārzū eyler, vaṭanım, seni.

25- қаşab-pūşiş: қаşаб-пūşіş A4. 26- hōreklerine: hōreklerme A3; şehd ü şeker: şehd-i şeker A2. 27-
 olup: olup A2. 28- köñül: köñil A4. 29- goç: goç A2, A3, A4; ğuzāt: ğuzād A4; çekerler: çakarlar A3,
 çakar A4. 31-қaytmaz: қaytmazlar A2. 32- köñül: köñil A4. 33-48. satırlar arasında yer alan beş
 dōrtlük A2, A3 ve A4’te yok.

Kullu, cariyeli ödüllü, şanlı toylar,
 Göz yaşım dinmez, akla gelince fikirler,
 24 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Güzelleri altın-ipek elbise giyerler,
 Yemek yerine bal-şeker yerler,
 Âşık maşuk olup, kalpten yanarlar,
 28 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Koç yiğitler gaza için çıkarlar,
 Serdarları garp tırmık çekerler,
 Bahadırları dönmez, kale yıkarlar,
 32 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Yazık, bayındır iller berbat oldu,
 Dostlar gamlı oldu, düşman şad oldu,
 Ayrıldı, aşına-yarlar yad oldu,
 36 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Kafire ne tasa, Müslüman'ın zarı,
 Atayı oğuldan, anneyi kızıdan kıldı ayrı,
 Herkesin kendine güzel öz yeri,
 40 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Etiler Yusuf'u Mısır'a sultan,
 Dedi, olsam yeğdir bir kulu Kengan,
 Yurdundan ayrılmasın hiçbir Müslüman,
 44 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Könlümiñ ārāmı, çeşmim rüşeni,
Men neyleyin, düstlar, ansız bu cānı,
Görer mükām Seydī deyin cānānı,
48 Köñül ārzü eyler, vaṭanım, seni.

Zelīlī, bu çölde ‘ayş yoq, heves yoq,
Her kim başına ğay, belend yoq, pes yoq,
Ṭoy-temāşā, ma‘reke yoq, meclis yoq,
52 Köñül ārzü eyler, vaṭanım, seni.

Gönlümün huzuru, gözümün nuru,
Ben neyleyim, dostlar, onsuz bu canı,
Görür müyüm Seydî gibi cananı,
48 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

Zelilî, bu yurttta rahat yok, heves yok,
Herkes başına buyruk, büyük yok, küçük yok,
Toy-temaşa, kalabalık yok, meclis yok,
52 Gönül arzu eder, vatanım, seni.

XVIII.

ve lehu eyzan

Yaşın köñül bilen bu ıraş yerdin,
Gönderdim men saña nişan, Seyidî,
Gündoğardın, Hıllıqlıç serdârdın,

4 Yazıp bir zârıncı destân, Seyidî.

Aldandık, tirişdik, öziñiñ hıyâlî,
Denî düstdur, yaman kâfirdin feli,
Yurdındın turuzıp, ağladıp ili,

8 Kıldı harâb, etdi vîrân, Seyidî.

Kaldık bu miñnetdin munda şaşınup,
Rızqımıznı sağdın, soldın tafınup,
Daş kaçarmız, görenmizdin gıfınup,

12 Meskenimiz çöl-beyâbân, Seyidî,

Hâli-şundi vaşan düşmez ağzımdın,
Nân-yemek âsân ötmez boğazımdın,
Gice-gündüz seni diyip gözimdin,

16 Aşar yaşım bād u bārân, Seyidî,

Hıtaş yollamaş, unutmazlık yādlaşıp,
Ayrılık bir dağ- düğündür gıatlaşıp,
Gürgeñiñ düzinde toy-şoy artlaşıp,

20 Yene sürsek bile devrân, Seyidî,

Bu otlara bu cân dözmez, men dözsem,
Yurt şirîñ zād, köñül üzülmez, el üzsem,
Tapmarın Hıveni, Būharnı gezsem,

24 Seniñ dey özime yārân, Seyidî,

XVIII.

- Yakın gönül ile bu uzak yerden,
Gönderdim ben sana nişan, Seyidî!
Gündoğdu'dan, Hallıklılıç serdardan,
4 Yazıp bir yakarıcı destan, Seyidî!
- Aldandık, toplandık, kendinin hayali,
Alçak dosttur, kötü kafirden niyeti,
Yurdundan ayırıp, ağlatıp ili,
8 Kıldı harap, etti viran, Seyidî.
- Kaldık bu mihnetten burada sakınıp,
Rızığımızı sağdan, soldan arayıp,
Uzağa kaçarız, görenlerden gizlenip,
12 Meskenimiz çöl, sahra, Seyidî!
- Her daim vatan düşmez ağzımdan,
Ekmek-yemek kolay geçmez boğazımdan,
Gece gündüz seni anıp gözümden
16 Akar yaşım yağmur, sel, Seyidî!
- Mektup yollayıp, unutmayıp yâdlaşıp,
Ayrılık bir gam, kederdir katlanıp,
Gürgen'in düzünde bölük bölük çoğalıp,
20 Yine sürsek birlikte devran, Seyidî!
- Bu odlara bu can dayanmaz, ben dayansam,
Yurt şirin şey, gönül vazgeçmez, el çeksem,
Bulamam Hive'yi, Buhar'ı gezsem,
24 Senin gibi özüme yâren, Seyidî!

Ata-baba geçen cāyları görsem,
Grgendin nān iysem, Etrekde yrsem,
Degmeseler, a üstündin bir barsam,
28 Hī bolmasa etsem seyran, Seyidī,

Men neyleyin, aldı ara daş bolıp,
anatım yok, uçup gitsem, çuş bolıp,
Sağlığımızda bir-birevge dş bolıp,
32 Ayrılışsak, almaz ārmān, Seyidī,

Gezer bu Zelīlī rtenip, bişip,
Bardı neçe ayrılanlar avışıp,
ten bahar Kesearaçda sataşıp,
36 anı etdğīñ ‘ahd-i peymān, Seyidī.

Ata, babamın geçtiği yerleri görsem,
Gürgen'den ekmek yesem, Etrek'te yrsem,
Değmeseler, at üstünden bir varsam,
28 Hiç olmazsa etsem seyran, Seyidi!

Ben neyleyim, kaldı ara dış olup,
Kanadım yok, uçup gitsem, kuş olup,
Sağlığımızda birbirimize yoldaş olup
32 Ayrılsak, kalmaz murat, Seyidi!

Gezer bu Zelil yakarıp, yanıp,
Vardı nice ayrılanlar kavuşup,
Geçen bahar Kesearka'ta karşılaşıp,
36 Hani verdiğin söz vaat, Seyidi?

XIX.

ve lehu eyzan

Her kiři ‘ ařıķdur, ol mağřūķına ķurbān bolur,
Gice-gündiz āh urup, firķatda bağrı ķan bolur,
Eñrenip řām u seşerler, nāle ü giryān bolur,
Gözlerindin aķa durđan yaşları bārān bolur,
Çar řarafđa telmirip, ‘ ıřķ yolında ĥayrān bolur.

Ķayıs tek çölde, seri ol ķuřlara āřyān bolur,

7 Dāyimā gül ĥasretinde bilbil-i efgān bolur.

Çıķıban kūh-ı belende, dūnyāge salsañ naźar,
Dūnyā bir dārū’l-fenā, kervān-sarāy, köhne güzer,
Kim göçip, kimse ķonıp, her kişi bir küyada gezer,
Neçeler rās yola girer, neçeler yoldın azar,
Sen öziñ şaf it iřiñ, bendeligiñdin ķıl hezār,
Ķāfil olma, ecel aķir salar üstüñdin güzer,

14 İşanmağın sağluğa, bu cān tene mihmān olur.

Dūnyāniñ mekrine uyup, aldanur-sın dūst tutup,
Fāñdür bu bilmeyür-sin, bāķī yurt diyp, rāst tutup,
Ķitmegin ters rāh ilen, ol niyetiñni pis tutup,
Çıķma ķıraķ bir ĥādem sen, doğrı yola baş tutup,
Ķılmađın zerre tekebbür, gez öziñi pes tutup,
Bir gün öldüñ, ķavm-i ĥıřıñ ağlaşarlar yas tutup,

21 Gūyā bu fāñ cihāna gelgeniñ yalđan olur.

Bī-beķā çarĥ-ı felekniñ, bil, yamanlıķdur işi,
Gelgeni iyer-doymaz ĥiç, bir kırmızı ķandur dişi,
Sılamaz, görmez köñül, yoķ kimse birle ĥiç ĥoři,
Yer yüzün gezseñ tapılmaz, bir aniñ uğurdaşi,
Pişesi cebr ü zulüm, bolmaz edā yaz u kışi,
Urĥa-urdu, tutha-tutdur, alha-aldur verdişi,

XIX.

Herkes âşıktır, o maşukuna kurbandır,
 Gece-gündüz ah çekip, ayrılıktan bağı kandır,
 İnleyip sabah akşam, sızlanıp ağlayandır,
 Gözlerinden akan yaşları barandır,
 Dört tarafa savrulup, aşk yolunda şaşkındır.
 Kayıs dek çölde, seri o kuşlara yuvadır,

7 Daima gül hasretinde inleyen bülbüldür.

Çıkarak dağa-tepeye, dünyaya salsan nazar,
 Dünya bir yokluk evi, kervansaray, köhne geçit,
 Kimi göçüp, kimi konup, herkes bir niyette gezer,
 Niceler doğru yola girer, niceler yoldan azar,
 Sen kendini temiz tut, işini, bendeliğinden kıl bin kez,
 Gafil olma, ecel ahir salar üstünden geçit,

14 Güvenme sağlığa, bu can tene misafirdir.

Dünyanın kurnazlığına uyup, aldanırsın dost tutup,
 Fanidir bu bilmezsin, baki yurt deyip, gerçek tutup,
 Gitme ters yol ile, o niyetini kötü tutup,
 Çıkma kenara bir adım sen, doğru yola baş tutup,
 Kılma zerre kibir, gez özünü alçak tutup,
 Bir gün ölürsün, akraba-hısımların ağlaşırılar yas tutup,

21 Güya bu fani cihana geldiğin yalandır.

Bekasız çarkıfeleğin, bil, yamanlıktır işi,
 Geleni yer, doymaz hiç, bir kırmızı kandır dişi,
 Saygı göstermez, umursamaz gönlü, yok kimse ile hiç hoşnutluğu,
 Yeryüzünü gezen bulunmaz, bir onun benzeri,
 Hüneri cefa-zulüm, olmaz yardımcı yaz-kış,
 Vur da vur, tut da tut, al da aldır alışkanlığı,

28 Evvel ābād dünyānıñ aħır soñı vīrān olur.

Dıyr Zelīlī, bāş gūnlik dünyā ũçūn çekme cefā,
Geçer, eglenmez gelenler, hīç kime bermez vefā,
El göter rüsvāçılıkdın, uymağıl nefs-i hevā,
Yatmağın ğaflet öyünde, bolmağın ğarķ-ı günā,
Gör işiñni, tur, uyan, ol gitdi kervānlar cūdā,
Oğıl-ķızdın, māl u mülkdin, hānımāndın ne fayda,

35 İste haķdın, rūz-ı maħşer yoldaşıñ ĩmān olur.

28 Evveli bayındır dünyanın sonu virandır.

Der Zelilî, beş günlük dünya için çekme cefa,
Geçer, eğlenmez gelenler, hiç kimseye vermez vefa,
El çek maskaralıktan, uyma nefsin hevesine,
Yatma gaflet evinde, gark olma günaha,
Gör işini, kalk, uyan, o gitti kervanlar cüda,
Oğul-kızıdan, mal-mülkten, ev barktan ne fayda,

35 İşte haktan, mahşer günü yoldaşın imandır.

XX.

ve lehu eyzan

Beñ çeken ser-mest kumâr-bâz,

Qalur borca, ful diyp aqlar;

Gündiz rûze, gice namâz,

4 Çın dervişler, yol diyp aqlar.

Azmaz zâtı doğru är çin,

Yaman yolın alur ferî, cin,

‘Āşıklar mağşuqı üçün

8 Şeydâ bilbil, gül diyp aqlar.

Suğun, hırs ceññeli sever,

Keyik, kulan çöli sever,

Meges, peşe balı sever,

12 Quvvaşlar dür, la‘l diyp aqlar.

Sayraşar mürğ, faşl u yazlar,

Gelür hoş dürli âvâzlar,

Heññam bilen uçar qazlar,

16 Şona, ördek köl diyp aqlar.

Kerler, vay kulağım ker, diyr,

Körler, iki gözim ber, diyr,

Şâh nöker, baylar zer, diyr,

20 Faqîr, miskin mâl diyp aqlar.

Merd bolsañ, yaqına, yada,

Ber-â-ber bol, yet imdâda,

Yolağçılar teriñ suvda,

24 Kâ! nâv, taymıl, sal diyp aqlar.

XX.

- Esrar çeken sarhoş kumarbaz
 Dalar borca, “pul” deyip ağlar;
 Gündüz oruç, gece namaz,
 4 Gerçek dervişler “yol” deyip ağlar.

- Yoldan çıkmaz zatı doğru er çin,
 Kötünün yolunu alır peri, cin,
 Âşıklar maşuku için,
 8 Şeyda bülbül “gül” deyip ağlar.

- Ceylan, ayı ormanı sever,
 Geyik, kulan çölü sever,
 Sinek, sivri balı sever,
 12 Dalgıçlar “inci”, “lâl” deyip ağlar.

- Ötüşür kuşlar, yaz-baharlar,
 Gelir hoş türlü avazlar,
 Güruh ile uçar kazlar,
 16 Suna, ördek “göl” deyip ağlar.

- Sağırlar, vay kulağım sağır, der,
 Körler, iki gözümü ver, der,
 Şahlar, köle; zenginler, altın der,
 20 Fakir, miskin “mal” deyip ağlar.

- Mert isen, yakına, uzağa,
 Yanında ol, yetiş imdada,
 Yolcular derin suda
 24 Kâh “gemi, kayık, sal” deyip ağlar.

Aydar Zelîlî bî-çâre,
Günde yüz küy gelür sere,
Her kim düşse ğarîp yere,
28 Zârlar, vaţan, il diyp aĝlar.

Söyler Zelilî bîçare,
Günde yüz fikir gelir sere,
Her kim düşse garip yere,
28 Bitkinler, “vatan, il” deyip ağlar.

XXI.

ve lehu eyzan

Ġāfil yatma ādem tur işiñ görgin,

Geçdi kervān, durmaz ğuğırmağ bilen;

Ecel gelip tutar yağañdın bir gün,

4 Tutansoñ, ayrulmaz ğığırmağ bilen.

Azıķıñ tayyar it, yahşı çağ, bu çağ,

Ara korķulıdur, gerekdür yarağ,

Tetārik kem, vaķt teñ, menziliñ ırağ,

8 Yetdürmez öziñe żarb bermek bilen.

Rās yol barķa, egri yola gider-sin,

Neçün böyle öziñ ‘āşi ider-sin,

Ağa-döne gedem-gedem adar-sın,

12 Koymazlar ferāgat bu yörmek bilen.

Felek tora salur aķir aldayıp,

Sen andın bī-ķaber gezer-sin ğayıp,

Yüvir-sin, dünyānı tutayın diyip;

16 Tutdurmaz bu dünyā yüvirmek bilen.

Ayama dilāndın ķolda bar zādiñ,

Cān öyindin ber, diñlegil övidiñ,

Ġarīb bolsa, adı bolmaz yigidiñ,

20 Tutanda dağları opurmağ bilen.

2- ğuğırmağ: ğırğırmağ A6. 3- tutar yağañdın: yağañdın tutar A6. 4- ayrulmaz: ayrılmaz A2, A4, A6; ğığırmağ: çığırmağ A6. 5- tayyar it: tayyar kıl A6. 6- korķulıdur: korķulıdur A2, A4, korķulığdur A6. 7- tetārik kem, vaķt teñ, menziliñ ırağ: tetārik vaķtıda menziller ırağ A6. 9-16. satırlar arasındaki iki dörtlük A6’da yok. 9-rās: rāst A2, A4; barķa: bariķa A2. 11- ağa-döne: ağa-yöne A4. 13- aldayıp: aldayup A2, A4. 14- sin: sen A2. 15- tutayın: tutayun A2. 16- bu satır A1’de yok, A2 ve A4’ten tamamlandı. 17- Ayama dilāndın...: ildin ayama.. A6; dilāndın: tilāndın A2, A4; zādiñ: zātıñ A2. 18- diñlegil: diñlāne A2, A4, tiñlāne A6; övidiñ: öğütiñ A4, öğüdiñ A6.

XXI.

- Gafil yatma, ey insan kalk işini gör,
Geçti kervan, durmaz çağırarak ile;
Ecel gelip, tutar yakandan bir gün,
4 Tutunca, ayrılmaz bağırarak ile.
- Azığın hazır et, uygun çağ, bu çağ,
Ara tehlikelidir, gerektir silah,
Tedarik eksik, devir kötü, menzilin uzak,
8 Ulaştırmaz kendine zor kullanmak ile.
- Doğru yol varken, eğri yola gidersin,
Niçin böyle kendini asi edersin,
Sallanarak, kibirle yürürsün,
12 Koymazlar rahat bu yürümek ile.
- Felek ağına düşürür sonra aldatıp,
Sen ondan bîhaber gezersin gaip,
Yürürsün, “dünyayı tutayım” deyip;
16 Tutturmaz bu dünya koşmak ile.
- Esirgeme isteyen den elde olan şeyi,
Can evinden ver, dinleyene öğüdünü,
Garip ise, adı olmaz yığidin,
20 Tutunca dağları koparmak ile.

Savaş günü merd yarasın bağlamaz,
 Nā-merd kaçır, dönip soñın sağlamaz,
 ‘Aklı bolan ölisine ağlamaz,
 24 Ölen dirilürmi bağırmağ bilen.

Vağtına yetmeyin, bağlar bar almaz,
 Ĥazān yeli çalmay, gül rengi solmaz,
 Ādem haşiyetin ādem hīç bilmez,
 28 Kōp bile gezişmey, bir görmek bilen.

Ele düşse zībā, ferī-zād kıızı,
 Arvañıñ almasa, yoğmaz āvāzı,
 Kōñül istemez birdin, bir yaman sözi
 32 İşitseñ, iç kışar sığırmağ bilen.

Ğardaşñ ģardaşa sözi ötmese,
 Ğadri bolmasa, köñli yetmese,
 Yüregi şāf bolıp, içi yitmese,
 36 Ne ma‘ nī yüzine yılğırmağ bilen.

Oğrı gelmez, oba ucında it görse,
 Ğoyın yatmaz, ağılında ģurt görse,
 Ār öyne ār gelür, mülāğat görse,
 40 Yüz tapmasa, gelmez çağırmağ bilen.

Zelīlīniñ vağan çıkmān küyündin,

22- kaçır: kaçıp A6. 23- ölisine: ölüsine A2, A4, A6. 24- dirilürmi: tirilürmi A4, A6. 25- bar almaz: bar alamaz A2, bar olmaz A6. 26- ģazān yeli çalmay.. ģazān çekmān.. A6. 28- gezişmey: gezişmān A6. 29- ele: ģola A2, A4; düşse: tüşse A6. 30- arvañıñ: arvañıñ A2, A4. 31- köñül: köñil A4; birdin: birindin A6. 32- işitseñ: eşitseñ A6; iç: hiç A6; ģabz: ģapşar A2, A4. 34- ģadri bolmasa, köñli yetmese: ģadir bolmasa, köñil yetmese A6. 35- bolıp: bolup A2, A6; içi: işi A6. 36- ma‘ ni: mağni A2, A4. 37- gelmez: girmez A2, A4, A6; ucında: ucunda A6; it görse: it yürse A6. 38- ģoyın: ģoyun A6. 40- tapmasa: tafmasa A2. 41- çığman: çığmaz A2, A6; küyündin: küyündin A6.

- Savaş günü mert yarasını bağlamaz,
 Namert kaçar, dönüp arkasını korumaz,
 Akli olan ölüsüne ağlamaz,
 24 Ölen dirilir mi ağlamak ile?
- Vaktine ulaşmadan, bağlar yok olmaz,
 Hazan yeli çalmadan, gülün rengi solmaz,
 İnsanın haysiyetini insan hiç bilmez
 28 Birçok defa gezmeden, bir kez görmek ile.
- Ele düşse güzel peri kızı,
 Muradını almasa, susmaz sedası,
 Gönül istemez kimseden, bir yaman sözü
 32 İşitsen, sıkar canı ıslık çalmak ile.
- Kardeşin kardeşe sözü geçmese,
 Kıymeti olmasa, gönülden istemese,
 Yüreği saf olup, içten gelmese,
 36 Ne mana, yüzüne gülümsemek ile.
- Hırsız girmez, oba ucunda it görse,
 Koyun yatmaz, ağılında kurt görse,
 Er evine er gelir, güler yüz görse,
 40 Yüz bulamasa, gelmez çağırarak bilen.
- Zelilî'nin vatan çıkmaz fikrinden,

Ağlap gezer, kim ayrılrsa cānındın,
Sūñi ĥarāmīleri dönmez rāyındın,
44 Yaşı ĥaydıp, sağal ağarmağ bilen.

42- cāyındın: yerindin A2, A4. 43- ĥarāmīleri: ĥarāmīler A2, A6; dönmez: ĥaytmaz A2, A4, A6. 44- ĥaydıp: ĥaydup A2.

Ağlayıp gezer, kim ayrılrsa yârinden,
Sünnî haramiler dönmez yolundan,
44 Yaşı ilerleyip, sakalı ağarmak ile.

XXII.

ve lehu eyzan

Merd hizmet eder düşmāna,

Muħanneşler düstdın kaçar,

Gelse görünmez mihmāna,

4 Gizlenür, bir çaddın kaçar.

Barsañ ħîre-ħîre bakar,

Gürüldüsi göge çıkar,

Çölde yerde çañ görse korçar,

8 Barla bilmez fesdin kaçar.

Eylese bir yana sefer,

Obadın çıkğaç aç çafar,

Öz-özindin haber tafar,

12 Kara görmān, sesdin kaçar.

Çoçaqlarğa budur fişe,

Günde ' ışık ider dövîşe,

Muħanneş barmaz savaşa,

16 Sufırılıp alısdın kaçar.

Merde dest-gîr bolur Alla,

Bes bir özi, kırqa, ellā,

Yabı gire bilmez gallā,

20 Çul döner, meclisdin kaçar.

Ey birāder, bāri durgın,

Gil, bu söze kulağ bergin,

1- eder: ider A3, A4. 3- görünmez: görünmez A3, A4. 6- gürüldüsi: gürildisi A3, A4. 7- çölde yerde: çöl yerde A3, A4. 8- barla bilmez: bara bilmez A3, A4. 13- fişe: pişe A3. 17- merde: merdğa A3. 20- döner: dönür A3. 17-24. satırlar arasındaki iki dördlük A4'te yok.

XXII.

- Mert hizmet eder düşmana,
 Namertler dosttan kaçar;
 Gelse beklenmedik misafire
 4 Gizlenir, bir delikten kaçar.
- Gitsen, şaşkın şaşkın bakar,
 Gürültüsü göğe çıkar,
 Çölde toz görse korkar,
 8 Gidemez, alçaktan kaçar.
- Eylese bir yana sefer,
 Obadan çıkana dek at çapar,
 Kendi-kendinden ses duyar,
 12 Karartı görmeden, sestem kaçır
- Cesurlara budur yakışan,
 Her gün aşk eder dövüşe,
 Korkak gitmez savaşa,
 16 Sıvışıp uzaktan kaçır.
- Merde yardımcı olur Alla,
 Yeter bir kendi, kırka, elliye,
 At giremez tahıla,
 20 Kul döner, meclisten kaçır.
- Ey birader, beri dur,
 Gel, bu söze kulak ver,

İl ħorlıġın eker bir gn,
24 Her kişi ulusdın kaçar.

Zell, sıġm Cebbra,
Uyma, her yeten murdra,
Siy-gş ˆazm ider şre,
28 Özge cnvr şayddın kaçar.

27- siy-gş: siyh-gş A3.

İl horluğunu çeker bir gün,
24 Herkes ulustan kaçır.

Zelilî, sığın Cebbâr'a,
Uyma her yeten murdara,
Karakulak azmeder aslana,
28 Öteki hayvanlar avcından kaçır.

XXIII.

ve lehu eyzan

Ꞑoç yigidiñ kıvancı at,

Yarağ, esbāb setidür ,

Ser tuvılğa, egne savıt,

4 Geymek düşmān heybetidür,

Bolmaz ğurı diyse men-men,

Ğayret-cür'eti gerek her çen,

Kişini ma' rekā elten,

8 Til kıılıç saħāvetidür.

Yaradındur rızık bergüci,

Bendeniñ ne yeter güci,

Ādemi ādem edici,

12 Belend tāley bahtıdur.

Arık ölse, çıkmaz yağı,

Ğarīb yitse, yok sorağı,

Yaħşı kıardaş, arқа dağı,

16 Oğul yürek kıuvvetidür.

Saħīlık til uzınlığı,

Ğanīlık yüz kıızıllığı,

Devletdür ağız birliği,

20 Yaħşı yār cān rāħatıdur.

Ğuy-kılık berilmez şatun,

2- setidür: zīnetidür A10. 3- egne: igne A10. 5- bolmaz ğurı diyse men-men: diyse kıurı yere men-men A10. 7- kişini: yigit A10. 8- til: dil A10. 10- yeter: yetür A10. 12- tāley: řāley A10. (A10'da 16. satırdan sonra bir dörtlük daha yer alıyor ve bu dörtlük A1'deki 41-44. satırlar arasındaki dörtlüğe karşılık gelmektedir). 21- kıılık: ğılık A10.

XXIII.

- Koç yiğidin gururu at,
Silah, esbap süsüdür;
Başa mihver, sırta zırh
4 Giymek, düşmana gözdağıdır,
- Uygun olmaz boşa dese hep ben-ben,
Gayret, cesaret gerek her zaman,
Kişiyi savaş meydanına götüren,
8 Dil, kılıç ustalığıdır.
- Yaradan'dır rızık verici,
Bendenin ne yeter gücü,
İnsanı insan edici,
12 Yüce talihi-bahtıdır.
- Zayıf ölse, çıkmaz yağı,
Garip ölse, yok soranı,
İyi kardeş, dayanağı,
16 Oğul yürek kuvvetidir.
- Cömertlik gönül zenginliği,
Zenginlik yüz kızılığı,
Devlettir ağız birliği,
20 İyi yâr can huzurudur.
- Huy-karakter verilmez satın,

Kümiş mis olmaz, mis altun,
Yağşı äriñ, yaman hatun,
24 Başınıñ muşallatıdur .

Bed-aşıla çekseñ cefā,
Bolur çeken cefāñ riyā,
Sen düst sözün diyseñ eble,
28 Ol aydar öz muşallatıdur.

Eger tapsa gevher daşı,
Tovlar qadrın bilmez nāşī,
Kāfir ehlinin tört kişi,
32 Diyrler, taḥḳīḳ cennetidür.

Ökdedür güçlini yıқан,
İqbāldur yüvrikdin çıқан,
Ölisini oda yaқан,
36 Ol seg-feres milletidür.

Boşasa deccālın örki,
Bu cihāna düşer görqı,
Nebātāt zemīniñ görki,
40 Yılduz āsmān zīnetidür.

Giceni itmiş gündize bend,
Ay, gün bir-birine peyvend,
Ābdın āteş, qamışdın qand,
44 Çıqmaq ḥaḳḳıñ qüdreidür.

25- çekseñ: çekme A10. 26- bolur çeken cefāñ riyā: çeken cefāñ bolur riyā A10. 28- aydar: diyr A10.
34- ıqbāldur: tāleydür A10. 29- eger tapsa gevher daşı: ele düşse gevher daşı A10. 30- tovlar qadrın
bilmez nāşī: qadrini bilmez tıllar nāşī A10.

- Gümüş bakır olmaz, bakır altın,
Yahşi erin yaman hatun
24 Başının musallatıdır.
- Soysuza çeksen cefa,
Olur çektiğin cefan riya,
Sen dost sözüne desen evla,
28 O söyler, kendi musallatıdır.
- Eğer bulsa gevher taşı,
Çevirir kadrini bilmez çünkü,
Kâfir ehlinde dört kişi,
32 Derler, doğru cennetidir.
- Ustadır güçlüyü yıkan,
Kısmettir hızlılardan çıkan,
Ölüsünü ateşte yakan,
36 O köpeğe tapan milletidir.
- Çözülse Deccal'ın ipi,
Bu cihâna düşer korku,
Nebatat zeminin güzelliği,
40 Yıldız asman süsüdür.
- Gecemi etmiş gündüze bent,
Ay, gün birbirine bağımlı,
Sudan ateş, kamıştan şeker
44 Çıkması Hakkın kudretidir.

Köpdür bu munça ferişte,
Her kıaysı gezer bir işde,
Muhammede evvel başda,
48 İnen “İkrā” āyetidür.

Şālih pıgamber şütürü,
Havz-ı kevşer, yüvini, yeri,
Har-ı ‘İsā, Mūsā şıgrı,
52 Aşhāb-ı kehfler āyetidür.

Żulm artdı, çıkdı yamanı,
Öte yirgendiler cānı,
Ol yedi āriñ kaçganı,
56 Biliñ Daqyūnus vaqtıdır.

Emr etdi Halīle sübhān,
“Kıl” diyp, İsmāğılını kıurbān,
Ol almaz bıçaqdın saqlān,
60 Cebrā’iliñ kıanatıdır.

Yoqdın bar eylegen izi,
Alardın çün boldı rāzī ,
Şuğayb pıgamberiñ kıızı,
64 Kelīmu’llāh ‘ avratıdır.

Kim getürse şek-gümānı,
Küfürdür, bolmaz İmānı,
Mañlayı aq, maşşer günü,
68 Muhammediñ ümmetidür.

- Çoktur bu bunca melek,
Her biri gezer bir işte,
Muhammed'e ilk başta,
48 İnen "İkrâ" ayetidir.
- Salih peygamber devesi,
Havz-ı Kevser, yüvini, yeri,
İsa'nın eşiği, Musa sığırı,
52 Ashabı Kehfler ayetidir.
- Zulüm arttı, çıktı kötüsü,
Çok iğrendirdiler canı,
O yedi erin kaçtığı,
56 Bilin Dakyunus vaktidir.
- Emretti Halil'e Sübhan,
"Kıl" deyip, İsmagil'ni kurban,
O almaz bıçaktan saklayan,
60 Cebrail'in kanadıdır.
- Yoktan var eden Allah,
Onlardan oldu razı,
Şugayb peygamberin kızı,
64 Kelimu'llah hatunudur.
- Kim getirse kuşku-şüpheyi,
Küfürdür, olmaz imanı,
Alını ak, mahşer günü,
68 Muhammed'in ümmetidir.

İşin saf it, oı bş vaqt ,
 Ki z̄inhār ılmağın minnet,
 Farz boynun̄ bergisi, s̄nnet
 72 H̄ab̄ibu'llāh sovgatıdır.

Yodur vefāsı d̄nyān̄,
 Soñına alur barçanıñ,
 Diyr Zel̄il̄i, Muştafān̄,
 76 N̄rındın ālem yatıdır.

69- vaqt: vaqıt A19; 70- ılmağın: etmegın A10. 71- boynun̄: boynıñ A10; bergisi: bergesi A10. 74- alur: alar A10. 75- diyr Zel̄il̄i: Zel̄il̄i diyr A10.

İşini temiz tut, kıl beş vakti,
Ki asla kılma minnet,
Farz boynunun borcu, sünnet
72 Habibu'llah hediyesidir.

Vefası yoktur dünyanın,
Sonuna kalır her şeyin,
Der Zelî, Mustafa'nın,
76 Nurundan âlem aydınlıktır.

XXIV.

ve lehu eyzan

Yüz şükr yoqđın saña bu bizni bar itgen kerim ,

Lağzada uşbu cihānı lāle-zār itgen kerim,

Bī-sütün ol āsmānı ber-ğarār itgen kerim,

On sekiz miñ ‘āleme rağmet nişār itgen kerim

Barçadın Ādemni evvel iğtiyār itgen kerim,

Soñ Ğavvānı yaradıp bir-birge yār itgen kerim,

7 Cüft kılıp ferzendlerini bismār itgen kerim.

Ol iki nāzikleri eltip behiştde qoydurıp,

Dürli ni‘met öñlerinde, ğulle-ğonlar giydürüp,

Az muğaldın azdurıp şeytān sözine uydurıp,

Geldi iblīs al edip buğday şirīn diyp iydürüp,

Basdılar boğazlarına cāmelerin soydurıp,

Emr edip feriştelerge ol behiştin qoydurıp,

14 Çöller içre aç yalañaç ğār u zār itgen kerim.

Azdurıp Nūğ qavmini yer birle yek-sān eylediñ,

Dāvūdın kırğ oğlını bir demde bī-cān eylediñ,

Eyyübün nāzik tenin qurtğa naşibān eylediñ,

Niçe vaqt Yūnusnı balıq qarnında pinhān eylediñ,

Ğavm-i Lūtnı qahr edip bād ile vīran eylediñ,

Ol Yūsufnı Mışır içre çāh-ı zindān eylediñ,

21 Ağlamağdın Ya‘ğūbı izinde kör itgen kerim.

Mūsā Fir‘avn vaqtında gitdi vağanın terk edip,

Ol Şu‘ayb bağdurdı qoynın berdi ‘aşasın erk edip,

Soñ gelip evladlarını aldurdı qaçdı qorğ edip,

9- ni‘met: niğmet A2. 11- diyp: tip A2. 15- birle: bilen A2. 22- bağdurdı: bağdı A2; qoynın: qoyın A2. 24- aldurdı: aldı A2.

XXIV.

- Yüz şükür sana, yoktan bu bizi var eden Kerim,
 Lâhzada işbu cihanı lalezar eden Kerim,
 Sütunsuz o asmanı daimi eden Kerim,
 On sekiz bin âleme rahmet saçan Kerim
 Her şeyden evvel Adem'i yaratan Kerim,
 Sonra Hava'yı yaratıp birbirine yâr eden Kerim,
 7 Çift kılıp evlatlarını çok eden Kerim.

- O iki naziği götürüp cennete koydurup,
 Türlü nimet önlerinde, elbiseler giydirip,
 Bir müddet sonra yanıltıp şeytan sözüne uydurup,
 Geldi iblis hile edip buğday şirin deyip yedirip,
 Bastılar boğazlarına, elbiselerini soydurup,
 Emredip meleklerle o cennetten kovdurup,
 14 Çöller içinde aç çıplak hor ve hakir eden Kerim.

- Azdırıp Nuh kavmini yer ile bir eyledin,
 Davud'un kırk oğlunu bir nefeste cansız eyledin,
 Eyyub'un nazik tenini kurda nasip eyledin,
 Nice vakit Yunus'u balık karnında gizli eyledin,
 Lut kavmini kahredip rüzgâr ile viran eyledin,
 O Yusuf'u Mısır içinde zindana atılan eyledin,
 21 Ağlamaktın Yakub'u izinde kör eden Kerim.

Musa Firavun vaktinde gitti vatanını terk edip,
 Evvel Şuayb baktırdı koyununu, verdi esasını erk edip,
 Sonra gelip evlatlarını aldırıldı kaçtı korkup,

Çıkdı Fir‘avn hışm ile sürdi oşunmı zer edip,
 Gedi Mūřā boldı yol izinde rāhın berk edip,
 ahr edip Fir‘avn bile oşunı deryā ğar edip
 28 Dūza ire cāyların āteř-nār itgen kerīm .

Dıyr Zeliī ādem oğlın řād eder-sin güldürüp,
 Evvelinde besleyür-sin āirinde öldürüp,
 Ol Süleymān tahtını bil ekdi gezdi yeldürüp,
 Hırs-ı dūnyā birle ol ārūnmı dara ıldurıp,
 řaliiñ mayesin daşdın udret ile böldürüp,
 Fazl ile İdrīsni diri behiştge saldurıp,
 35 Nemrūd odın ol Hālīlğa gül-izār itgen kerīm.

26- gedi: gidi A2. 27-edip: idip A2. 29- diyr Zeliī: Zeliī diyr A2. 32-dara: āvāre A2. 34- fazl: fazlı A2. 35- Nemrūd: Nemrūt A2; odn: otun A2; Hālīlğa: Hālīlğa A2; gül-izār: lāle-zār A2.

Çıktı Firavun hışımla, sürdü orduyu riya edip,
Geçti Musa oldu yol izinde yolunu berk edip,
Kahredip Firavun ile askeri deryaya gark olup
28 Cehennem içinde yerlerini alev-ateş eden Kerim.

Der Zelifî insanoğlunu şâd edersin güldürüp,
Evvelinde beslersin ahirinde öldürüp,
O bilmeden tahtına, umut bağladı gezdi koşuşturup,
Dünya hırsı ile o Karunû dara çektirip,
Salih'in devesini dışından kudretle böldürüp,
Fazlı ile diri İdris'i cennete saldırıp,
35 Nemrud ateşini o Halil'e gül bahçesi eden Kerim.

XXV.

Muhammed Mekkedin turmazdın evvel,
 İgeçdi niçe vaqt kâfirler bilen.
 Āhir qoymadılar qaçıp geldiler,
 4 Mekkedin Medīnā çār yār bilen.

Şol vaqt kâfirde bir pādişāh bardı,
 Anıñ adı Mālik-Kelānter idi.
 Qahr u gāzab bilen yürüş eyledi,
 8 Muhammed üstine yüz miñ ār bilen.

Gürzin ele alıp şimşir quşanıp,
 Orda öñünde sürer gedān minip,
 Öldürin diyir onı dinindin dönip,
 12 Yādına getirin bugün zūr bilen.

Kâfirler Medinā yaqın yetdiler,
 Muhammed ol şiddik-şanga gitdiler,
 Barusı yığılıp maşlahat etdiler,
 16 ‘Ömer, ‘Uşmān bilen ‘Alī-şir bilen.

Şolvaqt geldi āmin haqqıñ düstına,
 Berdi zulfekārı ‘Alī destine,
 ‘Alī sıçrap mindi düldül üstine,
 20 Çıqıp döviş etdi Kelānter bilen.

Mālik kār etmedi gürzini yafıp,
 ‘Alī orta setindin iki çafıp,
 Bir neçesin düldül öldürdi defip,
 24 Bir neçesin kırdı zulfekār bilen.

Aq, yarağ, don tutdı Ka‘be düzini,

XXV.

Muhammed Mekke'den ayrılmadan evvel,
Mücadele etti bir nice müddet kafirler ile.

Ahir koymadılar kaçıp geldiler,

4 Mekke'den Medine'ye dört yâr ile.

O vakit kafirde bir padişah vardı,
Onun adı Mâlik-Kelânter idi.

Kahr ve gazap ile yürüdü,

8 Muhammed üstüne yüz bin er ile.

Gürzünü eline alıp kılıç kuşanıp,
Ordu önünde sürer gergedana binip,
Öldürün der onu dininden döndürüp,

12 Aklını başına getirin bugün zor ile.

Kâfirler Medine yakınına yettiler,
Muhammed o Sıddık-san'a gittiler,
Hepsi toplanıp müzakere ettiler,

16 Ömer, Osman ile Ali-Şir ile.

O vakit geldi emir hakkın dostuna,

Verdi Zülfikar'ı Ali eline,

Ali sıçrayıp bindi Düldül üstüne,

20 Çıkıp savaştı Kelânter ile.

Mâlik kâr etmedi gürzünü kapatıp,

Ali orta yerinden ikiye ayırıp,

Bir nicesini Düldül öldürdü tepip,

24 Bir nicesini kırdı Zülfikar ile.

At, silah, elbise kapladı Kabe düzünü,

Şab devirdi şol alede gezini,
Zelil  az boldı aıp tizini,
28 K fın yek-s n etdi ara yer bilen.

Tamamen devirdi o kalede hepsini,
Zelilî az oldu kaçıp hızlı,
28 Çoğunu yeksan etti kara yer ile.

XXVI.

ve lehu eyzan

Bizdin du‘ ā-selām Rızā hocamğa,
Bir hıyāl idyer(in men) ğarīb bende;
Mağşad ol kim kıyāmethıķ bolalı,

4 Rās köñüldin qabül eyleseñ sen-de.

Mağşer gün tut elim, yafışdur sinā,
Men bir ‘ āşı kulum, kemter kemīne,
Ma‘ şiyetim sığmaz rü-yı zemīne,

8 Yoķ bir zerre tã‘ at, ‘ ibādet mende.

Bī-vefā yār üçün rüsvā bolup men,
Dünyānıñ öterin indi bilip men,
Hayıf novça çağım ğāfil bolup men,

12 Yamandın yaman men, gendedin gende.

Bardıķ sayı köñül çöker, pes bolur,
Yüfek işlenmese, soñı lās bolur,
Añlān āre bir söz diyseñ bes bolur,

16 Añlamazıñ qalmaz söz qulağında.

Yetdürmez dünyānıñ dübi derāzdur,
Eglenmez fırsat kem, ‘ ömr öter, azdur,
Qarılıķ zemistān, yigitlik yazdur,

20 Zāt gögermez kim zemistān gelende.

Her kim ārdür, ‘ ilme çındın köñül bir,
Yigitlikde yalançıdın yüz evir,
Hesāb etdim, yaşım boldı otuz bir,

24 Kem kulluķ men, Haķ yanında şermende.

XXVI.

- Bizden dua, selâm Rıza hocama,
 Bir hayal ediyorum ben garip bende;
 Maksat o ki kıyametlik olalım,
 4 Canı gönülden kabul eylesen sen de.
- Mahşer günü tut elimi, bastır sineye,
 Ben bir asi kulum, eksik, bîçare,
 Günahım sığmaz yeryüzüne,
 8 Yok bir zerre kulluk, ibadet bende.
- Bîvefa yâr için rezil olmuşum,
 Dünyanın faniliğini şimdi bilmişim,
 Yazık gençlik çağım gafil olmuşum,
 12 Yamandan yamanım, kötüden kötü.
- Gittikçe gönül çöker, alçak olur,
 İpek işlenmese, sonu kumaş olur,
 Anlayan ere bir söz desen kâfi olur,
 16 Anlamayanın kalmaz söz kulağında.
- Ulaşılmaz dünyanın dibi uzaktır.
 Eğlenmez fırsat az, ömür geçer, kısadır,
 Yaşlılık kış, yiğitlik yazdır,
 20 Hiçbir şey yeşermez ki kış geldiğinde.
- Her kim yiğitse, ilme içten gönül verir.
 Yiğitlikte yalancı dünyadan yüz çevirir,
 Hesap ettim, yaşım oldu otuz bir,
 24 Eksik kulluk sahibi, Hak yanında mahcup.

Zelîlî diyr, sözim Türkî, fehmi eyle,
Ötdi dünyâ, andın şanem vehm eyle,
‘Âlîm getir, t̄alibleri cem‘ eyle,
28 ‘İlm oqalıñ t̄a c̄ân bar irse tende.

Zelilî der, sözüm Türkî, idrak eyle,
Geçti dünya, ondan sevgilim vehim eyle,
Âlim getir, talebeleri cem eyle,
28 İlim öğrenelim tâ can varoldukça tende.

XXVII.

ve lehu eyzan

Hem-rāh bolup gezeñ bir yaḥşı bilen,

Yaḥşı adıñ gezen yerde fāç ider;

Yoldaş bolsañ bir fis bilen bir zamān,

4 Yaḥşıñ örter, yamanıñı çaç ider.

Ebleğa hīç yokmaz naşīhat diyseñ,

Bolaçaq işleri öñinde qoysañ,

Öziñe düst bilip, sözine uysañ,

8 Zihniñi kâyider, ‘aqlıñ fūç ider.

‘Ārif bolsañ zinhār uyma nā-merde,

Āḥir seni rüsvā kıtur bir yerde,

Eger uyar bolsañ, uygın bir merde,

12 Gözine nūr, defesine tāc ider.

Ebrişimi işlemezler lās bilen,

Aluşmazlar tüys altını mis bilen,

‘Ārif-sin deñ etme, kıulı tūs bilen,

16 Kıula cefā çekseñ, cefāñ hīç ider.

Zelīlī diyir Allah bilür rāstiñı,

Öziñdin ökde yok diyirge köstiñi,

Tanır bolsañ düşmāniñı, düstiñı,

20 Ara bular, seniñ bilen oç ider.

1- bolup: bolıp A2, A3, A4. 2- yamanıñı: yamanıñı: A2. 8- zihniñi: zihiniñ A3, zihiniñ A4; kâyider: kâyidür A4. 9-12. satırlar arasındaki dörtlük A2, A3 ve A4’te yok. 14- aluşmazlar: alışmazlar A2, A3, aluşmaz A4; tüys: tūs A2, A3, A4. 15- deñ etme: deñ idme A2, deñ itme A3, diñ itme A4. 17- Zelili diyir...: Ey Zelili... A2, A3, A4. 18- ökde: ökte A2. 20- bular: bulur A4; bilen: bile A3.

XXVII.

- Yoldaş olup gezsens bir güzel ile,
 İyi adın gezdiğin yerde aşikâr eder;
 Yoldaş olsan bir kötü ile bir zaman,
 4 İyiliğini bırakır, yamanını yayar.
- Eblehe hiç fayda etmez nasihat versen,
 Yapılacak işleri önünde koysan,
 Kendine dost bilip, sözüne uysan,
 8 Zihnini incitir, aklını boş eder.
- Arif isen asla uyma namerde,
 Sonra seni rezil eder bir yerde,
 Eğer uyar isen, uy bir merde,
 12 Gözüne nur, başına taç eder.
- İpeği işlemezler kurtçuk ile,
 Değişmezler saf altını bakır ile,
 Arifsen denk tutma, kulu görünüşü ile,
 16 Kula cefa çeksen, cefanı hiç eder.
- Ey Zelilî, Allah bilir doğrunu,
 Kendinden usta yok demeye kusurunu,
 Tanır isen düşmanını, dostunu,
 20 Ara bulur, senin ile oç eder.

XXVIII.

ve lehu eyzan

Bir perī-feyker meniñ ‘aqlımni ħayrān eyledi,

Hūşımni zā’il kılıp, çeşmimni giryān eyledi,

Ĥatırım ğam-nāk edip, bağrımni biryān eyledi,

Ebr-i nīsān tek yaşımni misli bārān eyledi,

5 Degdi bir bād-ı ħazān, ‘ömrimni vīran eyledi.

Nāle kıılmağdın seherler, gül rengim solası,

Ķaşd ile eylep nazār, bağsa cānım alası,

Başıma sevda saldı ol gözlerniñ alası,

Barğ urar uşbu cihāna ay yüziniñ şu‘ lesi,

10 Hicr era örtep meni, ħālim ferīşān eyledi.

Köp turur ħardaş-doğan, il ü gündin kemligim,

Bilmedim, düstlar ‘abesmiş ğayğısız bī-ğamlığım,

‘Āleme rüsvā kıılan ol, bu meniñ nā-fehimliğım,

Men gider men, yetmesün hīç bir kimse şöyle ğamım,

15 Ĥalğ era meşhur edip, illerge destān eyledi.

Bir gelip ħālim soran yoğ derdlerimge em bolup,

Hīç qarārım yoğ bu köñlümde yüregim cem bolup,

Aydıban öz-özime men, git, bu yerdin güm bolup,

Tañlaşur iller işitse, dālırirdi kem bolup,

20 Telbeni bī-hüş edip, deşt era lertzān eyledi.

Diyr Zelīlī, dilberim ta‘ rifin etsem bī-misāl,

Doğmamışdur bu dünyāda muntegi şāhib-cemāl,

Saçı sünbül, gözi āhū, dişi dür, ħaşı hilāl,

Lafzı şirīn, feħimi köp, ‘ağlı ārām ber-kemāl,

25 Şöyle bir zībā şenem, ‘ışğında mestān eyledi.

XXVIII.

Bir peri yüzlü benim aklımı hayran eyledi,
 Huşumu yok edip, gözlerimi ağlayan eyledi,
 Gönlümü gamlı edip, bağrımı kebab eyledi,
 Yaz yağmuru gibi gözyaşımı misli baran eyledi,
 5 Değdi bir sonbahar rüzgârı, ömrümü viran eyledi.

Ağlamaktan seherler, gül rengim soldu,
 Kast ile nazar eyleyip, baksa canım aldı,
 Başıma sevda saldı o gözlerinin alası,
 Işık saçır işbu cihana ay yüzünün şulesi,
 10 Ayrılıkla cezalandırıp beni, hâlimi perişan eyledi.

Çok fakirliktir kardeş-birader, insanlardan eksikliğim,
 Bilmedim dostlar nafileymiş kaygısız gamsızlığım,
 Âleme rezil kılan o, bu benim düşüncesizliğim,
 Ben giderim, görmesin hiç kimse böyle tasamı,
 15 Halk içinde meşhur edip, illere destan eyledi.

Bir gelip hâlimi soran yok dertlerime çare olup,
 Hiç tahammülüm yok bu gönlümde yüreğim cem olup,
 Söyleyerek kendi kendime ben git, bu yerden kaybolup,
 Şaşırır insanlar işitse, delirirdi suçlu olup,
 20 Divaneyi bihuş edip, çöl içinde titrek eyledi.

Der Zelilî, dilberimin tarifin etsem bî-misal,
 Doğmamıştır bu dünyada bunun gibi sahip cemal,
 Saçı sümbül, gözü ahu, dişi inci, kaşı hilâl,
 Lafzı şirin, idraki çok, akıllı, mükemmel,
 25 Böyle bir güzel sevgili, aşkında sarhoş eyledi.

XXIX.

ve lehu eyzan

Ġāfīl ādem, bu dünyāda,

Yoğdur ölmeyin ılan;

Bar mu sendin önkiler,

4 Fıkr it, ızıña aylan.

Köñül berme bī-vefā,

Elter seni çoğ cefā,

Sürdigiñ zevğ u şafā,

8 Barusı bolur yalan.

Ādemzād baş gün mihmān,

Öterler barça cānān,

Bu bir yoldur, beyevān,

12 Geçer, eglenmez gelen.

Dünyā bir köhne ribāṭ,

Dünyā gelen eder dād,

Evveli şād, soñ bī-bād,

16 Āḫiri ağlān-gülen.

Bu cān tende evşaldur,

Öter ‘ ömür, āb-ı sildür,

Dünyāniñ aşlı baldur,

20 Fehm ider ‘ ağılı bolan.

Tüter giñ görmünde,

Gitme, tursun dermende,

Giderler günde-günde,

24 Bir kervāndur çekilen.

XXIX.

- Gafil adam, bu dünyada,
 Yoktur ölmeden kalan;
 Var mı senden öncekiler,
 4 İdrak et, yoluna dön.
- Gönül verme vefasıza,
 Götürür seni çok cefaya,
 Sürdüğün zevkusefa,
 8 Hepsi olur yalan.
- İnsanoğlu beş gün misafir,
 Geçer bütün cananlar,
 Bu bir yoldur, güzeller,
 12 Geçer, eğlenmez gelen.
- Dünya bir köhne durak,
 Dünyaya gelen der imdat,
 Evveli şad, sonu berbat,
 16 Ahiri ağlayan-gülendir.
- Bu can tende emanettir,
 Geçer ömür, ab-ı seldir,
 Dünyanın aslı baldır,
 20 İdrak eder akli olan.
- Tüter çok görünüşünde,
 Gitme, dursun dermanda,
 Giderler günde-günde,
 24 Bir kervandır çekilen.

Zelīlī aydyar, yā setdār,
Keremiñ köpdür gaffār,
Āḥir demde, yā cebbār,

28 Yoldaş it ĩmān bilen.

Zelilî söyler, yâ Settar,
Keremin çoktur Gaffar,
Son nefeste, yâ Cebbar,

28 Yoldaş et iman ile.

XXX.

ve lehu eyzan

El götergin, üz ümīdiñ,

‘ Ahdsız-ıkrarsız ādemdin;

Daşraq kaçaver sözi

4 İ‘ tibārsız ādemdin.

Sözler bolsa cāmiñ yaqar,

Özin bilmez, gedem baqar,

Köñül istemez iş çıkar

8 Biveç añırsız ādemdin.

Yaşşı söz cāniña yağdur,

Yaman söz dügündür-dağdur,

Yatağa çofan it yegdür

12 Nāmüssız, ‘ ārsız ādemdin.

Bu-da bir söziñ başıdır,

Kim mollā, kimse bağşıdır,

Şāhiñ luṭıfi yağşıdır

16 Bir günü kārsız, ādemdin.

Zelīlī mestdür, mey içer,

Va‘ z aydar, ma‘ nī saçar,

Bar ādem andın daş kaçar,

20 Baralı, barsız ādemdin.

XXX.

- El çek, kes umudunu
Sözsüz-vaatsiz adamdan;
Uzaklara kaçiver sözü
4 İtibarsız adamdan.
- Söyler olsa canını yakar,
Kendini bilmez, küstah bakar,
Gönül istemez iş çıkar
8 İşe yaramaz, anlamaz adamdan.
- Güzel söz canına yağdır,
Kötü söz düğümdür-dağdır,
Uykucu çoban iti yeğdir
12 Namussuz, arsız adamdan.
- Bu da bir sözün başıdır,
Kimi molla, kimi ozandır,
Şahın lütfü iyidir
16 Bir günü kârsız adamdan.
- Zelilî mesttir, mey içer,
Vazeder, mânâ saçar,
Bütün insanlar ondan uzağa kaçır,
20 Varlıklı-cimri adamdan.

XXXI.

Neçük bolur hâliñ maḥşer güninde,
 Ayayın beyāniñ bî-namāz seniñ,
 Ertir-aḥşām u her vaqt ḥaḳıñ yanında,
 4 Yazılır yamanıñ bî-namaz seniñ.

Ḥaṭadur dūst bilip öyinge barmaḳ,
 Şoḥbet kılıp bir meclisde oturmaḳ,
 Ma‘ siyetdür gelseñ saña nān bermek,
 8 Datmaḳ ḥarām nāniñ bî-namāz seniñ.

Munda ḳorḳı girmez seniñ zihniñe,
 Anda hîç kim dözmez gören günüñe;
 Yılan-çiyān doldururlar ḳoynıña,
 12 Köfelür fiğāniñ bî-namāz seniñ.

Urar feriştelər ḳoymaz durmağa,
 Yüziñ yoḳ resüle ‘arza barmağa,
 Sorılan suale cevāb bermege,
 16 Ayda bilmez zebāniñ bî-namāz seniñ.

El ayağıñ çehār sinçe gererler,
 Ḥorāsān ḥarı dik burnıñ ayarlar,
 Çıdamaz bağırsın ḳarnıñ yararlar,
 20 ‘Arşa çıkar ünün bî-namāz seniñ.

Disem yine bardur mundın tirlər,
 Etiñ sinçe düzip oda tutarlar.
 Süngiñ eltip dil çāh atarlar,
 24 Tafulmaz nişāniñ bî-namāz seniñ.

İblise tirkenip ḳaldın ṭalibdin,

XXXI.

- Nice olur hâlin mahşer gününde,
 Söyleyeyim beyanını beynamaz senin,
 Sabah-akşam her vakit hakkın yanında,
 4 Yazılır yamanın beynamaz senin.
- Hatadır dost bilip evine varmak,
 Sohbet edip bir mecliste oturmak,
 Günahtır gelsen sana ekmek vermek,
 8 Tatmak haram ekmeğini beynamaz senin.
- Burada korku girmez senin zihnine,
 Orada hiç kimse tahammül edemez gören gününe;
 Yılan-çıyan doldururlar koyuna,
 12 Çoğalır figanın beynamaz senin.
- Vurur melekler fırsat vermez kalkmaya,
 Yüzün yok resule arza varmaya,
 Sorulan suale cevap vermeye,
 16 Söyleyemez dilin beynamaz senin.
- El ayağını dört demire gererler,
 Horâsân eşeği gibi, burnunu ayırırlar,
 Fayda etmez bağırırsan, karnını yararlar,
 20 Arşa çıkar sesin beynamaz senin.
- Desem yine vardır bundan kötüler,
 Etini şişe dizip ateşe tutarlar,
 Kemiğini götürüp kuyuya atarlar,
 24 Bulunmaz nişanın beynamaz senin.
- İblise tabi olup kaldın talepten,

İydiñ, içdiñ, yatdıñ ƙaldıñ şevābdın,
Zelilī diyр ƙurtulmaz-sın ‘azābdın,
28 Dūzağdur mekānıñ bī-namāz seniñ.

Yedin, içtin, yattın kaldın sevaptan,
Zelilî der kurtulmazsın azaptan,
28 Cehennemdir mekânın beynamaz senin.

XXXII.

ve lehu eyzan

Tevbe kııl, el göter bu nā-ħaķ işdin,
Yaķır nefsiñ, ķaytar rāyiñ, ķilimķeş;
Du‘ āñ ķabūl bolmaz, ‘ arzıñ alınmaz,

4 Bil, geķilmez bu gūnāhiñ, ķilimķeş.

İmāndın ayrılıp, dindin ķıķar-sın,
Bī-fayda murdārı nege ķeker-sin,
Fuliñ, eliñ köyer, iķiñ yaķar-sın,

8 Yanaşsañ, fis gelür büyiñ, ķilimķeş.

Şerm etmez-sin, uyat gelmez yüziñe,
Barķa zātdın yek görünyür göziñe,
Bu gūn munda zevķ ider-sin öziñe,

12 Tañla ķara bolur rüyiñ, ķilimķeş.

Şevābiñ yoķ bolar, ħayrıñ bī-kārdur,
İşiñ müşkil bolar, ħāliñ dāş-vārdur,
Ol Muħammed resūl sendin bī-zārdur,

16 Ğazab ider bir ħudayıñ, ķilimķeş.

Ğitmez ķara tütün, basar gūriñi,
Ĥurış atlı yılan yudar seriñi,
Tört yanıñdın daradurlar yeriñi

20 Teng bolur mekāniñ, cāyiñ, ķilimķeş.

1- ..el göter nā-ħaķ..: ..el göter bu nā-ħaķ.. A6. 2- yaķır: yıgır A6. 3- du‘ āñ: duġāñ A6. 5- ayrılıp: ayrılıp A6. 6- nege: nā-gāh A6. 7- köyer: köyüp A6. 8- fis gelür buniñ: fis gelür ısıñ A6. 10- barķa zātdın: hemme zātlar A6. 11- ider sen: etyer sen A6. 13-16. satırlar arasındaki dōrtlük ile 17-20. satırlar arasındaki dōrtlük A6’da yer deġiştirmiştir. 13- bolar: bolur A6. 14- işiñ müşkil bolar, ħāliñ dāşvardur: işiñ dāşvar bolur ħāliñ müşkindür A6. 17- gitmez ķara tütün..: gitmez ķara bolur tütün.. A6.

XXXII.

- Tövbe et, el çek haksız işten,
 Tut nefsini, döndür yolunu, tiryaki;
 Duan kabul olmaz, arzın alınmaz,
 4 Bil, affedilmez bu günahın, tiryaki.

- İmandan ayrılıp, dinden çıkarsın,
 Faydasız murdarı niye çekersin,
 Pulun, elin yanar, içini yakarsın,
 8 Yanaşsan, pis gelir kokun, tiryaki.

- Haya etmezsın, utanma gelmez yüzüne,
 Her şeyden bir görünür gözüne,
 Bugün burada zevk edersin özüne,
 12 Yarın kara olur yüzün, tiryaki.

- Sevabın yok olur, hayrın faydasızdır,
 İşin müşkül olur, hâlin zordur,
 O Muhammet resul senden bîzardır,
 16 Gazap eder bir Huda'n, tiryaki.

- Gitmez kara tütün, basar kabrini,
 Huriş atlı yılan yutar serini,
 Dört yanından daraltırlar yerini
 20 Dar olur mekânın, yerin, tiryaki.

18- yudar: yutar A6. 19: dört yanındın daradurlar yerini: dad atar şol gün barçaq yerini A6. 20- teñ bolur mekânıñ, cäyñ, çilimkeş: yılan çıyan yoldaş bolur cäyñ, çilimkeş A6.

Bedeniñi köydürürler köz bilen,
 Ol günāhdın urtulmaz-sın arz bilen,
 Müvekkeller ursa otlı gürz bilen,
 24 Kime yeterdi harayıñ, ilimke,

Zelīlī diyir, işiñ āh u fiğāndur,
 Cigeriñ ħūn bolur, cismiñ giryāndur,
 A zālariñ öz cāniña dūmāndur,
 28 Güvālı biyr destiñ, payıñ, ilimke.

21- bilen: bile A6. 22- ol urtulmazsın arz bilen: bu günāhdın utulmassın arz bile A6. 23- ursa: urar A6; bilen: bile A6. 24- yeterdi harayıñ: yetüür harayıña A6. 28- güvelik biyr, destiñ, payıñ, ilimke : cehennemde cāniñ bolur, ilimke A6

Bedenini yaktırırlar k z ile,
Bu g nahtan kurtulamazsın arz ile,
Vekiller vursa ateşli gürz ile,
24 Kime ulaşıır feryadın, tiryaki,

Zelil  der, işin ah u figandır,
Ciğerin kan olur, cismin ağlamaklıdır,
Azaların  z canına düşmandır,
28 şahitlik eder elin, ayağın, tiryaki.

XXXIII.

ve lehu eyzan

Bahār içre neçe zātlar,

Evvel göger, soñ gül çıkar;

Sayraşıp, mürğ-ı seherler,

4 Her kıaysısı bir til çıkar.

Bilbil öziniñ vaṭandın,

Sayrar, ayrılmaz çimendin,

Ḳādir mevlām bir çibindin,

8 Ḳudret bilen ‘asel çıkar.

Yaḥşı sözi saklañ gūşda,

Düst belli bolur geñeşde,

‘Aķılsızlar endek işde,

12 Ağır özin yeñil çıkar.

Neçe işler bar cihānda,

Sözleseñ, söz köp zebānda,

Ol ‘āşīdür haķ yanında,

16 Ḥalķdın ayrı ters yol çıkar.

Zelīlī, miskin-gedāyı,

Şubh-şām çağır Ḥudāyı,

Türkāna dāldir sifāyı,

20 Sifāyiler emel çıkar.

9- gūşda: gūştda A2. 11- ‘aķılsızlar: ‘aķılsız A2. 15- haķ yanında: haķıñ yanda A2, A3. 16- Ḥalķdın ayrı: Ḥalķıdın ğayrı A2, Ḥalķıdın ğayrı A3.

XXXIII.

Bahar içinde nice zatlar,
 Evvel yeşerir, sonra gül çıkar;
 Ötüşüp, seher vakti bülbüller,
 4 Her birisi bir dile gelir.

Bülbül kendi vatanından,
 Öter, ayrılmaz çiçekten,
 Kadir Mevla'm bir sinekten,
 8 Kudret ile bal çıkarır.

Güzel sözü saklayın kulakta,
 Dost belli olur öğütte,
 Akılsızlar basit işte,
 12 Ağır kendini hafife çıkarır.

Nice işler var cihanda,
 Söylesen, söz çok dilde,
 O günahkardır hak yanında,
 16 Halktan ayrı ters yola çıkar.

Zelilî der, miskin fakir,
 Gece gündüz çağır Huda,
 Doğru değildir her asker,
 20 Askerlerden de hilekar çıkar.

XXXIV.

ve lehu eyzan

Yalançı, fānī dūnyānīñ

Timşali bir yele meñzer;

Ġāfil ādem, tende cānīñ,

4 Suf üstünde sala meñzer.

Çoymaz seni bu berarsız,

Pāyānı yoq, i' tibārsız,

Bir gün basarlar ħabersiz,

8 Gezişin aħmāla meñzer.

Bolmaz bu dūnyānı tutmaq,

Ne yaħşıdır köñül güytmek,

Yalandın melāmet etmek,

12 Ġıybet kılan tile meñzer.

Ĥācılar Ka'be yolında,

Ağlaşar şenā tilinde,

Yeke eşek ġarīb elinde,

16 Göç bolanda fīle meñzer.

Her kim özindin bilmese,

Bilendin bilik almasa,

Övit kulaqda qalmasa,

20 Zīnsiz baṭṭāla meñzer.

Sözlep ağız armasa bir dem,

Öz-özini övse her dem,

4- suf: suv A2, üstünde: üstinde A2. 6- pāyānı: fāyānı A2, A3; i' tibārsız: iğtibārsız A2, A3. 10- köñül: köñil A3. 11- etmek: itmek A2. 13- Ka'be: Kağbe A2. 14- ağlaşar: ağlaşur A2, A2. 21-24. satırlar arasındaki dörtlük A2'de yok.

XXXIV.

- Yalancı fani dünyanın
Timsali bir yele benzer;
Gafil insan, tende canın,
4 Su üstünde sala benzer.
- Koymaz seni bu takatsiz,
Sonu yok, itibarsız,
Bir gün basarlar habersiz,
8 Gezişin yüklüye benzer.
- Mümkün değil bu dünyayı tutmak,
Ne güzeldir gönül için istemek,
Yalandan iftira etmek
12 Gıybet eden dile benzer.
- Hacılar Kâbe yolunda,
Ağlaşır sena dilinde,
Bir eşek garip elinde,
16 Göç olunca file benzer.
- Her kim özünden bilmese,
Bilenden bilgi almasa,
Öğüt kulakta kalmasa
20 Eyersiz hantala benzer.
- Söyleyip ağız yorulmasa bir dem,
Kendi kendini övse her dem,

- Bir ikrârsız kezzâb âdem,
24 Ğuyriqsız ğilyala meñzer.
Zelîlî aytur, bu maḥâl,
Her birinden getir mişâl,
Tîle düşmez bir bî-kemâl,
28 Çölde gezen mâla meñzer.

24- ğuyriqsız: kıuyriqsız A3. 25-28. satırlar arasındaki son dörtlük A1'de yok, A2'den tamamlandı, aynı dörtlük A3'te de var.

Bir sözünde durmayan yalancı adam

24 Kuyruksuz ata benzer.

Zelilî söyler, bu zaman,

Her birinden getir misal,

Dile düşmez bir beceriksiz,

28 Çölde gezen mala benzer.

XXXV.

ve lehu eyzan

Ard-arķasız yeke äre

Zerre sādık söz güç olur,

Yaŗşısı örtülip, yamanı

4 Ulı illere fāç olur.

Yetim mālın iyen aŗa,

İtlere bolsun şadaŗa,

Zinhārını oŗılıŗa

8 Diken doyunmaz, aç olur.

El mālı saŗtı yaŗşıdır,

Her zādıñ vaŗtı yaŗşıdır,

Sevdānıñ naŗtı yaŗşıdır,

12 Nes'ye sevdā fūç olur.

Bir yigit bed iķbāl olsa,

Hüner-mend ber-kemāl olsa,

Eger ol Rüstem, Zāl olsa,

16 İliñ yanında hīç olur.

Her kimiñ gülse devleti,

Ferzendi bolur ümmeti,

Cebbār sevse bir yigiti,

20 Göze nūr, başa tāc olur.

Tanır bolsañ bī-devleti,

1-ard-arķasız: arıt-arķasız: A2, art-arķasız A3, A4. 2- savıķ: soviķ A2, A3. 3- örtülip: örtilüp A3, örtilip A4. 4- ulı: uluŗ A2, ulıŗ A3, A4. 7- oŗılıŗa: oŗılıŗŗa A2, A3, A4. 8- diken: tiken A2, A3, A4; doyunmaz: doynmaz A3, toynmaz A4. 9- saŗtı: saŗtı A2, A3, A4. 10- zādıñ: zātıñ A2, zātıñ A3. 11- naŗtı: naŗtı A2, A3, A4. 19- sevse: söyse A2, yigiti: yigidi A2, A4. 20- tāc: tāc A2. 22- yüvrik: yügür A3.

XXXV.

Art-arkasız yalnız ere
 Zerre sadık söz güç olur;
 İyisi örtülüp, kötüsü
 4 Ulu illere aşikâr olur.

Yetim malını yiyen ağa
 İtlere olsun sadaka,
 İhtiyatını hırsızlığa
 8 Diken doymaz, aç olur.

El malı-talihi iyidir,
 Her şeyin vakti iyidir,
 Ticaretin nakdi iyidir,
 12 Borçla ticaret boş olur.

Bir yiğit kötü talihli olsa,
 Hünerli-mükemmel olsa,
 Eğer o Rüstem, Zal olsa,
 16 Halkın yanında hiç olur.

Her kimin gülse kısmeti,
 Çocuğu olur himmeti,
 Cebbar sevse bir yiğidi,
 20 Göze nur, başa taç olur.

Tanır isen devletsizi,

Yabı bolur yüvrik atı,
Iz-ızdın qayra evlâtı,
24 Bir naleti eymenç olur.

Bu Zelîlî gâzel bağlar,
Sinesindin gıtmez dağlar,
Ma' şūqınıñ çın ' āşıqlar,
28 H̄asretinde q̄aqmaç olur.

23- evlâtı: evlâdı A2, A3. 24- naleti: lağneti A2, A4, la' neti A3; eymenç: eymeç A4. 26- sinesindin: h̄asretindin A2, A3, A4. 27- ma' şūqınıñ: ma' şūqıñ A2, mağşūqıñ A4.

Katır olur hızlı atı,
Peşinden gelen evladı,
24 Bir kötü lanetli olur.

Bu Zelilî gazel bağlar,
Hasretinden yürek dağlar,
Maşuk için gerçek âşıklar
28 Hasretinde paramparça olur.

XXXVI.

ve lehu eyzan

Her yigidiñ öz köñlüniñ,

Seven şanemin almasa;

Yâtdın çıkarmaz ol, meger,

4 İçinde demi bolmasa.

Bir uğra gitse yalnız är,

Hâli-şundi haqı çağır,

Başa iş düşse, telesir,

8 Yanınıñ hemdemi bolmasa.

Faydası köpdür yârâniñ,

Dertliniñ hâlin soranıñ,

Bir tâze düşen yaranıñ

12 Azar, merhemi bolmasa.

Yaşşıña düstüñ kıvanur,

Yamanña düşmân begenür,

Her kim qardaşın yigrenür,

16 ‘Âqıl-fehimi bolmasa.

Yersiz horlıq qarındaşdın,

Yamanlığı çıkmaz içdin,

Bî-gâne govı qaradaşdın,

20 Bir-birine raħmi bolmasa.

Yaşşı eşek reftârsız atdın,

İt yeg ‘aqlsız yigitdin,

Ol, hayvândur âhiretdin

24 Ğayğusı, ğamı bolmasa.

XXXVI.

- Her yiğit kendi gönlünün
Sevdiği yârini almasa;
Yâddan çıkarmaz o, eğer
4 İçinde nefesi olmasa.
- Bir yöne gitse yalnız er,
Sürekli hakkı çağırır,
Başa iş düşse, telaşlanır,
8 Yanında dostu olmasa.
- Faydası çoktur yârenin,
Dertlinin hâlini soranın,
Bir yeni düşen yaranın
12 Azar, merhemi olmasa.
- İyine dostun kıvanır,
Kötüne düşman sevinir,
Herkes kardeşinden öğrenir,
16 Aklı-düşüncesi olmasa.
- Yersiz horluk akrabadan,
Yamanlığı çıkmaz içten,
Yabancı iyidir kardeşten,
20 Birbirine merhameti olmasa.
- İyi eşek huysuz attan,
İt yeğ akılsız yığitten,
O hayvandır, ahretten
24 Kaygısı, gamı olmasa.

Zelîlî aydar, dünyâ düş,
Ecel gelse, yokdur duruş,
Eyesin tapmaz ol derviş,
28 Gözde şebnemi bolmasa.

Zelilî söyler, dünya düŖ,
Ecel gelse, yok duruŖ,
Sahibini bulmaz o derviŖ,

28 Gözde Ŗebnemi olmasa.

XXXVII.

ve lehu eyzan

Ġāfil ādem, bu dünyāğa kıvanma,

‘Azīz tendin şirīn cāniñ alurlar;

Ĥayrı koyıp, bid‘ at işe begenme,

4 Diyme, iki melek ĥāzır bolurlar.

Bī-ĥaber-sen, ölüm gelmez fāñiña,

Dünyā bāzī-gārdur, ĥalur soñiña,

Sen bir ĥuş-sın, dāne döküp öñiñe,

8 Aldağ bilen seni ĥora salurlar.

Bir gün bolar, gūra girer bu başıñ,

Unudurlar munda ĥalan deñ-duşıñ,

Ehl-i ferzend, ĥavm u ĥışıñ, ĥardaşıñ,

12 El ĥarsuşıp, ayrılışıp ĥalurlar.

Yol uzaqdur, ĥamın iygin bu başda,

Gitdi kervān, durma, tutğın serişte,

Gūra baruñ, bardur iki ferişte,

16 “Men rabbik” diyp, heybet bilen gelürler.

Ĥağ yolında şarf it emānet cānı,

Ey ebleh, ölmān diyp, etme gümānı,

Zelīlī diyr, cebbār berse ĩmānı,

20 Şol melekler mihr-bānlıq ĥılurlar.

XXXVII.

Gafil adam, bu dünyaya sevinme,
 Aziz tenden şirin canını alırlar;
 Hayrı koyup, hurafe işe yönelme,
 4 Kötü söyleme, iki melek hazırdır.

Bîhabersin, ölüm gelmez aklına,
 Dünya hilekardır, kalır sonuna,
 Sen bir kuşsun, yem döküp önüne,
 8 Hile ile seni tora salarlar.

Bir gün olur, kabre girer bu başın,
 Unuturlar burada kalan eşin dostun,
 Bütün evlat, hısım akraba, kardeşin,
 12 El kaşıyıp, uzaklaşıp kalırlar.

Yol uzaktır, hazırlığını yap bu başta,
 Gitti kervan, durma, tut vasıta,
 Kabre gitsen, vardır iki melek,
 16 “Ben rabbik” deyip, heybet ile gelirler.

Hak yolunda sarf et emanet canı,
 Ey ebleh, ölmem deyip, etme zannı,
 Zelif der, Cebbar verse imanı,
 20 Şu melekler güler yüzlü davranırlar.

XXXVIII.

ve lehu eyzan

Şirīn cān çıkanğa tendin,

Yaradın haqa kulluq it,

Günahıñ aşmānga çendin,

4 Şerigat buyrıgın tüz tut.

Ġafil bolma bī-vefāda,

Ey ahmaq, ey ‘aqlı sade,

Yamandur iki dünyāda,

8 .....

Behişt ‘ıyş u ‘işretindin,

Ĥavz-kevşer şerbetindin.

Bir Allahnıñ raḥmetindin,

12 Ümīd it bolmaz ümid.

Ḥaḳ yolında doğrı dursañ,

Ki, bir mürşide ḳol berseñ ,

Yalançıdın yüz evirseñ,

16 Maḥşer günü gelmez övit.

Munda uymasañ yamana,

Şıdḳıñ bađlasañ Ġmāna

Tabi‘ bolmasañ şeyḫāna,

20 Yār bolur resül Muḥammed.

Hezar-miñ ḳul, azad ḳılsañ,

Faḳir egnine ḫon salsañ

Hem saḫī hem ‘ābīd bolsañ

Bu şiirin 8. satırında, kafiye, redif ve dörtlükler açısından metne bir bütün olarak bakıldığında, bir mısra olması beklenirken metinde yok.

XXXVIII.

Şirin can çıkıncaya kadar tenden,
 Yaradan hakka kulluk et,
 Günahın asmana kadar,
 4 Şeriat buyruğunu düz tut.

Gafil olma bîvefâda,
 Ey ahmak, ey akı sade,
 Yamandır iki dünyada,
 8 .....

Cennetin zevkusefasından,
 Havz-ı Kevser şerbetinden.
 Bir Allah'ın rahmetinden,
 12 Ümit et, kesilmez ümit.

Hak yolunda doğru dursan,
 Ki, bir mürşide kol versen,
 Yalancı dünyadan yüz çevirsen,
 16 Mahşer günü fayda vermez öğüt.

Burada uymasın yamana,
 Doğruluğunu bağlasan imana
 Tabi olmasın şeytana,
 20 Yâr olur resul Muhammed.

Binlerce kul, azat kılsan,
 Fakir sırtına elbise giydirden,
 Hem cömert hem ibadette olsan,

24 Bolma iyen etme minnet.

Bu Zelilî gedâındur,

Barça işler Hudâındur.

Yalqamaq padişahındur

28 Qorqım köp ümîdim cennet.

24 Olma yiyici, etme minnet.

Bu Zelilî fakirlerdendir,

Bütün işler Hudâ'dandır.

Bağışlamak padişahlandır,

28 Korkum çok ümidim cennet.

XXXIX.

ve lehu eyzan

Nā-merde sır berme, sır saqlar diyüp,

Nā-merd sır saqlamaz diyemek bileni;

Bī-‘ aqlıla ‘ aqlı berseñ, kār etmez,

4 Ezip kırsağına kıymağ bileni.

Keyfi aqlur, dūşmān görende merdler,

Fikir basar, ğayġā gider nā-merdler,

Ķurt bilen deñlemez özini itler,

8 Öz yanında artuğ saymağ bileni.

Ağsaqlar kıvanur, yolda aġaç tapsa,

Ķarīb yere dūşen kıarındaş tapsa,

Aş ĥorlıġın çekem açlar aş tapsa,

12 Gözi kıazandadır doymağ bileni.

Özini yirgendir köp yatan mihmān,

Bir bī-māye gezen, mezāsız yañran,

İşe tābi bolmaz ulalan-soñran,

16 Yaşlığda beslenen ğaymağ bileni.

Men diyeyin, sen kıulağ kıoy, birāder,

Tükenmez, sinemde bir neçe söz bar,

Evvel ğarīb bolup, soñra bayān ār,

20 İyemez, geymes soñra baymağ bileni.

Kimse bilmez anda ne kıılır sübhān,

1- diyüp: diyip A3, tiyip A4. 3- etmez: itmez A3, A4. 4- kırsağına: kırsağına A3, A4. 5- **keyf**: keyfi A4. 8- artuğ: artığ A3, A4. 9- ağsaqlar: ağsaqlar A3, A4; tapsa: tafsa A3, A4. 10- yere: yerde A4; tapsa: tafsa A3, A4. 11- ĥorlıġın: ĥorlıġın A4; açlar: ağlar A3, A4; tapsa: tafsa A3, A4. 13- yirgendir: yirgendür A4. 15- ulalan: ululan A3. 16- yaşlığda: yaşlığda A3. 19- bolup: bolıp A3, A4.

XXXIX.

- Namerde sır verme, sır saklar, deyip,
 Namert sır saklamaz demek ile;
 Akılsıza akıl versen, kâr etmez,
 4 Ezip kursağına koymak ile.
- Keyiflenir, düşman görünce mertler,
 Düşünce basar, kaygılanır namertler,
 Kurt ile denk görmez özünü itler,
 8 Kendi yanında fazlalık zannı ile.
- Aksaklar kıvanır, yolda ağaç bulsa,
 Garip yere düşen kardeş bulsa,
 Aş horluğun çeken açlar aş bulsa,
 12 Gözü gazandadır doymak ile.
- Kendinden iğrendirir çok yatan mihman,
 Bir başıboş gezen, hoşnutsuz geveze,
 İşe yatkın olmaz azdan çoktan,
 16 Yaşlıkta beslenen kaymak ile.
- Ben diyeyim, sen kulak ver, birader,
 Tükenmez sinemde bir nice söz var,
 Evvel garip olup, sonra zenginleşen er,
 20 Yemez, giymez sonradan zenginleşmek ile.
- Kimse bilmez orda ne yapar Sübhan,

Eger tapsaň, yalançada sür devrân,
Hoş geçür vaqıtıñı, kalmasun ārmân,
24 Minmek, kuçmaq, iymek, geymek bileni,

Zelīlī, söziñi uzatma, besdür,
Haq bilür sırrıñı, yalandur, rāsdur,
Ebleye köp övit bermek ‘abeşdür,
28 Birin tutmaz kulak koymak bileni.

26- rāsdur: rāstdur A3, A4. 27- ebleye: eblege **A2**.; övit: ögüt A4..

Eğer bulsan, yalancı dünyada sür devran,
Hoş geçir vaktini, kalmasın muradın,
24 Binmek, kucaklamak, yemek, giymek ile.

Zelilî, sözünü uzatma, yeter,
Hak bilir sırrını, yalandır, doğrudur,
Eblehe çok öğüt vermek boştur,
28 Birini tutmaz kulak vermek ile.

XL.

ve lehu eyzan

Ey yārenler söylesem men cümle yārlar onda bar,
 ẖudretindin şun‘ olan bu ār-pirler anda bar,
 Giñ cihāndur dürli miñ elvān yaḥşı yerler onda bar.
 Deste deste şaf ẖuran ol nāzlı ḥūriler onda bar.

5 Bir-bire maḥbūb olan ziyānkārlar onda bar

.... nebiler serveri .... huban.

Ol Ebū Bekr ü ‘Ömer İslām yolında pehlivān,
 Gerçe Zū’n-nūreyn ‘Uşmān ḥüsn ü halim şirīn zebān,
 Din ẖuvveti Şāh-ı Merdān .....Şīr-i Yezdān,

10 Yüz yigrimi dört miñ ol pıgamberler onda bar.

Büy-ı hoş gül mürğ-zār baḥçalı bağlar bī-ḥesāb,
 Āb-ı zezem Kevşer ü ābı bulağlar bī-ḥesāb,
 La‘l yāḫūtdın bezenilmiş esbāb-yarağlar bī-ḥesāb,
 Şedef dürdin düzelmiş aḫ otağlar bī-ḥesāb,

15 Dürli dürli meyveler baldın baḫrlar onda bar.

Şol yavız maḥşer güninde ḥalḫ tamām ḥicrān olur,
 Āḥ çekip zar ağlaşıp hem gözleri giryān olur,
 Baş açuḫ yalañ ayak ol tenleri lertzān olur,
 Munda dūst digen kişiler bir-bire dūşmān olur,

20 Hīḫ savılmaz ḡulmağullar derdeserler onda bar.

ẖalma andın bī-nasīb sen, tutma bed iş, ters ḥıyāl,
 ẖılma cānıña cebr gil alma boynuña vebāl,
 Anda pişmān-aḫı ẖılmaz tövbe it munda uyal,
 Tañla maḥşer köp turur ẖahr vağznı Zū’l-Celāl,

XL.

Ey yârenler söylesem ben, cümle yârler orada var,
 Kudretinden yaratılmış er-pirler orada var,
 Geniş cihandır bin türlü, güzel yerler orada var.
 Deste deste saf kuran o nazlı huriler orada var.

5 Birbirine sevgili olan, ziyankârlar orada var

....

O Ebu Bekr ve Ömer İslâm yolunda pehlivan,
 ..... Zu'n-nureyn Osman hüsnü hâlim şirin dil,
 Din kuvveti Şâh-ı Merdân .....Şir-i Yezdân,

10 Yüz yirmi dört bin o peygamberler orada var.

Kokusu hoş güller, bülbülü çok bahçeli bağlar hesapsız,
 Âb-ı zezem Kevşer ü âbı bulaklar sayısız,
 İnci yakuttan bezenmiş elbise-eşyalar sayısız,
 Sedef –inciden kurulmuş ak otağlar sayısız,

15 Çeşit çeşit türlü meyveler baldan nehirler orada var.

O yavuz mahşer gününde halk tamamen ayrı olur,
 Ah çekip zar ağlaşıp hem gözleri ağlayan olur,
 Baş açık yalın ayak ol tenleri titrek olur,
 Burada dost dediğin kişiler birbirine düşmân olur,

20 Hiç kesilmez gürültüler, kaygılar orada var.

Kalma ondan nasipsiz sen, tutma kötü iş, ters hayâl,
 Kılma canına cefa, gel alma boynuna vebâl,
 Orada pişmanlık kâr etmez tövbe et burada utan,
 Dinle mahşer çoktur kahır, vaazını Zül-Celâl,

25

Andın soñ nidā gelip barça ħalāyık sürilür,
 Ħayır eger şer kılgan işiñ barısındın sorılır,
 Kıldın inçege bil şırāṭ üstünde mīzān kırılır,
 Ol günāh-kār ‘āşīler hem dūzaḥ içre evrilür,
 30 Sansız ğazab köp meşakḳat çoḡ cebrler anda bar.

Ey Zelilī munda bed-bed işleri kılsañ gerek,
 Anda yazuklı boluban dara çekilseñ gerek,
 Kııl köfridin öte bilmey dayıp yıkılsañ gerek,
 Ol saḳar-dūzaḥ öyinde örtinip kıalsañ gerek,
 35 Otdın zīnḥar buzdın buĝra āfī-mārlar anda bar.

Metne bir bütün olarak bakıldığında, 25. satırda bir mısra olması gerekirken, elyazmasında yer almamaktadır.

25

Ondan sonra nida gelip bütün halayık sürülür,
Hayır veya şer yaptığın için hepsinden sorulur,
Kıldan ince, bil, sırat üstünde mizan kurulur,
O günahkâr asiler hem cehennem içinde çevrilir,
30 Sayısız gazap çok meşakkat çok cebirler orada var.

Ey Zelilî burada kötü işleri yaparsan,
Orada suçlu olarak dara çekilirsen,
Kıl köprüden geçemeyip kayıp yıkılırsan,
O cehennem evinde kapatılıp kalırsan,
35 Ateşten zinhar, buzdan buğra, yılanlar orada var.

XLI.

ve lehu eyzan

Ser-mest olup, bî-ğam gezme kemlenip,

Dünyâ ejderhâdur, yatır cemlenip,

İnşâf idip, besdür diyemez şâhlanıp,

4 Yudur doymaz, ağzın açıp durıpdur.

Dünyâ gelen qalmaz, öter barı şaf,

Âbâd hâneñ âhir bolğusu harâb,

Sen mişâli koyın, dünyâ bir qaşşâb,

8 Dalnamaz, qanıñnı saçıp durıpdır.

Mekr-i şeytân aldağına inanıp,

Yatma gaflet içre, turğın uyanıp,

Bu yanan çırâña gezme kıvanıp,

12 Suv tüşüp, bu çırâñ öçip durıpdur.

Hayır qazan, ‘ömriñ ötüp barası,

Bed-kâr olma, gitmez yüziñ qarası,

Qadem urğan cāyıñ yeriñ kırası,

16 Basan yeriñ ihmâl, uçıp baradur.

Hazân urar baqçaları, solur gül,

Bir timşâldur, durmaz, öter ay u yıl,

Dünyâ yol üstünde düşelge-menzil,

20 Gelen dınıp, qonıp-göçip durıpdur.

Zelîlî diy, emânetdür bu cāniñ,

Bir gün ecel tutar yaqañdın seniñ,

‘Azîz a‘ zaların, gül dek bedeniñ,

24 Âhir yer qoynını quçıp durıpdur.

XLI.

- Sarhoş olup, gamsız gezme alçalıp,
 Dünya ejderhadır, yatar toplanıp,
 İnsaf edip, yeterli demez şahlanıp,
 4 Yutar doymaz, ağzını açmaktadır.
- Dünyaya gelen kalmaz, göçer hepsi boş,
 Bayındır hanenin sonunda olacağı harap,
 Sen bir koyun misali, dünya bir kasap,
 8 Ayırt etmez, kanını saçmaktadır.
- Hilekâr şeytanın hilesine inanıp,
 Yatma gaflette, kalk uyanıp,
 Bu yanan çırana, gezme güvenip,
 12 Su düşüp, bu çıran sönmektedir.
- Hayır kazan, ömrün geçip gitmekte,
 Faydasız olma, gitmez yüzünün karası,
 Ayak bastığın yer, zeminin kenarı,
 16 Bastığın yer çürük, uçmaktadır.
- Hazan vurur bahçeleri, solar gül,
 Bir timsaldir, durmaz, geçer ay ve yıl,
 Dünya yol üstünde durak-menzil,
 20 Gelen sona erip, konup göçmektedir.
- Zelilî der, emanettir bu canın,
 Bir gün ecel tutar yakandan senin,
 Aziz azaların, gül dek bedenin,
 24 Sonunda yer koynunu kucaklamaktadır.

XLII.

ve lehu eyzan
 Havālī-belend dađlarıñ
 Gıtmez seri dumanlıdur,
 Çın murğzarlı bađlarıñ
 4 Müdām başı bāğ-vānlıdur.

Bu yalançā gelen durmaz,
 Munda uzağ devrān sürmez,
 Ādemzāda hayır bermez,
 8 Dünyā bir çep nişānlıdur.

Yetmez bir özin çağladur,
 Ol, gül diyer, soñ ağladur,
 Qara geydir, yas bağladur,
 12 Bir qan-ğōr, eli qanlıdur.

Bir gün berilür ecel cāmı,
 İçer barça, ĥāşş u ‘āmı
 Tilinde ĥaqıñ kelāmı,
 16 Mü ’min köñli ĩmānlıdur.

Müselmāna yağşı sanmaz,
 Rĭş ağar, ĥarāmdın dönmez,
 ‘ Ālim sözine inanmaz,
 20 Meger köñli gümānlıdur.

Ey ġāfil batar başlarıñ,
 Ağlaşur qavm ü ĥışlarıñ,
 Munda iden bed işleriñ
 24 Mağşer günü ziyānlıdur.

XLII.

- Ulu-yüksek dağların
 Gitmez seri dumanlıdır,
 Hakikî kuş cenneti bağların
 4 Daima başı bağbanlıdır.
- Bu yalancı dünyaya gelen durmaz,
 Burada uzun devran sürmez,
 İnsanoğluna hayır vermez,
 8 Dünya bir düşmanlık nişanıdır.
- Usanmaz sadece kendini söyletir,
 O, gül der, sonra ağlatır,
 Kara giydirip, yas bağlatır,
 12 Bir gaddar, eli kanlıdır.
- Bir gün sunulur ecel tası,
 İçer bütün, ahali,
 Dilinde hakkın kelâmı,
 16 Müminin gönlü imanlıdır.
- Müslüman'a iyi söylemez,
 Sakal ağarır, haramdan dönmez,
 Âlim sözüne inanmaz,
 20 Meğer gönlü şüphesidir.
- Ey, gafil batar başların,
 Ağlaşır akrabaların,
 Burada ettiğin bet işlerin
 24 Mahşer günü ziyanlıdır.

Zelîlî aydar, yâ raḥmân,
Âḥir demde bergin îmân,
Keremiñe dūş it, sūbhân,
28 Kerem baḥrın̄ coşgunlıdur.

Zelilî söyler, ya rahman,
Son demde ver iman,
Keremine kavuştur, Sübhan,

28 Kerem denizin coşkuludur.

XLIII.

ve lehu eyzan

Köp bolur ādemiñ ādemdin farhı,

Sanaşanda barça ādem deñ bolur;

Yağşı gezer hayır işiñ ızında,

4 Fisiñ öyde istediği ceñ bolur.

Fis tana göstermez, cānıñı yaķar,

Yağşı bolan kişi yaman söz çeker,

Hemīşe yamandın yaman söz çıkar,

8 Yağşıdın yaman söz çıkısa geñ bolur.

Hüner-mendler üstādı köp görmese,

Zen, görelde, kızlar edeb görmese,

Yigit oğlanlıkda mekteb görmese,

12 Sözlān sözi, iden işi leñ bolur.

Feseldip, öziñi tutğın kemine,

Müselmānlık şartı, saķlama kine,

Raħm itseñ ğarībe, faķīr miskine,

16 Bu dünyā, āhiret işiñ oñ bolur.

Қıyāmet gün қāзі bolur celīliñ,

Anda su'āl ider ni' me-l-vekīliñ,

Naşihat қulağına yaķmaz baħiliñ,

20 Kōñli erimez, қара daşdur, doñ bolur.

Unutmağın haķı, bāş vaķtı koyma

2-bolur: bolar A2. 4-ceñ: çeñ A3; bolur: bolar A2. 5- tane: tağne A2. 8- bolur: bolar A2. 12- bolur: bolar A2. 13-16. satırlar arasındaki dōrtlük A4'te şiirin en sonunda yer alıyor. 13- öziñi: öziñni A2, A3, A4; tutğın: tutğun A4. 16- bolur: bolar A2. 17- bolur: bolar A2. 18- anda: onda A2. 19- қulağına: қulaқna A3; yaķmaz: yoқmaz A3. 20- bolur: bolar A2. 24- bolur: bolar A2. 19- yaķmaz: yoқmaz A2, A4. 20- erimez: irimez A2.

XLIII.

- Çok olur insanın insandan farkı,
Tartışınca bütün insanlar denktir;
İyi olan gezer hayır işin izinde,
4 Kötünün evinde istediği kavgadır.
- Kötü hiç şaka kaldırmaz, canını yakar,
İyi olan kişi kötü sözü sineye çeker,
Daima kötüden kötü söz çıkar,
8 İyiden kötü söz çıksa gariptir.
- Sanatkârlar üstadı çok görmese,
Kadın misali, kızlar edep görmese,
Yiğit çocuklukta mektep görmese,
12 Söylediği sözü, ettiği işi eksiktir.
- Alçak gönüllü olup, özünü tut alta,
Müslümanlık şartı, sığınma kine,
Yardım etsen garibe, fakir, miskine,
16 Bu dünyada, ahrette işin yolundadır.
- Kıyamet günü kadı olur Celilin,
Onda sual eder vekilin,
Nasihat kulağına girmez hasisin,
20 Gönlü erimez, kara taşdır, dondur.
- Unutma hakkı, beş vakti koyma,

Helâl iy, gez, bilseñ harâmdın iyme,
 Bir zerre hayır etseñ munda yetime,
 24 Anda köp-köp şevâbıña fân bolur.

Tevfîk alıp, bed işlerdin dânegör,
 Çın âr bolsañ, yigitlikde dönegör,
 Müselmân ehline yaşşı sanagör,
 28 Maşşer içre yüziñ sefîd reng bolur.

‘Aklıñ bolsa, yetüş, fehm it bu işlere,
 Eger aş-nân berseñ mü ’min açlara,
 Şevâb diyp, ton berseñ yalañaçlara,
 32 Munda biriñ âhîretde miñ bolur.

Zelîlî diy, munda yalan söz bolmaz,
 Ters evrilür ‘aşîlerde yüz bolmaz,
 Bî-dest ü pay, neçelerde göz bolmaz,
 36 Neçeleriñ tili yoğdur, güng bolur.

24- anda: onda A2. 25-36. satırlar arasındaki üç dörtlük A2, A3 ve A4’te yok.

Helâl ye, eğer bilirsen, haramdan yeme,
Azıcık hayır etsen burada yetime,
24 Orada, çok çok sevabına katkıdır.

Yardım alıp, kötü işlerden dönüver,
Gerçek er isen, yiğitlikte dönüver,
Müslüman ehlini iyi sayıver,
28 Mahşerde yüzün ak renklidir.

Aklın varsa, idrak et bu işlere,
Eğer aş-ekmek versen mümin açlara,
Sevap deyip, elbise versen çıplaklara,
32 Burada birin ahrette bin olur.

Zelilî der, burada yalan söz olmaz,
Geri döner, asilerde yüz olmaz,
Kiminde el ayak, kiminde göz olmaz,
36 Kimilerinin dili yoktur, sağırdır.

XLIV.

ve lehu eyzan

Ey yārānlar, şu eyyāmıñ ādemi,

Gūyā bir-birindin iren yalıdur;

Ġımşamaz bir ħiz buyursañ, gūyā,

4 Altı ay şövir çekip, aran yalıdur.

Özi bilmez, ħaber almaz bilendin,

Iraq kaçır ħağğa kulluğ kılандın,

Yerleşikli şirīn sözler yalandın,

8 Kezzāblığı evvel gören yalıdur.

Fısq u fücūr bu eyyām u zamāna,

Yağşa yaman, yağşıdur ol yamana,

Yüz bermeseñ gelen ħarīb mihmāna,

12 Ele ağaç alıp, uran yalıdur.

Eyesi bedev diyr, yabı atını,

Her kim ħov görer öz zürriyyetini,

Bir yağşı ār alsa yaman ħatını,

16 Ölmezdin öñ gūra giren yalıdur.

Ey Zelīlī, güymenmegin kār bilen,

Sen hem yek-sān bolacağsın yer bilen,

Bāş gün gezseñ muħabbetli yār bilen,

20 Miñ yıl zevğ ü şafā süren yalıdır.

1- yarānlar: ağalar A2, A3, A4, A5. 2- gūyā: A2’de yok, gūyā: barça, A3, A4, A5. 3- ħiz: ħizmet A2, A3, A5. 6- ħağğa: ħağğa A3; kulluğ: kulluğ A5. 10- yağşa: yağşı A2, A5; ol: yok A2, ol: bir A4; yağşıdur ol yamana: devir döndi yamana A5. 11- gelen ħarīb: ħarīb gelen A5. 14- ħov: ħovı A2, A3, A4, A5. 15- ħatını: ħatını A2, A3, A4, ħatını A5. 17- bilen: bile bile A2, bile A3, A4, A5. 18- bilen:

XLIV.

- Ey yârenler, bu eyyamın insanı,
 Sanki birbirinden bıkmış gibidir;
 Kımıldamaz bir hizmet buyursan, güya,
 4 Altı ay uykusuzluk çeken, dertli gibidir.

- Kendi bilmez, haber almaz bilenden,
 Uzağa kaçır halka kulluk kılından,
 Rahatça şirin söyler yalandan,
 8 Hilekârlığı önceden görmüş gibidir.

- Fitne fücür bu eyyamı zamana,
 İyiye yaman, iyidir o yamana,
 Yüz vermesen gelen garip mihmana,
 12 Ele dayak alıp, vurmuş gibidir.

- Sahibi bedev der, kısarak atını,
 Herkes iyi görür öz zürriyetini,
 Bir iyi er alsa kötü hatunu,
 16 Ölmezden önce mezara girmiş gibidir.

- Ey Zelilî, meşgul olma kâr ile,
 Sen de yeksan olacaksın yer ile,
 Beş gün gezsün muhabbetli yâr ile,
 20 Bin yıl zevkusefa sürmüş gibidir.

---

bile A2, A3,A4, A5. 19- gezsün: sürsün A5; bilen: bile A2, A3, A4, A5. 20- miñ yıl: yüz yıl A2, A3, A4, A5.

XLV.

ve lehu eyzan

Düstlar, artuq söz çekmek,

Ār yanında bellidür;

Şofra yayıp, nān dökmek,

4 Bar yanında bellidür.

Ġanım görende merdler,

Ġoş başında nā-merdler,

Çölde gezen aç kırtlar,

8 H̄ar yanında bellidür.

Başa düşse yaman iş,

Şonda gerekdür kıardaş,

Şīr ġanımı siyā-ġūş,

12 Şīr yanında bellidür.

Men aydayın bir-be-bir,

Aġaç içindin kıurt iyr,

Oşalrı ańdıp kışmir,

16 Mār yanında bellidür.

Añlāna ber naşihat,

Añlamaz tutmaz övit,

Bir taġsıblı kıoç yigit

20 Ār yanında bellidür.

Bahār açılır ġüller,

Sayrar kıumrı-bilbiller,

Zibā, nāzlı ġözeller

24 Tör yanında bellidür.

XLV.

Dostlar, fazla söz çekmek,
 Er yanında bellidir;
 Sofra yayıp, yemek dökmek
 4 Zengin yanında bellidir.

Düşman görünce mertler,
 Mal başında namertler,
 Çölde gezen aç kurtlar,
 8 Eşek yanında bellidir.

Başa düşse yaman iş,
 O zaman gerektir kardeş,
 Aslan düşmanı karakulak,
 12 Aslan yanında bellidir.

Ben söyleyeyim bir bir,
 Ağacı içinden kurt yer,
 Onu andırıp solucan,
 16 Yılan yanında bellidir.

Anlayana ver nasihat,
 Anlamaz, tutmaz öğüt,
 Bir taksirli koç yiğit
 20 Ar yanında bellidir.

Bahar açılır güller,
 Öter kumru bülbüller,
 Hoş, nazlı güzeller
 24 Tör yanında bellidir.

Zelîlî diyer, yâ haq,
Bu ġarîb hâlîme baq,
Artan-egsen, kalan yoq,

28 Ner yanında bellidür.

Zelilî der, ya Hak,
Bu garip hâlîme bak,
Artan-eksilen, kalan, yok,

28 Buğra yanında bellidir.

XLVI.

ve lehu eyzan

Kemelür kıymeti, görnügi bolmaz,

Bedeviñ kıuyırığı, yalı bolmasa;

Hîç sana ğoşılmaz, bir göze ilmez,

4 Her yigidiñ ҡolda mālı bolmasa.

Mālsız mertler köp ğor ider başını,

Mihmān gelse, ğayra yaşar yaşını,

Ede bilmez köñli ğālān işini,

8 Ğuruğlı ğarcısı, fulı bolmasa.

Fis eyyāmdur, kişi köñlin güytmezler,

Tanılmasañ, gelip atıñ tutmazlar,

Ğudāy üçün saña ğizmet etmezler,

12 Ƨoniñ kıızıl, atıñ şaylı bolmasa.

Yağşı mağbūb berse, yağşı aı bilen,

Sür devrānı, min, gez, ğuç, yat bilen,

Māl kıazanıp bolmaz ğayrāt bilen,

16 Ğiñrekdin çalınan göli bolmasa.

Ƨaç yaman ğatundın cāhillik bilen,

‘Ömriñ zāya geçer kāhillik bilen,

Ötever dünyādın sāhillik bilen,

20 Almağın toğumlu, soylı bolmasa.

Yağşı yoldaş bolsa keyfiñ, zereñdür,

Yaman yoldaş tā ayrılınça ceñdür,

Çekdügi āh-ārmān, midārı teñdür,

24 Yağşı āriñ yağşı ‘ayalı bolmasa.

XLVI.

- Azalır kıymeti, güzelliği olmaz,
 Bedevin kuyruğu, yelesi olmasa;
 Hiç adam yerine konmaz, dikkate alınmaz,
 4 Bir yiğidin elde malı olmasa.
- Malsız mertler çok hor eder başını,
 Misafir gelse, suratını asar,
 Gerçekleştiremez gönlünün arzuladığı işini,
 8 Birikmiş parası, pulu olmasa.
- Kötü eyyamdır, kişi gönlünü umursamazlar,
 Tanınmasan, gelip atını tutmazlar,
 Allah için sana hizmet etmezler,
 12 Elbisen altın, atın süslü olmasa.
- İyi dost verse, iyi at ile,
 Sür devranı, bin, gez, sarıl, yat ile,
 Mal kazanmak mümkün olmaz gayret ile,
 16 Genişçe dolan gölü olmasa.
- Kaç yaman hatundan, cahillik ile,
 Ömrün zayi geçer tembellik ile,
 Geçiver dünyadan yoksulluk ile,
 20 Neslin tohumlu, soylu olmasa.
- Yahşi yoldaş olsa keyfin yerindedir,
 Yaman yoldaş ta ayrılincaya dek cenktir,
 Çektiği ah arman, hayatı kötüdür,
 24 Yahşi erin yahşi hanımı olmasa.

Düris dâldür onıñ yüzini görmek,
Hasta bolsa barıp hâlini sormağ,
Dünyâda bed işdür zür bilen bermek,
28 Bireviñ-birevge meyli bolmasa.

Bu Zelîlî bildüğini diyir öter,
‘Aklı bolan gefiñ aşlına yeter,
Añlânlar bu söze kulağın tutar,
32 Bir añlamaz telbe-dâli bolmasa.

Doğru değildir onun, yüzünü görmek,
Hasta ise varıp hâlini sormak,
Dünyada kötü iştir zor ile vermek,
28 Birinin birine meyli olmasa.

Bu Zelifî bildiğini der geçer,
Aklı olan sözün aslına erer,
Anlayanlar bu söze kulağını tutar,
32 Bir anlamaz telve-deli olmasa.

XLVII.

ve lehu eyzan

Eger tutsa kişi bāş vaqtı aim,
 Őerī^c at yolında duran yalıdır;
 Őeherler Hudādın orıp aqlasa,
 4 Gūnāhnıñ küllisin uran yalıdır.

aytarıp rāyını, nefse dege diyse,
 Yüregin Őāf idip esgi-Őāl geysel,
 Mürşide ol berip, kelāma uysa,
 8 İblisiñ leşkerin ıran yalıdır.

Öñki iden bed işine uyalsa,
 FiŐmān olup tevbe-taşire gelse,
 Āhir gūzāt ılıp, ol Őehid olsa,
 12 Soraqsız cennete giren yalıdır.

orım köpdür, ümīd bisyār eyemdin,
 Kerim başdur ötir diyip gūnāmdın,
 Tevfikli ul bilip datsa harāmdın,
 16 Tā^c at çekip, dañdan üyren yalıdır.

Yaşılardıñ sözin nūŐ eyle cāna,
 Yamandın aç hergiz barmağın yana,
 Güler yüz bermeseñ gelen mihmāna,
 20 ola tayağ alup uran yalıdır.

3- orıp: orup A6. 4- gūnāhnıñ: gūnāhıñ A6. 5- dege: tek A6. 6- idip: edip A6. 8- leŐkerin: erigin A6. 10- fiŐmān: fūŐmān A6; olu: olup A6; 13- orım köpdür, ümīd bisyār eyemdin: orım bisyār, ümīdim köp eyemdin A6. 14-.....: kerim baş ider ön gūnāhımdın A6. 15- datsa: tatsa A6. 16- dañdan: tañdın A6. 17-20. satırlar arasındaki dörtlük A1'de yok, A6'dan tamamlandı. 22- ma^c Őiyetniñ: ma^c Őiyedniñ A6.

XLVII.

- Eğer tutsa kişi beş vakti kılıp,
Şeriat yolunda durmuş gibidir;
Seherler Huda'dan korkup ağlasa,
4 Günahının küllüsünü atmış gibidir.
- Döndürüp yolunu, nefse dur dese,
Yüreğini saf edip, paçavra-şal giyse,
Mürşide el uzatıp, kelama uysa,
8 İblisin askerini kırmış gibidir.
- Önceki yaptığı bet işine utansa,
Pişman olup, tövbe-taksire gelse,
Sonra gazâ kılıp, o şehit olsa,
12 Sorgusuz cennete girmiş gibidir.
- Korkum çoktur, umut çok Rabbimden,
Kerim bağışlayıp, affeder deyip günahımdan,
İnançlı kul bilerek tatsa haramdan,
16 İbâdet edip, sabahtan havlamış gibidir.
- İyilerin sözünü nakış eyle cana,
Kötüden kaç asla varma yanına,
Güler yüz vermesen gelen mihmana,
20 Ele sopa alıp vurmuş gibidir.

Zelîlî, sen sıgın haqıñ özine,
Çümseñ çıkar ma'şiyetniñ gözine,
Hoş sözleseñ bir garîbniñ yüzine,
24 Güyâ dünyâ mālın beren yalıdur.

Zelilî, sen sığın hakkın özüne,
Dalsan çıkar asiliğın gözüne,
Hoş söylesen bir garibin yüzüne,
24 Sanki, dünya malını vermiş gibidir.

XLVIII.

ve lehu eyzan

Ol ked-ḥüdā sandın çıkar,

Ḥayış etmez il bileni;

‘Ādil şāh alur cihānı,

4 Berim bile ful bileni.

Almağ üçün il gezse pir,

Uğrın bilmez, yolın yitir;

Āḥir bir menzile yetir,

8 Eger gitseñ, yol bileni.

Sözim bir dürdür añlāna,

Naşihat birin diñlāne,

Şükür kılmazlar sübhāna,

12 Mağrūr bolup māl bileni.

Yağşı işler geñ bolupdur,

Yaman işler yoñ bolupdur,

Bu eyyāmda deñ bolupdur,

16 Meges, feşe, fīl bileni.

Qılurlar bī-hūde cedel,

Etmezler şer işe fesgel;

Şīr görende tilki, şağal,

20 İnip kaçır çil bileni.

Yav görse, nā-merd yüz evir,

Yoldaşlara yarağın biyr,

Sağlığım yoq, kaydayın, diyr,

24 Öydin çıkar yel bileni.

XLVIII.

- O kâhya yoldan çıkar,
Dilemez halk ile;
Adil şah alır cihanı,
4 Bahşiş ile, pul ile.
- Dilenmek için il gezse pir,
Yönünü bilmez, yolunu yitirir;
Ahir bir menzile ulaşır,
8 Eğer gitsen, yol ile.
- Sözüm bir incidir anlayana,
Nasihat verin dinleyene,
Şükür kılmazlar Sübhan'a,
12 Mağrur olup mal ile.
- İyi işler garip görünür olmuştur,
Kötü işler yaygınlaşmıştır,
Bu eyyamda denk olmuştur,
16 Sinek, sivrisinek fil ile.
- Kırlarlar beyhude bahis,
Olmazlar şer işe engel;
Aslan görünce tilki, çakal,
20 İnip kaçır sınır ile.
- Düşman görse, namert yüz çevirir,
Yoldaşlarına silâhını verir,
Sağlığım yok, döneyim der,
24 Evden çıkar yel ile.

Zelîlî diyer, bu başdın,
Yol açılsa Kızılbaşdın,
Kaytmaz men diyp savaşdın,
28 İkrâr etdim dil bileni.

Zelilî der, bu baştan,
Yol açılsa Kızılbaş'tan,
Dönmem deyip savaştan,
28 İkrar ettim dil ile.

XLIX.

ve lehu eyzan

Ġāfil ādem oğlı, saña bu mālđın

Ne faydadur, yığar, yığsır gider-sin;

Güm-rāh bolup, azıp bu doğrı yoldın,

4 Günāhıñ dağlardın aşır gider-sin.

İnşāf edip, öz mālıñı iymez-sin,

Sağal ağar, ħarām işi qoyamaz-sın,

Eyem bardur, bendedürin diymez-sin,

8 İster-sin cihānı ğafşır gider-sin.

Unudur-sın ħađı, şeytāna uyıp,

Rüsvālık libāsın egniñe geyip,

Tört yana yüvir-sin, örtenip-köyip,

12 Eliñe geldüğin üşir gider-sin.

Bir gün bolur ecel gelür başıña,

Ĥaşdārlarıñ ağlap yığlur daşıña,

Zen ü ferzendleriñ, qavm ü ĥuşıña,

16 Yeke yeke tafşır gider-sin.

Sağlap bolmaz şāđırlarıñ tilini,

Tutsañ durmaz, cūmerdleriñ elini,

Ĥārūn tek yıđnasañ dünyā mālını,

20 İki eliñ boş, götiñ ğaşır gider-sin.

2- gidersin: gider sen A4. 3- bolup: bolıp A4. 4- gidersin: gider sen A4. 5- iymezsin: iymen sen A4. 6- qoyamazsın: qoymar sen A4. 7- eyem: eygem A4; diymezsin: diymen sen A4. 8- ğafşır: qabşır A4; gidersin: gider sen A4. 9- unudur sen: unuttur sen A4; ħađı: aklıñ A4; uyıp: uyup A4. 10- geyip: geyüp A4. 11- yüvir sen: yügür sen A4; köyip: yanıp A4. 12- geldüğin: geldigin A4. 13-16. satırlar arasındaki dörtlük A4'te yok. 20- gidersin: gider sen A4. 21- Zelili diyr sermest bī-ma'ni 'āmı: Zelili, añşırmas bu ma'ni 'āmı A4.

XLIX.

- Gafil insanoğlu, sana bu maldan
 Ne faydadır, toplar, biriktirir gidersin;
 Şaşırıp, çıkıp bu doğru yoldan,
 4 Günahın dağlardan aşar gidersin.
- İnsaf edip, öz malını yemezsin,
 Sakal ağarır, haram işi bırakmazsın,
 Sahibim vardır, ben bir kulum demezsin,
 8 İstersin cihanı tutup gidersin.
- Unutursun hakkı, şeytana uyup,
 Maskaralık libasını sırtına giyip,
 Dört yana koşarsın, yanıp-tutuşup,
 12 Eline geleni toplayıp gidersin.
- Bir gün olur ecel gelir başına,
 Akraların ağlayıp toplaşır etrafına,
 Eşin ve evlatların, akralarına,
 16 Tek tek bırakıp gidersin.
- Engellemek mümkün değil şairlerin dilini,
 Tutsan durmaz, cömertlerin elini,
 Karun dek yığarsın dünya malını,
 20 İki elin boş, sırtın kaşır gidersin.

Zelîlî diyır ser-mest bî-ma' nî 'âmı,
Kulağ tutıp, diñlemez-sin kelâmı,
Sangı etmey, yığıp helâl-đarâmı,
24 'Āđır bir gŭn bolur, çağır gider-sin.

22- tutıp: salıp A4; diñlemezsin: diñlemezler A4. 23- etmey: etmen A4. 24- gidersin: gider sen A4

Zelilî der sarhoş anlamaz bu manayı,
Kulak verip, dinlemezsens kelâmı,
Düşünmeyip, yığıp helâl-haramı,
24 Ahir bir gün varıp, dağıtıp gidersin.

L.

ve lehu eyzan

Ḥaḫ yolına çin doğrılan,

Meyl etmez Mehdi dūş olsa;

Süngi ḥarāma yoğrılan,

4 Ḳaytmaz sefīd-i rīş olsa.

Ḥaḫīḳatdın ayğān pirlər,

Ṭariḳını gören ärler,

Yaḥşı övit, naşīḥat biyrler,

8 Naşīhat alan gūş olsa.

Göz salmaz çaç bolsa zer yol,

Sen, ol pire mihr-bān bol,

Fikr etme, derhāl ḥizmet ḳıl,

12 Eger-de rengi ḥiş olsa.

Dilenmek bolsa sizi,

İstenmek siz böyle perī,

Dünyālik üçün il sarı

16 Yüvir, āšnā, biliş olsa.

‘Ayš ü ‘işretdin dūr olur,

Şeb tā seḥer bī-dār olur,

Çin ḳaydan şūfī ḥar olur,

20 Geyer gezdin pūşiş olsa.

Köñli ölür, meñzi solur,

Dünyāniñ zevḳıdın ḳalur,

Diyr, vay, ḥālim neçük bolur,

24 Zerre dünyā ḥāmūş olsa.

L.

Hak yolunda hakikî duran
 Meyletmez Mehdî karşısına çıksa;
 Kemikleri haramla yoğrulan

4 Dönmez ak sakal olsa.

Hakikatten söyleyen pirlere,
 Yolunu gören erlere,
 İyi öğüt, nasihat verirler,

8 Nasihat alan kulak olsa.

Göz atmaz kötü olsa altın yol,
 Sen o pire sevgili ol,
 Düşünme, derhal hizmet kıl,

12 Eğer ki rengi yakın olsa.

İstemek olsa seri,
 İster ki siz böyle peri,
 Dünyalık için halka doğru

16 Koşar, tanıdık, bildik olsa.

Zevkusefadan, söz olur,
 Akşamdan sabaha kadar uyanık olur,
 Doğrudan dönen sofu eşek olur,

20 Giyer ipekten elbise olsa.

Gönlü incinir, benzi solar,
 Dünyanın zevkinden kalır,
 Der, vay, hâlim nice olur,

24 Zerre dünya sessiz olsa.

- Bir neçeler şüfî bolur,
 Cāyın tapsa, āfi bolur,
 Bilmez ‘āşī, cāfi bolur,
 28 Eder nā-ḥaḳ tileş olsa.
- Tevfīḳ alur, pire ḳol biyr,
 Ol feşin, ṭonın aḳ geyir,
 Daña yaḳın turar, hū diyr,
 32 Ammā ider bed iş olsa.
- Bu şevāb, bu günādur, diyr,
 Vaḡız ider, naşīḥat biyr,
 Ḥarām görse, dalnamaz, iyr,
 36 Uyalmaz başda feş olsa.
- Eger görse mekruh eti,
 Ne ‘acāyibmiş, diyr lezzeti,
 Unudar ol āḫireti,
 40 Aḡzına yarar aş olsa.
- İti semiz öyde yegdür,
 Nefsi semiz gürci-segdür,
 Ol şüfīdin eşek yegdür,
 44 Doymaz-dolmaz gāmiş olsa.
- Övit ötri ‘āḳlı çaldur,
 Naşīḥat durmaz ğırbāldur,
 Anıñ işi ḳīl u ḳāldur,
 48 Nīk sūḥan ferāmūş olsa.
- Zelīlī diyr, dünyā öter,
 Kim övite ḳulaḳ tutar,

- Bir niceler sofu olur,
Yerini bulsa, kapı olur,
Bilmez asi, zorba olur,
28 Eder haksızlık yarış olsa.
- Yardım alır, pire el verir,
O fesini, elbisesini ak giyer,
Şafağa yakın kalkar, “hu” der,
32 Amma eder bet iş olsa.
- Bu sevap, bu günahdır, der,
Vaaz eder, nasihat verir,
Haram görse, ayırt etmez, yer,
36 Utanmaz başta sarık olsa.
- Eğer görse mekruh eti,
Ne şahaneymiş der lezzeti,
Unutur o ahreti,
40 Tadı güzel aş olsa.
- İti semiz evde yeğdir,
Nefsi semiz it-köpektir,
O sofudan eşek yeğdir,
44 Doymaz-dolmaz camız olsa.
- Öğütten dolayı akli kıttır,
Nasihat durmaz beyhudedir,
Onun işi gürültü-patırtıdır,
48 Hoş söz hatırdan çıkar olsa.
- Zelilî der, dünya geçer,
Kim öğüde kulak verir,

Murāda-maḫṣūda yeter,
52 Seher gözinde yaş olsa.

Murada-maksada ulaşır,
52 Seher gözünde yaş olsa.

LI.

ve lehu eyzan

ulluğında oran ul ocāsındın,

Begliginde titrer bir sesin añsa;

Çeşm āteşin alan fes dūşmān fīldür,

4 Fīl, fişige dōner kerk sesin añsa.

Yağşı sōze yatan bīmār dayanur,

Asak āđaç tapsa, bir-bir begenür,

Aç alacap gezen urtlar ıvanur,

8 Çölde yaban alan ar sesin añsa.

açđınılar deşt ire bir il gōrse,

Yolın bilmān, yoldın azan yol gōrse,

īz-arāmī, araılar māl gōrse,

12 Dervāze-bān yatmaz, dur, sesin añsa.

Çın oalar öz-özindin ider oş,

Kārsız āre yoış gelür zerre iş,

Lāş üstinde benim diyen arauş,

16 Dura bilmez, üytger, tīr sesin añsa.

oyın bilen urdıñ deñ gelmez bāmı,

Her cānavārıñ bardur bir belli iymi,

Ol tīđlı malahdır çöven ğanı mı,

20 Gürler, hevā alar, şār sesin añsa.

Etdiği kārı bed, ‘ āşī cāfiler,

Şoar tenlerindin ğāv tek āfiler,

‘ Ayāllara menlik şatan şūfīler,

24 Eglenmez, süfrilür, fir sesin añsa.

LI.

Kulluğunda korkan kul hocasından
 Beyliğinde titrer bir sesini duysa;
 Gözümün ateşini alan alçak düşman fildir,
 4 Fil, kediye döner gergedan sesini duysa.

Güzel söze yatan hasta sevinir,
 Aksak ağaç bulsa, bir bir beğenir,
 Aç açıkta gezen kurtlar kıvanır,
 8 Çölde yalnız kalan eşek sesini duysa.

Kaçaklar çöl içinde bir il görse,
 Yolunu şaşırıp, yoldan azan yol görse,
 Hırsız-harami, haydutlar mal görse,
 12 Kapı bekçisi yatmaz, kalk sesini duysa.

Gerçek yiğitler kendiliğinden eder hoş,
 Tembel ere zor gelir zerre iş,
 Leş üstünde benim diyen karakuş,
 16 Duramaz, sıvışır, ok sesini duysa.

Koyun ile kurdun aynı olmaz damı,
 Her hayvanın vardır belli bir yemesi,
 O çekirgedir mısırın düşmanı,
 20 Gürler, havalanır, sığırcık sesini duysa.

Yaptığı işi kötü, asi zalimler,
 Sokar tenlerinden boğa gibi yılanlar,
 Kadınlara benlik taslayan sofular
 24 Eğlenmez, ortadan kaybolur, pir sesini duysa.

‘Āqıl ādem halka naṣīhat saçar,
 Aḥmaḳ ādem döner, öz ‘aybın açar,
 Şīr görmān, tilki diyr, şīr mendin kaçar,
 28 Ammā ökce oğurlar, şir sesin añsa.

Algır-kerkdin seg özini yeg sayar,
 Yolbarş atan lāşdın, şīr-şagal doyar,
 Kurlamaz kurbaga sazını koyar,
 32 Dem tartmaz, güm bolur, mār sesin añsa.

Zelīlī diyr, gözleñ yāriñ sūretin,
 Pāk bolsun, fehmiñ aşlını, zātın,
 Ār kılıgın bilen sıfāhī hatun,
 36 Sözlemez, sem bolur, ār sesin añsa.

Akıllı insan halka nasihat saçar,
Ahmak insan döner, kendi ayıbını açar,
Aslan görmeyen tilki der, aslan benden kaçar,
28 Fakat hemen topuklar, aslan sesini duysa.

Aygırdan-gergedandan köpek kendini yeğ sayar,
Kaplanın attığı leşten, aslan-çakal doyar,
Bağırılmaz kurbağa sazını koyar,
32 Nefes almaz, kaybolur, yılan sesini duysa.

Zelilî der, gözleyin yârin suretini,
Pak olsun, idrak edin aslını, zatını,
Erinin huyunu bilen uyanık hatun,
36 Söylemez, suskun olur, er sesini duysa.

LII.

ve lehu eyzan

Ādem oğlı, ğāfīl bolma,

‘Azīz ‘ōmriñ öter bir gün,

Bu dünyānı bākī bilme,

4 Boz tofrağa qatar bir gün.

Evvelā aldağ qıladur,

Āhri cāniñ aladur,

Doymaz-dolmaz bir belādur,

8 Qara yerdür, yudar bir gün.

Azuđıñ şayla bu başda,

Yol uzaqdur tut serişte,

‘Azrā ’īl atlı ferişte,

12 Gelip yaqañ tutar bir gün.

Gezme-gezme gedem baqıp,

İmāniñni oda yaqıp,

Qatil ecel yayın çekip,

16 Qazā oqın atar bir gün.

Zelīlī diyr, dünyā düyşdür,

Añlān āriñ gözi yaşdur,

Ten qafesdür, cān bir quşdur,

20 Boşap, uçıp gider bir gün.

LII.

İnsanoğlu, gafil olma,
 Aziz ömrün geçer bir gün,
 Bu dünyayı bakî bilme,
 4 Boz toprağa katar bir gün.

Önce hile eder,
 Sonra canını alır,
 Doymaz-dolmaz bir beladır,
 8 Kara yerdir, yutar bir gün.

Azığını hazırla bu başta,
 Yol uzaktır tut vasıta,
 Azrail adlı melek,
 12 Gelip yakanı tutar bir gün,

Gezme gururlu gururlu bakıp,
 İmanını ateşte yakıp,
 Katil ecel yayını çekip,
 16 Kaza okunu atar bir gün,

Der Zelilî, dünya düştür,
 Ağlayan erin gözü yaştır,
 Ten bir kafes, nefes bir kuştur,
 20 Bırakıp, uçup gider bir gün,

LIII.

ve lehu eyzan

Evvel başdın çoç yigidiñ

‘Aklı-kemāli gerek;

Lafzı hoş ile yoqumlu,

4 Sözleri mizālī gerek.

Tesbine dik durmağa,

Halkı üstine örmege,

Düşmāna sırt çevirmege,

8 Düpli ağız bir ili gerek.

Mihmāna hizmet etmege,

Düst-yār köñline yetmege,

Yaşşı adın fāç etmege,

12 ‘Ālime köp mālī gerek.

Meydāndın gelmese nānı,

Oldur cūmerdlık nişānı,

Ma’rekede bilbil yanı,

16 Sayramağa tili gerek.

Nā-dānlar görer enāyı,

Kesgir kılıç, oqı-yayı,

Aç-yarağ, esbāb u şayı,

20 Düşmāna dop dolı gerek.

Nā-merd gezer kân içinde,

Çurı atdur san içinde,

Çoç yigit meydān içinde

24 Ser-mest çoçağ, dāli gerek.

LIII.

- İlk başta koç yiğidin
 Aklı-kemali gerek;
 Lafzı hoş ve etkili,
 4 Sözlere zevkli gerek.
- Nefsine karşı durmaya,
 Açlara ekmek vermeye,
 Düşmanı berk vurmaya,
 8 Esaslı ağzı bir ili gerek.
- Misafire hizmet etmeye,
 Dost-yâr gönlüne yetmeye,
 İyi adını aşikâr etmeye,
 12 Elinde çok malı gerek.
- Meydandan gelmese ekmeği,
 Odur cömertlik nişanı,
 Kalabalıkta bülbül gibi,
 16 Şakımaya dili gerek.
- Cahiller görür enayi,
 Keskin kılıç, oku-yayı,
 At-silah, esbabı-süsü
 20 Düşmana dopdolu gerek.
- Namert gezer bolluk içinde,
 Kuru attır sayısız içinde,
 Koç yiğit meydan içinde
 24 Sarhoş korkak, deli gerek.

Zelîlî diyr, dünyâ yalan,
Saylap, seçip, sevip alan,
Âbdın, tâbdın, hâldin bilen

28 Bir şâhib-i cemâl gerek.

Zelilî der, dünya yalan,
Ayrıp, seçip, sevip alan,
Örften, âdetten, hâlden bilen

28 Bir güzellik sahibi gerek.

LIV.

ve lehu eyzan

Nā-merd öyinde ğabarlur,

Bir zerre yaqmaz iş bolsa;

Özini bilmez, göterlür,

4 Eger on öye baş bolsa.

Öyde bolur ğıñır kişi,

Çöle çıksa, köp teşvīşi,

Nā-merdiñ edecek işi,

8 Saqlar ğorkısız ğoş olsa.

Nā-merd evvel öydin gitmez,

Eger gitse, koşdın ötmez,

Қоç yigit hergiz қayıtmaz,

12 Döndermez yüz miñ baş olsa.

Nā-merdler sözin zıkr ider,

Gitdikçe özi fikr ider,

Ҳудāға yüz miñ şükr ider,

16 Düşmān arası daş olsa.

Nā-merdleriñ hūşı ğöçer,

Lebi қurır, қanı қаçar,

Қоç yigitler serdin geçer,

20 Güşli ğanıma düş olsa.

Nā-merd şonda yere döner,

Güşı salıқ ҳара döner,

Қоç yigitler şīre döner,

24 Şol meydānda savaş olsa.

LIV.

- Namert evinde tavır yapar,
 Bir zerre hoşlanmaz, iş olsa;
 Kendini bilmez, böbürlenir,
 4 Eğer on eve baş olsa.
- Evde olur kızgın kişi,
 Çöle çıksa, çok kaygısı,
 Namerdin yapacağı işi
 8 Saklanır, güvenli yer olsa.
- Namert evvel evden gitmez,
 Eğer gitse, maldan vazgeçmez,
 Koç yiğit asla dönmez,
 12 Döndürmez yüz, bin baş bolsa.
- Namertler sözünü zikreder,
 Gittikçe özü fikir eder,
 Huda'ya yüz bin şükreder,
 16 Düşman arası uzak olsa.
- Namertlerin akli gider,
 Lebi kurur, kanı çekilir,
 Koç yiğitler serden geçer,
 20 Güçlü düşmana rast gelse.
- Namert o zaman yere döner,
 Kulağı salık eşeğe döner,
 Koç yiğitler aslana döner,
 24 O meydanda savaş olsa.

Zelîlî diyr, muħanneşler,
Yav görse, titrer nâ-merdler,
Mestâne dūñ yöreyip merdler,
28 İster, günde döviş olsa.

Zelilî der, korkaklar,
Düşman görse, titrer namertler,
Neşeyle yürüyüp mertler,
28 İster, her gün dövüş olsa.

LV.

ve lehu eyzan

Düst düstü görse açılır,

Biri-birindin hoş bolsa;

Pestây-pestây ökçe oğurlar,

4 Bir fis bilen qardaş bolsa.

Fağiriñ mālın iyr, bermez,

Öñin karar, soñın görmez,

Daşındın il dargar, durmaz,

8 Bir kezzāb, zālīm baş bolsa.

Her yigidiñ atı bolmaz,

Köñliniñ kuvveti bolmaz,

Rengi, meñzi, feti bolmaz,

12 Bir yaman zene düş olsa.

Giden azaşmaz yol bilen,

Feşe deñ bolmaz fıl bilen,

Nā-merd şavar yüz til bilen,

16 Üstündin tüşen iş bolsa.

Her bir nā-dürs merd bolmaz,

Merd müselmāna qaşd kılmaz,

Alayın diyp, nazār salmaz,

20 Dağ qarası kümüş bolsa.

Bir yağşı söz cāna yaqar,

Yaman söz çıyandur, çaqar,

İçde durmaz, daşa çıkar,

24 Yürekde ‘ışk pür-cüş olsa.

LV.

- Dost dostu görse sevinir,
 Bir-birinden hoşnut olsa;
 Yavaş yavaş uzaklaşır,
 4 Bir kötü ile kardeş olsa.
- Fakir malını yer, vermez,
 Önüne bakar, sonunu görmez,
 Etrafindan halk dağılır, durmaz,
 8 Bir yalancı, zalim baş bolsa.
- Her yiğidin atı olmaz,
 Gönlünün kuvveti olmaz,
 Rengi, benzi, gücü olmaz,
 12 Bir yaman kadına rast gelse.
- Giden kaybolmaz yol ile,
 Sinek denk olmaz fil ile,
 Namert söver yüz dil ile,
 16 Üstünden düşen iş olsa.
- Hiçbir dürüst olmayan mert olmaz,
 Mert Müslüman'a kast kılmaz,
 Alayım deyip, nazar salmaz,
 20 Dağ karası gümüş olsa.
- Bir güzel söz gönle hoş gelir,
 Yaman söz çiyandır, sokar,
 İçte durmaz, dışa çıkar,
 24 Yürekte aşk coşkulu olsa.

Zelîlî diyр görmek gerek,
Қол қovşurup, durmaq gerek,
Cân istese, bermek gerek,

28 Derdiñ bilen sırdaş bolsa.

Zelilî der görmek gerek,
El kavuşturup, durmak gerek,
Can istese, vermek gerek,

28 Derdin ile sırdaş olsa.

LVI.

ve lehu eyzan

Bed bolur, ol halk ıalamaz iş etmek,

Her işiñ yağıdayı, yatı yağıdır;

Ādem fisi çıkar tāze, ters kārı,

4 Halkıñ köne ‘ örfi, seti yağıdır.

Cemsiz gezen özin bilmez sersemdin,

Ne tamā bar ugrın añmaz gedemdin,

Her kafida kol göteren ādemdin,

8 Gedāyıñ eşegi, atı yağıdır.

‘ Ārif añar her bir sözdin, her kārın,

Ahmāk ādem hoş suv ister bīmārdın,

Şāññı ‘ ayāl yersiz қаһарcañ ārdin

12 Gökçiniñ tulası iti yağıdır.

Kimse behre almaz berseñ övitdin,

Ol enāyı dāldür gurı sövitdin,

Bir ‘ arı-tesibi bolmān yigitdin

16 Harām ölen mālñ eti yağıdır.

Zelīlī, merdlikdür dileg bitürmek,

Nā-merdlikdür dūsta ziyān yetürmek,

Haşardur kıraşda bölek ötürmek,

20 İliñ orta dūşı, řeti yağıdır.

LVI.

- Kötüdür, halkın arzulamadığı işi yapmak,
 Her işin durumu, farkı iyidir;
 İnsanın kötüsü çıkar modern, yanlış işi,
 4 Halkın köhne örfü, âdeti iyidir.

- Yalnız gezen kendini bilmez sersemden,
 Ne fayda var, yönünü bilmez küstahtan,
 Her kapıda el açan adamdan
 8 Fakirin eşeği, atı iyidir.

- Arif anlar her bir sözden, her işten,
 Ahmak adam hoş su ister hastadan,
 Geveze kadından, yersiz öfkeli erden
 12 Gökçi'nin kancığı-iti iyidir.

- Kimse dikkate almaz versen öğütten,
 O enayi değildir kuru söğütten,
 Bir temiz-namuslu olmayan yiğitten
 16 Haram ölen malın eti iyidir.

- Zelilî, mertliktir dilek bitirmek,
 Namertliktir dosta ziyan getirmek,
 Tehlikedir kıyıda bölük oturmak,
 20 İlin orta tarafı, kenarı iyidir.

LVII.

ve lehu eyzan

Yaḥşî ḳadrin yaḥşî bilür añlânlar,
 Añlamaza yaḥşî-da bir, fis-de bir;
 Gevher ḳadrin bilür gevher-şinâslar,
 4 Çofanlara gevher-de bir, mis-de bir.

Düst düstdın ḳalmasa, köñli hoş bolur,
 Ḳalsa, köñil ayrı düşer, daş bolur,
 Bilmezlere bu bir müşkil iş bolur,
 8 Bilenlere saman-da bir, ḥâş-da bir.

Kemelip ḥayırlar, köpelip şerler,
 Bed işler sed bolup, artıpdur zûrlar,
 Dünyâ zelzelesin eşitmez kerler,
 12 Kôr faḳire ṭâbaḳ-da bir, ṭâs-da bir.

‘ Ālimler sözine ḳulaḳ salmazlar,
 Faḳir-fuḳarâlar göze ilmezler,
 Sözlerler yalanı, çını bilmezler,
 16 Anıñ üçün yalan-da bir, râst-da bir.

Zelîlî diyir, bilmân neçük ḥesâbdur,
 Bu ğalipdür aşlı gürci-gürepdür,
 Zamâna bu çepbedür, eyyâm erdebür,
 20 Bu eyyâmda ‘ âmm-da birdür, ḥâş-da bir.

LVII.

- İyi kadrini, iyi bilir, anlayanlar,
 Anlamaza iyi de bir, kötü de bir;
 Gevher kadrini bilir gevher-şinaslar,
 4 Çobanlara gevher de bir, bakır da bir.
- Dost dosttan uzak kalmasa, gönlü hoş olur,
 Kalsa, gönül ayrı düşer, taş olur,
 Bilmezlere bu bir müşkül iş olur,
 8 Bilenlere saman da bir, çöp de bir.
- Azalıp hayırlar, çoğalıp şerler,
 Bet işler set olup, artmıştır zorlar,
 Dünya zelzelesini işitmez sağırlar,
 12 Kör fakire tabak da bir, tas da bir.
- Âlimlerin sözüne kulak salmazlar,
 Fakir-fukaraları dikkate almazlar,
 Söylerler yalanı, gerçeği bilmezler,
 16 Onun için yalan da bir, doğru da bir.
- Zelilî der, bilmem nasıl hesaptır,
 Bu galiptir, aslı kedi-köpektir,
 Zamane düşmandır, eyyam muharebedir
 20 Bu eyyamda genel de birdir, özel de bir.

LVIII.

ve lehu eyzan

Yā kādir ü zü'l-celāl baḥş eyle günāhımnı,

2 Ey razık bī-miṣāl baḥş eyle günāhımnı.

Mīkā'īl hürmetine, Cebrā'īl hürmetine,

4 İsrāfīl hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Ādem ata ḥaqqına, Havva ana ḥaqqına,

6 O Muṣtafā ḥaqqına baḥş eyle günāhımnı.

Nūḥ pıgamber ḥaqqına, Lūṭ pıgamber ḥaqqına,

8 Hūṭ pıgamber ḥaqqına baḥş eyle günāhımnı.

Veyīsiñ hürmetine, Yūnısiñ hürmetine,

10 İdrisiñ hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Mūsāniñ hürmetine, 'İsāniñ hürmetine,

12 Yaḥyaniñ hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Şu'aybıñ hürmetine, Eyyübıñ hürmetine,

14 Ya'qūbıñ hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Şīş nebi hürmetine, İbrāhīm hürmetine,

16 İsmāğıl hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Hızır-İlyās hürmetine, 'Avş- Kıyaş hürmetine,

18 Mālik 'Abbās hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

Zekeriyyā, İshāk hürmetine, Bekir-i Şiddīk hürmetine,

20 'Ömer'ül-Fārūk hürmetine baḥş eyle günāhımnı.

LVIII.

- Yâ kadir ü Zül-Celâl bağışla günahımı,
 2 Ey rızk veren, emsalsiz, bağışla günahımı.
- Mikail hürmetine, Cebrâil hürmetine,
 4 İsrâfil hürmetine bağışla günahımı.
- Âdem ata hakkına, Havva ana hakkına,
 6 O Mustafâ hakkına bağışla günahımı.
- Nuh peygamber hakkına, Lut peygamber hakkına,
 8 Hut peygamber hakkına bağışla günahımı.
- Veyis'in hürmetine, Yunus'in hürmetine,
 10 İdris'in hürmetine bağışla günahımı.
- Musa'nın hürmetine, İsa'nın hürmetine,
 12 Yahya'nın hürmetine bağışla günahımı.
- Şu'ayb'in hürmetine, Eyyub'in hürmetine,
 14 Ya'kub'in hürmetine bağışla günahımı.
- Şiş nebi hürmetine, İbrahim hürmetine,
 16 İsmâğıl hürmetine bağışla günahımı.
- Hızır-İlyas hürmetine, Avs-Kıyas hürmetine,
 18 Mâlik Abbas hürmetine bağışla günahımı.
- Zekeriyya, İshâk hürmetine, Bekir-i Sıddık hürmetine,
 20 Ömer'ül-Faruk hürmetine bağışla günahımı.

- Yusuf-ı Ken‘ān haqqına gerçe ‘Oşman haqqına,
22 ‘Abdu’r-raḥmān haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Zindevlī haqqına, yedi velī haqqına,
24 İmām ‘Alī haqqına, baḥş eyle günāhımnı.
- İmām Ḥasan haqqına, İmām Ḥüseyn haqqına,
26 Zeynü’l-‘Ābidīn haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- İmām Bākır haqqına, İmām Ca‘fer haqqına,
28 İmām ‘Asker haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Fāṭıma, ‘Āyişe haqqına, Muhammed Farsa haqqına,
30 İmām Rızā haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Muḥammed ..... haqqına, İmām Takī haqqına,
32 İmām Naḳī haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Ḥı‘ace Aḥmed Yesevī haqqına, Muḥammed ‘Abādī haqqına,
34 İmām Mehdī haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Sa‘d Sa‘īd haqqına, şeyḫ Cuneyd haqqına,
36 Şeyḫ Bāyezīd haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Ebu'l-Kāsım haqqına, İmām A‘zam haqqına,
38 İmām Kāzım haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Ḥazret-i Bilāl haqqına, Ḥı‘ace Halīl haqqına,
40 Kebir-Kelāl haqqına baḥş eyle günāhımnı.
- Şeyḫ Manşūr haqqına, şeyḫ Şabūr haqqına,
42 Şeyḫ Kebīr haqqına baḥş eyle günāhımnı.

- Yusuf-ı Ken‘an hakkına yine Osman hakkına,
22 Abdu’r-rahman hakkına bağışla günahımı.
- Zindevlî hakkına, yedi veli hakkına,
24 İmâm Ali hakkına, bağışla günahımı.
- İmâm Hasan hakkına, İmâm Hüseyin hakkına,
26 Zeynü’l-‘Âbidin hakkına bağışla günahımı.
- İmâm Bâkır hakkına, İmâm Cafer hakkına,
28 İmâm Asker hakkına bağışla günahımı.
- Fatıma, Ayişe hakkına, Muhammed Farsa hakkına,
30 İmâm Rıza hakkına bağışla günahımı.
- Muhammed ..... hakkına, İmâm Taki hakkına,
32 İmâm Naki hakkına bağışla günahımı.
- Hoca Ahmed Yesevî hakkına, Muhammed Abadî hakkına,
34 İmâm Mehdî hakkına bağışla günahımı.
- Sa‘ d Sa‘ id hakkına, şeyh Cunejd hakkına,
36 Şeyh Bâyezîd hakkına bağışla günahımı.
- Ebu'l-Kâsım hakkına, İmâm A‘ zam hakkına,
38 İmâm Kâzım hakkına bağışla günahımı.
- Hazret-i Bilâl hakkına, Hoca Halil hakkına,
40 Kebir-Kelâl hakkına bağışla günahımı.
- Şeyh Mansur hakkına, şeyh Sabur hakkına,
42 Şeyh Kebir hakkına bağışla günahımı.

44 Sulţān Nāmdār haqqına, Hı̄'āce Ahrār haqqına,
‘Abdü’l-Cebbār haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

46 Şeyh Remīl haqqına, şeyh Cemīl haqqına,
Şeyh Celīl haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

48 ‘Abdü’l-Tāhir haqqına, ‘Abdü’l-kāhir haqqına,
‘Abdü’l-Ķādir haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

50 ‘Abdü’l-lah Enşār haqqına, gerçe Ebrār haqqına,
Kab‘ül-Ahbār haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

52 Sufyān hürmetine, Safvān hürmetine,
Şeyh Cürĉān hürmetine baħş eyle gūnāhımnı.

54 Hem Talha hürmetine, Zehrā hürmetine,
‘Abide hürmetine baħş eyle gūnāhımnı.

56 Mevlevī Cāmi haqqına, Aħmed-i Kāmī haqqına,
Mūsā Eş‘arī haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

58 Hekīm ata haqqına, Cofan ana haqqına,
Zengī Baba haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

60 Bar mūncemid haqqına, zemīn asmān haqqına,
Sekiz behişt haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

62 İki cihān haqqına, a‘lā şehd haqqına,
Hayvān, insān haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

64 Aylar yıllar haqqına, bahār faşıl haqqına,
Günler tünler haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

Sultân Nâmdâr hakkına, Hoca Ahrâr hakkına,
44 ‘Abdü’l-Cebbâr hakkına bağışla günahımı.

Şeyh Remil hakkına, şeyh Cemil hakkına,
46 Şeyh Celil hakkına bağışla günahımı.

‘Abdü’l-Tâhir hakkına, ‘Abdü’l-kâhir hakkına,
48 ‘Abdü’l-Kâdir hakkına bağışla günahımı.

‘Abdü’l-lah Ensâr hakkına, yine Ebrâr hakkına,
50 Kab‘ül-Ahbâr hakkına bağışla günahımı.

Sufyân hürmetine, Safvân hürmetine,
52 Şeyh Cürcân hürmetine bağışla günahımı.

Hem Talha hürmetine, Zehrâ hürmetine,
54 Abide hürmetine bağışla günahımı.

Mevlevî Câmî hakkına, Ahmed-i Kâmî hakkına,
56 Musa Eş‘ari hakkına bağışla günahımı.

Hekim ata hakkına, Cofan ana hakkına,
58 Zengi Baba hakkına bağışla günahımı.

Tüm cansızlar hakkına, zemin, asman hakkına,
60 Sekiz cennet hakkına bağışla günahımı.

İki cihan hakkına, yüce şehitler hakkına,
62 Hayvan, insan hakkına bağışla günahımı.

Aylar yıllar hakkına, bahar mevsim hakkına,
64 Günler tünler hakkına bağışla günahımı.

Tilde furqān haqqına, yılda qurbān haqqına,
66 Ayda ramazān haqqına baħş eyle gūnāhımnı.

Fātiħa āyeti üçün, Muħammed ümmeti üçün,
68 ‘Arş ü kürsi hürmeti üçün baħş eyle gūnāhımnı.

Yetimlerin başı üçün, ‘acūzların yaşı üçün,
70 Şaħīlerin aşı üçün baħş eyle gūnāhımnı.

Faķirlerin faķiri üçün, şākirlerin şükri üçün,
72 ‘Ābidlerin zikri üçün baħş eyle gūnāhımnı.

Bilmedim haţā kıldım, cānıma cefā kıldım,
74 Sansız miñ gūnāh kıldım baħş eyle gūnāhımnı.

Men ‘āşī bende men, rū-siyāh şermende men,
76 Gendelerdin gende men baħş eyle gūnāhımnı.

Menin maña meded-kār, sendin ğayrı kimim bar,
78 Zelīlī diyır yā settār baħş eyle gūnāhımnı.

Dilde Kuran hakkına, yılda kurban hakkına,
66 Ayda ramazan hakkına bağışla günahımı.

Fatiha ayeti için, Muhammed ümmeti için,
68 Arş ü kürsi hürmeti için bağışla günahımı.

Yetimlerin başı için, yaşlılar yaşı için,
70 Cömertlerin aşu için bağışla günahımı.

Fakirlerin fakiri için, şükredenlerin şükrü için,
72 İbadet edenlerin zikri için bağışla günahımı.

Bilmedim hata kıldım, canıma cefa kıldım,
74 Sayısız bin günah kıldım bağışla günahımı.

Ben asi bendeyim, siyah yüzlü utangacım,
76 Kötülerden kötüyüm bağışla günahımı.

Benin bana yardımcı, senden gayrı kimim var,
78 Zelilî der ya Settâr bağışla günahımı.

LIX.

ve lehu eyzan

Är evvel bir qorqan yerde

Yatmaz, yav cıkan yanıdır;

Yatsa, tisginip uyanur,

4 Güyâ mâr çaқан yanıdır.

Ėanım elinde bir bende

Ölür, tirilür her günde,

Cânın ecel güzerinde

8 Nişâna diken yanıdır.

Ädemin sanağlı demi

Bardur, eceliñ yoğ emi,

Bir big alsa her kimi,

12 Tañrısı baқан yanıdır.

Kim düşse bî-kemâl yâre,

Köñli savır pâre-pâre,

Yağşı zen barsa fis âre,

16 ‘Ömrini yaқан yanıdır.

Bu Zelîlî ‘aşî kıldur,

Sayrar, bir şeydâ bilbildür,

Yağşı söz diygeniñ güldür,

20 Yaman söz tiken yanıdır.

LIX.

Er, önceden bir kez korktuğu yerde
 Yatmaz, düşman çıkacakmış gibidir;
 Yatsa, sıçrayıp uyanır,
 4 Güya yılan sokmuş gibidir.

Düşman elinde bir bende
 Ölü, dirilir her günde,
 Canını ecel geçidinde
 8 Nişana dikmiş gibidir.

İnsanın sayılı demi
 Vardır, ecelin yok emi,
 Bir bey alsa, her kimi,
 12 Tanrısı yüzüne gülmüş gibidir.

Kim düşse beceriksiz yâre,
 Gönlü soğur parça-parça,
 İyi kadın varsa kötü ere,
 16 Ömrünü yakmış gibidir.

Bu Zelifî asi kuldur,
 Öter, bir şeyda bülbüldür
 Güzel söz diyenin güldür,
 20 Yaman söz diken gibidir.

LX.

ve lehu eyzan

Zeyin edip, kulağ asıp otursañ,

Teferrüc işi köp fānī cihānīñ;

Kimse Һurrem bolur, kimseler nā-şād,

4 Yurdında nişān ҡalmaz kimseniñ.

Kimse tapmaz iyre bir lūqma-i nān,

Kimseler hoş geçir, sürerler devrān,

Nazar etseñ, bolur ‘āqlıñ Һayrān,

8 Izi üzölmez geçip baran kervānıñ.

Eṭrāfiña duzağ ҡurar, hile eder,

Duzağıña bal çalur, ağızıñ höl eder,

Güzeriñe dāne döker, al eder,

12 Inanma alına lūlī dūnyānıñ.

Neçeni geçürmiş bu cāy, bu ülke,

Yene bir neçeni geçüre belke,

Dayanmağın māla, ҡıvanma mülke,

16 Ayırlar māl-mülkdin, ҡazan ĩmānıñ.

Ĝāfil yatma her seherler bol bī-dār,

Cesed içre cāna yoğdur i‘tibār,

Sanağlı ҡadem bar, Һesāblı dem bar,

20 Һesāb dolsa, gider emānet cānıñ.

Yoldın azıp, Һağıñ emrin unutsañ,

Nefse uyıp, māla Һarişliğ etseñ,

İşiñ fūçdur, eger ĩmānsız ötseñ,

24 ĩmān bilen ötseñ, ҡalmaz ārmānıñ.

LX.

Dikkât edip, kulak versen,
 Eğlence işi çok fani cihanın;
 Kimisi mutlu olur, kimileri mutsuz,
 4 Yurdunda nişan kalmaz kimsenin.

Kimi bulmaz yemeye bir lokma nan,
 Kimileri hoş geçer, sürerler devran,
 Nazar etsen, olur aklın hayran,
 8 İzi üzülmez geçip giden kervanın.

Etrafına tuzak kurar, hile eder,
 Tuzağına bal çalar, ağzını höl eder,
 Yoluna yem döker, hile eder,
 12 İnanma hilesine oynak dünyanın.

Niceleri geçirmiş bu yer, bu ülke,
 Yine bir niceyi geçirir belki,
 Dayanma mala, güvenme mülke,
 16 Ayırır mal-mülkten, kazan imanını.

Gafil yatma her seherler ol uyanık,
 Ceset içinde cana yoktur itibar,
 Sayılı adım var, hesaplı nefes var,
 20 Hesap dolsa, gider emanet canın.

Yoldan azıp, hak emrini unutsan,
 Nefse uyup, mala tamahkarlık etsen,
 İşin zordur, eğer imansız gitsen,
 24 İman ile gitsen, kalmaz muradın.

Zelîlî diyr, bildügiñni söylegin,
Qāyim bol diniñe, iħlāş eylegin,
Āħiret esbābın munda şaylağın,

28 Bolmasun maħşer gün anda fişmāniñ.

Zelilî der, bildiğini söyle,
İtaatkâr ol dinine, ihlas eyle,
Ahret esbabını burada hazırla,

28 Olmasın mahşer günü orda pişmanın.

LXI.

ve lehu eyzan

Göter diyip, ta' ne, terāne etmek,

Dünyā mesti bir murdāra yaraşmaz;

Naşīhat bermeklik, övit övretmek,

4 Tañrı kıyan ' aqıl āre yaraşmaz.

Aşlı müselmäna dinindin dönmeq,

'Ömre i' tibār, cān barlığına ışanmaq,

Begres geyip, bile kemer kıuşanmaq,

8 Çölde gezen çofanlara yaraşmaz.

Kümüş bolmaz, yağısı zikke ursañ mise,

Qahrı gelmez, eger kıul diyseñ tüyse,

Övit tutmaz, övit berseñ bir fise,

12 Yağısı ta' līm yaman yāre yaraşmaz.

Nā-sāzlıq, ata-oğul biri-birne,

Gitmeklik yaraşmaz kız yas yerine,

Hayāsızlıq, şerimsizlik geline,

16 Oral-karrı ' ayāl töre yaraşmaz.

Boş kıaytarmaz dileg etseñ bir merddin,

Miñ yalbarsañ, işiñ bitmez nā-merddin,

Ker hem lezzet tapmaz asta şoĥbetdin,

20 İdeksiz gezmeklik köre yaraşmaz.

Cūmerde ĥasislıq, aça himmetlik,

Bege berimsizlik, rayāta terslik,

Qalime raĥīmliłıq, kāfire düstlıq,

24 Ğayđısızlıq kıalendere yaraşmaz.

LXI.

- Sabret deyip, yerip, nağme etmek,
 Dünya neşesi bir murdara yakışmaz;
 Nasihat vermek, öğüt öğretmek,
 4 Tanrı vergisi akıl ere yakışmaz.
- Gerçek Müslüman'a dininden dönmek,
 Ömre itibar, can varlığına güvenmek,
 Çuha giyip, bele kemer kuşanmak,
 8 Çölde gezen çobanlara yaraşmaz.
- Gümüş olmaz, iyi sikke vursan bakıra,
 Kahrı gelmez, eğer köle desen asile,
 Öğüt tutmaz, öğüt versen bir pise,
 12 İyi terbiye yaman yâre yakışmaz.
- Kırgınlık, ata-oğul biri birine,
 Gitmek yakışmaz kıza yaşlı, yerine,
 Hayasızlık, utanmazlık geline,
 16 Yaşlı kadın ayal töre yakışmaz.
- Boş döndürmez dilekte bulunsan bir mertten,
 Bin yalvarsan, işin bitmez namertten,
 Sağır da lezzet almaz sessiz sohbetten,
 20 Yalnız gezmek köre yakışmaz.
- Cömerde cimrilik, aç a himmetlik,
 Beye hasislik, sancağa terslik,
 Zalime merhametlik, kâfire dostluk,
 24 Kaygısızlık kalendere yaraşmaz.

‘ Āriflere oynamaqlıq, gülmeklik,
 Dünyālik diyp, yüvirmeklik, ölmeklik,
 ‘ İşret sürmek, aş mezesin bilmeklik,
 28 ‘ Āciz düşen bir bī-çāre yaraşmaz.

Yada hem nāz etmek, öyke qardaşa,
 Pala, qurra uymaq, inanmaq düyşe,
 Du‘ āça utanmaq, qahır dervişe,
 32 Nefs için il gezmek pire yaraşmaz.

Bī-qadre qadr etmek, nā-kese hürmet,
 Yaqına haq yazmaq, ırağa saręıt,
 ‘ Abdāla nik-pūřiř, ‘ āřıqa rāhat,
 36 Haqārda boş gitmek nere yaraşmaz.

İte falav bermek, aqa hem kefek,
 Olaq-quzā nohta, kökene köşek,
 Alamana yabı, yarışa eşek,
 40 Toya minip gitmek şığra yaraşmaz,

Doñuz çıksa defā, ceren hem dağa,
 Bilbil hem ceññele, qaręa hem bağa,
 Fiřmaqęa ağaca, uğsa qurbağa,
 44 Kelfezedin qaçmaq māra yaraşmaz,

Mūr issā çıdamaz, savıęa kelquř,
 Yele hem yerbeze, köp yaęmıra mūř,
 řūr āba hemdune, baır içre hargūř,
 48 Neheñ oynap çıksa, qıra yaraşmaz.

Aydyar Zelīlī, hařřā hoş-rāylıq,
 Kerke uzaq yaşamaq, fīle qarrılıq,

- Ariflere oynamak, gülmek,
 Dünyalık deyip, koşturmak, ölmek,
 Keyif sürmek, yemek tadını bilmek,
 28 Aciz düşen bir biçareye yakışmaz.
- Yabancıya naz etmek; öfke, kardeşe,
 Fala, büyüye uymak, inanmak düşe,
 Dua edene utanmak, kahır dervişe,
 32 Nefis için il gezmek pire yakışmaz.
- Değer bilmeze kıymet vermek, alçağa hürmet,
 Yakına hat yazmak, uzağa görev,
 Abdala güzel giyinme, âşığa rahat,
 36 Katarda boş gitmek deveye yakışmaz.
- İte pilav vermek, ata da kepek,
 Oğlak, kuzuya yular, urgana köşek,
 Çapulculuğa kısrak, yarışa eşek,
 40 Toya binip gitmek sığıra, yakışmaz,
- Domuz çıksa tepeye, ceylan hem dağa,
 Bülbül hem ormana, karga hem bağa,
 Kaplumbağa ağaca, uça kurbağa,
 44 Kertenkeleden kaçmak yılanı yakışmaz,
- Karınca sıcağa dayanamaz, soğuğa kel aylak,
 Yele hem solunan, çok yağmura fare,
 Tuzlu suya maymun, derya içine tavşan,
 48 Timsah oynayıp çıksa kenara, yakışmaz.
- Söyler Zelifî, hastaya hoş yüzlülük,
 Gergedana uzun yaşamak, file yaşlılık,

52 urda dilenilik, bayuŐa horlı,
Tilki avın iymek Şire yaraşmaz.

Kurda dilencilik, baykuşa horluk,
52 Tilki avını yemek aslana yakışmaz.

LXII.

ve lehu eyzan

Ey yārānlar, dūst tutmañ bu dūnyānı,

Size bir vefāsız cāydur bu dūnyā;

Belli ikrārı yoğ, yalançı fānı,

4 Şermende siyāh-ı rūydur bu dūnyā.

Köpdür yalançınıñ aldağı, ālı,

Yüz tilli bāzı-gār, ‘ ayyār-ı lūlı,

Gözleri sürmeli, zülfleri yağlı,

8 Bir orramsı cora hilidür bu dūnyā.

Ġāfildür, hıç bilmez bu ādem oğlı,

Gelen geçecekdür, sīnesi dağlı,

Köp ötgeren köhne iki Ġāfili,

12 Bir ħarāba, bozuđ öydür bu dūnyā.

Ölmecekdür ādemzādıñ ħıyāli,

Dürist Ġitmez, bir gün ağdarur salı,

Ĥurrem u ħoş ħāl, şātdur evveli,

16 Āĥiri ađıdur, vaydur bu dūnyā.

Sen yolađçı, bir dūşelge bu cihān,

Dūnyā ma‘rūr olma, ‘ ađılsız nā-dān,

Zelīlı diy, tapsañ sürever devrān,

20 Bāş gün ‘ İd-bayram, toydur bu dūnyā.

LXII.

Ey yarenler, dost tutmayın bu dünyayı,
 Size bir vefasız yerdir bu dünya;
 Belli ikrarı yok, yalancı fani,
 4 Utanmaz, siyah yüzlüdür bu dünya.

Çoktur yalancının hilesi, alı,
 Yüz dilli hilekâr, kurnaz, hayâsız,
 Gözleri sürmeli, zülüfleri yağlı,
 8 Bir fahişe arkadaş gibidir bu dünya,

Gafildir, hiç bilmez bu insanoğlu,
 Gelen geçecektir, sinesi dağlı,
 Çok geçiren köhne iki kapılı,
 12 Bir haraba, bozuk evdir dünya.

Bitmeyecektir insanın hayâli,
 Düz gitmez, bir gün ters döner salı,
 Hoş-güzeldir hâli, neşedir evveli,
 16 Sonu ağlamaktır, vaydır bu dünya.

Sen yolcu, bir duraktır bu cihan,
 Dünyaya mağrur olma, akılsız cahil,
 Zelifî der, bulsan sürüver devran,
 20 Beş gün bayramdır, toydur bu dünya.

LXIII.

[Seydî] Su'âl

Zelîlî sen 'ârif bolsañ fehm eyle,
 Bir finhânda dörân yeldin haber ber.
 Sinse köp, daşsa az, kıaysıdur bilgin,
 4 Dolsa turâb kimin boldın, haber ber.

[Zelîlî] Cevâb

Seydî, sen cevâb sorsañ biz biledür,
 Köñil bād-ı pinhân yeldür, kıardaşım;
 Kıahrın gelse, 'aqlıñ azdur, sınsa köp,
 8 Dolsa turâb kimin boldur, kıardaşım.

[Seydî]

Ol ne daraht, on ikidür pudağı,
 Her pudaқта bardur, otuz yafrağı,
 Bir yüzi kıaradur, bir yüzi ağı,
 12 Neçedür meyvesi, güldin haber ber.

[Zelîlî]

Yıl bir daraht, on iki aydur pudağı,
 Her ayıñ otuz gün, otuz yafrağı,
 Kıarası gicedür, gündüzi ağı,
 16 Bâş namaz meyvedür-güldür, kıardaşım.

[Seydî]

Ol ne otdur yanar öçmez suv bile,
 Ol ne dâli hem-râh bolur küy bile.
 Baır içre kim hemdem boldı lû bile,

Metnin orjinalinalinde, şiirin ilk dörtlüğünün başında "Seyidî – Su'âl"; ikinci dörtlüğün başında ise "cevâb" ibaresi yer alırken diğerk dörtlüklerin başında isimler yazmıyor. Ancak, biz diğerk dörtlüklerin başına da köşeli parantez içinde isimleri yazdık.

LXIII.

[Seydî] Soru

Zelilî sen arif isen idrak et,

Sırlı rüzgârdan türeyen yelden haber ver?

Sinse çok, taşsa az, hangisidir bil,

4 Dolsa toprak gibi boldan, haber ver?

[Zelilî] Cevap

Seyidî, sen cevap sorarsan biz biliyoruz,

Gönlün sırlı rüzgâr-yeldir, kardeşim;

Öfken gelse, aklın azdır, sinse çok,

8 Dolsa toprak gibi boldur, kardeşim.

[Seydî]

O ne ağaçtır, on ikidir budağı,

Her budakta vardır, otuz yaprağı,

Bir yüzü karadır, yüzü akı,

12 Nicedir meyvesi, gülden haber ver?

[Zelilî]

Yıl bir ağaç, on iki aydır budağı,

Her ayda otuz gün, otuz yaprağı,

Karası gecedir, gündüzü akı,

16 Beş namaz meyve-güldür, kardeşim.

[Seydî]

O ne ateştir yanar sönmez su ile,

O ne deli arkadaş olur niyet ile.

Deniz içinde kim arkadaş oldu balık ile,

20 ‘İbâdet-hânedede silden h̄aber ber.

[Zelîlî]

‘Işk odıdur yanar, öçmez suv bile,

‘Işk dâlisi hem-râh bolur küy bile.

Baħr içre Yûnusdur hemdem lû bile,

24 Ta‘at çekip, eşki sildür, ħardaşım.

[Seydî]

Ol ne gevher, berseñ ne kimse almaz,

Ne zehebdür küle ħatsañ zeñ bolmaz,

Ol ne otdur yanar, bir kimse bilmez,

28 Otsiz köyip bolan küldin, h̄aber ber.

[Zelîlî]

‘Aħıl bir gevherdür nâ-dânlar almaz,

Dânâ bir zehebdür, hergiz zeñ bolmaz,

‘Işk odına yanıp köymedik bilmez,

32 ‘Āşık otsiz köyen küldür, ħardaşım.

[Seydî]

Seydî diyer, ne binâsız menzildür,

Ol ne yıl bir gündür ne gün bir yıldur,

Ol ne vaħt üzilen ol ħaysı ğıldur,

36 Ol ne her kim içen baldın, h̄aber ber.

[Zelîlî]

Zelîlî diyr dünyâ binâsız menzildür,

Yaħşı yıl bir gündür, yaman gün yıldur,

Cân çıħsa üzilür dem-de bir ğıldur,

40 Her kim içer, ölüm baldur ħardaşım.

20 İbadethanede selden haber ver.

[Zelilî]

Aşk ateşidir yanar, sönmez su ile,

Aşk delisi yoldaş olur niyet ile.

Deniz içinde Yunus'tur yoldaş balık ile,

24 İtaat edip, gözyaşı seldir, kardeşim.

[Seydî]

O ne gevherdir, versen hiç kimse almaz,

O ne altındır küle katsan pas olmaz,

O ne ateştir yanar, hiç kimse bilmez,

28 Ateşsiz yanan külden, haber ver?

[Zelilî]

Akıl bir gevherdir, ahmaklar almaz,

Dânâ bir altındır, asla pas olmaz,

Aşk ateşinde yanıp tutuşmayan bilmez,

32 Aşık ateşsiz yanan küldür, kardeşim.

[Seydî]

Seydî der, ne binasız menzildir,

O ne yıl gündür, ne gün bir yıldır,

O ne vakit kesilir, o hangi kıldır,

36 O ne herkesin içtiği baldan, haber ver?

[Zelilî]

Zelilî der, dünya binasız menzildir,

Yahşi gün bir gündür, yaman gün yıldır,

Can çıkrsa kesilir nefes de bir kıldır,

40 Herkes içer, ölüm baldır kardeşim.

LXIV.

ve lehu eyzan

Evvel atañ şulbindin,

Eneñ mehrine geldiñ;

Bir neçe vaqt suv bolduñ,

4 Suvdın soñ, qana geldiñ.

Suv, qan bolup qatuşdıñ,

Şuret bolup tutuşdıñ,

Güşte, püşte yetüşdıñ,

8 Tört ayda cāna geldiñ.

Toquz ay, toquz sā' at,

Eyeñ berdi qanā' at,

Fermān boldı, yetdi vaqt,

12 Yalan cihāna geldiñ.

Altı ayda çıqdı diş,

Yaşadıñ bir-iki yaş,

Qol uzatdıñ gelse aş,

16 Üç yaşda nāna geldiñ.

Qavm ü huşlar, düst-yārler,

Eldin-ele göterler,

Öfip-oşlap severler,

20 Törtde zebāna geldiñ.

Bāşde bir nāzlı qağa,

Tüşer-sin sola-sağa,

3- bolduñ: boldıñ A9. 5- bolup: bolıp A9. 6- bolup: bolıp A9; tutuşdıñ: tutaşdıñ A9. 19- öfip: öfüp A9.

LXIV.

Önce babanın sulbünden,
 Annenin rahmine geldin;
 Bir nice vakit su oldun,
 4 Sudan sonra, kana geldin.

Su, kan olup katıştın,
 Suret olup bütünleştin,
 Ete, deriye ulaştın,
 8 Dört ayda cana geldin.

Dokuz ay, dokuz saat,
 Sahibim verdi kanaat,
 Ferman oldu, yetti vakit,
 12 Yalan cihana geldin.

Altı ayda çıktı diş,
 Yaşadın bir-iki yaş,
 El uzattın gelse aş,
 16 Üç yaşta ekmeğe geldin.

Akrabalar, dost-yârler,
 Elden ele gezdirirler,
 Öpüp-okşayıp severler,
 20 Dörtte dile geldin.

Beşte bir nazlı bala,
 Düşersin sağa sola,

Yüvir-sin aṭ tutmaġa,
24 Altıda mihmāna geldiñ.

Yedi-sekiz yaşıñda ,
Ġayġı yoġdur başıñda
Ġıvanurlar daşıñda,
28 Toġuza ona geldiñ.

On bir, on ikā barıp,
Barıp mektebe girip,
Üstāda ġol ġavşurıp,
32 Edeb-erkāna geldiñ.

Göreñe berip selām,
Ele alıp devāt-ġalem,
Örgenip ‘ilm kelām,
36 Kitāb Ġur’āna geldiñ.

On üç, on tört, on başde,
Maġbüb görer-sin düyšde,
Barıp on altı yaşda,
40 Ġıza-civāna geldiñ,

On yedi, on sekizde,
Yeñseñ bağlayur gezde,
Gürleyip on toġuzda,
44 Merd sen meydāna geldiñ.

Yigrimiñde mest olup,
Basan yeriñ yaññılıp,

23- yüvir-sin: yügür-sin A9. 27: ġıvanurlar: ġıvanurlar A9. 38- düyšde: tüşde A9.

Koşarsın at tutmağa,
24 Altıda misafire geldin.

Yedi sekiz yaşında,
Kaygı yoktur başında
Sevinirler etrafında,
28 Dokuzdan ona geldin.

On bire, on ikiye varıp,
Varıp mektebe girip,
Ustada el uzatıp,
32 Edep erkana geldin.

Gördüğüne verip salam,
Ele alıp mürekkep-kalem,
Öğrenip ilim kelim,
36 Kitap Kuran'a geldin.

On üç, on dört, on beşte,
Sevgili görürsün düşte,
Varıp on altı yaşta,
40 Kıza-delikanlıya geldin.

On yedi, on sekizde,
Ensen kalınlaşır ölçüde,
Gürleyip on dokuzda
44 Mertsin meydana geldin.

Yirminde sarhoş olup,
Bastığın yerin yankılanıp,

Ağır davalar kıılıp,
48 Doğrı düřmāna geldiñ.

Otuzda māla, mülke,
Ĝarīp sen dünyālikge,
Ķořulıp her ma `rekā,
52 Meclise, sana geldiñ.

Ķırkıñda çan koyulıp,
Yetülip, kāse dolıp,
Oturşıp kāmil bolıp,
56 `Ādil divāna geldiñ.

Ellide, elli bāřde,
Aķ görnür saşal, saçda,
Tevfīķ alıp altmışda,
60 Zıkr-i sübhāna geldiñ,

Yetmiş yaşa ulaşıp,
Göz çöññelip, diş düşüp,
Süyekleriñ şavşaşıp,
64 Derd artıp kāne geldiñ.

Seksene şadem urup,
Egrip, yıķılıp, turıp,
Munça şasretler görüp,
68 Sürüp toķsana geldiñ.

Toķsandın ötseñ eger,
Feryādına kim yeter,
Bolıp gün-gündin beter,
72 Āh u efgana geldiñ.

- Zor savaşlar yapıp
48 Doğru düşmana geldin.
- Otuzda mala, mülke,
Garipsin dünyalığa,
Katılıp her topluluğa,
52 Meclise, nüfuza geldin.
- Kırkında kan koyulup,
Yetişip, kâse dolup,
Olgunlaşır kâmil olup,
56 Adil divâna geldin.
- Ellide, elli beşte,
Ak görünür sakal, saçta,
Tevfik alıp altmışta,
60 Sübhân'ı zikre geldin.
- Yetmiş yaşa ulaşır,
Göz iyi göremeyip, diş düşüp,
Kemiklerin zayıflayıp,
64 Dert artıp çoğa geldin.
- Seksene adım atıp,
Eğilip, yıkılıp, kalkıp,
Bunca hasretler görüp,
68 Sürüp doksana geldin.
- Doksandan aşsan eğer,
Feryadına kim yeter,
Olup gün-günden beter,
72 Ah-ı figâna geldin.

Yüz yaşasañ Zelîlî,
Gelse ecel mâşılı,
Bişip ‘ömriñ hâşılı,
76 Orağ novgana geldiñ.

Yüz yaşasan Zelilî,
Gelse ecel tahsildarı,
Olgunlaşıp ömrün ürünü,
76 Orak bolluk refaha geldin.

LXV.

ve lehu eyzan

Bolıcağ yigit yaşlığdın,

Ol evvel başda bellidür;

Ulā-kiçā özin aldır,

4 Deñ bilen düşda bellidür.

Bir oğrā yoldaş bolanda,

Çağnaşıp, qardaş bolanda,

Yağşı-yaman iş bolanda,

8 Çın düst geñeşde bellidür.

Bir neçe ādem çen bilen,

Yalanı qatar çın bilen,

Ağ tanıtdurmaz-sın bilen,

12 Yüvrik çafuşda bellidür.

Her kişiniñ bolsa ‘aqlı,

Söz cāyında sözler haqlı,

Uzaq yola ağır yükli

16 İner gidişde bellidür.

İldin ırax çöl ülkede,

Şîr sayar özin tilki-de,

Sühan-güylar ma’rekede,

20 Cūmerdler aşda bellidür.

Köp goşın başlān serdārlar,

Merd kişi gider barlar,

1- bolıcağ: bolacaq A3, A4. 5- deñ: diñ A4. çağnaşıp: qatnaşıp A4. 9-bilen: bile A3. 10- bilen: bile A3. 11- bilen: bile A3. 12- çafuşda: çafışda A3, A4. 21- goşın: qoşın A3, A4. 22- değışi: değışe A4. 23- ğuran: quran A3, A4.

LXV.

- Olacak yiğit gençlikte,
 O evvel başta bellidir;
 Büyüğe küçüğe kendini sevdire,
 4 Yaşıt ile akranda bellidir.

- Bir hırsıza yoldaş olunca,
 Kaynaşıp, kardeş olunca,
 İyi kötü iş olunca,
 8 Gerçek dost öğütte bellidir.

- Bir nice insan zan ile,
 Zannı katar gerçek ile,
 At tanınmaz bakma ile,
 12 Hızlısı yarışta bellidir.

- Her kişinin olsa aklı,
 Söz yerinde söyler haklı,
 Uzak yola ağır yüklü
 16 İner gidişte bellidir.

- İlden ırak çöl ülkede,
 Aslan sayar kendini tilki de,
 Söz ustaları kalabalıkta,
 20 Cömertler aşta bellidir.

Çok askere baş olan serdarlar,
 Mert kişiler gider-varırlar,

Nā-merd ğuran öyde ğürler,
24 Başır savaşda bellidür.

Zelīlī diyer, ser-ħořlar,
Yorğa minip, yüvrik ğoşlar,
Eyesin istān dervişler,
28 Seşer ğöz yaşda bellidür.

Namert boş evde gürlür,
24 Bahadır savaşta bellidir.

Zelilî der, sarhoşlar,
Yorga binip, hızlı askerler,
Sahibini arayan dervişler
28 Seher göz yaşta bellidir.

LXVI.

ve lehu eyzan

Ey keremli Allah, sendin

Şāhib-cemāl yār dilerin;

‘Aqlılı dānā, ber-kemāl,

4 Hüb şekil dildār dilerin.

Yüzleri hūrşīd-i ra’nā,

‘Acāyib nāzenīn zībā,

Ƙolları uzın, Ƙadd-i bālā,

8 Yene pür-hüner dilerin.

Ʀütī nuƦƦ āvāz-ı bilbil,

Ġunça dehān, lebleri bal,

Ƙaşı reyhān, zülfī sünbül,

12 Saçları şamār dilerin.

Evvel ğursağına Ʀuyulan,

Mihmān gelse, hizmet Ʀılan,

Sifā-yi tābkeş dil bilen,

16 Bir şirīn ğüftār dilerin.

Dergāhıña yüzim urıp,

Yaşam tutıp, boynum burıp,

Zelīlī diyir, elim serip,

20 Cennet içre hūr dilerin.

LXVI.

Ey keremli Allah, senden
 Güzellik sahibi yâr dilerim;
 Aklı dâna, mükemmel,
 4 Hoş görünüşlü sevgili dilerim.

Yüzleri güzellik güneşi,
 Muhteşem, hoş, güzelliği,
 Kolları uzun, uzun boylu,
 8 Yine çok hünerli dilerim.

Dudu nutuk, avaz bülbül,
 Gonca ağız, lebleri bal,
 Kaşı reyhan, zülfü sümbül,
 12 Saçları yılan dilerim.

Evvela göğsüne koyulan,
 Misafir gelse, hizmet kılan,
 Kibar, hoş dil ile,
 16 Bir şirin sözlü dilerim.

Dergâhına yüzümü sürüp,
 Yakamı tutup, boynumu büküp,
 Zelif der, elimi serip,
 20 Cennette huri dilerim.

LXVII.

ve lehu eyzan

Bu ğāfil ādem oğlınıñ

Hevesi dünyā bilendür;

Ğayğı etmez āhireti,

4 Zevk ile sefā bilendür.

‘Acāyib, kudretli sübhān,

Kimse gedā, kimse sulţān,

Kimse maldār, kimse dihқан,

8 Kimseler sevdā bilendür.

Kimseler ‘ācizdür, bī-tāb,

Kimseler gezer şer sorap,

Kimse ister hayır-sevāb,

12 Kimseler günāh bilendür.

Neçeler ‘ayş ü ‘işretde,

Neçeler āh u hasretde,

Neçeniñ tili ğıybetde,

16 Neçeler zinā bilendür.

Bu cihāna etseñ nazār,

Her kişi bir işde gezer,

Egri azar, doğrı ozar,

20 Barça iş Alla bilendür.

Az rızka kılan қанā‘ at,

Қayuldur bolsa kem ғā‘ at,

Açılur bāb-ı sa‘ ādet,

24 Bendelik rızā bilendür.

LXVII.

- Bu gafil insanoğlunun,
 Hevesi dünya iledir;
 Kaygı etmez ahreti,
 4 Zevkusefa iledir.
- Görkemli, kudretli Sübhan,
 Kimi yoksul, kimi sultan,
 Kimi hayvancılıkta, kimi çiftçi,
 8 Kimileri sevda iledir.
- Kimileri acizdir, bîtap,
 Kimileri gezer şer arayıp,
 Kimi ister hayır-sevap,
 12 Kimileri dünya iledir.
- Niceler yiyip içmede,
 Niceler ah-ı hasrette,
 Nicenin dili gıybette,
 16 Niceler zina iledir.
- Bu cihana salsan nazar,
 Herkes bir işte gezer,
 Eğri azar, doğru öne geçer,
 20 Bütün iş Allah iledir.
- Az rızka kılan kanaat,
 Memnundur olsa az itaat,
 Açılır saadet kapısı,
 24 Bendelik rıza iledir.

Zelîlî diy, fâl bes gerek,
Âr dinine dÛris gerek,
Her ki zâda iĥlâş gerek,
28 Dervişlik Őenâ bilendÛr.

Zelilî der, fala pes gerek,
Er dinine dürüst gerek,
Her bir zada ihlas gerek,

28 Dervişlik sena iledir.

LXVIII.

ve lehu eyzan

Vā dirīġa, geldi cān içre ki cānāndın haber,
 Yüzi gül-gül, sünbül zülfi hurāmāndın haber,
 Mürġ-zār u novca gül, tāze gül-istāndın habar,
 Müşg ü ‘ anber buy-ı hoş, alma zenehdāndın haber,
 5 Şām-çıraġ, şem‘ u şeb-istān, kaşu reyhāndın haber.

Hūblarıñ sulţānidur, hizmet kıılır deñ-düşları,
 Şedef, dürdin düzelmiş dāne-dāne dişleri,
 Āhū göz, piste dahān, yāķut irür çün saçları,
 Giceni yaħtı kıılır, gevher asılmış gūşları,

10 Rūy-ı hūb, hūrşīd-i ra‘ nā, māh-ı tābāndın haber.

Sayramaķdın gül diyip, bilbil tilim çün boldı lāl,
 Yārdın özge dünyāda bir istemes men mülk ü māl,
 Ķadd ü ķameti belend ol nāzenin şāhib-cemāl,
 ‘ Āķıl-ı dānā velīkin hūb nigār u ber-kemāl,
 15 Şehd ü şeker lebleri, lā‘ l-i Bedaħşāndın haber.

Degşiri şekil ü şemāil, hūb yaratmış ol Hudā,
 Bādem ķabaķ, inçe bil, dest-i derāzdur her liķa,
 Şu‘ le-i vech ki çün kim barķ urar ‘ ālem ara,
 Lāfz-ı ‘ İsā, Dāvūd āvāz, hulķ-ı ‘ Uşmān gūyā,
 20 Bir minevver hūsn ara Yūsuf-ı Ken‘ āndın haber.

Yā yaratġan bir u barım, müşkil işimni bitür,
 Ey ķudretli ķadrim, sen gel, bu ġuşşadın ķutar,
 Cesed içre ķalmış ol, bu çıkmaġa cān yetür,
 Diyr Zelīlī, diymişem men dūstlara peyġām getür,
 25 Gelmedi hīç, gözlerim yolında, sulţāndın haber.

LXVIII.

Eyvah, geldi can içre canandan haber,
 Yüzü gül-gül, zülfü sümbül nazlıdan haber,
 Kuş yatağı, gonca gül, taze gülistandan haber,
 Misk ve amber kokusu hoş, elma yanaktan haber,
 5 Işık saçan incim, dervişler mekanının mumu, kaşı reyhandan haber.

Güzellerin sultanıdır, hizmet eder eş-dostları,
 Sedef-inci dizilmiş tane tane dişleri,
 Ahu göz, fıstık ağız, yakuttur sanki saçları,
 Geceyi aydın eder, gevher asılmış kulakları,
 10 Yüzü hoş, güzellik güneşi, parlak aydan haber.

Şakımdan gül diyip, bülbül dilim sanki oldu lâl,
 Yârden başka dünyada istemem mülk-mal,
 Boyu-postu uzun o narin sahip-cemal,
 Aklı dâna lâkin hoş, güzel ve mükemmel,
 15 Bal ve şeker lebleri, Bedahşân yakutundan haber.

Düzgün şekilli suretli, hoş yaratmış o Huda,
 Badem gözkapaklı, ince bel, uzun eldir her çehre,
 Yüzü şule ki sanki kim parlar âlem içinde,
 Lafzı İsa, Davud avaz, huyu Osman'dır güyâ,
 20 Bir münevver güzellikte Yusuf-ı Ken'an'dan haber.

Yâ yaradan Allah'ım, müşkül işimi bitir,
 Ey kudretli Allah'ım, sen gel, bu dertten kurtar,
 Ceset içre kalmış o, bu çıkmaya can yetiştir,
 Der Zelilî, demişim ben dostlara haber getir,
 25 Gelmedi hiç, gözlerim yolunda, sultandan haber.

LXIX.

ve lehu eyzan

Yet dādıma şu demde,

Ƙılma meni şermende,

Men ğarīb, ‘āciz bende,

4 Ğazab etme, yā sübhān.

Bī-ḡūş bolıpdur serim,

Gitdi ḡayā, yoġ şerim,

Kerim, sen ber dilberim,

8 Yoġsa giderin durmān.

Bir dem ferruḡ bolmas men,

Açılıp, hīç ğülmes men,

Ne ƙılırım bilmes men,

12 Ğil, etme meni lerzān.

Yanar otlara düşdim,

Yandım, örtendim, bişdim,

Ƙurtulmaz derde düşdim,

16 Yüregim suv, baġrım ƙan.

Zelīlī diyr, yā ğanī,

Penāha bilür men seni,

İstemes men dünyānı,

20 Bolmasa, maña cenān.

LXIX.

Yetiş feryadıma şu demde,
 Kılma beni mahcup,
 Ben garip, aciz bende,
 4 Gazap etme, ya Sübhân!

Bihuş olmuştur serim,
 Gitti hayâ, yok şerim,
 Kerim, sen ver dilberim,
 8 Gel, etme beni titreyen.

Bir dem bahtlı olmam,
 Açılıp, hiç gülmen,
 Ne yaptığımı bilmem,
 12 Gel, etme beni titreyen.

Yanar odlara düştüm,
 Yandım, kavruldum-piştim,
 Çaresiz derde düştüm,
 16 Yüreğim su, bağrım kan.

Zelilî der, ya mülk sahibi,
 Koruyucu bilirim seni,
 İstemem dünyanı,
 20 Olmasa, bana canân.

LXX.

ve lehu eyzan

Görküzüp yārim yüzün, dīvāne kılmışdur meni,

Salıban cānımğa ot, pervāne kılmışdur meni,

Şabr-ı qarārımnı alıp, lerzāna kılmışdur meni,

Belli bir meşhūr edip, vīrāne kılmışdur meni,

5 Bī-günāh miḥnet oқına nişāne kılmışdur meni.

Ağlayur bu dōzmeyen derdiñe, çendān gözlerim,

Doldurıdır yer yüzini sil-i müjgān gözlerim,

Nev-bahār yañlıg töker eşkin pervedān gözlerim,

Yıgılar, uğrın dāyimā āheste pinhān gözlerim,

10 Giceler tañ atguça, giryāne kılmışdur meni.

Andın özge bu cihānda zerre yoқdur rāhatım,

Derdi-hicrānı bile bir yıl geçer her sā' atım,

Fikrim oldur, vāşlını istep gezmen ādetim,

Ağrarıp 'ışkıñ yüki, kılmışdur derhem қametim,

15 'Işkıda ser-ḥōş edip, ḥayrāne kılmışdur meni.

Āh u efğan çekmegimdin elif қaddım egilip,

Tükenipdür gözde yaşım, yıglamaқdın soğulıp,

Belend dağlar tek dumanım, turmaz başdın sovılıp,

Қalmadı bir zerre hūşım, gitdi 'āқlım dağılıp,

20 Dāli Mecnūn, telbe dik mestāna kılmışdur meni.

Diyr Zelīlī, dilberim, 'ömrümni ber-bād eyledi,

Ḥātırım ğam-nāk edip, köñlümni nā-şād eyledi,

İllere rüsvā kılıp, gitmez yaman ad eyledi,

Güyā Şīrīn kibi şevқinde Ferhād eyledi,

25 'Aқlımı alıp serimdin, vīrāne kılmışdur meni.

LXX.

Gösterip yârim yüzünü, divana kılmıştır beni,
 Salarak canıma ateş, pervana kılmıştır beni,
 Dayanma gücümü alıp, titrek kılmıştır beni,
 Belli bir meşhur edip, virana kılmıştır beni,
 5 Günahsız mihnet okuna nişana kılmıştır beni.

Ağlıyor bu tahammülü zor derdine, bazen gözlerim,
 Doldurmuştur yeryüzünü kirpiklerimin seli, gözlerim,
 İlbahar gibi döker yaşını pervan gözlerim,
 Neylesin, gizli daima yavaş yavaş sırlı gözlerim,
 10 Geceler tan atıncaya dek, ağlayan kılmıştır beni.

Ondan özge bu cihanda zerre yoktur rahatım,
 Derdi-hicranı ile bir yıl geçer her saatim,
 Fikrim odur, vasfın isteyip gezmeme âdetim,
 Ağırlaşıp aşkın yükü, kılmıştır kambur kametim,
 15 Aşkında sarhoş edip, şaşkın kılmıştır beni.

Ah-ı feryat çekmemden elif boyum eğilip,
 Tükenmiştir gözde yaşım, ağlamaktan soğulup,
 Yüksek dağ dek dumanım, gitmez baştan savrulup,
 Kalmadı bir zerre huşum, gitti aklım dağılıp,
 20 Deli Mecnun, divane dek sarhoş kılmıştır beni.

Der Zelilî, dilberim, ömrümü berbat eyledi,
 Hatırım gamlı edip, gönlümü kaygılı eyledi,
 İllere maskara kılıp, gitmez yaman ad eyledi,
 Sanki Şirin gibi şevkinde Ferhad eyledi,
 25 Aklımı alıp serimden, virana kılmıştır beni.

LXXI.

ve lehu eyzan

Ā hasrete, vā hasrete, neyleyin,

Felek sitem itdi, yārdın ayrıldın,

Hoş hulķı mülāyim, lebleri şeker,

4 Al yañaqda zūlf-i tārdın ayrıldın.

Dırnaqları gevher, dişleri dendān,

Kirfikleri neşter, gözleri mestān,

Ter açılan yañı-tāze gül-istān,

8 Men bilbilim, gül-izārdın ayrıldın.

Zībā kıaddı hūb çekilmiş şuray tek,

Qurılmış kaşları şu ğamze yay tek,

Yüzleri şām-çirāğ, şems ilen ay tek,

12 Gıtdi şabrım, bu qarārdın ayrıldın.

Sözler bolsa, sözi yaqımlı cāna,

Haşmetli, çün merdāne, hem görkāna,

‘Aklı dānā, hulķ yüzine türkāna,

16 Bir dil bilen hūb dil-dārdın ayrıldın.

Zelīlī diyir, işim āh u fiğandur,

Könlüm alevdedür, serim dumandur,

İndi meniñ günim āḫir zamāndur,

20 Ḥayādın, nāmüsdın, ‘ārdın ayrıldın.

Metinde, ikinci mısra ve dörtlüklerin sonunda yer alan bu kelime *ayrıldın* {ایریلدین} şeklinde yazılmıştır. Ancak anlama göre *ayrıldım* olması daha uygundur.

LXXI.

- Ah hasrete, vah hasrete, neyleyim,
 Felek zulüm etti, yârden ayrıldım;
 Güzel huyu mülayim, lebleri şeker,
 4 Al yanakta zülfü siyahtan ayrıldım.
- Tırnakları gevher, dişleri inci,
 Kirpikleri neşter, gözleri baygın,
 Yeni açılan taze-gonca gülistan,
 8 Ben bülbülüm, gül yanaklıdan ayrıldım.
- Güzel boyu hoş, çekilmiş yüzü ay dek,
 Kurulmuş kaşları şu gamze yay dek,
 Yüzleri ışık saçan inci, güneş ile ay dek,
 12 Gitti sabrım, bu huzurdan ayrıldım.
- Söyler olsa, sözü tesirli cana,
 Güler yüzlü, çın merdane, sevimli,
 Akli dânâ, huy yüzüne mütevazı,
 16 Bir söz ile güzel yüzlüden ayrıldım.
- Zelilî der, işim ah-ı figandır,
 Gönlüm alevdedir, serim dumandır,
 Şimdi benim gönlüm ahir zamandır,
 20 Hayâdan, namustan, ardan ayrıldım.

LXXII.

ve lehu eyzan

Gice-gündiz ağlamağdın, yār diyip,

İndi gözim yaşı sil bolur boldı;

Bilbil idim, sayrar idim, gül diyip,

4 Sayrağan tillerim lāl bolur boldı.

Diymez boldım āhir yār-yār diymekdin,

Ey yārānlar, ğam yükini çekmekdin,

Yoğ boldım, tükendim ğuşsa iymekdin,

8 Elif dik kāmetim dal bolur boldı.

‘ Aqlım çaşdı, gitdi düşli-düşına,

Āhir ğarğ bolur men gözim yaşına,

Şirīn cānım tüşüp ‘ ışğ āteşine,

12 Yanıp edā bolıp, kül bolur boldı.

Gözim ağlar, kōñlim yāri unutmaz,

Hīç savılmaz, duman serimdin gitmez,

Ķayğı bilen ħāb ırağdur, dañ atmaz,

16 Her bir günim indi yıl bolur boldı.

Zelīlī zār ağlar, bī-ğarār bolıp,

Şabır yolu mendin kırāğ savılıp,

Rāhatım kemelip, ħasret köfelip,

20 Derd u elem maña bol bolur boldı.

LXXII.

Gece gündüz ağlamaktan yâr, deyip,
 Şimdi gözüm yaşı sel gibi oldu;
 Bülbül idim, öter idim gül, deyip,
 4 Söyleyen dillerim lâl gibi oldu.

Demez oldum artık yâr-yâr demekten,
 Ey yârenler, gam yükünü çekmekten,
 Yok oldum, tükendim gam yemekten,
 8 Elif dek boyum dal gibi oldu.

Aklım şaştı, gitti dört yana,
 Ahir gark olur benim gözüm yaşına,
 Şirin canım düşüp aşk ateşine,
 12 Yanıp eda olup, kül gibi oldu.

Gözüm ağlar, gönlüm yâri unutmaz,
 Hiç azalmaz, duman serimden gitmez,
 Kaygı ile uyku ıraktır, tan atmaz,
 16 Her bir günüm şimdi yıl gibi oldu.

Zelilî zar ağlar, kaygılı olup,
 Sabır yolu benden kenara soğulup,
 Rahatım azalıp, hasret çoğalıp,
 20 Derdi-elem bana çok gibi oldu.

LXXIII.

ve lehu eyzan

Sen-sen meniñ dilberim,

Cānımıñ cānānesi;

İki cihān serverim,

4 Köñlümiñ ğam-ğānesi.

Yüzleriñ gül-gül müdür,

Āvāzıñ bilbil müdür,

Zülfleriñ sünbül müdür,

8 Dişleriñ dür dānesi.

İqlīm perī-zādı sen,

Ğamgin köñlim şādı sen,

Sen bir ‘ışkıñ odı sen,

12 Men faķīr fervānesi.

Men bir miskīn ü gedāy,

Sen nāzenīn, hūsnā bay,

Kirfigiñ oķ, қаşıñ yay,

16 Men anıñ nişānesi.

Cin mü sen yā āl mu sen,

Cānımğa ecel mü sen,

Tünt mü sen yā lāl mu sen,

20 Ey şonalar şonası.

Ğılav berdiñ düşmāna,

Dūstı kıldıñ bī-gāne,

İndi görmek gümāne,

24 Yamandur zamānesi.

LXXIII.

- Sensin benim dilberim,
 Canımın cananı;
 İki cihan serverim,
 4 Gönümün gam hanesi.
- Yüzlerin gül-gül müdür,
 Sesin bülbül müdür,
 Zülüflerin sümbül müdür,
 8 Dişlerin inci tanesi.
- İklim peri çocuğusun,
 Gamlı gönümün şadırsın,
 Sen bir aşkın ateşisin,
 12 Ben fakir pervanesi.
- Ben bir miskini-fakir,
 Sen nazlının, güzellik zengini,
 Kirpiğin ok, kaşın yay,
 16 Ben onun nişanesi.
- Cin mi sin ya da al mısın
 Canıma ecel misin,
 Sağır mısın ya da dilsiz misin,
 20 Ey sunalar sunası.
- Fırsat verdin düşmana,
 Dostu kıldın bîgane,
 Şimdi görmek şüphelice,
 24 Yamandır zamanesi.

Zelîlî, âh u zârîñ,
Dilberim, Allah yârîñ,
Birev sorsa, ne kârîñ,

28 Bir şanem dîvānesi.

Zelilî, ah-ı zarın,
Dilberim, Allah yârin,
Birisi sorsa, nedir işin,

28 Bir sevgilinin divanesi!

LXXIV.

ve lehu eyzan

Hasretinde şāhib-cemāl yārimniñ,

Açar eşkim, āb-ı revāndur meniñ;

Eñrenip küyinde, zār ağlamağdın

4 Çeşmimniñ hānesi vīrāndur meniñ.

Ansız teñdür vaqtım, kemdür rāhatım,

Gidipdür qararım, şabrım, tākātım,

Her şubḥ u şām yığlamağdur ‘ādetim,

8 Kılduğım āh ilen fiğadur meniñ.

Tā ölinçā, yārdin ümīd kesilmez,

Billāh ki, ey düstlar, köñlim üzülmez,

Gitdikçe güç alur, derdim eksilmez,

12 Hübđın içim dolı ārmāndur meniñ.

Kişi-kişā mundağ sitem kılur mı?

Eyā düstlar, böyle ters iş bolur mı?

Şīr elindin avın şağal alur mı?

16 Bu işlere ‘āqlım hayrāndur meniñ.

Zelīlī diyir, derde kaldım bilinmez,

Köñül ārām tapmaz, yürek ıncalmaz,

Başım alıp Ka‘be gitmesem bolmaz,

20 Yoksa günim āḥir-zamāndur meniñ.

LXXIV.

- Hasretinde güzellik sahibi yrimin
 Akar gzyaşıım, akarsudur benim;
 Sızlayıp fikrinde, zar ağlamaktan
 4 Gözümün evi virandır benim.
- Onsuz kötüdür vaktim, kemdir rahatım,
 Gtmştir huzurum, sabrım, takatım,
 Her sabah akşam ağlamaktır âdetim,
 8 Kıldığım ah ile figandır benim.
- T olnceye dek, yrden umut kesilmez,
 Billhi, ey dostlar, gönlüm vazgeçmez,
 Gittikçe, çoğalır, derdim eksilmez,
 12 Hepten iim dolu murattır benim.
- Kişi kişiye böyle zulüm eder mi?
 Ey dostlar, böyle ters iş olur mu?
 Aslan elinden avını akal alır mı?
 16 Bu işlere aklım şaşkındır benim.
- Zelil der, derde kaldım bilinmez,
 Gönül huzur bulmaz, yürek rahatlamaz,
 Başım alıp Kbe'ye gitmesem olmaz,
 20 Yoksa gönlüm ahir zamandır benim.

LXXV.

ve lehu eyzan

Mihri-bānım hıalam, gel, haber bergin,

Meniñ şāhib-cemāl yārim amānmı?

Lebleri bal, nebāt, yüzleri gül-gül,

4 Lāfzı şeker, hoş güftārım amānmı?

Dal gerdin, inçe bil, kıaddı derāzdu,

Hulķı yaķımlıdu hem hoş āvāzdu,

Ölinçā, ta' rifin eylesem azdu,

8 Hamraķ dīldār, ol ğām-hārım amānmı?

Şirīn cāndın artuķ görer men onı,

Oldur meniñ iki gözim rüşeni,

Ter açılan tāze bağım gülşeni,

12 Gülguzārım, lāle-zārım amānmı?

Ölsem-de hīç gitmez yār kıoyan dağı,

Cigerim pāresi, yüregim yağı,

Üstühānım mañzı, köñlüm duzağı,

16 Cānım içre cān der-kārım amānmı?

Men tek öten ' aşık evvel kem-kemdür,

Ķanlı yaş aķmaķdın gözim nem-nemdür,

Bu aşkāre görnüp duran sitemdür,

20 Men ğarībim, sitem-kārım amānmı?

Hesāba geçür men bu gören günim,

Zehirdür içenim, zaķķüm, iyenim,

' Işķ odına yanar bu cān u tenim,

24 Cellād gözli çın ğām-hārım amānmı?

LXXV.

- Mihribanım teyzem, gel, haber ver,
Benim güzellik sahibi yârim sağ mı?
Lebleri bal, şerbet, yüzleri gül-gül,
4 Dili şeker, hoş sözlüm sağ mı?
- Dik gerdan, ince bel, boyu uzundur,
Yaratılışı güzeldir hem hoş avazdır,
Ölünceye dek, tarifin eylesem azdır,
8 Çocuk düşkünü sevgili, o gam çekenim sağ mı?
- Şirin candan artık görürüm onu,
Odur benim iki gözüm ışığı,
Yeni açılan taze bağım gülşeni,
12 Gül-ü zarım, lâlezarım sağ mı?
- Ölsem de hiç gitmez yârin koyduğu dağı,
Ciğerim paresi, yüreğim yağı,
Kemiğimin iliği, gönlümüm tuzağı,
16 Canım içinde can gereklim sağ mı?
- Benim dek geçen âşık evvel az azdır,
Kanlı yaş akmaktan gözüm nem nemdir,
Bu aşıkâre görünüp duran sitemdir,
20 Benim garibim, sitemkârım sağ mı?
- Hesaba geçir benim bu gören günüm,
Zehirdir içtiğim, zakkum yediğim,
Aşk ateşine yanar bu canı-tenim,
24 Cellat gözlü gerçek gam yiyeyim sağ mı?

Zelîlî diy, oldur meniñ dayancım,
Gevher, şâm-çirâğım hem gizli gencim,
Bayluğım, beglüğim, oğrın kıvancım,
28 Mâlım, mülkim, her ne barım amânımı?

Zelilî der, odur benim dayancım,
Gevher, ışık saçan incim hem gizli hazinem,
Baylığım, beyliğim, gizli gururum,

28 Malım, mülküm, her şeyim sağ mı?

LXXVI.

ve lehu eyzan

İki cihān birāderim, hem-demim,
 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli;
 Hoş mübārek gül yüzini görmege,

4 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli.

Baralı, soralı, nedür aḥvāli,
 Biziñ talh-hūmdur!! āb-ı zülāli,
 Yaşı on tört-on baş, ‘ayn-ı maḥāli,

8 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli.

Yüzleri nūrāne, ḥurşid-i tābān,
 Kaddı şimşād irür, zülf-i ḥırāmān,
 Dişleri dür-dāne, lā‘ l-i Bedaḥşān,

12 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli.

Ağzı çün pistedür, lebleri baldur,
 Gözleri piyāle, kaşı hilāldur,
 Gören göz ayırmaz, şāḥib-cemāldur,

16 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli.

Zelīlī aydayar, ol Döndi ḥana,
 Gideli, bir işi eylep bahāne,
 Belke, ğamgin köñül bola şād-ane,

20 Gil, Seyidīm, yāre seyre gideli.

LXXVI.

İki cihan biraderim, can yoldaşım,
 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim;
 Hoş mübarek gül yüzünü görmeye,
 4 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim.

Varalım, soralım, nedir ahvali,
 Bizim kekre testisidir berrak suyu,
 Yaşı on dert-on beş, aynı zamanı,
 8 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim.

Yüzleri nurane, parlak güneş,
 Boyu şimşirdir, zülfü nazla sallanan,
 Dişleri inci tanesi, yakutu Bedehşan,
 12 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim.

Ağzı sanki fındıktır, lebleri baldır,
 Gözleri kâse, kaşı hilâldir,
 Gören göz ayrılmaz, güzellik sahibidir,
 16 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim.

Zelilî söyler, o Döndi hana,
 Gidelim, bir işi eyleyip bahane,
 Belki, olur gamlı gönül neşeli,
 20 Gel, Seyidîm, yâre seyre gidelim.

LXXVII.

ve lehu eyzan

Ḳulım, şāhım, saña dāda gelmişem,

Eşitgin ‘arzımnı, harayım Döndi;

Pervāneyim yanar oda gelmişem,

4 Eger rāzī bolsañ, yanayım Döndi.

Men ağların zāğ ıonıpdur güliñe,

Gel bir sözle kıvanayın tiliñe,

Böyle cebr etmegin miskin ıulıña,

8 Sır perdeñ aç yüziñ göreyim, Döndi.

Yaradın Allahdın özge penā yoğ,

Tilde ez-ber sendin ğayrı şenā yoğ,

Men diyirin özimde zerre günā yoğ,

12 Ḳaṭām bolsa, ötgün günāhım, Döndi.

Bolmadım dünyāda baş gün ferāğat,

Gündiz ārāmım yoğ, giceler rāğat,

Mundın artuğ hıç bir bolmaz müşāğat,

16 Bir günim yıl, yüz yıl bir ayım, Döndi.

Ezelī-ğakiğī ‘aşıkım çındın,

Köñlümin riştesi üzilmez sendin,

Ümīd bar munda cān çıkınçā tendin,

20 Āğiretde sen-sen ṭamā‘ım, Döndi.

Hicrān oğı bilen ciger dağlalı,

İki elimiz yağamızda bağlalı,

İki başdın zārı kılıp ağlalı,

24 Āğir işidür Ḳudāyım, Döndi.

LXXVII.

- Kulum, şahım, sana arza gelmişim,
 İşit arzımı, dayanağım Döndi;
 Pervana dek vurup ateşe gelmişim,
 4 Eğer razı isen, yanayım, Döndi.
- Bülbül uçup, kargalar konu gülüme,
 Gel, bir zaman kıvanayım diline,
 Böyle cebir etme miskin kuluna,
 8 Sır perdeni aç, yüzünü göreyim, Döndi.
- Yaradan Allah'tan gayrı pena yok,
 Dilde zikir, senden başka sena yok,
 Ben bilmedim, bende zerre günah yok,
 12 Hatam olsa, affet günahımı, Döndi.
- Olmadım dünyâda beş gün sükut,
 Gündüz huzurum yok, geceler rahat,
 Bundan fazla olmaz hiçbir sıkıntı,
 16 Bir günüm yıl, yüz yıl bir ayım, Döndi.
- Ezelden beri hakikî âşığım gerçekten,
 Gönlümün bağı kopmaz senden,
 Ümit var bunda can çıkıncaya kadar tenden,
 20 Ahrette sensin isteğim, Döndi.
- Hicran ateşi ile yürek dağlayalım,
 İki elimi yakanıza bağlayalım,
 İkimiz birlikte feryat edip ağlayalım,
 24 Ahir işidir Huda'mın, Döndi.

Zelīlī aydyar telbe bolıp men,

Çıka bilmān ı ışk baırına dalıp men,

Seyidīni alıp seyle gelip men,

28 Budur meniñ düstım harayım, Döndi.

Zelilî der, Şimdi deli olmuşum,
Deli olup aşk ateşine dolmuŐum,
Seydi'yi de alıp, seyre gelmişim,

28 Benim, dostum budur, harayım, Döndi.

LXXVIII.

ve lehu eyzan

Melül bolma, dâli köñlim,

Tur, üstüñdin ol yâr gelyer;

Seni basalap ötmege,

4 Raḥîmsiz dildâr gelyer.

Çoh tîmâr berip özine,

Hem-demin salıp ızına,

Zülflerin döküp yüzine,

8 Saçları şâh-ı mâr gelyer.

Lebleri bal, ağızı piste,

Ḥasretinde kıaldım köste,

Uz-uz basıp, asta-asta,

12 Yörişi bîmâr gelyer.

Ḳorḳarın, yüzün bâri evir,

Ġamzesi görse, meni iyr,

Ḳaşı kemân, kirfigi tir,

16 Gözleri ḳan-ḥôr gelyer.

Zelîlî, eşidiñ fiğanımnı,

Yâre baḥş etdim ḳanımnı,

Cesetdin şirîn cānımnı

20 Almağa ḥırîdâr gelyer.

LXXVIII.

Kederlenme, deli gönlüm,
 Tur üstünden o yâr geliyor;
 Seni ezerek geçmeye,
 4 Acımasız sevgili geliyor.

Çok dert edip özüne,
 Gönül dostun salıp izine,
 Zülüfleri döküp yüzüne,
 8 Her saçı bir şamar geliyor.

Lebleri bal, ağzı fındık,
 Hasretinden kaldım kusurda,
 Uz-uz basıp, yavaş yavaş
 12 Yürüyüşü bir hasta geliyor.

Korkarım, yüzün beri çevir,
 Gamzesi görse, beni yer,
 Kaşı keman, kirpiği tîr,
 16 Gözleri bir canî geliyor.

Zelilî, işitin figanımı,
 Yâre bağışladım kanımı,
 Cesetten bu şirin, canımı
 20 Almaya hevesli geliyor.

LXXIX.

ve lehu eyzan

Ey birāder, ğozġar bolsañ, derdimi,

‘ Āciz, ebkār düşen bu ħālim bardur;

Bir şanem ızında bolıp dīvāne,

4 Ħive, Būħar gitmek ħıyālim bardur.

Çın birāder bolsañ, bile ġider-sin,

Ġarīb, miskin, faķīr köñlim ġüyder-sin,

Sen meniñ ħaķımda du‘ ā ider-sin,

8 Sorulmaz, idelmez aĥvālim bardur.

Ħasretinde elif ħaddım dal iden,

Aġlamaķdın ġözde yaşıım sil ider,

Küyünde süñġümü yaķıp, kül iden,

12 Cebr etġüci şāħib-cemālim bardur.

Meniñ bu derdimni řabībler bilmez,

Ġün-ġündin ġüç alur, ħīç bir eksilmez,

Baġtım ġaflet içre uyanmaz, ħalmaz,

16 Keç tāley ters gelen iķbālim bardur.

Tenim rūĥı cesedim içre cāndur,

Saçları yāķūtdın, dişi mercāndur,

Zülfleri sünbüldür, piste dehāndur,

20 Lebi şeker, āb-ı zülālim bardur.

Ħoş būy-ı mişli bir müşķ ü ‘ anber tek,

Ġül beden hem üstihānı cevher tek,

Yaĥtı salur gice, yūzi gevher tek,

24 Gözi āhū, řaşı hilālim bardur.

LXXIX.

- Ey birader, çekecek olsan, derdimi,
 Aciz, düşkün bir hâlim vardır;
 Bir sevgili peşinde olup divana,
 4 Hive, Buhar gitmek hayalim vardır.
- Gerçek biradersen, birlikte gidersin,
 Garip, miskin, fakir gönlüm avutursun,
 Sen benim hakkımda dua edersen,
 8 Sorulmaz, aranmaz ahvalim vardır.
- Hasretinde elif boyum dal eden,
 Ağlamaktan gözde yaşım sel eden,
 Düşüncesinde kemiğimi yakıp, kül eden,
 12 Cebir edici sahip cemalim vardır.
- Benim bu derdimi tabipler bilmez,
 Gün günden güç alır, hiç bir eksilmez,
 Bahtım gaflet içinde uyanmaz, kalkmaz,
 16 İnatçı talihim ters gelen ikbâlîm vardır.
- Tenim ruhu cesedim içinde candır,
 Saçları yakuttur, dişi mercandır,
 Zülüfleri sümbüldür, fıstık ağızdır,
 20 Lebi şeker, abı-zulalim vardır.
- Hoş kokusu sanki bir miski-amber dek,
 Gül beden hem kemiği cevher dek,
 Işık saçır gece, yüzü gevher dek,
 24 Gözü ahu, kaşı hilâlîm vardır.

Zelîlî diy, ‘ıŖk odına dözmeñim,
Baş alıp giderin, munda gezmënim,
Tâ ölinçâ, andın ümîd üzmeñim,
28 Raħîm-Kerim atlı celâlim bardur.

Zelilî der, aşk oduna dayanamam,
Baş alıp giderim, burada gezemem,
Tâ ölünceye dek, ondan ümit kesemem,

28 Rahim-Kerim atlı Celâlim vardır.

LXXX.

ve lehu eyzan

Bu derdime yanan köpdür, diyir idim,

Ġalatmış, özimdin özge yanan yok;

Diyemediler, yar üstümdin ötmenkā,

4 İndi bildim, maña yaḥşısı sanan yok.

Gören ḥayran gözdin aḳan silimi,

Ḥasretde egilen ḳaddı-dalımı,

‘Āciz, ebkār düşen ġarīb ḥālimi,

8 Gelip, ḥaber alıp, raḥmi inen yok.

Telbe boldum, yaman derde ulaşıp,

Hicrān tıġı degip, baġrımın teşip,

‘Işḳ deryāsı ġaynap, mevc urıp coşıp,

12 Daşıp ḥaddın aşdı, ḳaydıp sınan yok.

Men ayñalıp ādem bolmān bu derddin,

Cüdā düşdim ḥareketdin, ḳuvvetdin ,

Süñgüm lāḥta-lāḥta ayrılmış etdin,

16 Henüz cānım bu cefādın dınan yok.

Dert beren cebbārdur meniñ özime,

Inanmānlar, kāfir bolur sözime,

Döze bilmān yürekdeki közime,

20 Müdām yanar pinhān, hıç bir sönen yok.

Dürli-dürli sözler şānıġa düzip,

Ölinçā gezerin, evşāfın yazıp,

---

14. mısranın son kısmı metinde “ḳuvvet yok” {قوت يوق} şeklinde geliyor; ama kafiyeye göre “ḳuvvetdin” olması daha uygun görünüyor.

LXXX.

Bu derdime yanan çoktur, derdim
 Galatmış, kendimden başka yanan yok;
 Demediler, yar üstümden geçilmez,
 4 Şimdi bildim, beni iyi zanneden yok.

Gören şaşkın gözden akan selimi,
 Hasrette eğilen boyumu-dalımı,
 Aciz, efkârlı düşen garip hâlimi,
 8 Gelip, haber alıp, merhameti gelen yok.

Deli oldum, yaman derde ulaşım,
 Hicran tığı deşim, bağırimi deşim,
 Aşk deryası kaynayım, dalga vurup taşım,
 12 Taşım sınırdan aştım, dönüp sinen yok.

Ben düzelip adam olmam bu dertten,
 Ayrı düştüm hareketten, kuvvetten,
 Kemiğim parça parça ayrılmış etten,
 16 Henüz canım bu cefadan bıkan yok.

Dert veren Cebbardır benim özüme,
 İnanmayanlar kâfir olur sözüme,
 Dayanamam yürekteki közüme,
 20 Daima yanar gizli, hiçbir sönen yok.

Türlü türlü sözler şanıma düzüp,
 Ölünceye dek gezerim, vasfını yazıp,

Nevmîd olup, nâzlı yârdın el üzip,
24 Men dönerin, ammâ köñlüm dönen yoğ.

Zelîlî diyr, ‘ıřđ yolında duryan men,
Ayda cemâline seyle baryan men,
Görmezlik etmeyen, her vağt görÿen men,
28 Görmek bilen bu gözlerim şanan yoğ.

Ümitsiz olup, nazlı yâden el çekip,
24 Ben dönerim, fakat gönlümün döndüğü yok.

Zelilî der, aşk yolunda dururum,
Ayda cemalini seyre varırım,
Görmezlik etmeyip, her vakit görürüm,
28 Görmek ile bu gözlerimin kandığı yok.

LXXXI.

ve lehu eyzan

Ḥālimdin ḥaberiñ yoqdur, ey qardaş,

Öñkidin ziyāde boldı figānım;

Derdimi içimde pinhān kııurdım,

4 İndi āşkār oldı sırr-ı pinhānım.

Uyat-ḥayā, şerim gitdi yüzimdin

Şeb bī-dārım, ḥūb yıtıp ötüp gözimdin,

Köñül etme, birāder meniñ özimdin,

8 Erkim yoqdur, ‘ışk alıpdur ‘inānım.

Derdim başdın aşı, köñlüm ğamlıdur,

Şubḥ u şām kemelmez, çeşmim nemlidür,

Giryānıñ mendin az, derdiñ cemlidür,

12 Meniñ saña miñ hişşedür giryānım.

‘Işk yolında merdān özimni çağlap,

Muḥabbet poçasın bilimge bağlap,

Külbe-i aḥzānda yatırın ağlap,

16 Bilmesin diyp hīç kim yaḥşı-yamanım.

Baḥtım mürġı uçmaz, ferı kırıldı,

Hicrān meydānında mātem evrildi,

Yandım, edā boldım, külim savrıldı,

20 Kimse tapmaz cihān içre nişānım.

Ġalmaz, yıqılıpdur köñlim diregi,

Aldı degre-daşım ‘ışkıñ çirigi,

Qaldım ḥayran, yoqdur destim yarağı,

24 Alur indi cānım, bermez amānım.

LXXXI.

- Hâlimden haberin yoktur, ey kardeş,
 Öncekinden ziyade oldu figanım;
 Derdimi içimde gizli kılardım,
 4 Şimdi aşikâr oldu gizli sırrım.
- Utanma-hayâ, şerim gitti yüzümden,
 Gece uyanığım, uyku yok olup gözümden,
 Gönül koyma, birader benim özümden,
 8 Gücüm yoktur, aşk almış dermanımı.
- Derdim baştan aşağı, gönlüm gamlıdır,
 Sabah akşam eksilmez, gözüm nemlidir,
 Göz yaşın benden az, derdin cemlidir,
 12 Benim sana bin hissedir göz yaşımı.
- Aşk yolunda yiğitçe özümü hazırlayıp,
 Muhabbet kuşağını belime bağlayıp,
 Hüzünler kulübesinde yatıyorum ağlayıp,
 16 Bilmesin deyip hiç kimse iyi-kötümü.
- Bahtımın kuşu uçmaz, kanadı kırıldı,
 Hicran meydanında matem çevrildi,
 Yandım, eda oldum, külüm savruldu,
 20 Kimse bulmaz cihan içinde izimi.
- Kalkmaz, yıkılmıştır gönlüm direği,
 Aldı dört yanımı aşkın askeri,
 Kaldım şaşkın, yoktur elimin silahı,
 24 Alır şimdi canımı, vermez sağlığımlı.

Zelîlî diyr, gîtmez sinemiñ dağı,
Āb dolmışdur, sınıp keştîm kırağı,
Deryā batdım, iden yoğdur sorağı,
28 Meger, sorağ ide ol Döndi ģanım.

Zelilî der, gitmez sinemin dağı,
Su dolmuştur, kırılıp gemimin kenarı,
Deryaya battım, soran yoktur soru,
28 Meğer, hatır sorar o Döndü hanım.

LXXXII.

ve lehu eyzan

Düstlar ey, yārim kıladur cevır ile cefā maña,

2 Bolur ol Mecnūn kibi āhir vaṭın şahrā maña.

Men gezer men küyinde, çün kıatre-kıatre kıan yutup,

4 Bī-raḥm zālīm ikenmiş, kıılmadı pervā maña.

Telbelep bu deşt era, gitgüm gelür men yār diyip,

6 Görmesem bir dem yüzün, zindān irür dünyā maña.

Men yatırdım öz ḥūşıma, bir ferāğat oluban,

8 Bilmedim, nirdin yoluıldı bu yaman sevdā maña.

Şād olur luḫ eylese, ğamdın tolunğan köñlümüz;

10 Vay, eger kıahr eylese, eşkim bolur deryā maña.

Māh-ı tībān rüyını ol görkөzip kııldı sitem,

12 Hüsnini Yūsuf mişillik nāzenin zibā maña.

Büy-i müşğ, ‘anber-ü ḥoş, lā^c l-i-ḥandān, piste leb,

14 Dişi dür nāḥunları çün gevher-i beyzā maña.

Mār u ef^c ā saçları, ol gözleri cellād irür,

16 Kıaşları yay, kirfigi oқ, ğamzesi nayza maña.

Diyır Zelīlī, ‘ışkıda cebr ü sitemdin ğayrı,

18 ‘Ömrimi şarf eyledim, hīç bolmadı faydā maña.

LXXXII.

- Dostlar ey, yârim kılmakta zulüm ile cefa bana,
2 Olur o Mecnun gibi ahir vatan sahra bana.
- Ben gezerim fikrinde, sanki damla damla kan yutup,
4 Merhametsiz zalim imiş, göstermedi alâka bana.
- Deli olup bu çöl içinde, gidesim gelir ben “yâr” diyip,
6 Görmesem bir an yüzünü, zindan olur dünya bana.
- Ben yatardım kendi başıma, bir rahatsız olarak,
8 Bilmedim, nereden geldi bu yaman sevda bana.
- Şad olur lütuf eylese, gamla dolmuş olan gönlümüz;
10 Vay, eğer kahır eylese, gözyaşım olur derya bana.
- Parlak ay yüzünü o gösterip kıldı eziyet,
12 Hüsününü Yusuf misillik nazlı güzel bana.
- Kokusu misk, amberi-hoş, lâl-ı handan, fıstık leb,
14 Dişi dür, tırnakları sanki inci tanesi bana.
- Yılan-engerek saçları, o gözleri cellattır,
16 Kaşları yay, kirpiği ok, gamzesi mızrak bana.
- Der Zelilî, aşkında cebri-siteminden gayrı,
18 Ömrümü sarf eyledim, hiç olmadı fayda bana.

LXXXIII.

ve lehu eyzan

‘Işk odınıñ hovrına bu cānım

Yene yañı başdın gızmalı boldı,

Bu ğarīb köñlimniñ öñki bināsın

4 Nāzlım qahir edip bozmalı boldı.

Meni qıraq taşlap, öz köñlin güydip,

Men unutmān, yārim meni unudıp,

Bu dünyāniñ ‘işretine meyl edip,

8 Uzatıp, her yerde gezmeli boldı.

Dıñmaz indi, gözim boldı giryāne,

Öñkidin ziyāde qaldım fiğāne,

Meydān içre meni qoyıp nişāne,

12 Hicrāniñ oqına düzmeli boldı.

Ğam yüki aĝralıp, basdı gün-gündin,

Quvvetim yoq, qaçıp gitmege mundın,

Rağībler sözine uyıp yār mendin,

16 Muğabbet riştesin üzmeli boldı.

Bilbil idim, cūdā düşdim baqcamdın,

Yüregim soĝrıldı köñül buqcamdın,

Nesīmī tek gelip, meniñ ökcemdin,

20 Bir yiti tuĝ bilen yüzmeli boldı.

Bilmān, kimdin görem çeken cebrimi,

Ayırdı qarārdın, aldı şabrımı,

Yār ğazaba çıqıp, meniñ qabrımı,

24 Hāsret bili bilen qazmalı boldı.

LXXXIII.

- Aşk ateşinin sıcağına benim bu canım
 Yine yeni baştan alevlenir oldu,
 Bu garip gönlümün önceki binasını
 4 Nazlım kahr edip bozar oldu.
- Beni kenara atıp, öz gönlünü eğlendirip,
 Ben unutman, yârim beni unutup,
 Bu dünyanın zevkine meyledip,
 8 Uzanıp, her yerde gezer oldu.
- Dinmez şimdi, gözüm oldu ağlamakta,
 Öncekinden ziyade kaldım figanda,
 Meydan içinde beni koyup hedefe,
 12 Hicranın okuna sıralar oldu.
- Gam yükü ağırlaşır, bastı gün-günden,
 Kuvvetim yok, kaçıp gitmeye buradan,
 Rakipler sözüne uyup yâr benden
 16 Muhabbet bağını keser oldu.
- Bülbül idim, ayrı düştüm bahçemden,
 Yüreğim söküldü gönül bohçamdan,
 Nesimî dek gelip, benim ökçemden,
 20 Bir keskin bıçak ile yüzer oldu.
- Bilmen, kimden göreyim çeken cebrimi,
 Ayırdı huzurdan, aldı rahatımı,
 Yâr gazaba çıkıp, benim kabrimi,
 24 Hasret beli ile kazar oldu.

Ayruldım, gezdim men dilber çemindin,
 Cihān deryā boldı gözim nemindin,
 Yaman derde aldım yār sitemindin,
 28 anım urıp, etim sızmalı boldı.

Evvel alna ne gelürin bilmedim,
 Mecnūnıñ ıřsasın yada salmadım,
 Men şır idim, bir gürciçe bolmadım,
 32 Gürci-körpe mendin ozmalı boldı.

Zelīlī aqlar, yāri düşip yadına,
 Hīç kim yetmez ğarībleriñ dādına,
 Men döze bilmānim ıřkıñ odına,
 36 Yārim ğayret edip dözmeli boldı.

Ayrıldım, gezdim ben dilber fırsatından,
Cihan derya oldu gözüm neminden,
Yaman derde kaldım yâr siteminden,
28 Canım kuruyup, etim sızar oldu.

Evvel alna ne geleceğini bilmedim,
Mecnun'un kıssasın yâda salmadım,
Ben aslan idim, bir köpek kadar olmadım,
32 İt-kediler benden öne geçer oldu.

Zelilî ağlar, yâri gelip yâdına,
Hiç kimse yetmez gariplerin imdadına,
Ben dayanamam aşkın oduna,
36 Yârim gayret edip dayanır oldu.

LXXXIV.

ve lehu eyzan

Ey gözimniñ rüşeni, köñlim qararı, dilber,
Men bilbil-i şeydā men, sen gül-izārı, dilber,
Sen bir şatlık gevher-sin, men hırıldarı, dilber,
Gizleme cemāliñni, görset dīdārı, dilber,

5 Zulim etme men faķīre, berme āzārı, dilber.

Zālim bolma, ey ferīm, vehm etgin āhiretdin,
Men ‘āşık men hüsniñe, mey içip haķıķatdin,
Öñki öten ‘āşıklar içmişdür bu şerbetdin,
Diger tutma köñlüñni, men şüm tāley, bed-bahtdın,

10 Hüb rüyñni evirgin bir meniñ sarı, dilber.

Hicrān otına salıp, cānımnı yaķma meniñ,
Eliñe hancer alıp, qanımnı dökme meniñ,
Etimni qaķmaç idip, çişlere çekme meniñ,
Qaķmacıma duz berip, közlere soķma meniñ,

15 Ğazaba çıkıp maña etme qahırı, dilber.

Bu derde dūş bolmasun hīç bir müselmān men tek,
Yığlamaqđın gözlerim hire bolupdur hūn tek,
Lebiñ āb-ı kevşerdür, yüziñ ay bile gün tek,
Şāh Şenem u Zelīhā, Leylī hem yoķdur sen tek,

20 Qaşd edip cān almağa, degme zinhārı, dilber.

Çün rūhımnı şatlığı köñlim kuvveti sen-sen,
Bedenim şıhhatlığı, süñgim cür’eti sen-sen,
Ter novça, gül bahar māh-ı berātı sen-sen,
Cihānda Zelīlīniñ maķşad-muratı sen-sen,

25 Ey ferizād ferzendi, cennetiñ huri, dilber.

LXXXIV.

- Ey gözümün ışığı, gönlüm huzuru, dilber,
 Ben şakıyan bülbülüm, sen gül bahçesi, dilber,
 Sen bir satılık gevhersin, ben müşterisi, dilber,
 Gizleme cemalini, göster yüzünü, dilber,
 5 Zulmetme ben fakire, verme acıyı, dilber.
- Zalim olma, ey perim, vehim et ahretten,
 Ben âşığım hüsnüne, mey içip hakikatten,
 Önceki geçen âşıklar içmiştir bu şerbetten,
 Uzak tutma gönlünü, ben uğursuz talihi-bedbahttan,
 10 Güzel yüzünü çevir bir benim gibi, dilber.
- Hicran oduna salıp, canımı yakma benim,
 Eline hançer alıp, kanımı dökme benim,
 Etimi ince ince kesip, şişlere dizme benim,
 Eterime tuz döküp, közlere sokma benim,
 15 Öfkelenip bana, etme kahr, dilber.
- Bu derde düşmesin hiç bir Müslüman benim dek,
 Ağlamaktan gözlerim kamaşmıştır kan dek,
 Lebin ab-ı Kevserdir, yüzün ay ile güneş dek,
 Şâh Senem ve Zeliha, Leyli de yoktur sen tek,
 20 Kast edip can almaya, dokunma asla, dilber.
- Gül ruhumun şadlığı gönlüm kuvveti sensin,
 Bedenim sağlığı, kemiğim gücü sensin,
 Taze goncalı, gül bahar fermanı-nişanı sensin,
 Cihanda Zelilî'nin maksat-muradı sensin,
 25 Ey periler evlâdı, cennetin hurisi, dilber.

LXXXV.

ve lehu eyzan

Yañı başdın oda saldı yār meni,

Eyledi hüsnine hırıdār meni,

Zülfleri tār-tār meni,

Ağlatdı zār-zār meni,

Çaşı kemān, kirfikleri tir meni,

Eger görse, gānzeleri iyr meni,

7 Öldir bu gün gözleri çan-ğor meni.

Cihān içre meni rüsvā kılıpdur,

Bu ‘azīz ‘ömrümni kūteh kılıpdur,

Maña cefā kılıpdur,

Yaqip edā kılıpdur,

Çayğı bile sarğarıp, gül reñgim solıpdur,

İllere meşhūr edip, indi gözdin salıpdur,

14 Çın evsünçü-saħirim, siyā saçı mār meni.

Izında kılıpdur yār meni sāne,

Mecnūn kibi dāli, telbe, dīvāne,

Yārim gözi mest-āne,

Dişi şedef, dūr-dāne,

Felek yārdın ayırdı, kıldı meni bī-gāne,

Men āh urıp ağların men, ünim çıkar āsmāna,

21 Bu āzāra koydı sitem-kār meni.

Yār cemālin görkezip, otlar saldı bu cāna,

Örtendi çara bağrım, yüregim döndi çana.

Metinde 3. ve 4. satırdaki mısralar karşılıklı sütunlarda yer alıyor; ancak “Zülfleri tār-tār meni, ağlatdı zār-zār meni” şeklinde tek satır hâlinde olması hece ve kafiyeye de uygun görünüyor. Aynı şekilde 10-11. satır gene tek satır hâlinde “Maña cefā kılıpdur, yaqip edā kılıpdur; 17-18. satırlar “Yārim gözi mest-āne, dişi şedef, dūr-dāne”. Şiirin sonlarına doğru ise 24-25. satırlar “Adı düşdi İrāna, Belğ, Būğar, Bedağşāna” ve 31-32. mısralar “Çaddı meñzer şuraya, yüzi oğşayır aya” tek satırda yazılmıştır.

LXXXV.

- Yeni baştan ateşe saldı yâr beni,
 Eyledi hüsnüne müşteri beni,
 Zülüfleri tel tel beni,
 Ağlattı zar zar beni,
 Kaşı keman, kirpikleri ok beni,
 Eğer görse, gamzeleri yer beni,
 7 Öldürür bu gün gözleri canı beni.

- Cihan içinde beni rezil etmiştir,
 Bu aziz ömrümü kısa etmiştir,
 Bana cefa kılmıştır,
 Yakıp eda kılmıştır,
 Kaygı ile sararıp, gül rengim solmuştur,
 İllere meşhur edip, şimdi gözden salmıştır,
 14 Gerçek büyücü-sihirbazım, siyah saçı yılan beni.

- Peşinde kılmıştır yâr beni köle,
 Mecnun gibi deli, çılgın, divane,
 Yârim gözü mestane,
 Dişi sedef, dürdane,
 Felek yârdan ayırdı, kıldı beni bîgane,
 Ben ah çekip ağlarım, ahım çıkar asmana,
 21 Bu acıya koydu sitemkâr beni.

Yâr cemalini gösterip, ateşler saldı bu cana,
 Yandı kara bağrım, yüreğim döndü kana.

Adı düşdi İrāna,
 Belh, Būhar, Bedaḥşāna,
 Aşaq Ba' dād, Mışıra, Kenġāna, Rūmistāna,
 Meniñ, yārim dey ferī gelmez indi cihāna,
 28 Eyledi küyünde şerm-sār meni.

Zelīlī diyir, düşdim yaman şunaya,
 Raḥm itmedi men dek 'āciz gedāya,
 Qaddı meñzer şuraya,
 Yüzi oġşayır aya,
 Bilmeyirin men neçük qaldı başım belāya,
 Dād, feryād, dilber diydim, hīç yetmedi haraya,
 35 Etdi yaman derde giriftār meni.

Adı düştü İnan'a,
Belh, Buhar, Bedahşan'a,
Aşağı Badad, Mısır'a, Kengan'a, Rumistan'a,
Benim, yârim gibi peri gelmez şimdi cihana,
28 Eyledi semtinde utangaç beni.

Zelilî der, düştüm yaman sevdaya,
Acımadı benim gibi aciz garibe,
Boyu benzer sunaya,
Yüzü benziyor aya,
Bilmiyorum, nasıl kaldı başım belaya,
İmdat, feryat dilber dedim, hiç yetmedi yardıma,
35 Etti yaman derde giriftar beni.

LXXXVI.

ve lehu eyzan

Dilber, sen meni yandırdıñ,

Bir görünmez köz bileni;

Yene yüz kürse mindürdiñ,

4 Miñ dīdārlı nāz bileni.

Yaqıp-sın içim-daşımı,

Telbe edip-sin başımı,

Alıp-sın ‘aqlım u hūşımı,

8 Şol piyāle göz bileni.

Hüsniñ dünyā şu‘ le salur,

Ay-gün yanaşsa, uyalur,

Özindin giden köp bolur,

12 Yörir bolsañ düz bileni.

Bağıña seyle barmadım,

Novça güliñi tirmedim,

Ay tek cemāliñ görmedim,

16 Ötdi tomūs-güyz bileni.

Tüşseñ men kılıñ eline,

Māl-başım Hudā yolına,

Men bermenem yüz geline,

20 Yene toqsan kız bileni.

Dözmān bu derde-āzāra,

Güç alyar bara-bara,

Sinem üze tāze yara,

24 Burç qoyıp-sın duz bileni.

LXXXVI.

Dilber, sen beni yandırdın
 Bir görünmez köz ile;
 Yine yüz kürsüye bindirdin,
 4 Bin türlü naz ile.

Yakmışsın içimi dışımı,
 Deli etmişsin başımı,
 Almışsın aklımı-huşumu
 8 Şu kâse göz ile.

Hüsnün dünyaya ışık saçar,
 Ay-güneş yanaşsa, utanır,
 Kendinden geçen çok olur,
 12 Yürüsen düz ile.

Bağına seyre varmadım,
 Gonca gülünü dermedim,
 Ay dek cemalin görmedim,
 16 Geçti yaz-sonbahar ile.

Düşsen ben kulun eline,
 Mal-başım Huda yoluna,
 Ben vermem yüz geline,
 20 Yine doksan kız ile.

Dayanamam bu derde-acıya,
 Güç alıyor o gide gide,
 Sinem üzere taze yaraya,
 24 Biber koymuşsun sen tuz ile.

Cānım bu cefādın dınmaz,
‘Işk deryāsı daşır, sınmaz,
Bahtım ğafletdin uyanmaz,
28 Şoĥbet bilen sāz bileni.

Cebbār, bahtım bendin açmaz,
Şūm taliĥim mürġı uçmaz,
İçdin yāriñ odı öçmez
32 Bārān bilen buz bileni.

Zelīlī diyir, bir şām-çırāġım,
İki cihānda geregim,
‘Işkdın tolpdur yüregim,
36 Egse bilmez söz bileni.

Canım bu cefadan kurtulmaz,
Aşk deryası taşar, sınımaz,
Bahtım gafletten uyanmaz
28 Sohbet ile, saz ile.

Cebbar bahtımın bendin açmaz,
Bahtsız talihimin kuşu uçmaz,
İçten yârin yangını sönmez
32 Boran ile, buz ile.

Zelilî der, ışık saçan incim,
İki cihanda gereğim,
Aşktan dolmuştur yüreğim,
36 Eksilmez söz ile.

LXXXVII.

ve lehu eyzan

Firâkıñda seniñ, ey serv-i revân,
Bolıpdur bu meniñ hâlim ferîşân,
Ey bî-vefâ yâr, köp berdiñ âzâr,
Mende ne günâh gördiñ, ey cânân.

Alma zenaḥdân, zülf-i hırâmân,
Yandurdiñ meni, köydürdiñ meni,

7 Raḥimsiz dil-dâr, gözleri ḳan-ḥôr.

Çün nûrâne vech-i beyzâ ber-kemâl,
Lâfzı şehd ü şeker, ey şâhib-cemâl,
Bâri gel bâri, görset didârı,
Çekdürme böyle âh ile efğan,
Güldürme düşmân, baḡrım tolu ḳan,
Yandurdiñ meni, köydürdiñ meni,

14 Raḥimsiz dil-dâr, gözleri ḳan-ḥôr.

Ma' şûḳ ' aşığına nazâr salmazmı,
Cefâ ḳalışmazmı, râḫat gelmezmi,
Aḳdı ekşim gözdin, silmeklik sizdin,
Köp ümîdim bar, ey mâh-ı tâbân,
Derdim peravan, ḳoydiñ çoḡ ârmân,
Yandırdıñ meni, köydürdiñ meni,

21 Raḥimsiz dil-dâr, gözleri ḳan-ḥôr.

Ey ' ayn-i ḳatil, ḡamzesi ḫancer,
Yitidür neşterdin, baḡrıma sancar,
Ey ḳadd-ı şimşâd, ey zulm-i âfât,
Müjgânlarıñ tirdür, gör, ebrûñ kemân.
Ey piste dehân, dişleri dendân,
Yandırdıñ meni, köydürdiñ meni,

LXXXVII

Ayrılığında senin, ey servi-revan,
 Olmuştur bu benim hâlim perişan,
 Ey bîvefa yâr, çok verdin azap,
 Benden ne günah gördün, ey canan.
 Elma yanak, zülfü edalı,
 Yaktın beni, yandırdın beni,
 7 Acımasız sözlü, gözleri canı.

Sanki nurlu yüz yuvarlak mükemmel,
 Sözü bal, şeker, ey sahip cemal,
 Beri gel beri, göster yüzünü,
 Çektirme böyle ah ile feryat,
 Güldürme düşman, bağrım dolu kan,
 Yaktın beni, yandırdın beni,
 14 Acımasız sözlü, gözleri canı.

Maşuk âşığına nazar salmaz mı,
 Cefa kaybolmaz mı, rahat gelmez mi,
 Aktı yaşım gözden, silmek sizden,
 Çok ümidim var, ey parlak ay,
 Derdim peravan, koydun çok pişman,
 Yaktın beni, yandırdın beni,
 21 Acımasız sözlü, gözleri canı.

Ey bakışı katil, gamzesi hançer,
 Keskindir neşterden, bağrıma sançar,
 Ey boyu şimşir, ey zulmü afet,
 Kirpiklerin oktur, bak, kaşın keman.
 Ey findık ağızlı, dişleri inci,
 Yaktın beni, yandırdın beni,

28 Raḥimsiz dil-dār, gözleri an-ḥōr.

Bolıp men ızında dāli-dīvāne,
Vaşl u vişāliñdin etme bī-gāne,
Erk sende, cān yār, nurbat, amān yār,
Zelīlī aydur, ey keremli sultān,
Yolında bu cān, başım tercimān,
Yandırdıñ meni, köydürdiñ meni,

35 Raḥimsiz dil-dār, gözleri an-ḥōr.

28 Acımasız sözlü, gözleri canı.

Olmuşum izinde deli divane,
Kavuşma ümidinden etme bîgane,
Erk sende, can yâr, imdat, aman yâr,
Zelilî söyler, ey keremli sultan,
Yolunda bu can, başım kurban,
Yaktın beni, yandırdın beni,

35 Acımasız sözlü, gözleri canı.

LXXXVIII.

ve lehu eyzan

Köp çekdim cefâñı, cefâlı dilber,
El gösterdim indi, istemen seni;
Bolmadıñ sen maña vefâlı, dilber,

4 El gösterdim indi, istemen seni.

Dünyâ ' işretindin cüdâ eylediñ,
Mecnûn dik ızın̄da gedâ eylediñ,
Hâlâyık içinde rüsvâ eylediñ,

8 El gösterdim indi, istemen seni.

Yâr diyp sayramağdın tilim kalmadı,
İndi yâr diyemege hâlim kalmadı,
Defrenürge hîç mecâlim kalmadı,

12 El gösterdim indi, istemen seni.

İyeniim, içeniim çıkmaz yüzime,
Ebkârlıgım zâhir boldı özime,
Yağındın aq-ğara görnür gözime,

16 El gösterdim indi, istemen seni.

Dönip, karar bolsam ötgen mağâla,
Âh u hasret bilen geldim bu hâle,
Aylansañ başıma günde yüz yola,

20 El gösterdim indi, istemen seni.

Göz yaşım aqmağdın hûn-rîz bolupdur,
Sinem cerâhâti göz-göz bolupdur,
Sendin indi eynim bez-bez bolupdur,

24 El gösterdim indi, istemen seni.

LXXXVIII.

- Çok çektim cebrini, cefalı dilber,
 El çektim şimdi, istemem seni;
 Olmadın sen bana vefalı, dilber,
 4 El çektim şimdi, istemem seni.
- Dünya zevkinden mahrum eyledin,
 Mecnun dek izinde dilenci eyledin,
 Halayık içinde rezil eyledin,
 8 El çektim şimdi, istemem seni.
- Yâr deyip sayıklamaktan dilim kalmadı,
 Şimdi yâr demeye hâlim kalmadı,
 Kımıldamaya hiç mecalim kalmadı,
 12 El çektim şimdi, istemem seni.
- Yediğim, içtiğim yansımaz yüzüme,
 Fikirlerim zahir oldu özüme,
 Yakından ak, kara görünür gözüme,
 16 El çektim şimdi, istemem seni.
- Dönüp, baksam geçen zamana,
 Ah-ı hasret ile geldim bu hâle,
 Dönsen başımda günde yüz defa,
 20 El çektim şimdi, istemem seni.
- Göz yaşım akmaktan kan döker olmuştur,
 Sinem cerahati göz göz olmuştur,
 Senden şimdi omzum bez bez olmuştur,
 24 El çektim şimdi, istemem seni.

Zelîlî diy, keştîm sufda sınıandır,
Üstüĥānım ʻ ışķ odına yanandır,
İndi köñlüm sendin buza dönendür,

28 El gösterdim indi, istemen seni.

Zelilî der, gemim suda batmıştır,
Kemiklerim aşk ateşine yanmıştır,
şimdi gönlüm senden buza dönmüştür,

28 El çektim şimdi, istemem seni.

LXXXIX.

ve lehu eyzan

Yañaqları lālem, piste dehānım,

Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin;

Rū-yı gül menevşem, tūñī sūhanım,

4 Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin.

Ferhād, Şīrīn diyip, munça gezendür,

Mecnūn, Leylī sitemine dözendür,

Diymegin, yār mendin elin üzendür,

8 Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin.

Çıkmak olmaz yaradaniñ emrindin

Ādemzāddur, görer biri-birindin,

Ölen ‘āşık yoqdur ma‘ şūq cebrindin,

12 Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin.

Bu yalan cihānda sen-sen dayancım,

Gevherim, hazīnem, ma‘ denim, gencim,

Maqşadım, murādım, köñül güymençim,

16 Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin.

Zelīlī diyir, meniñ Döndi hanım sen,

Cesedim içinde şirīn cānım sen,

Ğıymazım, dözmezim, mihr-bānım sen,

20 Men dönerin, köñlüm dönmez, yār sendin.

LXXXIX.

- Yanakları lâlem, fındık ağızlım,
 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden;
 Yüzü gül menekşem, dudusu sözlüm,
 4 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden.

- Ferhad, Şirin deyip, bunca gezmiştir,
 Mecnun, Leyli sitemine dayanmıştır,
 Deme, yâr benden elini çekmiştir,
 8 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden.

- Çıkmak olmaz Yaradan'ın emrinden,
 İnsanoğlu, görür birbirinden,
 Ölen âşık yoktur maşuk cebrinden,
 12 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden.

- Bu yalan cihanda sensin dayancım,
 Gevherim, hazinem, madenim, varım,
 Maksadım, muradım, gönül güvencim,
 16 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden.

- Zelilî der, benim Döndi hanımsın,
 Cesedim içinde şirin canımsın,
 Kıyamam, dayanamam, mihribanımsın,
 20 Ben dönerim, gönlüm dönmez, yâr senden.

XC.

ve lehu eyzan

Ki şükr el-ḥamdülü-llāh, geldi yārimdin nişān,

2 Nāzenīn zibā cemāl, ol gül-izārimdın nişān.

Fānī dünyāda kıvancım, gizli gencim, gevherim,

4 Māl u mülkim, ḥānımānım, her ne barımdın nişān.

Bir ‘acāyib hoş şifāt ol ḳamet-i şimşād tek,

6 Al yañağındın tōkülgen zülf-i tārımdın nişān,

Hoş zebānım, lebleri şīrīn nebāt u şekerim,

8 Gülleri nev açılan bir lāle-zārimdın nişān.

Aydyar miskin Zelīlī, sevdigim köñlüm görüp,

10 İberipdür, geldi bu, ol ğam-güzārimdın nişān.

XC.

Şükür elhamdülillah, geldi yârimden nişan,

2 Nazlı, güzel yüzlü, gül yanaklımdan nişan.

Fani dünyada kıvancım, gizli hazinem, cevherim,

4 Mal-mülküm, ev-barkım, her şeyimden nişan.

Bir şahane hoş sıfat o boyu-şimşir dek,

6 Al yanağından dökülen zülfü-telimden nişan,

Hoş sözlüm, lebleri şirin-şerbet, şekerim,

8 Gülleri taze açılan lâlezarımından nişan.

Söyler miskin Zelilî, sevdiğim gönlümüm gördüğü,

10 Göndermiştir, geldi bu, o gam ortağımdan nişan.

XCI.

Ey birāder, cellād gözli bir zālīm,
 ‘Işk odına süñgim yaqandur meniñ;
 Āh çekmedin ḥasretinde eñrenip,
 4 Şedef dik dişlerim dökendür meniñ.

Zevk-i dünyā maña bolıpdur ḥarām,
 Ne mende tākāt bar ne şabr u ārām,
 Ağlamaqdın her rüz u şeb, şubḥ u şām,
 8 Gözim yaşı sil tek aqandur meniñ.

Köñül talfas ider, yete bilmenem,
 Baş alıp bir yana gite bilmenem,
 Incalıp, ferāğat yata bilmenem,
 12 Bağrıma sancılan tikendür meniñ.

Derdime yeten yok, men kılsam haray,
 Anıñ üçün telbe bolup men gedāy,
 Kirfigin oq edip, qaşlarını yay,
 16 Sinemi nişāne dikendür meniñ.

Öykem köpdür nāzlı yāriñ özindin,
 Saldı meni ulı iliñ gözindin,
 İki dünyā ayrılmanam ızındın,
 20 Zülflerin boynuma daqandur meniñ.

Yoqdur bu cihānda meniñ dey bolan,
 Ḥaḫ ‘āşıkam çındın, diymenem yalan,
 Qahar idip, ‘ışkıñ çiriki bilen,
 24 Gelip yār öyüme buqandur meniñ.

Zelīlī, doğrı dur ḥaḫıñ yolına,

XCI.

Ey birader, cellat gözlü bir zalim
 Aşk oduna bedenimi yakmıştır benim;
 Ah çekmekten hasretinde ağlayıp,
 4 İnci gibi dişlerimi dökmüştür benim.

Dünya zevki bana olmuştur haram,
 Ne bende takat var, ne sabır-huzurum,
 Ağlamaktan her gece-gündüz, sabah-akşam,
 8 Gözüm yaşı sel gibi akmıştır benim.

Gönül arzu eder, yetemem,
 Baş alıp bir yere gidemem,
 Huzurlu olup, rahat yatamam,
 12 Bağıma saplanan dikendir benim.

Derdime gelen yok, ben istesem yardım,
 Onun için deli olup ben dilenci,
 Kırpiğini ok edip, kaşlarını yay,
 16 Sinemi nişana dikmiştir benim.

Öfkem çoktur nazlı yârin özünden,
 Saldı meni ulu ilin gözünden,
 İki dünya ayrılmam izinden,
 20 Zülüflerin boynuma takmıştır benim.

Yoktur bu cihanda benim gibi olan,
 Hakikî âşğım gerçekten, demem yalan,
 Kahredip, aşkın ordusu ilen,
 24 Gelip yâr evime gizlenmiştir benim.

Zelilî, doğru dur hakkın yoluna,

Her söz gelür şâğırlarıñ tiline,
Turıp hicrân filin alıp eline,
28 Köñlim ' imâretin yıqandur meniñ.

Her söz gelir şairlerin diline,
Kalkıp hicran belin alıp eline,
28 Gönlüm imaretini yıkmıştır benim.

XCII.

ve lehu eyzan

Ĥurūc eylep, dūst sarı yūridim yana yana,
 Yārimni bir görey tiyp, kıldım, yüz miñ bahāne,
 Gördim şānımğa çıkmış ol gözleri mestāne,
 Ĥaşd ile nazār saldı, doldı gūyā peymāne,
 Baqdıqça cānım alur, qoymaz nurbat amāna,
 Ĥopdı meniñ başımğa bugün āḥir-zamāne,
 Titremek peydā boldı bu tene u bu cāna,
 Gitdi hūşım serimdin, qaldım lertzān ḥayrāne,
 Derdim kitābın açsam, tükenmez, gider kāne,
 Felek meni dikmişdür hicr oqına nişāne.

11 Anıñ üçün dālirip, bolıpdur men dīvāne.

Nāzlımnı gözdin arap, neyleyin men bu cānı,
 Şām u seher görmesem, ol sulṭān-ı ḥubānı,
 Ḥaşmetli o şevketli, keremli pādışānı,
 On törti gice doğmış yaḥtılık qamaranı,
 Bādem qabaq, şedef diş, rū-yi māh-ı tābānı,
 Lafzı şekerdin şirīn, ḥüb şekil Züleyḥānı,
 Ĥulqı ‘Uşmān Zi-n-nūreyn, hüsni Yūsuf-Kengānı,
 Şāḥib-cemāl nāzenīn, boyı serv-i revānı,
 Ḥüb şüret, peyker şifāt, ol qaşları kemānı,
 Mundağ perī tapmas men, gezsem yalan cihānı,

22 Yalqanmasun, yārimdin kılan meni bī-gāne.

Derd qaldı yüregimde ‘araşāt gün barmānım.
 Dağ bilen düvün boldı şol ḥālinde görmānım,
 Feryādına yetüşip, bir naşīḥat bermānım,
 Neneñsün dilberim, tiyp, ḥāl-ahvālin sormānım,
 Derdin bile çekişip, qarşusunda durmānım,
 Egnimge zerre geyip, barıp uruş qurmānım,

XCII.

Arzu edip, dostu doğru koştum yana-yana,
 Yârimi bir göreyim deyip, kıldım, yüz bin bahane,
 Gördüm şanıma çıkmış o gözleri mahmur,
 Kast ile nazar saldı, doldu güyâ ecel,
 Baktıkça canım alır, koymaz imdat amana,
 Geldi benim başıma bu gün ahir zaman,
 Titremek peyda oldu bu tene ve bu cana,
 Gitti aklım başımdan, kaldı titreme hayretle,
 Derdimin kitabını açsam, tükenmez, gider sonsuza,
 Felek beni dikmiştir ayrılık okuna nişane.

11 Onun için delirip, oluyorum ben divane.

Nazlımı gözden ayırıp, ne edeyim ben bu canı,
 Gece gündüz görmesem, o güzel sultanı,
 Heybetli hem şevketli, keremli padişahı,
 On dördü gecesini doğmuş aydınlık ayı,
 Badem gözkapığı, sedef diş, yüzü parlak ay,
 Sözü şekerden şirin, güzel görünüşlü Züleyha'yı,
 Huyu Osman-Zi-n-nûreyn, hüsnü Yusuf-Kengan'ı,
 Güzellik sahibi, narin, boyu servi revanı,
 Hoş surat, şekil sıfat, o kaşları kemanı,
 Bunun gibi peri bulamam, gezsem yalan cihanı,

22 Bağışlanmasın, yârimden kılan beni yabancı.

Dert kaldı yüreğimde Arasat günü varışım.
 Dağ ile düğün oldu o hâlinde görüşüm,
 Feryadına yetişip, bir nasihat verişim,
 Nasılsın, dilberim! deyip, hâl-ahvalini soruşum,
 Derdin ile çekişip, karşısında, duruşum,
 Sırtıma zırh giyip, varıp savaş yapışım,

Elimge şimşir alıp, düşmānları kırmānım,
 Yaman nā-merdlik boldı şol gün cānım bermānım,
 Etseydim bu işleri, hīç qalmazdı ārmānım
 Bolmaz meniñ cihānda andın ğayrı dermānım,
 33 Uğrım, yönim bilmes men, şevķinde bolıp sāne.

Diydim yāre men evvel, rüsvā kıılmağın meni,
 Hoş söze meyil olma, evzā basdırlar seni,
 Al iderler, inanma, erte koyma bu günü,
 Her kimse fesgel etse, düşmān bilgil sen anı,
 Övidimge kulaķ koy, ey ‘ākılsız, bī-ma‘ nī,
 Nasīhatdur sözlerim, yādında sakla munı,
 Raħimsiz, zālīm ağan fis, egridür bedeni,
 Yağşı-yaman gözine birdür dolsa gövdeni,
 Tapdı degirmen saklap art iyp, gerd yudanı,
 Ölsem çıkmaz şandıķdın şol zālimiñ edeni,
 44 Menşür edip illere, rüsvā kııldı cihāna.

Bu Zelīlī, her seher ağlar, aydar, cebbār yā cebbār,
 Neçün meni yaratdıñ cihān içre, ey settār,
 Şād etmediñ bir sā‘ at, yürekde yüz miñ hūb-bār,
 Dilimni sen şikeste kıldıñ tenimni bīmār,
 Görenler diyir yüzimni, ey cānım, ne derdiñ bar,
 Nāme etmişim bardı, munça berür-sin āzār,
 Ne günā-yazıķ gördiñ, kıldıñ meni şerm-sār,
 ‘Işķ baħrına salıp-sın, çıķmağım bir āh u zār,
 Rūħım öçip gidüpdür, cesed içre bir dem bar,
 Şīr avın şağal almaķ neçük işdür, neçük kār,
 55 Evvelā cebr eylediñ, dūş kııl āħir imāna.

Elime kılıç alıp, düşmanları kırışım,
 Yaman namertlik oldu o gün canım verişim,
 Etseydim bu işleri, hiç kalmazdı muradım
 Olmaz benim cihanda ondan gayrı dermanım,
 33 Yönüm, yolum bilmem, coşkulu olup köle.

Dedim yada ben evvel, maskara etme beni,
 Hoş söze meyil olma, yüke bastırırlar seni,
 Hile ederler, inanma, yarına koyma günü,
 Herkim engel olsa, düşman bil sen onu,
 Öğüdüme kulak ver, ey akılsız, anlamsız,
 Nasihattir sözlerim, yâdında sakla bunu,
 Acımasız, zalim ağan kötü, eğridir bedeni,
 İyi-kötü gözüne birdir kaplasa gövdeni,
 Buldu değirmende çalışıp tozan yiyip, toz yuttuğu,
 Ölsem çıkmaz sandıktan o zalimin ettiği,
 44 Menşur edip illere, maskara kıldı cihana.

Bu Zelilî, her seher ağlar, söyler ya Cebbar,
 Niçin beni yarattın cihan içinde, ey Settâr,
 Şâd etmedin bir saat, yürekte yüz bin gam var,
 Dilimi sen şikeste kıldın tenimi hasta,
 Görenler der yüzümü: “Ey canım, ne derdin var!”
 Ne etmişim vardı, bunca verirsin azar,
 Ne günah, suç gördün, kıldın beni günahkâr,
 Aşk yoluna salmışsın, çıkmam bir ah-ı zâr,
 Ruhum uçup gitmiştir, ceset içinde bir nefes var,
 Aslan avını çakalın alması nasıl iştir, nasıl hâl,
 55 Evvela zulüm eyledin, ulaştır sonunda imana.

XCIII.

ve lehu eyzan

‘Ömriñ ziyād bolsun, Tañrı yalqasun,
Müzd mendin hâzırda suv bardur, usta.

Dilerin kâmpçıñı, çekin hâlkasın,

4 Şu zâtlarıñ maña derkerdür, usta.

Hudâyım saqlasun hovfdın-htaşardın,

Iraq etsün yene belâ-beterdin,

Mendin alçaq müzdiñ bir özge yerdin,

8 Yetir Allah, özi ğam-hõrdur, usta.

Alkış etsem, ar gögerdür alkışım,

Ĝarĝıř etsem, ğülündirmez ğarĝıřım,

Gam yüki zür gelip, artıp käyiřim,

12 ‘Iřř elindin başım köp hõardur, usta.

Gelen geçer, bolmaz dünyanı tutan,

Biliñ, bākĭ dâldür bu yurt, bu vaşan,

Munda şevâb etmey, ğünanı biten,

16 Onda ‘azâb aña şayyârdur, usta.

Zelĭĭ, ‘âsĭdür yolındın azan,

Hayış-şer ezelde kâtibdür yazan,

Hızmetde doĝrı dur, ĩmâniñ şazan,

20 ĩmândın ğayrısı bĭ-kârdur, usta.

XCIII.

- Ömrün uzun olsun, tanrı korusun,
Mükâfat benden, hazırda su vardır, usta.
İsterim kamçını, söküğün ilmiğini,
4 Şu zatların bana gerektir, usta.
- Huda'm saklasın korkudan-tehlikeden,
Irak etsin yine belâ-beterden,
Benden alacağın mükâfatın bir başka yerden,
8 Ulaştırır Allah'a, kendi gamlıdır, usta.
- Alkış etsem, er yüceltir alkışım,
Kargış etsem, huzursuz etmez kargışım,
Gam yükü zor gelip, artıp sitemim,
12 Aşk elinden başım çok hordur, usta.
- Gelen geçer, olmaz dünyayı tutan,
Bilin, baki değildir bu yurt, bu vatan,
Burada sevap etmeden, günlerini bitiren,
16 Orada azap ona hazırdır, usta.
- Zelilî, asidir yolundan azan,
Hayır-şer ezelde kâtiptir yazan,
Hizmette doğru dur, imanını kazan,
20 İmandan gayrisi beyhudedir, usta.

XCIV.

ve lehu eyzan

Yeter bolsa, yetsün başıñ āsmāna,

Barmadım qapuña indi, birāder;

Yelim tutmaz, qadaq tutmaz, kök almaz,

4 Köñül bir şişedür sındı, birāder.

Bir atlı iberdim, iki piyāde,

Çafayın diyip-sin, edip-sin vade,

Bir mancañ cānım bardur türk-sāde,

8 Bilmenem emeli, fendi, birāder.

Diñle bu nāmeni, yaqşı qulaq sal,

Neçün hāmūş etdiñ, eylediñ mätel,

Mizāğa bolmaz diyip, ki sendin evvel,

12 Köñlümiñ qalğanı kändi, birāder.

Düst incitmaq yaman işdir cihānda,

Eger bilseñ, dügin qoydıñ bu cānda,

Maqdūmqulı, Muḥammedqurbān baranda,

16 Ol hem yaqşı vaqtdı, çendi, birāder.

Zelīlī diyir, başdın aşadur derdim,

Ġayğı-ğamdın ḥalāş bolmadım bir dem,

Bī-şümār, bī-ḥesāb cefālar gördim,

20 Maña qahār etdi Döndi, birāder.

XCIV.

Yeter ise, yetsin başın asmana,
 Varmadım kapına şimdi, birader;
 Tutkal tutmaz, çivi tutmaz, kök tutmaz,
 4 Gönül bir şişedir, kırıldı, birader.

Bir atlı gönderdim, iki piyade,
 Koşturayım demişsin, etmişsin vade,
 Bir inançlı canım vardır basit-sade,
 8 Bilmem emeli, öğüdü, birader.

Dinle bu nameyi, iyi kulak sal,
 Niçin susturdun, eyledin yoksul,
 Hoş olmaz deyip, ki senden evvel,
 12 Gönülümün kaldığı çoktu, birader.

Dost incitmek kötü iştir cihanda,
 Eğer bilsen, düğüm koydun bu canda,
 Mahdumkulı, Muhammedkurban gidince,
 16 O da iyi vakitti, zamandı, birader.

Zelilî der, baştan aşmıştır derdim,
 Kaygı-gamdan kurtulmadım bir dem,
 Sayısız, hesapsız cefalar gördüm,
 20 Bana kahretti Döndi, birader.

XCV.

ve lehu eyzan

Öz-öziñdin ħurüc edip gün-be-gün,

Ġanim sarı atlanır-sın, Orāzım.

Ĥudāyıñ saña bir beren payda,

4 Her ceñde, savaşda bar-sın, Orāzım.

Hüneriñ ökdedir seniñ öziñdin,

Sözler bolsañ, dür dökilür söziñdin,

Bātırılıķda ādem yetmez ızıñdın,

8 Yüzdin, miñdin ħayıtmaz-sın, Orāzım.

Ötgen bātırılarıñ kesbin yöredin,

Algırlıġıñ ziyādedür böridin,

Fīldin, gergedāndın, devdin, ferīdin

12 Taypar edip, yan bermez-sin, Orāzım.

Ulı iliñ arķası sen, ardı sen,

Ķoçaġıñ ħoçaġı, merdiñ merdi sen,

Daġıñ řiri, cülgeleriñ ħurdı sen,

16 Düşmāniñ etini iyr-sin Orāzım.

‘Abāy-ħaşem bilen, siyāsat bilen,

Ķārāyna, tuvalġa, boz şovıt bilen,

Kümüş bendli tüfeñ, ‘Arap at bilen,

20 Yalançımı ħoř geçir-sin, Orāzım.

Seniñ kimin ser-ħoř yoķdur cihānda,

Sür devrānı, ārmān ħalmasun cānda,

Ġanim bilen savaş günü meydānda,

24 Döviş edip, hīç armaz-sın, Orāzım.

XCV.

Kendiliğinden karar verip gün-be-günde,
 Düşmana doğru atlanırsın, Orazım.
 Huda'nın sana bir veren payda,
 4 Her cenkte, savaşta varsın, Orazım.

Hünerin ustadır senin özünden,
 Söyler olsan, inci dökülür sözünden,
 Bahadırlıkta insan yetişemez peşinden,
 8 Yüzden, binden dönmezsın, Orazım.

Geçen bahadırların geleneğini yürüten
 Alışın ziyadedir kurttan,
 Filden, gergedandan, devden, periden
 12 Korkup, geri çekilmezsın, Orazım.

Ulu ilin arkasısın, ardısın,
 Yiğitlerin yiğidi, merdin merdisin,
 Dağın aslanı, tepelerin kurdusun,
 16 Düşmanın etini yersin, Orazım.

Gözdağı ile, tehdit ile,
 Göğüs zırhı, tolga, boz zırh ile,
 Gümüş kaplı tüfek, Arap at ile,
 20 Yalancı dünyayı, hoş geçirirsin, Orazım.

Senin gibi sarhoş yoktur cihanda,
 Sür devranı, murat kalmasın canda,
 Düşman ile savaş günü meydanda,
 24 Dövüşüp, hiç yorulmazsın, Orazım.

Zelîlî diyr, âdemzâda yüz görmân,
Yağşâ, yağşî diyrin, yamana yaman,
Merd bilen nâ-merdi görsem tanır men,
28 Sen bir yalqı doğan ār-sin, Orâzım.

Zelilî der, insanoğlunu hor görmem,
İyiye iyi derim, yamana yaman,
Mert ile namerdi görsem tanırım,
28 Sen bir yüce doğmuş ersin, Orazım.

XCVI.

Ey yārānlar, Döndi hanım
 Her sözimiñ kekinçidür;
 urtulmaz bu yaz u ışım,
 4 Bövrimе yaman sançıdur.

Boldı yürek üzim-üzim,
 andur bağırim ezim-ezim,
 Dehān içre düzim-düzim,
 8 Dişleri güyā, incidür.

Dirmeli ızıl gülleri,
 Sormalı şirīn tilleri,
 uçmalı inçe billeri
 12 Dāli könlüm begençidür.

Bal-şekerdür dodaqları,
 Ter menevşe yañakları,
 A gövsinde memekleri
 16 Māzenderān turuncıdur.

Zelīlī diyer, özime,
 V'Allah, inanıñ sözime,
 Meniñ yārim öz gözime,
 20 İki cihāniñ gencidür.

XCVI.

Ey yârenler, Döndi hanım
 Her sözümüm kakıncıdır;
 Düzelmez bu yazı, kışım,
 4 Böğrüme yaman sancıdır.

Oldu yürek parça parça,
 Kandır bağrım ezik-ezik,
 Ağız içinde dizi dizi,
 8 Dişleri güya; incidir.

Dermeli kızıl gülleri,
 Sormalı şirin dilleri,
 Sarmalı ince belleri
 12 Deli gönlümüm beğendiğidir.

Bal-şekerdir dudakları,
 Taze menekşe yanakları,
 Ak göğsünde memeleri
 16 Mazenderan turuncudur.

Zelilî der, özüme,
 Valla, inanayım sözüme,
 Benim yârim öz gözüme,
 20 İki cihanın hazinesidir.

XCVII.

Yanıp-köyip, edā bolsam,
 Unutman dilberim seni;
 Her işikde gedā bolsam,
 4 Unutman dilberim seni.

Bu munça hār u zār bolsam,
 Belāga giriftār bolsam,
 Yüz miñ derde dūçār bolsam,
 8 Unutman dilberim seni.

Yalan dünyāda bar bolsam,
 Bir bī-çāre, bīmār bolsam,
 ‘Āciz düşsem, ebkār bolsam,
 12 Unutman dilberim seni.

Eyyüb dik āzāde bolsam,
 İbrāhīm dik oda düşsem,
 Sımruğ dek Qāfdın aşsam,
 16 Unutman dilberim seni.

İsmā‘il dik qurbān bolsam,
 Manşūr dik dardın asılsam,
 Yūnus dik deryā atılsam,
 20 Unutman dilberim seni.

Ya‘qūb dik ağlap, kör bolsam,
 Yūsuf dik satlıq kul bolsam,
 Qaḫnūs dik yanıp, kül bolsam,
 24 Unutman dilberim seni.

Hemrāh tik gözim oysalar,

XC VII.

Yanıp-tutuşup, helâk olsam,
 Unutmam, dilberim, seni;
 Her kapıda dilenci olsam,
 4 Unutmam, dilberim, seni.

Ben bunca çaresiz olsam,
 Belaya giriftar olsam,
 Yüz bin derde duçar olsam,
 8 Unutmam, dilberim, seni.

Yalan dünyada var olsam,
 Bir bîçare, hasta olsam,
 Aciz düşsem, düşkün olsam,
 12 Unutmam, dilberim, seni.

Eyyub dek cebre ulaşsam,
 İbrahim dek oda düşsem,
 Sımruğ dek Kaf'tan aşsam,
 16 Unutmam, dilberim, seni.

İsmail dek kurban olsam,
 Mansur dek dardan asılsam,
 Yunus dek deryaya atılsam,
 20 Unutmam, dilberim, seni.

Yakub dek ağlayıp, kör olsam,
 Yusuf dek satılık kul olsam,
 Kaknus dek yanıp, kül bolsam,
 24 Unutmam, dilberim, seni.

Hemrah dek gözümü oysalar,

Circis tik derim soysalar,
Eltip lâhta qoysalar,
28 Unutman dilberim seni.

Allahdın buyrıq bolınçā,
Sanaqlı demim dolınçā,
Cān cesetdin ayrılınçā,
32 Unutman dilberim seni.

Zelīlī diyer, tafınçā,
Ölende qanım kefinçā,
Tā āhır-zamān qofınçā,
36 Unutman dilberim seni.

Circis dek derimi soysalar,
Götürüp kabre koysalar,
28 Unutmam, dilberim, seni.

Allah'tan buyruk gelinceye kadar,
Sayılı nefesim bitinceye kadar,
Can cesetten ayrılıncaya kadar,
32 Unutmam, dilberim, seni.

Zelilî der, buluncaya kadar,
Ölüp de kanım kuruyuncaya kadar,
Tâ ahir zaman kopuncaya kadar,
36 Unutmam, dilberim, seni.

XCVIII.

Bu fānī cihān içre bolma āvāre, bende,
 Hıyırı koyıp, başını soğmağın şere, bende,
 Berme cāna kaçd edip, öziñ bed-kāra, bende,
 İhlāş bilen hizmet kıl halk u cebbāra, bende,
 5 Getüripdür ol seni yoğ yerdin bara, bende.

Eyā gāfil ādemzād, öter ‘ ömriñ gāfletde,
 Tutsam diyir-sin cihānı bir setde, bir sā‘ atde,
 Yād etmez-sin Hudānı, bolmaz-sın ‘ ibādetde,
 Gözleriñ nā-mağremde, tiliñ gizli gıybetde,
 10 Hıyfiñ gelmez cāniña, ey yüzi kara, bende.

Dünyālik diyip, yortar-sın, yañılmaz-sın, yazmaz-sın.
 Uğriñ tanımaz-sın, hıç ferāğat gezmez-sin,
 Nefsiñ rāyına gidip, harāmdın el üzmez-sin,
 Teniñ üzre koysalar, bir uçğına dözmez-sin,
 15 Anda neçük çıdar-sın, salsalar nāra, bende.

Heybet bilen gelürler gūr içinde melekler,
 Hudāyıñ, pığamberiñ kimdür, diyip helāklar,
 Cevāb bermek müşkildür, titrer etler, süñikler,
 Aşiler kılmaz pişmān, kabül bolmaz dilekler,
 20 İhtiyār gider sendin, koyarlar zūra, bende.

Ey Zelīlī, sen öziñ sığın zü’l-celāliña,
 Andın gayrı kimiñ bar, yetüşerge hāliñe,
 Naşīhatiñ tutan yoğ, eye bolğın tiliñe,
 El-ayağıñ güvādur bar eden ağmalıña,
 25 Munda gizli iş, anda bolur āşkāre, bende.

XCVIII.

- Bu fani cihan içinde olma avare, bende,
 Hayrı bırakıp, başını sokma şer'e, bende,
 Verme, cana kast edip, kendini kötü işe,bende,
 İhlas ile hizmet et halk ve Cebbara, bende,
 5 Getirmiştir o seni yoktan vara, bende.

- Ey gafil insanoğlu, geçer ömrün gaflette,
 "Tutsam" dersin cihanı bir sette, bir saatte,
 Yâd etmezsin Huda'yı, olmazsın ibadette,
 Gözlerin namahremde, dilin gizli gıybette,
 10 Zulmün gelmez canına ey yüzü kara, bende.

- Dünyalık deyip, koşturursun, vazgeçmezsin, dönmezsin,
 Yönünü bilmezsin, hiç huzurlu gezmezsin,
 Nefsinin yoluna gidip, haramdan el çekmezsin,
 Tenin üzerine koysalar, bir kıvılcıma dayanamazsın,
 15 Orda nasıl dayanırsın, salsalar ateşe, bende.

- Heybet ile gelirler kabir içinde melekler,
 "Allah'ın, peygamberin kimdir?" diyip azap verirler,
 Cevap vermek müşküldür, titrer etler, kemikler,
 Asi kılmaz pişman, kabul olmaz dilekler,
 20 Tahammül gider senden, koyarlar zora, bende.

- Ey Zelilî, sen özün sığın Zül-Celaline,
 Ondan gayrı kimin var, yetişmeye hâline,
 Nasihatini tutan yok, sahip ol diline,
 El-ayağın şahittir yaptığın işlerine,
 25 Buradaki gizli iş, orda olur aşikâr, bende.

XCIX.

- Ğaya başında otlar-sın,
 Barıp-sın kenāra, Çaşı;
 Bir belend yerdin yıķılan,
 4 Bolur pāre-pāre, Çaşı.
- Tevellām oldur ki saña,
 Ğil, başıñ soķma bu ceñe,
 ‘Aķlıñ bolsa, fehm it muña,
 8 Aķ kıaysıdur, kıara, Çaşı.
- Bir gelme söz ma‘nīsın,
 Diysem ‘ömriñde tapmaz-sın,
 Uğrın çıkara bilmez-sin,
 12 Kıalır-sın āzāra, Çaşı.
- Kim ‘ārıfdür saķlar tilin,
 Velīdür bilse öz ģālın,
 Sitāreler sünse kıolın,
 16 Yetermi kıamere, Çaşı.
- Her daşdın gevher olurmı,
 Her kim kıymetin bilürmı,
 Kümüş mis dik bolurmı,
 20 Mis bileni nuķre, Çaşı?
- Kışı rāh-ı fer‘din dāner,
 Bilmez özin, uluğ sanar,
 Kezzāblarıñ tañla döner,
 24 Şūreti ģün-rīze, Çaşı.
- Kāfir olup aldama ģalkı

XCIX.

Kaya başında otlarsın,
 Varmışsın kenara, Çaş;ı;
 Bir yüksek yerden yıkılan,
 4 Olursun parça parça, Çaş;ı.

Öğüdüm oldur ki sana,
 Gel, başımı sokma bu cenge,
 Aklın varsa, idrak et buna,
 8 Beyaz hangisidir, kara, Çaş;ı.

Herhangi bir söz manasını,
 Deysem ömründe bulmazsın,
 Yönünü çıkaramazsın,
 12 Şaşırıp kalırsın, Çaş;ı.

Kim ariftir tutar dilini,
 Velidir bilse öz hâlini,
 Yıldızlara uzatsa kolunu,
 16 Yeter mi Aya, Çaş;ı,

Her taştan gevher olur mu,
 Herkes kıymetini bilir mi,
 Gümüş bakır dek olur mu,
 20 Bakır ile gümüş, Çaş;ı?

Kişi doğru yoldan döner,
 Bilmez kendini ulu sanır,
 Yalanların terse döner
 24 Sureti zalime, Çaş;ı.

Kafir olup aldatma halkı,

- Öz-öziñi etme gülki,
 Şîr zarbını görmân tilki,
 28 Dem çeker ol şîre, Çaşî.
- Göz yaşım aķar, soğılır,
 Yüz miñ ġam üyşer, dağılır,
 Cümle haşerât yığılır,
 32 Eger kılsam nağra, Çaşî.
- Ki men bir āh ursam eger,
 AĞzımdın ot, yalın çıkar,
 Yer yüzini tamam yaķar,
 36 Bir zād kıymaz zerre, Çaşî.
- Alnımda maħşer kıurıldı,
 İki kāse mey berildi,
 Haķdın ağmalım görildi,
 40 İçiþ kıaldım zūra, Çaşî.
- Zelīlīni haķ ħālāpdur,
 Hīç kim diyemez sözi lāfdur,
 Bed işdin sinesi şāfdur,
 44 Doğrı dur, cebbāra, Çaşî.

Öz-özünü etme gülünç,
Aslan gücünü görmeyen tilki,
28 Gözdağı verir o aslana, Çaş1.

Göz yaşım ağar, çağlar,
Yüz bin gam toplanır, dağılır,
Cümle haşarat yığılır,
32 Eğer kılsam nara, Çaş1.

Ki, ben bir âh çeksem eğer,
Ağzımdan ateş, alev çıkar,
Yeryüzünü tamamen yakar,
36 Bir şey koymaz zerre, Çaş1.

Önümde mahşer kuruldu,
İki kase mey verildi,
Haktan amelim görüldü,
40 İçip kaldım zora, Çaş1.

Zelili`yi hak seviştir,
Hiç kimse demez sözü boştur,
Kötü işten sinesi saftır,
44 Doğrudur, Cebbara, Çaş1.

C.

- Ey mollām ol ne ğavgādur,
 Şaf otuz, baydağı toğsan?
 Ol ne ‘ acāyib baqcadur,
 4 Bāğ-bānı bir, bāğı toğsan?

- Ne müftidür rivāyeti yüz,
 Ne süredür, āyeti yüz,
 Ne meclisdür cemāāti yüz,
 8 Hıstası on, sağı toğsan?

- Ol ne kelbdür ki cenneti,
 Ol ne kuş yok kanı, eti,
 Başı bir, törtdür kanatı,
 12 Her biriniñ yelegi toğsan?

- Ol nāmedür dehānı üç,
 Dehān içre zebānı üç,
 Ol ne kılıçdur ğını üç,
 16 Destesi bir, tığı toğsan?

- Ol nedür, sözler tili yok,
 Ol nedür, tutar eli yok,
 Ol ne cāydur ki ili yok,
 20 Cülgesi bir, dağı toğsan?

- Ol nedür yok belli orını,
 İyemez, içmez, bardur qarnı,
 Sinesinde ağızı-burnı,
 24 Qurğı bir, kulağı toğsan?

Zelīlī şu sırlar bizde,

C.

- Ey mollam o ne kavgadır,
 Sapı otuz, bayrağı doksan?
 O ne görkemli bahçedir,
 4 Bağbanı bir, bağı doksan?

- Ne müftü rivayeti yüz,
 Ne süredir, ayeti yüz,
 Ne meclis cemaati yüz,
 8 Hastası on, sağı doksan?

- O ne köpektir cenneti,
 O ne kuş kanı, eti,
 Başı bir, dörttür kanadı,
 12 Her kanatın yeleşti doksan?

- Ol nedir ağzı üç,
 Ağız içinde dili üç,
 O ne kılıçtır kını üç,
 16 Destesi bir, tığı doksan,

- O nedir, söyler dili yok,
 O nedir, tutar eli yok,
 O ne yerdir ki ili yok,
 20 Vadisi bir, dağı doksan?

- O nedir yok belli yeri,
 Yemez, içmez, vardır karnı,
 Bedeninde ağzı-burnu,
 24 Kuyruğu bir, kulağı doksan?

Zelilî şu sırlar bizde,

Bardur köp ma' nî bu sözde,
Ol nedür, gezer deñizde,
28 Başı elli, ayağı toķsan?

Çok mana vardır bu sözde,
O nedir, gezer denizde,
28 Başı elli, ayağı doksan?

CI.

- Kaçdı küffârîñ devleti,
 Devir müselmāna döndi;
 Bir lâhẓada, bir sâ' atde,
 4 ' Ālem gül-istāna döndi.
- Dağça boldı her bir gende,
 Deñeldi big bilen bende,
 Bu Yomut, Gökleñ öñinde,
 8 Kend kesek, vîrāna döndi.
- Hūdāy saqlasun yamandın,
 Her kim aşar öz çemindin,
 Teke, Şaluriñ zarbindın
 12 Kürd-istān lertzāna döndi.
- Dīne kuvvet berdi ' Alī,
 Açıldı İslāmıñ yolu,
 Bağlanıp küffârîñ qolı,
 16 İndi işi qına döndi.
- Ehlisini goşın tartar,
 Semā titrer, zemīn şarşar,
 Bir-birini kırıp kaçar,
 20 Yoq boldı, yek-sāna döndi.
- Ki harāb edip bağların,
 Yıkdılar aq otağların,
 Aq demi tutdı dağların,
 24 Cülgeleri qana döndi.
- Zelīlī aydyar bu maḥāl,

CI.

Kaçtı küffarın devleti,
 Devir Müslüman'a döndü;
 Bir lâhzada, bir saatte
 4 Âlem gülistana döndü.

Dağca oldu her bir kötü,
 Denkleşti bey ile bende,
 Bu Yomut, Gökleñ önünde
 8 Şehir, kesek, virana döndü.

Allah korusun yamandan,
 Herkes geçer kendi yönünden,
 Teke, Salur'ın gücünden
 12 Kürdistan titreyene döndü.

Dine kuvvet verdi Ali,
 Açıldı İslam'ın yolu,
 Bağlanıp küffarın kolu,
 16 Şimdi işi zora döndü.

Hepsini ordu sevk eder,
 Sema titrer, zemin sarsar,
 Birbirini kırıp kaçar,
 20 Yok oldu, yeksana döndü.

Ki harap edip bağlarını,
 Yıktilar ak otağlarını,
 At nefesi tuttu dağlarını,
 24 Vadileri kana döndü.

Zelilî eyler bu vakit,

Çü 'ayān bolupdı bu hāl,
Nazarın saldı zü'l-celāl,
28 Müşkilmiz āsāna döndi.

Çünkü ayan olmuştur bu hal,
Nazarın saldı Zül-Celâl,
28 Müşkümüz kolaya döndü.

CII.

- Berimsiz bigdin gelen kededin,
 Çöle çıksañ, erkek çofan yahşıdır;
 Kolu giñ, köñli dar, çıkımsız baydın,
 4 İşiñ tüşse, merd kıltamān yahşıdır.
- Yigidi yoğ ider yoğsızlık derd hem,
 Ğayretsiz yigitdin kıovıdur it hem,
 Bī-ķadır ķardaşdın ķadirli yad hem,
 8 Nā-dān dūstdın dānā dūşmān yahşıdır.
- Bu dūnyā māl üçün geçmeñ yahşıdın,
 İraķ otur muħabbetsiz kişidin,
 Bed-legām yoldaşdın, yaman kıoñşıdın,
 12 Cem bile ayrılıp, kıaçan yahşıdır.
- Bir ħaber gelıpdür ‘ aşık-ı yārdin,
 Yitidür neşterdin, soviķdur kıardın,
 Sölite ħatundın, bed-legām ārdin,
 16 Eyesine ıssı ħayvān yahşıdır.
- Zelīlī, bar zātdın ölümdür kıatı,
 Ölümdin kıatıdur kişi minneti,
 Mollālar vaşf itip övse aħreti,
 20 Kıoysalar, bu fānī ciħān yahşıdır.

Bu şiir A1’de yok. A2 esas alındı ve diğer yazmalardaki farklılıklar A2’ye göre gösterildi. 4- tüşse: düşse A4. 5- yigiti: yigidi A4; ider: iden A4. 7- yad: yat A4.

CII.

- Hasis beylerden, cimri baylardan,
 Çöle çıksan, erkek çoban iyidir;
 Eli açık, gönlü dar, faydasız handan,
 4 İşin düşse, mert eşkıya iyidir.
- Yiğidi yok eder yoksulluk, dert de,
 Gayretsiz yiğitten iyidir it de,
 Kıymet bilmez kardeşten kadirli yâd da,
 8 Nadan dosttan dâna düşman iyidir.
- Bu dünya malı deyip, geçmeyin iyiden,
 Uzak dur muhabbetsiz kişiden,
 Yaramaz yoldaştan, kötü komşudan,
 12 Yavaşça ayrılıp, kaçan iyidir.
- Bir haber gelmiş âşık-ı zardan,
 Keskindir neşterden, soğuktur kardan,
 Tembel hatundan, asi kocadan,
 16 Sahibine yakın hayvan iyidir.
- Zelilî, her şeyden ölümdür acı,
 Ölümden de acı kişi minneti,
 Mollalar överler o kıyameti,
 20 Koysalar, bu aydınlık cihan iyidir.

CIII.

Ey yârenler, cın mu ya beşer iken mü, bilmedim ,
 Âl-arvâh, çorı, peri-peyker iken mü, bilmedim,
 Dişleri la^ç l u şedef yâ dür iken mü, bilmedim,
 Saçı sünbül, sim u zer, ziver iken mü, bilmedim,
 5 Ef î-mâr mu saçları, zunnâr iken mü, bilmedim.

Turdım, oylandım yine, bolsa gerek bu perî-zât,
 Görnür boğaz üstüñânı gözgüdin hem durı zât,
 Cemâl içre bir Yūsuf, bolmaz ber-â-ber ğayrı zât,
 Asılıpdur fevķı-şadrı tūrfâ eşneyi arı zât,
 10 Ya turunç, ya deste gül, ya nâr iken mü, bilmedim.

Sallanıp çıķdı düze, tıyr u humây dek sözleyip,
 Nâ-gehân görgeç yıķıldım, mest bolup, soñ ayılıp,
 Bağladım şânına destân, coş idip, ‘ ışķım gelip,
 Gündoğardın günbatarĝa ötdi yalkımnı salıp,
 15 Ya âteş, ya bir kıyaş, kamer iken mü, bilmedim.

Muniñ dek tubı nemerse gözlerim hıç görmemiş,
 Tüşgeç ‘ aynım vechine, geldi bahâr, ol ötdi kış,
 Boldı şād kaygulu köñlüm, fikir-ĝam endişe daş,
 Tegdi yek bād şol zamân, kaķdı enfe buyı hoş,
 20 Müşĝ mü yâ ‘ anber mü, yâ kāfur iken mü, bilmedim.

Her kişi kıynıĝa girse, cenneti etmes heves,
 Sorĝan era leblerin kıand u nebât ĥacet imes,
 Ħam-hıyala zıfar, gevher, altun, kümüş, mis imes,
 Diyr Zelîlî, gül zenaĥdân, kirfigi peykân imes,
 25 Kıydı baĝrım, ĝamzesi hançer iken mü, bilmedim.

Bu şiir A1’de yok. A8 esas alındı.

CIII.

- Ey yârenler, cin mi ya da beşer mi, bilmedim,
 Hayalet, cin, cariye, peri yüzlü mü, bilmedim,
 Dişleri lâl, sedef ya da inci mi, bilmedim,
 Saçı sümbül, gümüş ve altın, bezek mi, bilmedim,
 5 Yılan-kobra saçları, kuşak mı, bilmedim.

- Durdum, düşündüm yine, olsa gerek bu perî-zâd,
 Görünür boğaz kemiği, aynadan da duru zad,
 Cemal içre bir Yusuf, olmaz denk başka zad,
 Asılıdır yukarıda tuhaf esneyi arı zad,
 10 Ya turunç, ya deste gül, ya nar mi, bilmedim.

- Sallanıp çıktı düze, hüma kuşu dek söyleyip,
 Ansızın görünce yıkıldım, mest olup, sonra ayılıp,
 Söyledim şanına destan, coşup, aşkım gelip,
 Doğudan batıya geçti ışığımı salıp,
 15 Ya ateş, ya bir güneş, kamer mi, bilmedim.

- Bunun dek güzel birisini gözlerim hiç görmemiş,
 Düşünce gözüm yüzüne, geldi bahar, o geçti kış,
 Oldu şad kaygılı gönlüm, fikir-gam endişe uzak,
 Değdi bir rüzgâr o zaman, geldi burna kokusu hoş,
 20 Misk mi ya amber mi, ya kâfur mu, bilmedim.

- Herkesin koynuna girse, cenneti etmez heves,
 Sorsan eğer leblerini, şeker ve şerbet hacet değil,
 Boş hayale süsler, gevher, altın, gümüş, bakır değil,
 Der Zelilî, gül gerdandan, kirpiği ok değil,
 25 Parçaladı göğsümü, gamzesi hançer mi, bilmedim.

CIV.

Evvel başda çirki dünyā,
 Saz bilen aldadı meni;
 Ovadan geline meñzep,
 4 Nāz bilen aldadı meni.

Ġāfil bolıp, xaynap daşdıq,
 Şeytānıñ şerine kaçdıq,
 Kōp oynlı sevda düşdük,
 8 Bāz bilen aldadı meni.

Peydā diydiler ziyānı,
 Görkezip alıtun kiyanı,
 Yoq eken soñı-payanı,
 12 Söz bilen aldadı meni.

Dünyā ulı kıza meñzep,
 Görkezdiler onı bezep,
 Rāhat bermān, saldı ‘āzāp,
 16 Yüz bilen aldadı meni.

Dünyā evvel özin övdi,
 Tutay diysem, yüzün savdı,
 Yurtdın ayırıp, Hive kovdı,
 20 Duz bilen aldadı meni.

Bu mekāna qonan göçdi,
 Neçe çırāğ yanıp öçdi,
 Neçe iller gelip geçdi,
 24 Söz bilen aldadı meni.

Zelīlī, çekdik cefānı,

CIV.

- Evvel başta kahpe dünya,
Saz ile aldattı beni;
Güzel geline benzeyip,
4 Naz ile aldatı beni.
- Gafil olup, kaynayıp taşık,
Şeytanın şerrine daldık,
Çok oyunlu sevdaya düştük,
8 Hile ile aldatı meni.
- Fayda dediler ziyanı,
Gösterip altın güzeli,
Yok iken ahiri sonu,
12 Söz ile aldattı beni.
- Dünya ulu kıza benzeyip,
Gösterdiler onu bezeyip,
Rahat vermeden, saldı azap,
16 Yüz ile aldattı beni.
- Dünya evvel kendini övdü,
Tutayım desem, yüzünü döndü,
Yurttan ayırıp, Hive'ye kovdu,
20 Tuz ile aldattı beni.
- Bu mekâna konan göçtü,
Nice çıra yanıp söndü,
Nice yıllar gelip geçti,
24 Söz ile aldattı beni.
- Zelilî, çektik cefayı,

Görmedik dürli devrānı,
Müdām yād edip Gürgeni,
28 Söz bilen aldıadı meni.

Sürmedik güzel devranı,
Her zaman yad edip Gürgen'i,
28 Söz ile aldattı beni.

CV.

Esîr bolıp, munda gelip,
 Cāndan doyan yalı boldım;
 Yaḥşı meylisden ayrılıp,
 4 Gūyā çopan yalı boldım.

Ġāriblik aldı kuvveti,
 Çeker boldım müşākatı,
 Yüz miñ kaygı-ġaramatı,
 8 Başa koyan yalı boldım.

Taşlap geldik ol mekānı,
 Cebre saldıq şirîn cānı,
 Fehm edip fāyda-ziyānı,
 12 İndi duyan yalı boldım.

Ḥavf aldı ‘āqlın öyüni,
 Aldırdıq ilin yerini,
 İndi vaṭanıñ şükrini,
 16 Yaḥşı bilen yalı boldım.

Görmedim köñül çağını,
 Aldırdım yürek yağını,
 Çekip vaṭanıñ dağını,
 20 Oda köyen yalı boldım.

Ötdi ayrılık Ġzāsı,
 Kaçdı Hiveniñ māzası,
 Gūyā bir otlı libāsı,
 24 Egne giyen yalı boldım.

Neler gördük zālīm ḥāndan,

CV.

Esir olup, buraya gelip,
 Candan bezmiş gibi oldum;
 Yahşi meclisten ayrılıp,
 4 GÜYA çoban gibi oldum.

Gariplik aldı kuvveti,
 Çeker oldum meşakkati,
 Yüz bin kaygı çileyi,
 8 Başa koymuş gibi oldum.

Terk edip geldik o mekânı,
 Cebre saldı şirin canı,
 İdrak edip faydayı ziyanı,
 12 Şimdi duyar gibi oldum.

Korku aldı aklın evini,
 Aldırdık ilin yerini,
 Şimdi vatanın şükrünü,
 16 İyi bilir gibi oldum.

Görmedim gönül çağını,
 Aldırdım yürek yağını,
 Çekip vatanın kahrını,
 20 Ateşte yakar gibi oldum.

Geçti ayrılık acısı,
 Kaçtı Hive'nin rahatı,
 GÜYA bir ateşli libası
 24 Sırta giyer gibi oldum.

Neler gördük zalim handan,

Ayırdı ‘azîz vaţandan,
Zelîlî diyir, Şu mekândan,
28 Gűyâ doyan yalı boldım.

Ayırđı aziz vatandan,
Zelilî der, Şu mekândan,
28 Gya bezmiş gibi oldum.

CVI.

- Vā-dirīgā, ötdi ‘ömriñ, Meñlī hoca hān, seniñ,
 Ayrılıqda bu cāniñda qaldı çoḡ ārmān seniñ.
 Her kişi görse bu hāliñ, boldı bağırı qan seniñ,
 Ähl-i beytiñ ağlaşıp köp, etdiler efgān seniñ,
 5 Hiç unutmaz il-ulus ol etdiğiñ iḥsān seniñ.

- Gelene qarşı çıkıp, hizmet ederdiñ cān bilen,
 Ençe devrānlar sürüp, ḥalvet ederdiñ hān bilen,
 Barısı boldı yalan, ol kudretdi sübhān bilen,
 Sinede qoydıñ düğün, öldiñ gārīb, ārmān bilen,
 10 Tutdılar yasıñı ol aḡa-ini, doḡan seniñ.

- Bu felekniñ zulmı birle sen vaṭandan ayrılıp,
 Düşdüler üftāde, ‘āciz, aṭ öñinde sürülip,
 Bir neçeler qara batdı, qaldı lāya qarılıp,
 Bir neçesi çıqdı lāydan, bir neçe kırılıp,
 15 İli-halkıñ boldılar bu deṣt ara vīrān seniñ.

- Ḥayıf, gitdi bu cihāndan yaḥşı adıñ sus bolıp,
 Ḥalq ara düşdi ḥaber, qınandı ‘aam u ḥās bolıp,
 Titredi āsmān, zemīn, yıqıldı daḡlar pes bolıp,
 Arzuviñni eşidenler ḡayıbıñdan düst bolıp,
 20 Görmege didārıñı muştāq idi İrān seniñ.

- Çarḡ-ı keçrev al edip, yoluña qurdu duzaḡı,
 Tā ki ölmezden burınraq, eyledi göz tussaḡı,
 Böylemiş taqdīr ozalda, çekdi Ürgenç topraḡı,
 İndi şükr etmekden özge çaresi yoḡdur dāḡı,
 25 Aydar bolsun Zelīlī, hem-rāhıñ ĩmān seniñ.

CVI.

- Yazık, geçti ömrün, Meñli hoca han, senin,
 Ayrılıkta bu canında kaldı çok arzu senin,
 Her kim görse bu hâlin, oldu bağı kan, senin,
 Ehlibeytin ağlaşıp çok, ettiler feryat senin,
 5 Hiç unutmaz il-ulus o ettiğin ihsan senin.

- Gelene karşı çıkıp, hizmet ederdin can ile,
 Bunca devranlar sürüp, halvet ederdin han ile,
 Hepsi oldu yalan, o kudret-i Sübhan ile,
 Sinede koydun yara, öldün garip, arzu ile,
 10 Tuttular yasını o ağa-ini, kardeş senin.

- Bu feleğin zulmü ile sen vatandan ayrılıp,
 Düştüler çaresiz, âciz, at önünde sürülüp,
 Bir niceler kara battı, kaldı çamura saplanıp,
 Bir nicesi çıktı çamurdan, bir nicesi kırılıp,
 15 İli-halkın oldular bu mevki içinde viran senin.

- Yazık, gitti bu cihandan yahşi adın yok olup,
 Halk arasına düştü haber, kınandı herkese malûm olup,
 Titredi asman, zemin, yıkıldı dağlar alçalıp olup
 Arzunu işitenler gaibinden dost olup,
 20 Görmeye yüzünü istekli idi İran senin,

- Dönek dünya hile edip, yoluna kurdu tuzağı,
 Ta ki ölmeden daha önce, eyledi göz tutsağı,
 Buyurmuş takdir ezelde, çekti Ürgenç toprağı,
 Şimdi şükretmekten başka çaresi yoktur dağı,
 25 Söyleyen olsun Zelilî, yoldaşın iman senin.

CVII.

‘Arz-ı hālīm bir-bir beyān edeyin,
Gezer boldım kayğı-ğamıñ içinde;
Derdim güyçli, men örtenmān nedeyin,
4 Ğovğa köpdür sine-başıñ içinde.

Cefā çekip, dünyā yolın tapmadım,
Toylar tutup, atlar her yan çapmadım,
Çekip konaqları, hālāt yapmadım,
8 Bī-san boldım deñi-duşıñ içinde.

Felek saldı meni tükenmez hāla,
Dünyāda uğradım yüz kıl ü qala,
Kın boldı güzērān, düşdik bir hāle,
12 Kemdest boldıq neçe başın içinde.

Bu ğarīblıq üstümüzden gitmedi,
Köñül maqşat-murādına yetmedi,
Kayğı-ğamsız meniñ vaqtım ötmedi,
16 Gezmedim hiç köñül hoşıñ içinde.

Bī-māza görünir göze mekānım,
Yıl-yıldan yeñlidi ağır dükānım,
Ayrılıp ferzendden, köydi bu cānım,
20 Gözlerim kaldı-la yaşın içinde.

Ölümiñ heybeti basdı gün-günden,
Acıdır şirin cān ayrılса tenden,
İki yār suāli sorarlar menden,
24 Endişe köp ‘aқıl-һüşıñ içinde.

Zelīlī diyr, ‘aқıl her yana çaşdı,

CVII.

Arzuhâlimi bir bir beyan edeyim,
 Gezer oldum kaygı, gamın içinde;
 Derdim güçlü, ben yanmayıp nedeyim,
 4 Kavga çoktur sine, başın içinde.

Cefa çekip, dünya yolunu bulmadım,
 Toylar tutup, atlar dört yana çapmadım,
 Misafir davet edip, eğlence yapmadım,
 8 Yalnız kaldım akranların içinde.

Felek saldı beni tükenmez hâle,
 Dünyada uğradım yüz eziyete,
 Zor oldu yaşam, düştük bir hâle,
 12 Güçsüz olduk nice başın içinde.

Bu gariplik üstümüzden gitmedi,
 Gönül maksat-muradına yetmedi,
 Kaygı, gamsız benim vaktim geçmedi,
 16 Gezmedim hiç gönül mutlululuğu içinde.

Kaygılı görünür göze mekânım,
 Yıldan yıla küçüldü büyük dükkânım,
 Ayrılıp evlâtlardan, yandı bu canım,
 20 Gözlerim kaldı yaşın içinde.

Ölümün heybeti bastı gün günden,
 Acıdır şirin can ayrılrsa tenden,
 İki yâr suali sorarlar benden,
 24 Endişe çok akıl-huşun içinde.

Zelilî der, akıl her yana dağıldı,

Dar boldı bu cāylar, māzası kaçdı,
Başıma köp elem-sevdālar düşdi,
28 Her iş gördüm elli yaşın içinde.

Dar oldu bu yerler, huzuru kaçı,
Başıma çok elem sevdalar düştü,
28 Her işi gördüm elli yaşın içinde.

CVIII.

Yıl-yıldın işler pis boldı,
 Her kişi bir k ara döndi;
 Yaman işler peyd  boldı,
 4 Pısq u fes d bara döndi.

 l  çin ağlayan sesler,
 Belend boldı neçe pesler,
 Pul yığnayan muğannesler,
 8 Her biri bir  re döndi.

Bir neçeler g f l y rer,
 Anđ-şartı oyun g rer,
 Eklenç  çin c n n berer,
 12 Anđ-şasem hünere döndi.

Yılda birin ik  keser,
 Gelen rızkıñ yol n tuser,
 Alđı dilep, yüzün asar,
 16  l barı s yt-đ ra döndi.

Acı derdi c na salar,
 Ondan soñra mel l bolar,
  ş n, ş f  hem moll lar,
 20 Barısq bed-k ara döndi.

Ė r bler şalmadı sanda,
 Mürüvvet yoğ beg u đanda,
 Ey y r nlar, şu zam nda,
 24 D v n işi para döndi.

S yde berip, yığar m lı,

CVIII.

Yıldan yıla işler kötü oldu,
 Her kişi bir iş bilene döndü;
 Yaman işler peyda oldu,
 4 Fitne fesat kâra döndü.

İl için ağlayan sesler,
 Yüce oldu nice alçaklar,
 Para toplayan namertler,
 8 Her biri bir ere döndü.

Bir niceler gafil yürür,
 Yemin şartı oyun görür,
 Geçim için canın verir,
 12 Ant yemin hünere döndü.

Yılda birin ikiye keser,
 Gelen rızkın yolunu tutar,
 Borç isteyip, yüzün asar,
 16 İlin hepsi tefeciye döndü.

Acı derdi cana salar,
 Ondan sonra melül olur,
 Şeyh, sofı ve mollalar,
 20 Hepsi hayduda döndü.

Garipler kalmadı sayıda,
 Hoşgörü yok bey ve handa,
 Ey yârenler, şu zamanda
 24 Divan işi para döndü.

Faiz verip, yığar malı,

Ḳaramazlar sağı-solı,
Şu günlerde ulı ili,
28 Ḳaşşāb dek soyara döndi.

Zelīlī diyir, dar bu cāylar,
Elif ḳaddım boldı yaylar,
Şu eyyāmda neçe baylar
32 Gūyā çaḳcaḳ māra döndi.

Görmezler sağı-solu,
Şu günlerde ulu ili
28 Kasap gibi soyana döndü.

Zelilî der, dar bu yerler,
Elif boylu oldu yaylar,
Şu eyyamda nice baylar
32 Güya sokacak yılana döndü.

CIX.

- Dergāhıña bir ‘arzım bar, yaradan,
 Bize bir mihri-bān Leylī gerekir;
 Buğday reng bolsın aqdan-қaradan,
 4 Yağşı kılık, yağşı hūylı gerekir.

- Қayreti көp bolsın işde, cedelde,
 Қара saçı düşsün aq yüze dalda,
 Yağşı ata, yağşı ene görelde,
 8 ‘Āşık öldürici tavlı gerekir.

- Boyı uzın bolsın, yüzi aq bolsın,
 Balaman baқışlı, tuğun tāb bolsın,
 Hemme bed işlerden süñgi şāf bolsın,
 12 Amma bezenişi cāylı gerekir.

- Zelīlī, dergāhıña yüz tutar men,
 Қabū қılsañ, şirin cādan öter men,
 Қadem қоysañ, қаş üstinde göter men,
 16 Didemiñ üstinde yolu gerekir.

CIX.

- Dergahına bir arzım var, Yaradan,
 Bize bir mihriban Leyla gerektir;
 Buğday renk olsun aktan karadan,
 4 Güzel kılık, güzel huylu gerektir.
- Gayreti çok olsun işte, çekişmede,
 Kara saçı düşsün ak yüze dalda,
 İyi ata, iyi ana huyunda,
 8 Âşığın öldürücü saç örgüsü gerektir.
- Boyu uzun olsun, yüzü ak olsun,
 Balaban bakışlı, doğan dek olsun,
 Bütün kötü işlerden pak olsun,
 12 Ama bezenişi süslü gerektir.
- Zelilî, dergahına yüz tutarım,
 Kabul etsen, şirin candan geçerim,
 Kadeh koysan, kaş üstünde taşırım,
 16 Gözümün üstünde yolu gerektir.

CX.

- Ġanimet bil sağlık bilen gezeniñ,
 Dem şu demdir, biliñ, özge dem bolmaz;
 Bī-kārdır yaltanıp, yaman yöreniñ,
 4 Bu bir haşşalığdır, ařlā em bolmaz.

- Bir neçeler gezer mele don giyip,
 Örtendir nefsiñiñ odına köyip,
 Mađtanarlar ile, řūfī men diyip,
 8 Amma veli, gözlerinde nem bolmaz.

- Hergiz köñül bermeñ yalan pirlere,
 Mağtanıp kerāmet satsa sizlere,
 Dilenip gezerler, ĥordur gözlere,
 12 řeyđāñiñ řākirdi hergiz kem bolmaz.

- Zelīlī, sözlegin her ne bileniñ,
 Tiliñde bolmasın ġıybet-yalanıñ,
 Ulı iliñ adına ‘āřıķ bolanıñ,
 16 Dünyā üçün yüreginde ġam bolmaz.

CX.

- Ganimet bil sağlık ile gezmeni,
 Dem şu demdir, bilin, başka dem olmaz;
 Faydasızdır uşenip, yaman yürümeni,
 4 Bu bir hastalıktır, asla çare olmaz.

- Bir niceler gezer kara don giyip,
 Yakarır nefsinin oduna yanıp,
 Övünürler ile “sofuyum” deyip,
 8 Amma velâkin, gözlerinde nem olmaz.

- Asla gönül vermeyin yalan pirlere,
 Övünüp keramet satsa sizlere,
 Dilenip gezerler, hordur gözlere,
 12 Şeytanın çırağı asla eksik olmaz.

- Zelilî, söyle her ne varsa bildiğin,
 Dilinde olmasın gıybet, yalanın,
 Ulu ilin adına âşık olanın,
 16 Dünya için yüreğinde gam olmaz.

CXI.

Özi ğallaç, nirde ğārīp ādemler
 Köñli bile gezer yeriñ pestinde;
 Birin ikā kesip, südden dadanlar,
 4 Yatsam diyer, nuqra-zeriñ, üstinde.

Yaradıpdır ħudā yaħşısı, yamanı,
 Bir niçeler tapmaz iymege nānı,
 Bir niçeler geyer aţlasdan donı,
 8 Kimseleri görseñ, köne posında.

Süyt-ĥōra bu dünyā dürli devrāndır,
 Ğārīblere ğüyā, otlı zındāndır,
 Eklenç üçin dideleri giryāndır,
 12 Şıdķ u ĩmāndadır, köñli dūstında,

Bay diyip, baķmañ baĥīlleriñ yüzine,
 ‘Amel etmeñ her nā-merdiñ sözine,
 Köp yalbarıñ bir u barıñ özine,
 16 Şeyţān gezer ol ĩmāniñ ķaşdında.

Sen öziñ bī-ĥaber bolma, Zelīlī,
 Ölime tapmadı Luķmān delīli,
 El-mūdām çağırĝıl ķādir celili,
 20 Her bir ärler yatır yeriñ astında.

CXI.

Özü muhtaç, nerde garip insanlar
 Gönlü ile gezer yerin altında;
 Birini ikiye katlayıp, faizden tadanlar,
 4 Yatsam der, gümüş-altın, üstünde.

Yaratmıştır Huda iyi, kötüyü,
 Bir niceler bulamaz yemeye ekmeği,
 Bir niceler giyer atlastan libası,
 8 Kimileri görse, eski postunda.

Tefeciye bu dünya türlü devrandır,
 Garipler güya, ateşli zindandır,
 Geçim için gözleri ağlayandır,
 12 Kalbi imandadır, gönlü dostunda,

Zengin deyip, bakmayın cimrilerin yüzüne,
 İtibar etmeyin hiçbir namerdin sözüne,
 Çok yalvarın bir olanın özüne,
 16 Şeytan gezer o imanın niyetinde.

Sen özün bîhaber olma, Zelilî,
 Ölüme bulmadı Lokman delilî,
 Daima çağır kadir Celilî,
 20 Her bir erler yatar yerin altında.

CXII.

Balıklar mövç urar derya teyinde,
 Baş garı tirmesi bardır bilende,
 İlersi Bayındır, Çötür ilinde,
 Diri meni kebab etdi bir gelin.

Ertir turup, daşarını gözleyār,
 Gelip bārki öyde şirin sözleyār,
 Göz gıyağı bilen bizi gözleyār,
 Diri meni kebab etdi bir gelin.

Zelīlī diyr, sergezdan bolar men,
 Ayda cemalıña seyle barar men,
 Görmezlik etmeyän, günde görer men,
 Diri meni kebab etdi bir gelin.

CXIII.

İlim-günüm, boluñ munda merdana,
 Gün-günden köp cepa çekmeli bolar;
 Lala dönüp, bir vağtkı dürdäne,
 Sayran diller entek galmalı bolar.

Yurdumdan ayrıldım, yanar yüreğim,
 Tä ölinçäm abraydır gereğim,
 Elimde bolaysa cızam-yarağım,
 Zalıma gurt oynun etmeli bolar.

Adam pahır munda göçer hem gonar,
 Her günde müñ tay yük ağar hem döner,
 Kimiñ çırağı öçüp, kimiñki yanar,
 Öçmänkä, hunaba yutmalı bolar.

CXII.

Balıklar yüzer derya dibinde,
 Beş dolam kumaşı vardır belinde,
 İlerisi Bayındır, Çötür ilinde,
 Diri diri beni kebab etti bir gelin.

Sabah kalkıp, dışarıyı gözlüyor,
 Gelip beriki evde şirin söz söylüyor,
 Göz ucu ile bizi gözlüyor,
 Diri diri beni kebab etti bir gelin.

Zelilî der, avare olurum,
 Ayda cemaline seyre varırım,
 Görmezlik etmeyip her gün görürüm,
 Diri diri beni kebab etti bir gelin.

CXIII.

İlim-günüm, olun burada mertçe,
 Gün-günden çok cefa çeker oldu;
 Lâla dönüp, bir zamanki inci,
 Şakıyan diller şimdi susar oldu.

Yurdumdan ayrıldım, yanar yüreğim,
 Ta ölünceye dek saygıdır gereğim,
 Elimde olsa mızrak-silâhım,
 Zalime kurt oyununu eder oldu.

İnsan zavallı burada göçer ve konar,
 Her gün bin tay yük taşır ve döner,
 Kiminin çırası sönüp, kimininki yanar,
 Sönmeden, gam yutar oldu.

Zelili diyr, dövlet gitmesin goldan,
 Bilbil ayrılmasın gırmızı gülden,
 İl-güne yetirse yeneki yıldan,
 Tomaşalı toylar tutmalı bolar.

CXIV.

Gerdişi çarhıñ elinden yıǵlaram men dadı, hey,
 Kılmadı mahzun köñülni bir zaman hoş şadı, hey!

Taǵnalar canğa deǵer, köp yuvdar men gussalar,
 Dadıma bolmaz yeten hiç, çoh edip peryadı, hey!

Gam yuvdardan boldı bu Müsür köñül barça harap,
 Ne güzel düzük şäherler galdı, şol bibadı, hey!

Köñlüm arzuvar huruç eylöp, çıkar Balhu-Buhar,
 “Elfefik, sümmel-tarık” diyp bolmadı imdadı, hey!

Bu Zelili, derdi halın derǵahiñe arz eder,
 Samıǵ ol, çeşmi-çıraǵım, ey, ebim Azadı, hey!

CXV.

Ey yārānlar, müselmānlar,
 Görüñ, söver yarım gelyer;
 Halayıǵı hayran edip,
 Ol servi-rovanım gelyär.

Bize doǵrı-doǵrı bakar,
 Mücǵān tıǵı canı yakar,
 Aǵzı pisse, lebi şeker,
 Dişleri dürdānām gelyär.

Zelilî der, devlet gitmesin elden,
 Bûlbûl ayrılmasın kırmızı gülden,
 İl-güne ulaştırırsa yeni yıldan,
 Temaşa toylar tutar oldu.

CXIV.

Çarkıfeleğin elinden ağlarım ben imdat, hey,
 Kılmadı mahzun gönlü bir zaman hoş şadı, hey!

Sitemler cana değer, çok yutarım ben kederler,
 İmdadıma yok yetişen hiç, çok edip feryadı, hey!

Gam yutmaktan oldu bu Mısır, gönül tamamen harap,
 Ne güzel düzenli şehirler kaldı, şu yıkıntısı, hey!

Gönlüm arzular tutku olup, çıkar Balhu-Buhar,
 “Elfefik, sümmel-tarık” deyip olmadı imdadı, hey!

Bu Zelilî, derdi hâlin kapısına arz eder,
 İşiten ol, gözümün kandili, ey, atam Azadı, hey!

CXV.

Ey yârenler, Müslümanlar,
 Bakın, sevdiğim yârim geliyor;
 Bütün halkı hayran edip,
 O servi-boylum geliyor.

Bize doğru-doğru bakar,
 Kirpik tığı canı yakar,
 Ağzı fıstık, lebi şeker,
 Dişleri inci tanem geliyor.

Sallanıp çıkıpdır düze,
 Nazarın salandır bize,
 Kast eder bu canımıza,
 Gözleri giryanım gelyär.

Gaz yörüş, maral bakışlı,
 Keyik göz, tuğun nakışlı,
 Badam gabak, yakut saçlı,
 Zülpi zerefşanım gelyär.

Diyr Zelili, pişvaz barıñ,
 Carı alıp, yolun çalıñ,
 Gol govşurıp, hızmat kılıñ,
 Biziñ Döndi hanım gelyär.

CXVI.

Hıva hanıñ salğıdı ağır,
 Han yanında günüñ ıgır,
 Halap söyen malı sıgır,
 Däli Gürğene gideli.

Hıva hanıñ atı bolar,
 Dürli gülli otı bolar,
 Hıva yurdu gatı bolar,
 Däli Gürğene gideli.

Han yanında günüñ hatar,
 Yazına buzunu satar,
 Hıva gelen borca batar,
 Däli Gürğene gideli.

Zelili diyir, yandım munda,

Sallanıp çıkmıştır düze,
 Nazarın salmıştır bize,
 Kasteder bu canımıza,
 Gözleri ağlamaklım geliyor.

Kaz yürüyüşlü, maral bakışlı,
 Geyik göz, sungur nakışlı,
 Badem kapaklı, yakut saçlı,
 Zülfü altın saçanım geliyor.

Der Zelilî, karşılamaya gidin,
 Süpürge alıp, yolunu süpürün,
 Kol kavuşturup, hizmet kılın,
 Bizim Döndi hanım geliyor.

CXVI.

Hıva hanın vergisi ağır,
 Han yanında günün ağır,
 Halap'ın sevdiği mal sığır,
 Deli Gürgene gidelim.

Hıva hanın atı olur,
 Türlü güllü otu olur,
 Hıva yurdu sert olur,
 Deli Gürgene gidelim.

Han yanında günün tehlikeli,
 Yazına buzunu satar,
 Hıva'ya gelen borca batar,
 Deli Gürgene gidelim.

Zelilî der, yandım burada,

Yarım ağlayandır onda,
 Biz galdık hanıñ zulmunda,
 Dâli Gürğene gideli.

CXVII.

Goç yiğitler, sürüñ bir neçe dövran,
 Neçe bir cenanıñ öten yerleri;
 Şaapbas şanıñ, Şasenem gızıñ,
 Garıp canıñ alıp guçan yerleri.

Ak gövsünde tilla düvmeler düzen,
 Gañrılıban aşığına nâz eden,
 Gözyaş bilen söyğülisin uzadan,
 Ağlap durka gövn için gülen yerleri.

Sermest yakalarda seyran etdiren,
 At çapdırıp, altın gabak atdıran,
 Çadır gurup, ak öyleri tutduran,
 Aşıklañ maksadına yeten yerleri.

Zelili diyir, Xalap, Şirvana bardım,
 Aşık Aydıñ piriñ gaşında durdum,
 Hañlap yatan köşgi-eyvan kân gördüm,
 Gör, kimleriñ taşlap göçen yerleri.

CXVIII.

Karun sıpat harsıdünyä bir kişi,
 Adam dâldir, Hıdır ornuna hırs bolar;
 Nâhak dava edip, kılmaz endişi.
 Mâtâç barsa, etin iycek bars bolar!

Çaylardan akyandır suvlar bulanıp,

Yârim ağlamaktadır orada,
Biz kaldık hanın zulmünde,
Deli Gürgene gidelim.

CXVII.

Koç yiğitler, sürün bir nice devran,
Nice bir sevgilinin geçtiği yerleri;
Şaapbas Şah'ın, Şasenem kızın,
Garip canını alıp kucaklayan yerler.

Ak göğsünde altın düğmeler dizen,
Başını çevirip âşığına naz eden,
Gözyaşı ile sevgilisini gönderen,
Ağlarken gönül için güldüğü yerler.

Kendinden geçip etrafta seyran ettiren,
At çaptırıp, altın kabak attıran,
Çadır kurup, ak evleri tutturan,
Âşıkların maksadına ulaştığı yerler.

Zelili der, Xalap, Şirvana vardım,
Aşık Aydın Pirin karşısında durdum,
Boş-Sessiz duran sarayları çok gördüm,
Bak, kimlerin terk edip göçtüğü yerleri.

CXVIII.

Karun gibi dünya cimrisi bir kişi,
Adam değildir, Hıdır yerine ayı olur;
Haksız dava edip, kılmaz endişe,
Muhtaç varsa, etini yiyecek pars olur!

Çaylardan akmaktadır sular bulanıp,

Pukaralar nāme tapsa çolanıp,
 Sayyat yatar kötel yerde dulanıp,
 Avı oñar ya-da işi ters bolar.

Zelili diyir, doğrı yoldan çıkmağıl,
 Biçäräni nāhak oda yakmağıl,
 Dağdan ağır töhmet boyna dakmağıl,
 Düzden barsañ, her ne yoluñ dürs bolar.

CXIX.

Adam oğlı üç yaşña baransoñ,
 Säherler açılan güle meñzärsiñ;
 Üçüñden dördüñe gadam uransoñ,
 Arısı saylanan bala meñzärsiñ,

On dördüñde eser ursa başña,
 On başñde cuvan girse düyşiñe,
 Yete bilseñ yiğrimice yaşña,
 Boz bulanıp akan sile meñzärsiñ.

Otuzıñda seğröp-seğröp bökersiñ,
 Ganımıñdan gırmız ganlar dökersiñ,
 Kırkıñda haramdan eliñ çekersiñ,
 Kervene gurulan yola meñzärsiñ.

Elliñde eliñden katdıñ çekiler,
 Altmışıñda nāzik bilin, büküler,
 Yetmişñde dendan-dişiñ dāküler,
 Sonası avlanan köle meñzärsiñ.

Seğseniñde ağır iner dızına,
 Toğsanıñda gubar düşer gözüñe,

Fukaralar ne bulsa sarılıp,
 Avcı yatar yokuş yerde gizlenip,
 Avı onar ya da işi ters olur.

Zelilî der, doğru yoldan çıkma,
 Bîçareyi haksız odda yakma,
 Dağdan ağır töhmeti boyna takma,
 Dülden gidersen, her bir yolun düzgün olur.

CXIX.

Adem oğlu üç yaşına varınca,
 Seherler açılan güle benzersin;
 Üçünden dördüne adım atınca,
 Arısı uzaklaşan bala benzersin.

On dördünde aşk gelse başına,
 On beşinde kızlar girse düşüne,
 Ulaşsan yirmili yaşına,
 Boz bulanıp akan sele benzersin.

Otuzunda seke-seke zıplarsın,
 Düşmanından kızıl kanlar dökersin,
 Kırkında haramdan elini çekersin,
 Kervana kurulan yola benzersin.

Ellinde elinden boyun çekiler,
 Altmışında nazik belin büküler,
 Yetmişinde inci dişin dökülür,
 Sunası avlanan göle benzersin.

Sekseninde ağrı iner dizine,
 Doksanında perde iner gözüne,

Ey Zelili, tomaşa etgin özüne,
Üsti garantgılı göre meñzärsiñ.

CXX.

Ey labzı şirin, acap, dürdäne, Oğulbibi,
Hulkı halım, husnı hup, görkana, Oğulbibi,
Gamzası gatıl gözli, meyhana, Oğulbibi,
Uzın boylı, uz gollı, merdana, Oğulbibi,
Näğehan çıkdı, gördüm, meydana Oğulbibi.

Daşından köp guvanıp, şunça etdim seresap,
Oturdım, pähim eyledim, tapmadım senden halap,
Zandı päk, aslı nurdan, bet işden yüreğñ sap,
Yağşılığñ yetişmez her niçe etsem ovsap,
Sınam çoşup, söz gelse, zıbana, Oğulbibi.

Armanı yok yataniñ, seniñ bilen dolaşıp,
Boynuña golun salıp, şirin-şirin sözleşip,
Saz edip, söhbet gurup hem gülüşip, oynaşıp,
Aysalar bağşılar dessaniñ saza goşup,
Çavuñ salsalar, külli Turana, Oğulbibi.

Zelili diyer, seni her görenler şat bolsun,
Saña duşman bolaniñ yüreğinde ot yansın,
Düstlariñ hoşvağt bolup, duşmanlariñ mat bolsun,
Bu dünya bir baş gündür, özüne bir at galsın,
Gelen geçer, eğlenmez, cahana, oğulbibi.

CXXI.

Goç yiğitler, sürüñ baş gün dövrani,
Bu yalan dünyadır, şat bilen geçer,
Namart peydasına berip malını,

Ey Zelifî, temaşa et özüne,
Üstü karartılı kabre benzersin.

CXX.

Ey sözü şirin, garip, inci tanesi, Oğulbibi,
Huyu nazik, güzelliği hoş, sevimli, Oğulbibi,
Gamzesi katil gözlü, meyhane, Oğulbibi,
Uzun boylu, güzel kollu, mert, Oğulbibi,
Ansızın çıktı, gördüm, meydana Oğulbibi.

Uzağından sevinip, bunca davrandım ihtiyatla,
Oturdum, düşündüm, bulmadım senden beğenip,
Aslı pak, nurdan, kötü işten yüreğin saf,
İyiliğin ulaşmaz her nice etsem övgü,
Sinem coşup, söz gelse dile, Oğulbibi.

Pişmanlığı yok yatanın, senin ile dolaşıp,
Boynuna kolunu atıp, şirin-şirin konuşup,
Saz edip, sohbet kurup hem gülüşüp, oynaşıp,
Söyleseler ozanlar destanın saza koşup,
Nam salsalar, bütün Turana, Oğulbibi.

Zelifî der, seni görenler şad olsun,
Sana düşman olanın yüreğinde od yansın,
Dostların hoş vakit geçirip, düşmanların mat olsun,
Bu dünya üç beş gündür, özüne bir ad kalsın,
Gelen geçer, eğlenmez, cihana, Oğulbibi.

CXXI

Koç yiğitler, sürün beş gün devranı,
Bu yalan dünyadır, şad ile geçer;
Namert yararına verip malını,

İyemez, içmez, günü sud bilen geçer.

Bu şirin dünyanıñ öterin biliñ,
Alma göz bedevi besleyip münüñ,
Vağtı hoş geçiriñ, oynayıp gülüñ,
Bu dünya aldanan mat bilen geçer.

Gözüñe döneyin badam gabaklı,
Yüzi hal-hal meñli, alma yañaklı,
Lağlı mercen kibi akık dodaklı,
Goynı cennet perizat bilen geçer.

Bedev gezer, beğler, merdiñ şanında,
Älem malın näder anıñ yanında,
Zeliliniñ armanı yok canında,
Gelipdir dünyäğe, at bilen geçer.

CXXII.

Barça günäniñ enesi
Gıbat bilen yalandadır;
İli aldamak tenesi
Az berip, köp alandadır,

Men-menlikde gezer kâsi,
Günbe-günden bolar ası,
Ağız içiniñ ızası,
“Gah-gah” edip gülendedir.

Yığcak bolup dünyä-zeri,
Garıplara derdeseri,
Her yana çapar bayları,
Gözi gumdan dolandadır.

Yemez, içmez, günü faiz ile geçer.

Bu şirin dünyanın faniliğini bilin,
Elma göz bedevi besleyip binin,
Vakti hoş geçirin, oynayıp gülün,
Bu dünya aldanan mat ile geçer.

Gözüne kurban olayım badem kabaklı,
Yüzü hal-hal benli, elma yanaklı,
Lâlı mercan gibi salık dudaklı,
Koynu cennet perî-zâd ile geçer.

Bedev gezer, beyler, merdin şanında,
Âlem malın ne eder onun yanında,
Zelilî'nin pişmanlığı yok canında,
Gelmiştir dünyaya, ad ile geçer.

CXXII.

Bütün günahın anası
Gıybet ile yalandadır;
İli aldatmak hüneri
Az verip, çok alandadır,

Ben benlikte gezer bazısı,
Günden güne olur asi,
Ağız içinin ezası,
“Gah-gah” edip gülendedir.

Yığacak olup dünya altını,
Gariplerin kaygısı,
Her yana koşan bayları,
Gözü kumdan dolandadır.

Ne pakır, ne dayhanı,
 Ölüm bilmez beğu-hanı,
 Bir vağt çekerler puşmanı,
 Halı zebun bolandadır.

Zelili aydar, bu halı,
 Kimse eğişik, kimse dolı,
 Eziz ömrüñ zovalı,
 Alıp göre salandadır.

CXXIII.

Oval Adam ata döröp,
 Erenler geçen yoldur bu;
 Pığamber hasasın süyröp,
 Veliler geçen yoldur bu.

Buhar telpeği başında,
 Sürğün yorğanıñ coşunda,
 Aynı yiğrimi yaşında,
 Yiğitler geçen yoldur bu.

Ol dereden derä bukan,
 Çakmak çakıp otlar yakan,
 Dağdan ayrak, umğa yıkan,
 Merğenler geçen yoldur bu.

Ternavlı yapdan yakanlar,
 Gülli yorunca dakanlar,
 Höves bilen at bakanlar,
 Seyisler geçen yoldur bu.

Doğrı otrup, gıya bakan,

Ne fakiri, ne ırgatı,
 Ölüm bilmez beyi, hanı,
 Bir vakit çekerler pişmanı,
 Hâli âciz olandadır.

Zelilî söyler, bu hâli,
 Kimisi eksik, kimisi dolu,
 Aziz ömrün ziyanı,
 Alıp görebilendedir,

CXXIII.

Evvel Adem ata türeyip,
 Erenlerin geçtiği yoldur bu;
 Peygamber esasını sürükleyip,
 Velilerin geçtiği yoldur bu.

Buhar başlığı başında,
 Sürgün yorganın coşkusunda,
 Görünüşü yirmi yaşında,
 Yiğitlerin geçtiği yoldur bu.

O dereden dereye gizlenen,
 Çakmak çakıp otlar yakan,
 Dağdan ceylan, maral yıkan,
 Avcıların geçtiği yoldur bu.

Yağmur borulu arktan su içirenler,
 Güllü yonca yedirenler,
 Heves ile at besleyenler,
 Seyislerin geçtiği yoldur bu.

Doğru oturup, yan bakan,

Aşığnıñ canın yakan,
Gözün süzüp, gaşın kakan,
Gözeller geçen yoldur bu.

Ak yüzünde halı taylı,
Şirin sözli, hoş roylı,
Uzun boylı, gövsi caylı,
Gelinler geçen yoldur bu.

Zelili yar üçin ağlap,
Yandırdı yüreğın dağlap,
Garıbım diyp dessan bağlap,
Şasenem geçen yoldur bu.

CXXIV.

Gurbandurdı her sāher
Ağlar aydar, ya cepbar,
Neçün meni yaratdıñ,
Cahan içre giriftar,
Şat etmediñ bir sağat,
Yüreğimde yüz gam bar.

Aşığının canını yakan,
Gözünü süzüp, kaşını kaldıran,
Güzellerin geçtiği yoldur bu.

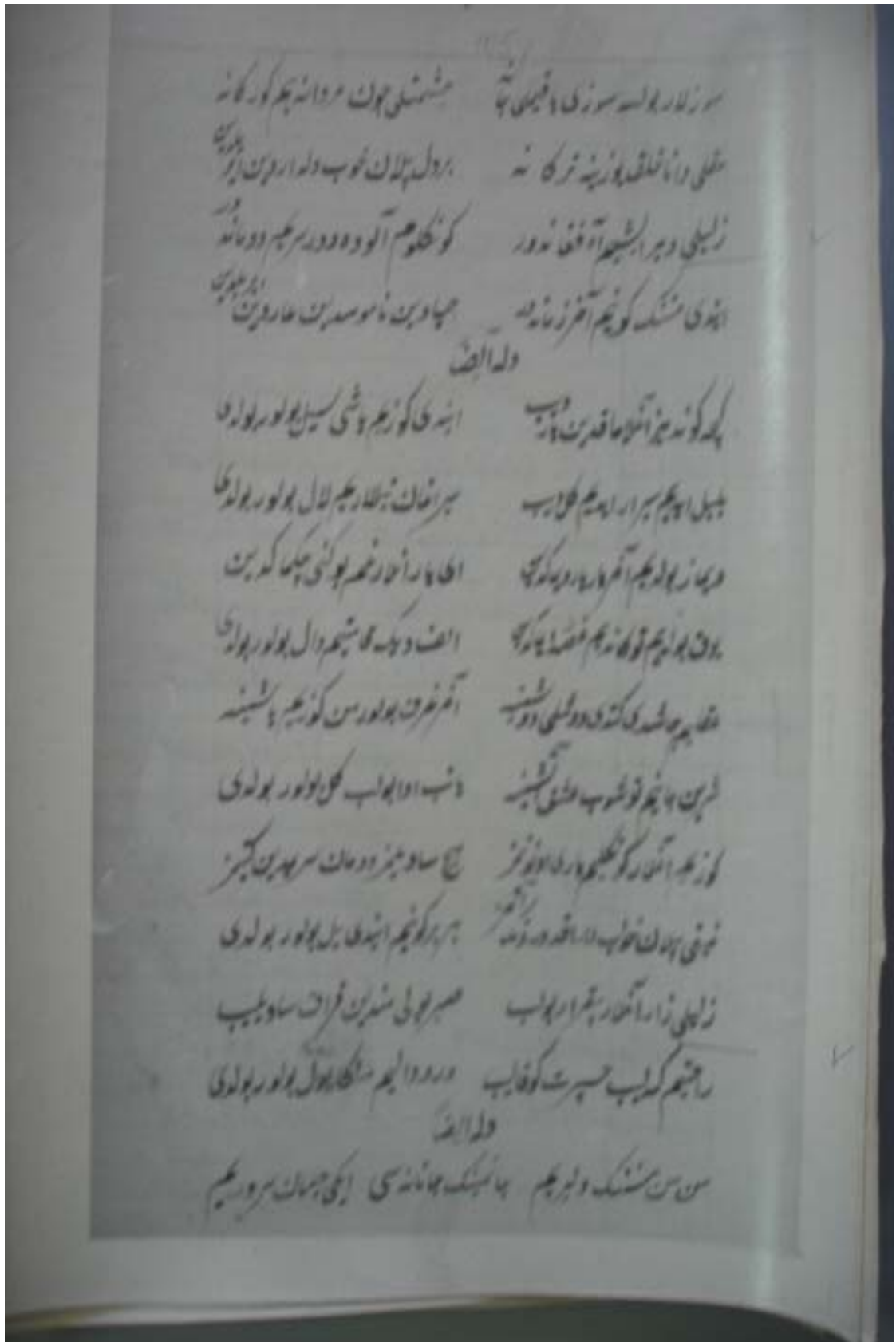
Ak yüzünde beni çiftli,
Şirin sözlü, hoş yüzlü,
Uzun boylu, göğsü huzurlu,
Gelinlerin geçtiği yoldur bu.

Zelilî yâr için ağlayıp,
Yandırdı yüreğini dağlayıp,
Garibim deyip destan söyleyip,
Şasenem'in geçtiği yoldur bu.

CXXIV.

Gurbandurdı her seher
Ağlar söyler, ya Cebbar,
Niçin beni yarattın,
Cihan içre giriftar,
Şad etmedin bir saat,
Yüreğimde yüz gam var.

ORIJINAL METİNLERDEN SEÇME ÖRNEKLER

کجایان گشت تابان
 ماز و بوج و نول و بیست و چهار
 که در دانا فدا نم کرد
 کرد در آقا کریم برود
 ماه که اگر ایلات زود بر
 نترسکن مال و بیست و چهار
 مرد و بان که بقیه باره
 که بر دل بست ادا ده
 بلاد خجالتی که سون
 که نام او بیست سال در بیست
 اوج از زینجا جا ده
 گفته بود که کاهور مره
 که در حوضه سیراف
 که در میان و بیست و چهار

در اندک بواسطه بی ایتنا که مزید به بی
 دنیا ایکنه بدت این است یون آسنه پلپیش اولسه
 عیش و عشرتترین دور اولسه شب تا سوپه اولسه
 چاهین قایدین سو فرزند اولسه کیدر کر وین شش اولسه
 کو خلی اولسه منگزی سولور دنیا یکنه ذوقترین قولور
 ویر وای حالیم نول اولور ذره دنیا عا سول اولسه
 بر خیه لار صوفیه اولور چاهین تاپسه عانی بونور
 پیل ز عاصی تانی اولور ادار نامق نول اولسه
 توفیق آلور پره نوبه اول فشانین طونن اف بودور
 وکی یقین نول بودور انا ایدار بد ایش اولسه
 بد خواب بون دور و غظله ایدار نصیب است
 خرام کورس داننا خیر اوله لار باشد فشان اولسه
 اگر کورس مکده است نه مهب پیش دیر لانه
 اوله دار اوله آفرسته انترینه پار اول اولسه
 ایتمجه بکر اوله بکر نفسی سز کرجی سکود
 اوله صوفی دین ایکنه کند دو بیز دول لاری بیش اولسه

در اوله مقصود اولسه
 حرکت کرینده اولسه
 زلمتی در دنیا اولور
 نیکه سخن فر اول اولسه
 ایکنه ای قبل قالدور
 در در مزارت اولسه
 نسیجه اولسه
 است اوله اولسه

اوله
 اوله

بازمانده می توریت بیکل اولی هم لار نونه بار

یوی خوش کل مگذار بچه لی به غلوه با

آب و مزجم کوثر و با یوه غلوه عیب

لعل به فونه بین برنا لبش اسب به غلوه

صدف و روین دوزا لبش ان و غلوه با

دورلی دورلی مبولار با لبش ان و غلوه

شولخ ویز سحر کونینده تخانق نه مینج ان اولو

اولو- آه کجیک نای اغلا شب هم کوز لاری کرینک

بیل آتوق دیال نکسا باق اول تنلاری لزان

اولو- تونه دوست دکان کیشدر بر اولو

چ سسا و یماز غلغل لار دور و سلا ر نونه بار

قاله انترین پانصیب سین تونه بداس نرخیل

قیل جانکی جیر کیر لار نونه بار اول

اندا پشکان اصی قیل ز نوبه ایت موزه اولیل

ما لکی محتر کوب توره و غلغلی ذوالجلال

اندرین موزیک ندا کلیمت به غلغلین سور بود

خبر اکثر قلمدان کیشیکه با سینه زین سور بود

بخشش بود آنکه نور
 انکلا ما زه بخشیده بر
 کوه خنده زین پلور کو بخشش
 چو فایز که کرده بر جبهه بر
 دوست و دوستین قالد سر کو بخشش
 فاسد کو کل ابری و دوش و آنگ
 پنجاهه بر بخشش این بود
 بلا لاره سامنه بر جبهه بر
 کاب خیر که به لب بخشش
 به ایشان بر لب بر بند
 و بنار ازله سبن استمار کر بخشش
 کو رفتیره کاب و بر جبهه بر
 عالیا سوز ز فوایق سا مالار
 فقیر فقر لار کوزه ابلار لار
 سر زله رله بر جبهه بخشش
 انبند اول لار بخشش
 زله ای دیر بیان بخشش
 بو قاید و اصل کو جی کر بخشش
 زمانه بر جبهه در جبهه او بود
 بو آیم ده عام ده بخشش
 دلوه ایفا

با فاد زده بلال بخشش بود یعنی ای رازی بخشش
 بخشش بود یعنی سکا زده بخشش جبرائیل حرمین
 در سفل حرمین بخشش بود یعنی ام انان حرمین
 جوا انان حرمین او صفت حرمین بخشش بود یعنی
 این بر حرمین لوله حرمین هر دو بر حرمین
 بخشش بود یعنی

به قرنفس یک قایتار را بنیک حلیم کش	نور فی الحال هر روز بخورد
پل کپلی ز روکن اینک حلیم کش	و کسب قبولی نماز ضرر نیک آید
په فیدامرداری ناکه چکی رسیدن	ایضا سرین آرد سیب و شیرین
پانشت یک پس کهور بو نیک حلیم کش	فروشک اینک کوهان بچیند قدسین
هر چه دانه بن یک کور و زبور کوز نیک	شرم نماز سلین اوقات کله بوز نیک
نکله فرقه دلوور و سنسک حلیم کش	په کون موندن زرق ایبارن اوزنج
ایشینک شکل بولار جانیک دانشار دور	فواشیددی دلا غیر نیک بچی رودر
غیب ایبار بر خدایک حلیم کش	اول محمد رسول کسند کینم اوردور
خوش انبی بلان بودار سر نیکی	کینتر قره تزلان اسار کوز نیک
تک دلوور می نیک جانیک حلیم کش	نورته و نیکه سید اوردور بچیند
اول نور توله ز سلین مرض سلان	هر نیک کوه دور لار کوز سلان
کجه نوردی هر اینک حلیم کش	مواکل لار اوردور سوتنی کوز سلان
چونک خون دلوور پشینک کانه	فوی و بر اینک آه فغانور
کوا اینک پشینک یک مدیر کش	امضالار نیک اوزجه نیک دشمنور

و لاری

126 - 1 -

دوہفتین

اَحُوذُ بِاللَّاسِ الْاَشِيْطَالِ الرَّبِيْمِ
بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سبع ایلا قورقون دیمین بولادین بار	چوقه پیلمال چهدا دیب حجب تله دین بار
ملا ایغم ایتون طلیغ آنکله ایم آنه اجتر بول	سوغ برغ ایت منی بو جنت میادین بار
پوتیم تشهدا ایدار جل مکانش هد حجب	قورقون لاری قوسه جان بوللا کوا دین بار
تمن و عبادت خلا تمه بولوش طاهر لغین	با اندیمو امر ازل حکم میادین بار
دور کویلا کرد کار قلم جادوت بوق بار	ایکانمه بوق اشتار صغیم صدوت دین بار
من است من سن من سنه سوغ براق ایت ندرت	فاجت رواقیل با آنه من مبتلا دین بار
بختو مقانع بر زمان بوس بلیا جود نیک	ایلام بک بر مور منان خروم دعا دین بار

اولی ایضا

هر چا کورمان قورقون قالیب تک کجده	باونامی دیک بر یوز بن یلایم قوت
پون ما چنده تله زومده جیشده	بوللا کور لیشش نهر لاریس پیلایم قوت

آی ۱۱۴

کشف کوه کوه بیدین قلماسین
 ایرلیق اودینه بائیب بشمان بشمان
 وطنی ایرلیب بائیب بشمان
 یکت وکل پراقرده حور
 اوردک قوجاقلار چول کور
 خیمه قی ایلار تاری احمد مکا
 زاتینه سوز فیم ایلامز آه مکا
 قولتی برنیک قردنلدر بریغایب سوزیم بار
 جیگه کور حیفانیم کوردی آنون و قام
 نور توکلور یوز بیزی نغیر یوقد از بیزی
 مش استای دوشمان برلمه مالدی بائیب
 ساس تو شکاج زینک کایول یوق بولدر وینلر کای

قردن توری برنیک قردنلدر بریغایب
 ظلم ایلی بیلد اولکا اشمان
 اولکا سینه ایل قردنلدر بریغایب
 اولدنه قردنلدر بریغایب
 سرینک کولنک قردنلدر بریغایب
 کلنک شکر ایلی دوشکلار بود مکا
 منکر وینک سوزیم سوز قردنلدر بریغایب

نه از ما پیش ایلامز و سینه قردنلدر
 حقیقتی است مصلحتی قالمایش برود
 عالم اینک سوزیم سوزیم ایلامز
 آیتلای بر خوش و سینه ایلامز
 مسجده مود بین لدر و نظر ایلامز

وله ایضا

ذیلی

حاشیه بر کوکل ابری قدشدین شری ملاقاتم پکانه بخشنه
 بت سلطان ایچ کولان بکند آتشدین اسپانک طعام تقیر دبانه بخشنه
 کوکل مرتوشقین او حمز بوسا بسک کانش آریا غصه سوری باشا بسک
 دیگان نیک بولان سنگ غنچه تیا بسک سوزله بسک سوز کلهر زبانه بخشنه
 تالیغینیک شور بولیه دولت یوز بسه اقبال او یان مریه کت هم توره م
 پای بولمز مریه تنگری مریه یلمک یوز تمق سلطان مریانه بخشنه
 آتس انک شانه دکر او قشیکه دوز بسه بر منزله تمیز بولمکنک اگر بسه
 باس مریه اندین چقار او به او غریه بسه یکیت کوز صاده ترکانه بخشنه
 اصلینیه میت سوز معنی بسین بسورده چیغمر منکل بسکام قالیه مریه
 عقل اوریش اتمیز اچکین آراوه اوریش ایتیه یا بر نادانه بخشنه
 ذیلیه بسن کرکین اولنچانک بسیر شتر کوزله بسه بسک مریه مریه آید غاش
 کور کلور کلهر الدین که برایش ابای سیاسبت دوشمانه بخشنه

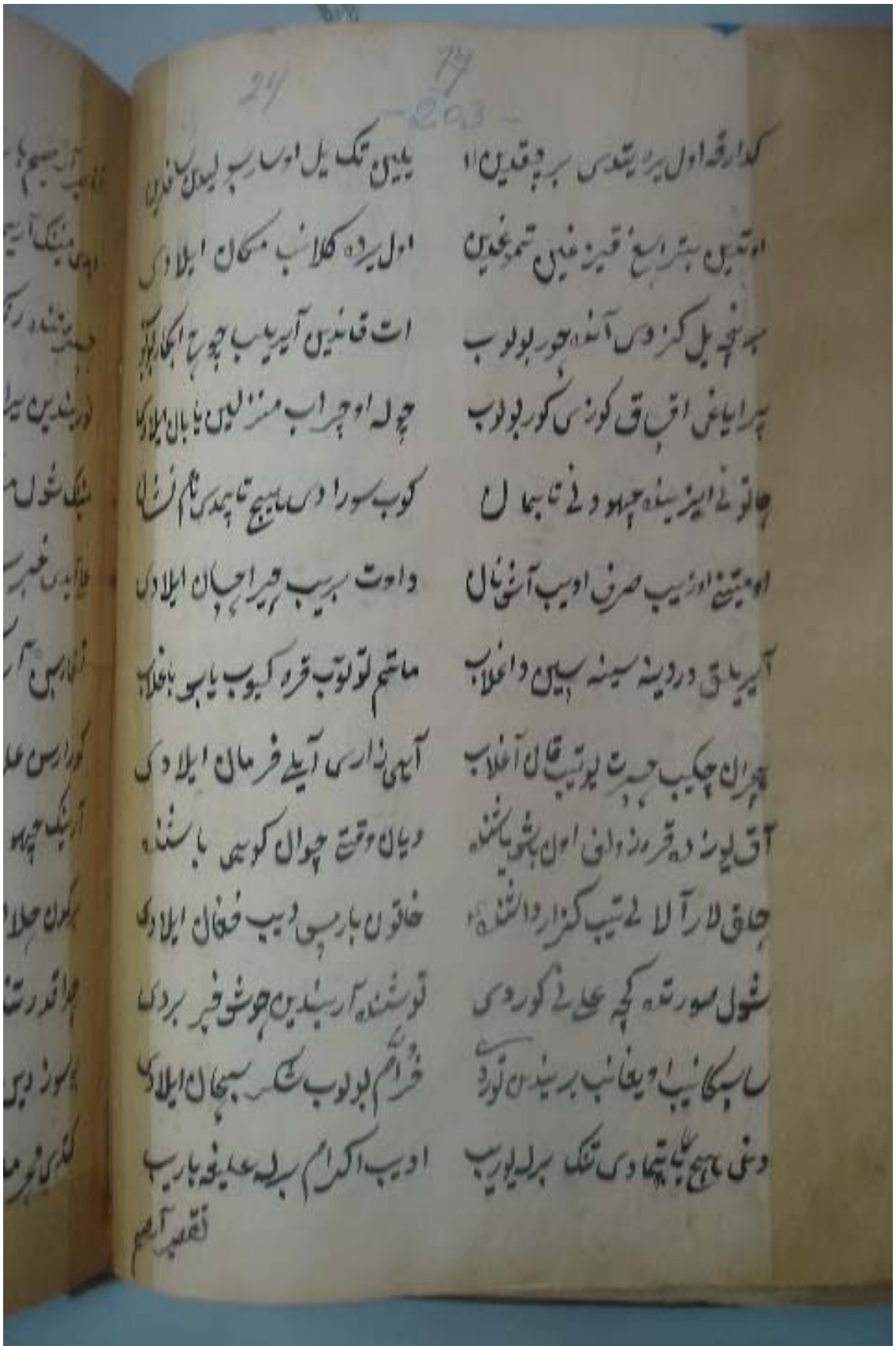
۶۳ فر دوده بیت ن ع س ل

بیت

علم کائنات که من پیش ازین جوهراتم تمام کثرت ابدون میرسد
 دیون بولب قلم بر له کبریا
 نذر بر این بنده من نبود اینکند
 کائنات جوهر بزرگانده اولو توفان بولور
 او تو غیبی افغانده تورا استکان بولور
 صاحب مکتب حشر قلم ولد س قور بان غیر اندلیس
 الفایق فی الملب اکسیر فی الفایق
 ۱۳۳۳
 ۱۳۳۲
 ۱۳۳۱

24

27

203

نام از سیم
 اوی منگ آید
 چو بنده را
 در بندین
 شک شول
 خا اید خبر
 قلمه
 کوراس
 آریک چه
 بگون
 هرات
 بسوز
 کدی

یسین تک یل اوسا بر لیدن
 اول یرده کلاب مکان ایلا دی
 ات قانین آری یاب چو چا اکل
 چول او جراب منزلین یابان ایلا دی
 کوب سورا دی مایهچ تا چمدی تم
 داوت بریب جیرا چان ایلا دی
 ماتم لوتوب قره کیوب یاسو باغلاب
 آهی زاری آیلے فرمان ایلا دی
 دیان وقتت چوان کویسی باسنده
 خاقون بارسی دیب فغان ایلا دی
 نوشنده آری بندین خوش خبر بردی
 خرام لوب بکر سبحان ایلا دی
 ادیب اکرام برله عینو باریب
 تقصیر آصم

کدار قده اول یردیتدی بر چوقدین
 اوتدین بترابع قیز غین تمغین
 برنچ بل کزدی آند چور بولوب
 پرایانق اقباق کوزی کور بولوب
 چانوز ایزینده جهود نه تا بمان
 اویستنه اویب صرف اویب آشنان
 آری یاقی در دینه سینده سین داغلاب
 چران چکیب جبریت یوتیب قال آغلاب
 آق یوزده قرمز دانی اول بشویا سنده
 جلق لار آلا نه تیب کزار دانشنده
 شول سورته کچه علی کوردی
 ساپکانب اویغانب بریندن تورد
 دنی هیچ با پتهدی تک برله یوریب

260

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ذیل غزلی پر

X+
192

کون تیکانہ اوشو چہاں ایلادی دی	کریدو لہلال قدر تکہ شفا کرم
لہجہ عالمی بوستان ایلادی	عالم الغیبی جوہر اسیرار
سچ کہہ بندیر منصفیک سپر	قدرتین پلان بوق از بندن غیری
ستون سپر دیوار سپر آسپان ایلادی	ہر باقی بوینیہ مندوب سیری
بدون لاری آسی کونے نور اتیب	برنفسہ موچہ آوم راتلار سیر اتیب
کوب مخلوقات اسپر ازل ایلادی	لک لک بوقین برس بار اتیب
منکر بولان چکر منہ کون ذلال	تقدیر نہ تبدیل قہرمتہ امل
نور سندن عالمی روشن ایلادی	نبی لار سوری ہر چہ دین افضل
خندہ دوستی یعنی پندیر سب	الو بکر اول اورین آلدیر سب
راہ شریعتیہ عدلی دیوان ایلادی	عزیز پلان اولک اولدوب
سچتہ جفا پلان جمع اندی قرآن	جوینک کلامت حضرت عثمان
دین یولندہ خداس جان ایلادی	قرب کافر لارے اول شری پروردان

و به نیتین

أخوذ باللائم الشيطان الرجيم
بسرعة الاجر الرحيم

سعد الیلا قورتول ویمین بولادین باره	چقده پیلمال چه دویب عجب یارین باره
ملا ایغم ایستون طلیح انکدیچ آنه اجتره	سور ایت منی بوجت میا دین باره
پوتیم تشهد ایدار جل مکانن ما عیب	قورتولار من قویبه جان بویلا کوا دین باره
تمن در عبادت خلاصه پوتیش طاهر لغین	باتدی سوا مرارزل حکم میا دین باره
دو کویلیکا کرد کار قلمم جادوت بنوق باره	ایحکانه لوق انتبار صومعه صدق دین باره
من است من سندن سینه سور براق ایت نذرت	نابست روا قیل با آنه من مبتلا دین باره
بختو مقانع بر زمان بوس بیایا جوتنک	ایلام بر بر مور منان فرودم دعا دین باره

ولایه

هر چا کورمان قوتغول قنابنگ کجده	باونای دیک بر یوز بنه یلایم قوت
پون ما چنده پشته زومده چیشده	یولایا کور لیشن نزلار من پیلایم قوت

آی ۱۱۱

158

سرکار الملکی

ای روزگار صحنه و ما بستر عالمی
 آن اراج توری بری بکراجه توری
 بنهر لای اصل صندلی از کلاه نو
 قش بپوشیم ز دیوار کلاه نو
 افغ ماره بس جود از نوار کلاه نو
 نور و او بر نوبت کراکلی بپوشند
 کوه و غر و استخوان کوز و زمین
 جمال ایمن بر لبها بپوشیم از غر زان
 اسپند ز نور و صد کوه و استخوان
 بانو رخ بر بزم من ز نوار کلاه نو
 آلب
 بکنند چقدر روز طرب سما بیک
 ناله ها که کاج بقللم پست
 بغور ویم نشانی تو بر سر
 کوه و غار وین کوه پست
 با آتش با بر غر قامور کلاه نو
 نمینند
 همونکه کوه بر سر کلاه نو
 ناله کوه و غر و زمین کلاه نو
 ببالد ز غم و کلاه نو
 ناله کوه و غر و زمین کلاه نو
 مشک و باغ و کلاه نو
 کلاه نو کلاه نو کلاه نو
 سوز کلاه نو کلاه نو
 کلاه نو کلاه نو کلاه نو

۴۸

ماضون

زبانیه بیلکه لار قوه لار بند کور بریم بیکتر بتر شقیه کونار ان ملا اله در زوام

بیکتر کور انصاف یق فیض غمه طمک کنگ کوزدهم المقتضین نکلک کنگ

قادر فخر عرف زوام او میدینک اوز مال بون دریند کور یوا کور مال بون

مرد من لار آز مال بون دریند شرفیت مز زوام اتمکین ضابطه

بهر نمانین دریا نینه نکلک کنگ امانینه جان تیلده قاروق زوام خرد مقل

غوغا نر با بندین جان بنگل کنگ یوز زوام قبا بعت کون کور اینر

بیدات بلا فرط زوام

بشینه کور زوم بار بر جانیه کخته بیله قرد مکنش بولان

غیب قولو لمانه بوق آورش بیمان بیلان بولدانش بولان

در دنیا نینه دور بے او تمک در مراد موندون اینست ستماکدر

هر چه کوی عاشق در خون من در ضد عشق
 بر دربانده ای که بر باره غیب تورت بیگانه تورت
 نه در یاد و عهدت است به تورت که در کند تورت
 شیدای او تو را اندرین قهرت بود در کوی
 خبر بر کوی بفرم چون که تورت در کوی
 اول ندرد با که در تورت اول ندرد با که در تورت
 پسینه که بود در تورت اول ندرد با که در تورت
 نه در یاد و عهدت است به تورت که در کند تورت
 اشما و چون شوهر قدر هر جور می دهد جو در غم
 شاه بنده چون لاله هر جور درین جفا بین
 در اطرافت ای که بویت که در کوی شام است
 بکت ممانک انشا در کوی قید است
 آدمی هم اولی بنده طالبی است
 به حکمت فرات از کوی انشا در کوی
 آب بین عیانت تورت در کوی قید است
 بر تو شوم باره غیب تورت بیگانه تورت
 نه در یاد و عهدت است به تورت که در کند تورت
 شیدای او تو را اندرین قهرت بود در کوی
 خبر بر کوی بفرم چون که تورت در کوی
 اول ندرد با که در تورت اول ندرد با که در تورت
 پسینه که بود در تورت اول ندرد با که در تورت
 نه در یاد و عهدت است به تورت که در کند تورت
 اشما و چون شوهر قدر هر جور می دهد جو در غم
 شاه بنده چون لاله هر جور درین جفا بین
 در اطرافت ای که بویت که در کوی شام است
 بکت ممانک انشا در کوی قید است
 آدمی هم اولی بنده طالبی است
 به حکمت فرات از کوی انشا در کوی
 آب بین عیانت تورت در کوی قید است

بسم الله الرحمن الرحيم

کرمه در احوال قدر علی بیار کن و بگانه او شبه همان ایلا در عالم الغایب دامای
 سزا خالص بوستان ایلا دی قدر ترا بظن بوق او بنگدن بگری بیچ که بهار و غنایک
 کرمه بلیق بوقت ممد بیدر سب و بر کسز فایده سس ایلا در هر فتنه موند ذات سحر
 آئی کز بیلده در لار تو را تینک شکر اقد بوقدن بر نه بار ادد بیک کوب بجلوفا آچره
 تقریب تقریر قصه عمیل مونسز لوان کور در محشر وه دلی نیلدر سرور بر باره من
 نور سیر عالمی بوستان ایلا دی ابابکر اول و بیمن آلدور در محمد غم است لقی ایلا در
 سحر دره بکله او غلبین آلدور در عدالت شرح ما ایلا دیوان ایلا در بو نیادی کلب کچر بیدر
 بیستابان کتس بو لور سینه بر کون کچه آکنده اکنه ایلا در که دعوا عیان ایلا در
 اول کتس کتوب هم بود بیک قید بر بیدن همو شول زمان ایله قهر ابرور علی غم
 سحر آچره شهر ایلا در حقیقت کلامنی حضرت عثمان لیب جفا بر جمع انیدر
 بکاز لدر اول شالی مردان دین بولنده جانین خدا ایلا دی کما اول برون کتج وجود
 قدرت بکله چس ادر بلیب شق برینه بر آن ایت بولوب تلمور و سب تورست
 ببارم من مرتضاه اقلیب بشو قریب مدم تو افغ و یب کس سیدر ایلا در

قید کلام

ملامت چرخ دور در لاله پشته
 همیو ابو جابر یانج بد حشاک ایلندیک
 براتدیک کابلدیک اوغان ایلندیک
 المدام عالم دور المدام اوزدی
 قره اوغلان نایه ملامت غرض قانی
 قره اوغلان نولر اوغوز ایلندیک
 الکن الکر و کشف باشه سار و تار
 قره اوغلان جقد سراسی تو ماغ
 ولعل منیب دینه قوت هر ماغ
 شاه اوغلی شاه زاده لکن کون بوی
 با ماغی جینه لیکلا کشف قریب
 اهرام اجماع غیل باشمده قریب
 اتا بایر عشق بخود سکر نیری
 وله ایفان
 غافل ادم اوغلی پسته بو مالدی
 نه فیدا دور غیاغی کشف کمالدی
 سیراه

کله راه بولوب آسب بود و غرورین
 انصاف اوسب اوزر ما لکن ایما سب
 ایلام باره دورنده دورکت دیار سب
 اوندور سب عقال کشف طانه اولوب
 قوت یا نه کور سب اوزر اوز سب
 سکلک بولور شاه غرورین کشف
 عارون جدر غنی سب دنیا ما لکن
 ذیلی شیرمان بولور معنی عامی
 سب انقی اتمان بنویب جلال حرامی
 وله ایفان
 دنیا اجره اوسد بولور تکیه قیام بولور
 موندنه نهیب ایش کشف آشه بولور
 دینه کیم جقمیر کشف اوسب غلظت اجبار بولور
 بو دنیا نیکه اوما کیم دیم بولور
 مشرور بولور دنیا غلظت اوز کور بولور
 عشق ایلیم اوز سب موندنه بلور بولور

ابراهیم اسماعیل هاشمیدین باری
 اتابابه عاشق بیغورنیک فیری
 قوش طرافندین رسولنیک نوری
 قمری محمد ششم جهان کلا نوری

والله اعلم

غافل آدم ادغ ایضا بومالدین
 کمره بولسب آزیب بود غری بولدی
 انصاف ادب اوز مالینغ ایبارسن
 ایجا باردور بندم درین دیبارسن
 اونو تورسن عقلنک شیطان ادوب
 نورت یانه یوکورسن اورتا پیا نیبا
 سقداب بولماز شاغیرلار نیک تبلی
 قارنک یغناسنک دنیا مالینغ
 ذلیلا آشیرماز بو مغنی عامی
 پانغ اتقان یغیب اولمالی

نه فید ادر یغیر قشیر کیدار سن
 کنا مینک انقدر دین آشیر کیدار سن
 سقال آغار خرم ایسه قومبار سن
 اپتار سن جهان قشیر کیدار سن
 دیوالیق لباسین انجا کیوب
 اینکا کلدیکین اوشیر کیدار سن
 تو تنک دورماز صومارت لار کین
 ایجا نیک بوش کونینک قشیر کیدار سن
 خلاق سالیب و نیگله مال لار کلاسی
 آهر کون بولور جا شیر کیدار سن

والله اعلم

۵۸ ۵۴
 ابرار ما به چنار خوار است
 شکر تا ز شیب تو خور فلک شود
 در در خان معش بر کانه زنده کلید
 چنار آفتاب ما به زبند رود
 بر طره اندوه زیند نخل در
 کلمه تو نیست بیکت در
 کلمه در کلمه در هر سر شوار و به
 کلمه در نخل کبریا آنکه شیب
 سوارش بود خوار او شنیده
 شمشیر بود خوار قلبر او شنیده
 فیه غنم علیان چایند ز نور
 شمول در آینه آخاله بار نور بود
 خیرا شیب جوف نونشدر چاندار
 اصوله در حوشش سافت نکل خوار
 فلک چای چکد و در ابریل
 بر زمانه الجلا نما سوار نور بود
 کلمه در شیب لاله تاره یقید
 محاسب اصوله در نور خوار
 المدام خوار در خوار
 روینها نقد بلان فیر خوار بود
 محمود لاله ندر

۵۹
 محمود لاله
 فیه غنم علیان
 شمول در آینه
 خیرا شیب جوف
 اصوله در حوشش
 فلک چای چکد
 بر زمانه الجلا
 کلمه در شیب
 محاسب اصوله
 المدام خوار
 روینها نقد
 محمود لاله

کوب او چو آغلا پند
 کوزیند بر بد که میم یا د او صوطه بانیش کوزیند کسیند رکنم
 دنیا یغلا را لب
 اوز دینکا قاقا لعل بایدی تو وار بالدی دانا ر
 بال تو تک بار مقنن دیار پکیتکی ریح لبوب الکنه سورده راعز شیخ بل بلور
 آدم آرا ایس کوز بوزار خو کیم بار بله قولیند لکماز تلک سر قنایر شیر راتیر
 بله سپه زورده ووزد غلام آشدیم غیر لکنز آبریلر قوندنیکا اوقانقبند کوز آیتمه
 قل قودیر ایه قو باسچار یا د اینتینک قورغی بانیزینده کوزار اوزار سدوس کوزار سفیر کوز
 لغت ناز د و غدی شیخ لقمه نادانیم قعدور اوزینک پیلپ و ترو لرس آماز جا چار قینکا تیاران
 کوز بیلر اکر رکشمه یزیدک بله بار ششمه اوزینک س ایست کوزار کوزار شکر ایست
 یوقا دین کوز د ندره فلکرایت پکیت یا د ووزارک یا کل کوزار پکیت شیرات اولدیر
 مهنون سرور ارفوس اوینا شلورا وک وک ده آغلا آغلا بدین طول قویس آغلا اوزور تیرلیر
 اولدنه قورسند خویم یا تینجا راجا آره شایرین تا به عیب یوقا دوز
 ایشا

۶۹
 استر اوزر لک
 سنا رنه فرجه رقیق
 هم کلمه سنه دست
 سوزوره کیم سوز
 عیال قورسیند
 دوست کسیر برده
 عا کوزور و سوز
 عیا کلام کوزور
 بازشوش بله
 یسنا اوزورده

۳۹۵

۳۹۶

فی الدیوب و یمنع قوعاس الحیدر
 روح اتمی نسیب فقیر میکنه
 قیامت کور قالی بچیلینک
 لعل قورقمنه یوقمز بنی لینک
 اوز نمانعین حقی باکی وقت قوی
 براره چکر ایسیند امونده بیتمه
 شکره مانده آخال کورکلا نکل حلقه بونه
 ایدر ادر ایجا کورکلا نکل حلقه حیووه فانی کورچیریب آلیب
 کید بیدور سید حویجه آخالده فاییدور آردس اوج بل کیم پیندور در کیمست
 دوستی کورما کور آردمند بولسید و دشوار حال مولا ذلیع کیم لورچیریب

368 36 30000

حل

حقیقتاً در نماز شکر و سپاس بسیار است و سوره سوره یسرا را طاعت کند و هر شکر و سپاس آید
مغز و روغن بادام تلخ را در جگر و مغز و فویض قبول و مانند سفید قوه و هر آتای است
و قشیرۀ موز و کوز و مغز شکر استوار و کمال در میان سخن بیدار کردن بر شکر است

شکر معروف

اقوال الکرم و یوسف و ابوداود و سنان و کمالی چون عرس آتای بیده انفعال است و کمال

و علمه و علمه و مغز و کمالی

قبیل و کمالی که بخورد و کمالی که کمالی حایم و رنگ و بود و بیاد و کمالی کمالی

دور و ناو و قوت و اصل و علمه و کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی

اول و بدو و کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی

چشمه و شکر و کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی کمالی

368

36

30000

شکر

شکر

شکر

شکر

شکر

شکر

شکر

شکر

شکر

۱۶۰۱۳۱۴
 ۲۸
 چا اویندین برودینیلانه آرتینک
 قوتانده داغلار او بو رسق بیلا
 نامردچی رویش بوکونین بشله مز
 اولان ویریلور می ماغرسق بیلا
 خزان بیجا کل رنکی بو بیلا
 کوب بیله کز شمی بر کورما بیلا
 ابرداختیک لاسه یا قی ز آراز
 استنک ایچ قیلا ر کین سق بیلا
 قنیر بو سب کو سق بیلا ۲۲
 نه سق بیلا زین بیلا سق بیلا
 قونین بیلا ز آغیند قورت کور
 ار اوینه ۲۲

ایا مه سلا سندن قوله با ر ذانتک
 غریب لاله در لاله لمر بکنند
 سواش کی نامرد ایراسین باغلا بر
 عقلی لان اولک سینه آغلا
 وقتینه تباین باغلا ر بار آغلا
 آدم قاصیدین آو کیم بیما ر
 لاقوله دو کسه دیسه زیا فر زانیز
 کو سقلا سته مز برین بریم اکند
 قود بکنیک قود کسه بو کور کور
 بو رنگه سب بو کور کور
 اور کور کور ادهم او چنود ات کور

۱۶۰۱۳۱۴
 ۱۶
 آرا اوینه آرا کور
 ذیلیک نینک و
 سغینج حرس لار
 اهره بو کور کور
 یولداش بو کور
 ابدانه بیچ لوقه قیما زان
 اور کور کور کور
 ابر شیم لار سغینج
 ما یوسف اسن دن کور

219
 اذلیک بوسونلا رسپل لھنجتور سئنگلا دیکھ او تو کسپو روس او پست خانچہ
 برکو شردہ جا کو تئیب کائنگ آتھو چانگا بو فید لری کسپو سیدتی صبر او نون
 دونیا او زیندگیاں ایل مھان او تارا کلا موز
 ایلہ
 یلا پھر قانی دعیا نینک
 غا فال دم تندا جانینک
 قیمر سینی بو بر کسر
 بر کورے بالسر لاد خمر کسر
 اولما زبور دنیا لوتھماق
 126 912
 قایا نیوق اغتبار
 کپن کائنگ ایلہ لم منکرار
 مہ پختے دور کو نکل کو تھماک
 یانندس
 یلا ندیس
 خاجیلا رکند
 یکہ اشک
 ہر کم او زیندگی
 او پست قولا
 زلیلی آتھو
 تیلہ دوش
 آریست آری
 پختے کے

۷۸۱

۵۹

۳

۳۸

۷۴۲

توضیح No: ۱

بجایگزینی اول اسمها به برقرار اطلاق کنیم

امد صولت هم می یابد و اینجا در اینجا از اسم

اولی که نامزد کردیم است به جهت قوی بودن

در اقامت از کس دیگری و چون در اینجا

از جمله صفات آوردیم است به جهت قوی بودن

امدادی است و چون در اینجا از کس دیگری

چون در اینجا از کس دیگری

صورت از اقامت است

آوردیم از قریب و دور است

و او در اینجا از کس دیگری

اینکه در اینجا از کس دیگری

اولی که در اینجا از کس دیگری

لقد قدیر و عفو است

و او در اینجا از کس دیگری

صوت در و در قیاسه که در اینجا

اولی که در اینجا از کس دیگری

18

باز نظر من که نظر من بر من لاله کوردم سندی که می بلکنه کند که کلغز او
دیده از سندی که فرود آمد از من دیدم بار باره من کوردم تو کورم بیگانه از من

هر کجوزیک از منک کلین لوزیک جواد کسیر
ز ایق اول غزل که کاشف بود از غزل و کلام در نفس دنیا تواند کج فارغ کند بیچار
زیره کلام درین عیب کوز باشه بیچاره عطف اول غزل درین کلام را با کلام بیچار

که یاری هیچ بر من معنی نواند کسیر

2 غزل - سلا نفس

دیر با زام و صغیرک با نیکه واقندیم من شیدا کورم پرده
ی بر که دور واقندیم بار تا من پند دور در حساب شکر ادور
تا مکه منور دور کور سیکه آقا فیکدیم با غلامه قیدیم
تقلیب قید فیران زلفیک دور بر مان شرمای در آنگدیم
وزن بشکده با من رفقه وصال با من کاه خوریک از کیم
گاه آلم با فیکدیم عشقده کورمان دریم از کاه نظر من مان
نور غنچه بلبل من بار خولام با فیکدیم چون شمع مستام

۳۰

اف اوزده و نه زلف لوزارون باشنده	دیکه دوق چو کوی باشنده هتا
عقلدار الایب گزار باشنده	خاقون بار پس من تیب فغان ایادی
شول مور تده کیم عیله کوردی	توشنده هارنیزین خوشن فیر بردی
سکانه اوغانی رهنور ایادی	قرق اولیب شکر سیمک ایادی
دلم حاج باغادی تنگ لاه وریب	ادب اولم بیلر علیغنه بارپ
تقصیر دینم بار تیب اولین دوشورب	باشنده بیکو کین باران ایادی
دیدی نیکایع باردی کم اولوی	کنج زرمال ملک ایسز قالوی
طیر تیزین دنگ لوم زرد اولوی	ای زاری منغ فغان ایادی
سلا ایلی فیر تینک که مندی	دینکلا سینگ دیا مین هنج اولدی
تفاسین اریغ بیره مجنونین	کیت کز اول برلا فغان ایادی
برکون خلاصه بر دیم نصیحت	قبول آتیب ایشا غمادی اول بر بکت
خدا قدر تیزین اولیب برات آت	بارپ شول دشت اجه سکک ایادی
دوسوزدین کونک خاقون اولدی	یغ افغون کونار پیر افغون قلب
کندی غم ملارین باشنده آت	تولارین اوزنیه باران ایادی
چوشنه یار چقب برینده تفا	که قیلرلا چار طرفه تماش
ایراقه بیز بر فغان بیکو اولدی	شول چاقو دین برنشا ایادی

(کونک لوزارون باشنده)

210

دومان کماز بلند داغیندا کاشندین	هم کیم در آسمان بچیل لارنیک آشدین
بیک ایلد عشقیب آتیم داشندین	روزه پلاز کوچار کسوار بوت قالور
دلا قردش بو بور کونک بیللا	چو فان قوره بچار چفال بیللا
بسلاب سزا آتسینک کفک بیللا	بیراق المز یا پد چقر اط قالور
احشاق قال داینده قاب بیلپ	کمر کس شیر دا کین پلد بیلپ
عاشق معشوقن الم بیلپ	یورا کنده مدام نیار اوت قالور
نصیحت المزه بره نصیحت	بر کمر حلاص بیلپ دنگیلاسم اوست
ناکب دین فیس کوریم بایا بدین عت	یشیلار دیند خلقه یخش بد قالور
دراش قدر دین پلاز خور لوق کورما	بو قدر دین ناپدین چوله یورما
صبح شام عبادت قدسینک آرمایه	خفق سخر فاشک بیللا ماد قالور
ذیلادیر بر کوز لکور زبانه	اعتبار لوق حیدر اچره بوچانه
کلان کچور بو بیلانچر جهان	بیش عیان نه تور مکان

6 غزل ملا زلیلا

مرد خدمت ایبار دوشمان	مخت لار دوستدین چیار نه
کله کور بیلار مهما نه	کیز لاور بر جسد دین چیار
تقار	کورایدیپ کور که چقار

۱۹

قویان سنخ بوبرار سنخ	فایا لا یوق اعتبار سنخ
بر کون پکسار لاد فبر سنخ	کتر مشینیک اجمال منکرار
بولز بود نایا لولف	نه یخند ددر کونیکل کوجماک
یلاندرین ملامت اتجاک	عبیت قیلان تیل منکرار
خاجیلار کعب بولنده	اغلا شور تاشا تیلنده
یکه اشک غریب الیده	کوج بولاننه فیل منکرار
هر کج اوز لندره پنجه	سپلاندرین بلیک آلمه
اوبیت قولانده عالمه	زینسنه بد آلم منکرار
سوزلا باغز آرمه بریم	ادز اوزین آرمه بریم
هر اقرار سنه کدوب آدم	قوروق سنه غلیاله منکرار
ذلیلا ایتور بو محال	هر بر ندره کتیر مثال
تید در شمار بر پا کمال	چوله سزان عالم منکرار

۶ غزل ملاذلیع

آرت ارقه سنه یکه آره	ذره بویوق سوز کوچ اولور
یغشسه س اور قیلوب کایا	اولوغ ایل لاره قاج اولور

۹۵

ابرو الا خوش قیاد آورده اوز بیک بار ایست نامهای کشی بار و چکار بیک
 ابرو یک یا پا الا جای شور اوز بیک محتمل ایچ ان تلک کول سیدی
 و ایست کوره آزدور جبرانه لا اوز بیک بیک بزاره لوق بیک
 بکنه طغای قواش کولت غیر الا لا بر میشن بالاسیدی
 اطل هشدان دور بزاره قیام دوشب لولا بکیسی کچ دور بزاره
 دوز گادیکه در بند دیر سوجق دیر لونا تاغ دیر اندک تفاسیدی
 بار اتم شول اوزام بویر کوشلاری اشک چشمه دریا قیلور جولاری
 و اغت اولور بیک انا ز ایل لاری بار بار اتیدی بوفاند کلا سیدی
 کچی باوردی کوشدوز بار بیک ایق غافلیده لولور خلاص
 ایست تلک مسلک نلیقه لایق سالوری بشلار نر غوغا
 بوز بیلد لار امل جبرانه بیک غمناک ماغلا بشلار غمناک
 زمین جوشم کلری اتمه بون بولوتلار دور بولوتلار لاسیدی
 کور بیک اول جری بیک نیده باری بار بیک قار بیک غفار بیک
 کور بیک قار بیک از جهر زنده اوز حاج بیک اولور بیک

۲

اگر سالیق که آریق
 جابلقه که همیشه مرا مکتب
 اول اول خلق که قولیت
 اراقله از حالش بودیا
 عالم بادشاهی سکه سلطه
 سوه یله حکم سوان سلیمان
 کز پیشین کوتاه بشنم فکرم
 شویم چنانکه در حق عالمش بودیا
 قس بر قدره من آریا که در دور
 تمامین بویلاکم بولمز میسر
 لوسته تو که فلک است تو به
 اندین اشاق بار سیم پیش بودیا
 چسودن بار بوق ایرد بر تقاضای
 اشک بر لکنه الماکین فرمای
 بولان کونک المویرد لولای که بد
 بدین آفاق غلامانیش بودیا

۴۶۲ ۱۸۱

تستحکم

کدر از نظر باره که با همراه
 کونیک لولایا یار اولنده قویب با یورد
 سوزننگه اولدیش ساله جانیا گایش
 کوتاه سکه استغرض الی بولار اور
 اندینک بولنک اولاره شولکون لولور
 سیم بیچاره قولنک اولدیش خاندانده
 دایره کونک فایده اولدین
 روشب کرایه خاتونه عمره اولدین

ایچک کورک اولور کورک کورک
 تنه اولدین قورک کورک کورک
 کورک کورک کورک کورک کورک
 کورک کورک کورک کورک کورک

4720
 در همه بیخ کنش باغ خواهی بخش در پودر کاش
 خفا که در اول باغ خواهی بود در پودر کاش
 یاری بردی اول کنش خواهی بخش در پودر کاش
 اوز امید نگارنگار کنش خواهی بخش در پودر کاش
 کونه مارنگ فخر است خواهی بخش در پودر کاش
 نطقه نطقه کنش خواهی بخش در پودر کاش

4721
 شرح ملازمین حاجت با در برونه ملازم
 در میان دنیا او چرخ کند حدیث کور قلب
 خرم عینا نطقه کنش خواهی بخش در پودر کاش
 چون فقر سبب ازین ابعاد بود کور قلب
 مقصد مشرب سبب ازین ابعاد بود کور قلب
 کاشخ در برقه مشرب او به کور قلب
 کویا درون او مشرب ازاد بود کور قلب

مهر و خورشید در آینه کور قلب

ای آنقدر شوایا بکنگ اومس بار چه بره نیدن این ایا لیدور غمش مز خندت بو بر سنگ کویا
 آلتی آئی شوریر جکوب آرا ایا لیدور اوزی بلز خیر المز بلاندن اریق قاچه قتل بقی قیلاندن
 برله شکیه شین رسولا بلاندن کذا بقین اولون کون ایا لیدور فسق فخور بو ایام زمانه
 بخش ایمان بخشه ویر ایمانه یوز مهر سنگ کلان غریب مسانه اله افواج آلوب اورا نیا لیدور
 ایسه بد ویر یایا آلتی بهر کیم فوی کورار اوز زور یا طینی بهر بخشه آرا الیمان خانونا
 اولمز دیز اولک کور کیم ایا لیدور ای زینیه اولون نما کیمیل کور بده حسن هم بیکت بولاجیق کور بولاجیق
 باشی کون عمر سور سنگ چلبیغ یار بیلد یوز دل منوره صفا سور ایا لیدور

تیردو مال برو بوز بر بار چیف الارغینان مالینه کور برچه لار غریب سلیق دو کور زار
 لایقده دیکه قول نمنه و کور بلبل زنده اند و غنچه سز باقلار نادر دست نه یکده و وفا و کور سلار
 زینیه بلز بر مزمه کور جیشنه ننگ فنندر قلینده و کور یکت باره رشتنیا تیغ هم خوشتاب
 طبعون اکنینه زربا بکت باره رشتنیا حرام اهر سباب بر جوق ننگ کیمان شالینه و کور
 ننگ اراق زری بشر لکله ابر بلیب بولمز قمر نری آنکره سبه اهل خرام ننگ قمری
 نمنه و کور کوزل ننگ بوشتم مر خیا س قور بیهین ویدار اتیب بیتا زوس
 بوز از زور بوز کوزل یار باره ران فونیه و کور مسکین قلج خواه لاشنه کور کور ننگ
 ننگ کوزل ننگ منونه کیمینک یزولک ننگ یکجه تار نیه و کور

بکت کرک هر شينه در خانه نام در مرد ير بنده اور مانا پلنر نافه و قروش منم بکده و بکانه
 نه و خالنگ تيب سو مانا پلنر بگريسته بر مانه باشلا رقيب لار بر نرف و لاق قوی و سلا ربيب لار
 در تن باشه جگر جنگ طيب لاله الاز در اوين الورد مانين پلنر ناک خيش بولنر خيشه فوس بولنر
 زنگه زنگه بولنر گوشه ميس بولنر عقیقه از ب خيشه لار فوس بولنر نامر او يه کلان صمانا پلنر
 ممشاق قلامتی مردينگ اشيدور او نه تن بر مکان اجتنی کشيدور سر ساقه از آدم ننگ تاشيدور
 جوفان چو ليق او کده بولنر پلنر بر ريفغمال شوب بيلد قوش سر لار بگريسته ننگ سلا لایه لار
 بر بکيت اول سو مانا پلنر خنجه و زبانه که نر شده پلنر

بيل خرم بولنر بچوک سیه اسون باغاي او سه کله نه فیدا بر قوج بکت نکلين بولنر
 ننگ ستم ايبه نه فیدا بیکه بلا سینه شيه لک بر ششم خد از او کله بر لک بر ششم
 او ان کله بشی کوفانه خورق بر ششم بولسه سيمات ايبه نه فیدا انيم شنگه او ننگه
 ستم شنگه و غم توره پلنر سنک معرکه باره پلنر سنک کيرنی باشه قاسم
 قولا ن کیک اول قارونه مال بولنر بر خيه بيه ز سونک ستم فال بولنر قه شيه بولنر
 چا بورد ش غلوش نه سیده نه فیدا آدم بولور دم از او ننگه لک او ننگه
 عرب اخلک کوب بکده و سورا تن قوه ليق بولنر نه فیدا بر لک
 نه و نيد مر جگر غم شيشه ليق ستم ستم استغوجر باب بنار و نيا کله او ننگه

برالطراخیران اوله سو زینو شکاج بو حاله	حق او چون برلا بنامه برینداون طیار
رسول شبرده قالمش اولوز اوچ منگه قلمش	همه او چون صبح اولمش خلایق لارنا کوم وار
تیرک باران نه بار ایجان کورای	لعه او چون براین از د کوب بینه کیم وار
کلدر نیدی یا زهره کولکناک او بدو قرا	مردوب الایم بیره نه بولسه درهم دینار
دیرنه طله بولسه درهم باریم طفانه اسم	اول ایکانوری دیم کون یاریم آجه آغلار
دیرنه طله بولسه درهم باریم طفانه اسم	حقه رفیفه ناکه مالکله در سایل حجار
درینغان ناز غنجه کولکناک او بدو قرا	سوی برینک کس فریک قوق سینه اتون برهم
برختیم بار اولدی شیره خوره قیرم قالی	اولومده دران بولدر شوخه بولیم
کولانه این قال تیر او غلار نینه کل تیری	بای جهوده نه ال تیر او غلار نینه کل تیری
خولیکار ناز غنجه قور او میکا کلیمش بر	او غلار نینه بولون کیرد فونکله بولون فونجه طیار
جهوده این سب و کلن عقیقه بر دی فونش	سایل کلن تو تیب بولون کلن خوشی حرم وار
فقاله اولورمش او بیره او غلار نینه کل تیری	اینجه کوروب جهوده تیر نیش او غلار نینه
انسه چه دیر او لار ناسانه کل بولار ناسانه	قلانور بولور لار ناسانه کل بولار ناسانه

SONUÇ

Bu çalışmanın başlangıcında birkaç hedef amaçlanmıştır. Bu hedeflerden ilki 18-19. yüzyıllar Klâsik Türkmen Edebiyatı şairi Zelif'nin divânının, Arap harfli el yazmalarından hareketle ortaya konulması idi. Çalışmanın sonunda şairin bütün şiirleri, ilk defa bir araya getirildi.

Geçmiş yıllarda Zelif üzerine, elbette çeşitli eserler hazırlanarak okuyucuya sunulmuştur ve bugün de sunulmaya devam edilmektedir. Ancak bugüne kadar yapılan araştırma ve incelemelerde; genellikle, şairin edebî kişiliği, şiirlerinin konusu gibi hususlarda bilgi vermek ve şiirlerinden seçme örnekler getirilmekle yetinilmiştir. Amaç, şairin okuyucuya ve araştırmacılara tanıtılması olunca da, Arap harfli metinlere pek müracaat edilmemiş; önceki yıllarda literatüre girmiş olan şiirlerden hareketle araştırmalar tamamlanmıştır. Bizim çalışmamız ise, şairin divânının ortaya konulması bakımından bir ilktir.

İncelenen yazmaların çoğunun istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Müstensih eserinde genellikle, klâsik dönem Türkmen şairlerinden seçme şiir örneklerini bir araya getirmiştir. İncelediğimiz her yazma bu niyetle yazıldığı için de, Zelif'nin bir şiirinin bazen 15'e yakın yazmada tekrar edildiği olmuştur.

Metin oluşturulurken önümüze koyduğumuz bir diğer hedef ise, farklı yazmalarda geçen, aynı şiirlerin mukayese edilmesiydi. Bu mukayese neticesinde, birçok yazım farklılığının olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, ek ve kelime bazında da değişiklikler tespit edilmiştir. Ender olarak da, iki farklı yazmada yer alan bir şiirdeki mısra sayısının, kimi zaman dörtlük veya dörtlüklerin, eksik olduğu tespit edilmiştir. Bazen de, mısraların veya beyitlerin yerlerinin farklı olduğu görülmüştür. Çalışmada, bu hususlar, oluşturulan metnin sayfa altlarında gösterilmiştir.

İncelemenin temel hedefi ise, ortaya konulan metinden hareketle gramer incelemesi yapmaktır. Metin imlâ, ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından değerlendirilmiştir.

Metinde hâkim olan imlâ Çağatayca imlâdır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin çoğu ilgili klâsik dönem imlâsı ile yazılmıştır. Yapım ve çekim eklerinin, alınma kelimelere de, Türkçe kökenli kelimelere eklendiği şekilde geldiği görülür. Ünlü ve ünsüzlerin yazılışında belirli bir istikrar vardır. Özellikle, ünlülerin imlâsı oldukça sistemlidir. Ancak, bazı ünsüzlerin yazılışı ise istikrarsızdır. Bunlardan en çok dikkat çeken ç-c ünsüzünün yazılışıdır. Aynı kelime bazen c (cim) ile bazen de ç (çim) ile yazılmıştır.

Eklerin imlâsında da metnimizde belirli bir sistem vardır. İstisnalar dışında hemen hemen bütün ekler aynı imlâ ile yazılmıştır. Bir ekin kelimelere bitişik ya da ayrı yazılmasında da belirli bir sistem mevcuttur. Birkaç istisna haricinde, ek, kelimelere ya her zaman bitişik yazılmış ya da her zaman ayrı yazılmıştır.

Ses bilgisi bakımından metinde görülen önemli bir durum ünlü uzamasıdır. Bugünkü standart Türkmen Türkçesi aslî uzun ünlüleri muhafaza eder. Aynı zamanda da bazı ses olaylarına bağlı olarak ikincil uzunluklar da ortaya çıkar.

Bazı ses olayları neticesinde ikincil uzun ünlülerin ortaya çıkışı örnekleri metnimizde de mevcuttur. Bu da standart Türkmen Türkçesinde bugün yaygın olarak görülen özelliğin 18-19. yüzyıllarda da var olduğunu göstermektedir. Ünlü uzaması ile ilgili metnimizdeki en tipik örnek yönelme hâli ekidir.

Yönelme hâli ekinin +a/+e şekli ünlüyle biten bir isme geldiğinde araya yardımcı ses girmez. Bu tür durumlarda ilgili ismin son ünlüsü ile hâl eki

birleşir ve bir dolaylı ünlü uzaması ortaya çıkar: ellā “elliye” (elli-e); kızā (kızı-a) kişā (kişi-e). Arap harfi metinde, iki ünlünün birleşmesi ile ortaya çıkan uzun ünlü elif (ا) ile yazılır.

Metnimizde ses bilgisi bakımından görülen bir diğer tipik özellik *p* ünsüzünün *f* olmasıdır. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde, özellikle Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerin başındaki *f* sesi birkaç örnek dışında kurallı olarak *p*'ye çevrilmiştir. İncelediğimiz metinde ise bunun aksi bir durum söz konusudur. Türkçe ve alınma kökenli kelimelerde bulunan *f*ler muhafaza edilir. Ayrıca, kelimelerin başında, sonunda ve ortasında bulunan *p*'lerin de çoğunlukla *f*li olduğu görülür: ful “pul, para”, ferī “peri”, yüfek “ipek” tefe “tepe”, köfek “köpek”, gef “gep (söz)”. Bunun sebebi ise bugünkü standart Türkmen Türkçesinin Teke ağzı (Ahal konuşma dili) esas alınarak teşekkül ettirilmiş olmasıdır. Zeliîf ise, döneminde diğer ağızlarla birlikte, bağlı olduğu Yomut-Gökleñ ağızını kullanmıştır. *f-p* sesi bakımından Teke ağzı *p* tarafında, Yomut ağzı ise, *f* tarafındadır.

Metnimizde Türkçe kökenli kelimelerde dil uyumu tamdır. Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde ise, dil uyumu yoktur. Alınma kelimelere eklenen ekler de, ilgili kelimenin son ünlüsüne göre dil uyumuna bağlanmıştır. Ancak çok sınırlı örnekte (kıyāmetlık, dünyāge gibi) uyumun bozulduğu görülür.

İncelememizde dudak uyumunun olmadığı görülür. Meselâ, +lı +li ve +sız/+siz isimden isim yapma ekleri her zaman düz ünlüdüdür ve dudak uyumuna bağlanmaz. Aynı şekilde ilgi hâli eki ve yükleme hâli ekinin de, kullanıldığı bütün örneklerde düz ünlülü olduğu görülür. Bunun tam tersi olarak da, -dur/-dür- fiilden fiil yapma eki ile -dur/-dur bildirme ekinin ünlüsünün bütün örneklerde yuvarlak ünlülü olduğu ve dudak uyumuna bağlanmadığı tespit edilmiştir.

Metnimizde ünsüz uyumu da tam değildir. Özellikle tonlu tonsuz ses

karşılıkları olan eklerin, sadece tonlu varyantları kullanılmıştır. Bulunma hâli, uzaklaşma hâli, bildirme vb. eklerin her zaman tonlu olduğu görülür. Buna karşılık, eşitlik hâli ekinin ünsüzü ise, her zaman tonsuzdur.

Tarihî dönemlerde Türkmenlerin konuşma dilleri Oğuz Türkçesi iken, yazı dilleri Çağatayca'dır. Standart Türkmen Türkçesi ise 20. yüzyıldan itibaren yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştı. Çağatayca'nın 20. yüzyıla kadar yazı dili olarak kullanıldığını metnimizdeki birçok örnek de ispatlamaktadır.

Özellikle hâl eklerinin metnimizde Çağataycadaki şekliyle kullanılması; bazen de bir hâl ekinin ikili biçimlerinin var oluşu buna delildir. İkili biçimlerin eski şekli Çağataycadır; yeni şekli ise, Batı Türkçesinde geç dönemde, ses değişimleri ve ses olayları neticesinde ortaya çıkan şekildir.

Hâl eklerinden en tipik olanı uzaklaşma hâli ekidir. Ek, Çağataycada olduğu gibi +dın/+din biçimindedir: *yerdin*, *yoğdın*, *işdin*. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde ise +dan/+den biçimini almıştır. Yönelme hâli ekinin ise, metnimizde, ikili biçimi kullanılmıştır. Ek, bazı örneklerde Eski Türkçede ve devamındaki Çağataycada olduğu gibi +ğa/+ge (düzge, balığğa, dünyāğa) şeklinde, bazı örnekler de ise, Batı Türkçesinde kullanılan +a/+e biçimindedir. Bu durum +ğa/+ge'den, +a/+e'ye geçişi gösteren bir durumdur. Bugünkü Türkmen Türkçesinde ise artık +ğa/+ge kullanımdan tamamen düşmüştür.

Aynı durum kelimelerin imlâsında da görülür. Özellikle kelime başı d~t sesleri dikkat çekicidir. Aynı kelimenin metnin bir yerinde Çağataycada olduğu gibi *t* ile yazılırken bir başka yerde Batı Türkçesindeki biçimde *d* ile yazıldığı görülür.

Metnimizde, fiil çekimlerinde kullanılan zamir kökenli teklik 2. şahıs eki -sın/-sin biçimindedir. Teklik ikinci şahıs zamiri "sen"den eklenen bu ek,

bugünkü standart Türkmen Türkçesinde ise -sıñ/-siñ; -suñ/-süñ şeklinde nazal n'lidir. Metnimizdeki biçim, "sen" şahıs zamirinden (Çağataycada *sin* şeklinde) ekleşmenin başladığını gösterir nitelikte, -sın/-sin şeklindedir.

Metnimizde, geniş zaman kipinin olumsuz çekiminde, 1. şahısta *-mas/-mes* eki kullanılırken, ek, 2. ve 3. şahıslarda ise *-maz/-mez* biçimindedir. Geniş zaman kipinin teklik 1. şahsını karşılamak üzere ikili biçimin kullanıldığı görülür. Bunlardan birincisi, Çağataycada olduğu gibi *men* (Çağataycada *min* şeklinde) teklik birinci şahıs zamiri ile kurulur ve metnimizde yaygın olarak kullanılan bu biçimdir (*bilür men* VII-32; *yatır men* XII-110). Ancak, bunun yanı sıra şahıs zamirinin ekleşmeye başladığını gösteren ikinci bir biçim de kullanılmıştır ve bu örnekler de azımsanmayacak kadar metnimizde yer almaktadır. Bu tür örnekler, kipi çekiminde, şahıs zamiri kullanılırken artık bu zamirlerin ekleşmeye başladığını ve bu şekilde de bugünkü standart Türkmen Türkçesinde kullanılan zamir kökenli teklik 1. şahıs eki *-In* biçiminin ortaya çıktığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir (*men ağların* I-60). Aynı şekilde, metnimizde, kipi teklik 1. şahıstaki olumsuz çekiminde Çağataycada olduğu gibi *-mas/-mes* kullanılırken (*bermes men* XII-96; *tapmas men* XCII-21), bugünkü standart Türkmen Türkçesinde, teklik 1. şahsın olumsuz geniş zamanında kullanılan *-mar/-mer*'in de kullanım örneklerinin görülmesi geçişi gösterir niteliktedir (*tapmarın* XVIII-23).

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman kipinde, kip eki olarak *-yar/-yer* kullanılır ve ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir. Geç dönemde kullanılmaya başlanan bu ekin, metnimizde de kullanıldığı görülmektedir. Türkmen dilcilerine göre, ünlü Türkmen şairi Mahdumkuli'nin eserlerinde görülmeyen bu ek, ilk defa Zelilî'nin şiirlerinde görülür. Zelilî'nin, Mahdumkuli'dan farklı olarak, halkın anlayabileceği dilde şiirler yazdığı, bunu başarmak için de dönemdeki bütün boyların ağızlarındaki kelimeleri kullandığı görüşü hâkimdir. Şair, sadece ağızlardaki kelimeleri kullanmakla kalmamış morfolojik unsurları da kullanmıştır. Böylece onun kullandığı birçok unsur bugünkü standart Türkmen Türkçesinin şekillenmesine tesir etmiştir. İşte bunlardan biri

de -yar/-yer şimdiki zaman ekidir (gelyer, alyar, eksilmeyer).

Metnimizde bazı tasvirî fiillerin yapısı da ilginçtir. Yeterlilik bildiren “bil-” yardımcı fiili, ana fiillere -a/-e zarf-fiil eki ile birleştirilir: *ala bil-* ; *bile bil-* ; *gire bil-*; *gire bilmez*. Bugünkü standart Türkmen Türkçesinde ise, “bil-“ yardımcı fiili ana fiillere p- zarf fiil ekiyle bağlanmaktadır.

Fonksiyon olarak tezlik bildiren tasvirî fiil, metnimizde “ver-” şeklindedir. Bu tasvirî fiil, bugünkü Türkmen Türkçesinde ise “ber-“ şeklindedir. Ayrıca, ilgili yardımcı fiil metnimizde, ana fiile -a/-e zarf-fiil eki ile gelirken, bugünkü Türkmen Türkçesinde -ı/-i, -u/-ü ve -p zarf-fiil eki ile gelir.

Metnimizde gördüğümüz en tipik özelliklerden biri de *bol-* yardımcı fiilinin bazı kullanımlarda eski *er-* yardımcı fiilinin fonksiyonunu karşılmasıdır. Ek-fiilin şartında ve birleşik fiil kiplerinin şartında, bu kullanım oldukça yaygındır: *merd bolsañ* “mertsen, mert isen”, *birāder bolsañ* “birader isen, kardeşsen”; *sözler bolsa* “söyler ise, söylese”, *tanır bolsañ* “tanır isen”.

Metnimizde tespit edilen önemli bir husus da, sıfat-fiil eklerinin kullanımı ile ilgidir. Sıfat-fiil eklerinin metnimizde hem Eski Türkçedeki biçimleri hem de Batı Türkçesindeki şekilleri kullanılmıştır. Meselâ, -an/-en sıfat-fiil ekinin, -ğan/-gen biçiminin örnekleri de metinde yer alır.

Sıfat-fiil eklerinin kullanımı ile ilgili bir diğer önemli özellik de, bütün sıfat-fiil eklerinden sonra isim çekim eklerinin gelmesidir. Bu tür durumlarda, sıfat-fiil ekleri yapım eki görevinde kullanılmıştır. Aynı şekilde sıfat-fiil eklerinin, geldikleri fiillere farklı anlamlar katması da yaygındır. Meselâ -an/-en sıfat-fiil eki aynı zamanda -dık/-dik ekinin görev ve anlamını da karşılamaktadır: *basan yeriñ* “bastığın yer”, *edeni* “yaptığı”, *içenim* “içtiğim”. Bazen de tam tersi olarak, -an/-en sıfat-fiil eki -dık/-dik sıfat-fiil ekinin görev ve anlamında kullanılır.

Görevli kelimelerden olan *edat* ve *bağlaçların* kullanım ve türevleri ile

ilgili de metnimizde ikili, bazen de çoklu kullanımlar görülmektedir. Meselâ, *ile* edatının *ile, ilen, bile, bilen, bileni* şeklinde beş türevi kullanılır. Bu kullanımların hepsi de anlam olarak “ile”yi karşılar. Aynı şekilde *dek* “gibi” edatının da metnimizde *dek, tek, dik, tik* şeklinde farklı yazılışları görülmektedir.

İncelemede, tespit edilen birçok özelliğin Çağatayca ile aynı ya da benzer olduğunu yukarda kısaca belirttik. Özellikle imlâ ve morfolojik bakımdan bu benzerlikler daha yaygındır. Fonetik ve kelime kadrosu bakımından ise metin bugünkü Türkmen Türkçesindeki şekillere daha yakındır. Diğer yazmalardaki şiirleri dahil edilmeden, A1 numaralı (2012 kayıtlı) el yazmasında yer alan şiirlere tek tek bakıldığında, 101 şiirin, %70i, özellikle kelime kadrosu ve fonetik bakımdan, bugünkü Türkmen Türkçesine yakındır. Böylece, Zeliî'nin dönemindeki Türkmenlerin konuşma dilini, şiirlerinde kullandığı anlaşılmaktadır.

Aynı yazmadaki, şiirlerin %30una yakınının ise, kullanılan kelimeler, kelime grupları, terkipler bakımından Çağataycadaki biçimlere daha yakın olduğu görülmektedir.

Şair, şiirlerinde Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri sık sık kullanır. Özellikle bazı şiirleri baştan sona Arapça - Farsça kelime ve terkiplerle yazmıştır. Ancak şiirlerin %75e yakını halkın anlayabileceği sade bir dildedir. Buradan da şairin, Arap ve Fars dilini iyi bildiği, zaman zaman bu dillerin gramer özelliklerini kullanarak, ağıdalı bir dille şiir yazdığı; ancak, şiirlerinin çoğunun ise, dönemindeki Türkmen boylarının kullandığı ağız özelliklerinin birleştirilerek teşekkül ettirilmiş olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Zeliî, Çağatayca olan yazı dilini konuşma diline yaklaştırmış ve şiirlerini halkın anlayabileceği bir dille yazmıştır.

Şiirlerin yaklaşık %75i hece vezniyle yazılmıştır. Yaygın olan hece ölçüleri 7'li (4+3, 3+4), 11'li (6+5, 4+4+3 vb.) ve 14'lü hece ölçüleridir. Şair, şiirlerinde kafiye ve redifleri ustalıklı kullanmıştır. Kafiye örgüsü bakımından

şiiirler koşma ve mani tarzındadır. Diğer şiiirler ise aruzla yazılmıştır. Yaygın olarak da murabba ve muhammes tarzındadır. İncelediğimiz metinde şairin bir de münacat kasidesi bulunmaktadır (s. 384-LVIII). Birkaç şiiiri ise aruza tam uymamakla birlikte, şekil olarak, terkîb-i bend tarzında yazılmıştır (s.500-XCII).

Şiiirlerini, konuları bakımından üç grupta toplayabiliriz. Bunlardan birincisi, vatan sevgisi, yaşadığı bölgenin doğal güzellikleri, vatan özlemini işlediği şiiirlerdir. Şair ömrünün, 7-10 yılını sürgünde geçirmiştir. Sürgün yıllarında yazdığı şiiirlerde hep vatan hasreti işlenir. İkinci gruptaki şiiirleri ise, kahramanlıkla ilgilidir. Bu tarz şiiirlerinde, mertlerle namertler karşılaştırılır. Mertlik övülürken, namertlik, vatana ihanet keskin ifadelerle eleştirilir. Üçüncü grupta sevgi şiiirleri yer alır. Zeliîf gençliğinde Döndi isminde bir kızı sevmiş ancak sevdiği kız zorla başkasıyla evlendirildiği için, kavuşamamışlardır. Bu grupta yer alan şiiirlerinde sevgilisine seslenir ve gençlerin zorla evlendirilmesini eleştirir. Şairin diğer şiiirleri ise, öğüt-nasihât şiiirleri olup doğruluk-sahtekârlık, bey-halk, fakir-zengin, iyi huylar-kötü huylar gibi kavramların mukayesesine dayanır. Yaşadığı dönemde beylerin halka ve vatana ihanet ettiği, zenginin fakiri ezdiği, insanların doğru davranmadığı, din adamlarının nefislerine yenik düştüğü vurgulanır.

Son olarak, Zeliîf'nin o dönemin standart yazı dili olan Çağataycayı ve özellikle de imlâsını kullandığını; ancak, döneminin Türkmen boylarının ağız özelliklerini de birleştirerek halkın anlayabileceği sade dille şiiirler yazdığını söylemek gerekir. Metinde hâkim olan ise Yomut-Gökleñ ağız özellikleridir.

KAYNAKÇA

AHUNDOV, Ahmet Gürgenli; **Zelilî. Saylanan Goşgular**, Aşgabat, 1940.

..... **Zelilî, Şıgırlar**, Aşgabat, Türkmen döwlet neşir, 1949.

AKALIN, Mehmet; **Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara, 1988.

AKMÄMMEDOV, M.; **Garadaşlı Dialektiniň Morfologiyasiniň Käbir Ayratınlıkları**, Aşgabat, 1974.

..... **Karadaşlinskiy Dialekt Türkmenşgogo Yazıka**, Aşgabat, 1975.

AKPINAR, Yavuz; "Zelilî", **Kardaş Edebiyatlar Dergisi**, C. I-II, Sayı: 1-20, 1982-1991, s.19.

AMANSARIYEV, C; **Türkmen Diliniň Yomut Şivesiniň Demirgazık Gepleşikleri**, Kandidatlık Dissertatsiyası, Aşgabat, 1954.

..... *Türkmen Dialektologiyası*, Aşgabat, 1970.

ANNANUROV, Ata; **Türkmen Dilinde Hal İşlik Formaları**, Aşgabat, 1974.

ANNANUROV, A., R. Berdiyev, N. Durdiyev, K. Şamıradov; **Türkmen Diliniň Ärsarı Dialekti**, Aşgabat, 1972.

ARAZKULIYEV, S.; **Garakalpagıstan Türkmenleriniň Dörtgöl Rayonındaki Türkmen Gepleşikleri**, Aşgabat, 1960.

ARAZKULIYEV, S., vd.; **Türkmen Diliniň Gısgaça Dialektologik Sözlügi**, Aşgabat, İlim, 1977.

ARNAZAROV, Seyitnazar; **Türkmen Dilinde Sözleyiş İşlikleri** (Türki Dilleriň Günorta-Günbatır Toparınıň İşlikleri Bilen Deňeştirme Pılanda), Aşgabat, İlim Neşriyatı, 1982.

..... “Türkmen ve Türkiye Türkçesinin Ortak Fiillerin Anlam Bakımından Genel Bir Mukayesesi”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I** (20-26 Eylül 2004), Ankara, TDK Yay., 2004, s. 193-220.

ATA, Aysu; **Kısasül’i-Enbiya (Peygamberler Kıssaları) II**, Dizin, Ankara, TDK Yay., 1997.

..... **Nehcül’i-Ferâdis, III Dizin-Sözlük**, Ankara, TDK Yay., 1998.

ATACANOV, M.; **Türkmen Dialektleriniň Övrenilişiniň Tarihinden Gısgaça Maglumat**, Aşgabat, 1958.

..... **Türkmen Diliniň Salır Dialekti (Morfologiya ve Leksika)**, Aşgabat—Marı, 1958.

..... **Salır Dialektiniň Fonetik Ayratınlıkları**, Aşgabat, Uçeyre Zapiski TGU, vıp. XIII., 1958.

..... **Türkmen Diliniň Salır Dialekti**, Aşgabat, Filol. İlim. Kand., 1959.

ATAMÄDOV, Nazar; **Türkmen Diliniň Änev Dialektiniň Manış Gepleşigi**, Aşgabat, Filol. İlim. Kand., 1965.

ATAMÄDOV, Nazar vd.; **Häzirki Zaman Türkmen Dili**, Aşgabat, A.M. Gorkiy

Adındaki Türkmen Dövllet Universiteti, Türkmen Dili Kafedrası Neşiryatı, 1960.

ATALAY, Besim; **Abuşka Lûgati**, Ankara, Ayyıldız Mat., 1970.

..... Kâşgarlı Mahmud, *Divanu Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks"*, IV. C., 3.bs., Ankara, TDK Yay: 524, 1991.

ATAYEV, G., vd.; **Türkmen Diliniň Frazelogik Sözlügi**, Aşgabat, Ilım Neşiryatı, 1976.

ATAYEV, Kakacan; **XVIII Asır Türkmen Edebiyatı**, Aşgabat, Magarif, 1988.

..... "Zelili ve Magtımguı", **Zelili-200**, Aşgabat, Ilım, 1990, s. 160-165.

AZIMOV, P.; "Türkmen Edebi Diliniň Dialekt Esası Hakkında", **TSSR IA'niň habarları**. Cem. Ilım. Seriyası, No: 1, 1967, 61-69 s.

..... "Türkmen Dili Araştırmalarının Tarihçesi Üzerine", **Bilimsel Bildiriler 1972**, Ankara, TDK Yay.

AZIMOV, P., ÇARIYAROV B.; **Türmen Diliniň Orfografik Sözlügi**, Aşgabat, Türkmenistan Neşiryatı, 1989.

AZIMOV, P.; **Türkmen Dili (Söz Yasayıcı Goşulmalar)**, Aşgabat, Magarif Neşiryatı, 1950.

AZMUN, Yusuf; "Kurbandurđ Zelilî", **Türk Kültürü**, IV/39, Ocak 1966, s. 54-60.

..... "Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında", **Reşit Rahmeti Arat**

Armağani, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966, s. 32-84.

..... **Ana Çizgileriyle Türkmençe Dilbilgisi – I. Cilt (Sesbilgisi)**,
Ankara

Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Araştırmaları Enstitüsü Yayını, 1983.

BANGUOĞLU, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yay, 1998.

BAGIYEV, H.; **Türkmen Diliniñ Olam Dialektinde Çekimli Sesler**, M. Gorkiy adındaki Türkmen Dövlät Üniversitetiniñ İlmı Yazgıları, 1964.

BASKAKOV, N. A. vd; **Türkmençe-Rusça Sözlük**, Moskova, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası, Mağtımğulı Aadındaakı Dil ve Edebiyat İstitutı, Sovetskaya İstitutı Neşiryatı, 1968.

Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: (Nesir – nazım), (10-11. Ciltler: Türkmenistan Türk Edebiyatı), Komisyon Yayını; Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

..... **Türkmen Diliniñ Olam Dialekti**, Aşgabat, Filol. İlim. Kand, 1965.

..... **Türkmen Diliniñ Olam Dialektiniñ Käbir İşlik Formalarınıñ Ulanılış Ayratınlıkları**, Aşgabat M. Gorkiy adındaki Türkmen Dövlät Üniversitetiniñ İlmı Yazgıları, 1. Goby, 1965.

BAYLIYEV, H.; **Saylanan İşler**, Aşgabat, İlim, 1981.

BAYLIYEV, Sapar; **Türkmen Diliniñ Tarihı Grammatıkası**, Aşgabat, Magarif Neşiryatı, 1992.

BAYRAMDURDIYEV, B.; **Türkmen Diliniň Teke Dialektiniň Ahal Gepleşigi**, Aşgabat, Filol. İlim. Kand., 1965.

..... **Ahalskiy Govor Tekinskogo Dialekta Turkmeskogo Yazıka**, Aşgabat, 1965.

BERDİYEV, Recep; **Türkmen Dialektleriniň Bölünişi ve Olarıň Yerleşän Territoriaları**, Aşgabat, İzb. AN TSSR, 1969.

..... **Türkmen Diliniň Dialektlerinde ve Gepleşiklerinde İşlikler**, Aşgabat, İlim, 1988.

BERDİYEV, Recep, S. Kürenov, K. Şamıradov, S. Arazkulıyev; **Türkmen Diliniň Dialektleriniň Oçerki**, Aşgabat, 1970.

BİLİM ARAŞTIRMA VAKFI; **Musul-Kerkük ve Türkmenler İçin Gerçek Çözüm**, İstanbul,

BİRAY, Himmet; **Mahtumkulu Divanı**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1992.

..... **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim**, Ankara, TDK Yay., 1999.

BORCAKOV, A., vd.; **Türkmen Diliniň Grammatıkası Morfologiya**, Aşgabat, Ruh, 199, TDK tarafından yeni Türkmen alfabesi ile özel basım, 2000.

CAFEROĞLU, Ahmet; **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, TDK Yay., 1968.

..... **Türk Kavimleri**, Ankara, TKAE Yay., 1983.

ÇAĞATAY, Saadet; **Türk Lehçeleri Örnekleri-II**, Ankara, 1972.

ÇARIYAROV, B.; “Vatancı Şahır (doklad)”, **Zelili-200**, Aşgabat, İlim, 1990, 40-45.

ÇENELİ, İlhan; “Türkmen Türkçesi Sözlüğü”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1982-1983**, Ankara, TDK Yay., 1986, s. 29-84.

ÇÖRLİYEV, O.; **Marı Gepleşiginiñ Käbir Fonetik Ayratınlıkları**, Uçenıye Zapiski Marıyskogo Censkogo Pedinstitutu, vıp. II, 1958.

..... **Türkmen Diliniñ Marı Gepleşigi**, Aşgabat, Filol. İlim. Kand., 1963.

DENY, Jean; **Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları**, çev. Oytun Şahin, Ankara, 1995.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitapevi, 1997.

DİLÇİN, Cem; **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, TDK Yay., 1983.

DOĞAN, Levent; “Türkmen Türkçesinin Fonetik ve Morfolojik Özellikleri Üzerine-I”, **Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi**, Şubat 1996 s. 65-74.

..... “Türkmen Türkçesinin Fonetik ve Morfolojik Özellikleri Üzerine-II”, **Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi**, Nisan 1996, s. 74-85.

DUMAN, Musa; “Türkmencede Ünlü Uzunluklarıyla Birbirinden Ayrılan Kelimeler Üzerine”, **Türk Dili**, Sayı: 477, 1991, s. 212-218.

DURDIMIRADOV, N.; **Türkmen Diliniñ Alili Şivesi**, Aşgabat, Filol. İlim.

Kand., 1950, s. 90-100.

DURDIYEV, Kakacan; **XIX Asır Hem-de XX Asırın Başındaki Türkmen Edebiyatının Tarihinden Oçerkler**, Aşgabat, Magarif Neşiryatı, 1987.

..... **Tarihin Çeper Tesviri**, Aşgabat, 1997.

DURDIYEV, Kakacan, KARA Mehmet; "Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 3 (Bahar), Ankara, TDK Yay., 1997, s. 3-9.

DURDIYEV, S.; **Zelilî. Eserler**, Aşgabat, 1959.

..... **Zelilî. Goşgılar**, Aşgabat, TSSR Ilımlar Akademiyasının Neşiryatı, 1960.

ECKMANN, Janos; **Çağatayca El Kitabı**, çev. Günay Karaağaç, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., 1988.

..... **Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, Ankara, TDK Yay., 1996.

ERASLAN, Kemal; **Eski Türkçede İsim-Fiiller**, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., 1980.

ERCİLASUN, Ahmet Bican; **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1990.

..... **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Ankara, 1997.

..... **Makaleler (Dil-Destan-Tarih-Edebiyat)**, Yay.

Haz. Ekrem Arıkoğlu, Ankara, Akçağ, 2007.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, vd; **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü** (2 cilt), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1992.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (Editörlüğünde); **Türk Lehçeleri Grameri**, Ankara, Akçağ, 2007.

ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basım Yayım Dağıtım, 1992.

GABAİN, A. Von; **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay., 1988.

GACAROVA, Z.; **Türkmen Diliniñ Yazuv Yadigärliklerinde İşligiñ Öten Zaman Formaları**, Aşgabat, 1990.

GANDIMOV, Ş.; “Ussadiñ Döredicilik Keşbi”, **Zelili-200**, Aşgabat, İlim, 1990, s.123-139.

GARRIYEV, B. A.; **Zelilî ve Onıñ Dövri**, Aşgabat, BTDN, 1943.

GARRIYEV, S. A., vd.; **Türkmen Edebiyatınıñ arihi, XVIII. Asır Edebiyatı**, 2-nci Kitap, Aşgabat, İlim Neşiryatı, 1976.

..... **Türkmen Edebiyatınıñ Tarihi, XIX. Asır Edebiyatı**, III. Tom, 1-nci Kitap, Aşgabat, İlim Neşiryatı, 1977.

GELDİMİRADOV, A.; **Türkmen Edebi Dilinde Variantlaşma**, Aşgabat, İlim, 1983.

GELDİYEV, Gurbandurdı; **Gurbandurdı Zelilî**, Aşgabat, 1982.

..... **Tarih-Edebi İkrarlar**, Aşgabat, Türkmenistan Neşiryatı, 1990.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız; “Türkmen Atasözleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Ağustos 1992, s. 67-94.

GRÖNBECH, K.; **Türkçenin Yapısı**, çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK yay., 1995.

GULMUHAMMEDOV, A.; **Zelilî'nin Goşguları**, Poltaratak, 1926.

GUZIÇIYEV, T.; Türkmen Diliniñ Yazuv Yadıgärliklerinde Yönekey Sözlemiñ Ayıklayıcı Agzaları, Aşgabat, İlim, 1993.

GÜLSEVİN, Gürer; **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara, TDK Yay., 1997.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin; **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

..... **Türk Dilinde Edatlar**, Ankara, MEB Yay., 1992.

..... **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK Yay., 1996.

HALLI, Hidayberdi, “Türkmen Edebiyatı”, Akt. Mehmet Kara, **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı**, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 1993, s. 166-184.

HALMUHAMMEDOV Ş.; “Zeliliniñ Dörediciliginde Folklor Däpleri”, **Zelili-200**, Aşgabat, İlim, 1990, s. 58-64.

HAMZAYEV, M. Ya., vd.; **Türkmen Diliniñ Sözlügi**, Aşgabat, Türkmenistan SSR Ilimler Akademiyası, Mağtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı Neşiryatı, 1962.

HANSER, Oskar; **Turkmen Manual** (Descriptive Grammar of Contemporary Literary Turkmen-Texts-Glossary), Wien, 1977.

..... **Türkmence Elkitabı**, çev. Zuhul Kargı Ölmez, İstanbul, 2003.

HUDAYBERGEOV, C.; **Türkmen Diliniñ Yemreli Dialekti**, Aşgabat, 1977.

HUDAYGULIYEV, M.; **Häzirki Zamaan Türkmen Dili (Fonetika)**, Aşgabat, Turan-1 Neşiryatı, 1991.

İLKER, Ayşe; **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Ankara, TDK Yay., 1997.

KAFESOĞLU, İbrahim; "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", **Jean Deny Armağanı**, Ankara, TDK Yay., 1958.

KARA, Mehmet; "Türkmen Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, 2. Baskı, 3. Cilt (Edebiyat), Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1992 s. 669-683.

..... **Ata Atacanov'un Şiirleri I (Giriş-Metin-Aktarma); II (İnceleme-Gramer Dizini)**, Ankara, TDK Yay., 1997.

..... **Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, Ankara, Akçağ Yay., 1998.

..... "Arapça ve Farsça'dan Türkmenceye Geçen Kelimelerde

Görülen Ses Değişmeleri”, **IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumunda Sunulan Bildiri**, Çanakkale 28-30 Mayıs, 1998 .

..... “Türkmen Türkçesinde Ünlü Uyumları”, **Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi**, S. 19, Haziran 1998, s. 44-50.

..... **Türkmence (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2000.

..... “**Türkmen Türkçesi**” Türk Lehçeleri Grameri, Ankara, Akçağ Yay., 2007, s.231-290.

KARAHAN, Leylâ; **Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri-**, Ankara, Akçağ Yay., 1991.

KASAPOĞLU – ÇENGEL, Hülya; **Abdurrahim Ötkür’ün Şiirleri (İnceleme-Metin-Aktarma)**, 2 Cilt, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 2000.

KAVUS, Günbet; **Gurbandurdı Zelilî’nin Divanı**, 1979.

KORKMAZ, Zeynep; *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II cilt, Ankara: TDK yay., 1995.

..... **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara: TDK yay, 2003.

..... **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK yay.

KÜRENOV, Sapar; **Demirgazık Kavkaz (Stavropol) Türkmenlerinin Gepleşiginiñ Käbir Fonetik Ayratınlıkları**, Aşgabat, İzvestiya AN. Turkmenskoy

SSR, vıb. 3, 1959.

..... **Demirgazık Kavkaz (Stavropol) Türkmenleriniň Gepleşiginde İşligiň Şert ve İşleg Formalarınıň Ayratınlığı**, Aşgabat, İzvestiya AN. Turkmenskoy SSR, vıb. 3, 1959.

..... “Türkmen Diliniň Gısga ve Uzun Çekimli Fonemaları ve Olarıň Semantik Funksiyası”, **Dil Dergisi**, Ocak 1994, s. 70-73.

..... “Türkmen ve Türk Dillerinin Ünlülerinin Özellikleri”, **Türk Lehçe ve Edebiyatları Dergisi**, Nisan 1996, s. 46-53.

KÜRRAYEV, N., DURDIYEV, S.; **Zelilî, Goşgılar**, Aşgabat, 1954.

MARIYEV, N.; **Türkmen Diliniň Arabaçı Dialekti**, Aşgabat, Ilım, 1987.

MEÑLİYEVA, G.; **Türkmen Diliniň Sakar Dialektinde İşlikler**, Aşgabat, M. Gorkiy Adındaki Türkmen Döwlet Üniversitetiniň Ilmı Yazgıları, 29. Goyb., 1964.

MEREDOV, A., AHALLI, S.; **Türkmen Klasıkı Edebiyatınıň Sözlügi**, Aşgabat, Türkmenistan Neşiryatı, 1998.

MÄTGELDİYEV, S.; “Zelilinin Dövri”, **Zelili-200**, Aşgabat, Ilım, 1990, s. 27-37.

MIRADOV, Saylav; **Zelilî- Şahırıň Dövri Hem Döredicilik Dünyesi**, Aşgabat, Türkmenistan Neşiryatı, 1983.

MUHIYEV, H.; **Nohur Dialektinde Çekimliler**, Aşgabat, M. Gorkiy adındaki Türkmen Döwlet Üniversitetiniň Ilmı Yazgıları, 1958.

..... **Nohur Dialektiniň Morfologik Ayrantynlyklary**, Aşgabat, M. Gorkiy Adyndaky Türkmen Döwlet Üniversitetiniň Ilmı Yazgıları, 16. Goby., 1959.

..... **Türkmen Diliniň Nohur Dialekti**, Aşgabat, 1959.

MUSTAFAYEV, E., ŞÇERBİNİN E. V.; **Rusça-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Multilingual Yay., 1995.

MÜLKAMANOV, A.; “Zeliliniň Dörediciliginiň Edebi Folklor Çeşmeleri, **Zelili-200**, Aşgabat, Ilım, 1990, s.52-58.

NAZAROV, G.; **Türk Dilli Golyazmalarıň Katalogı**, Aşgabat, 1980.

..... “Zeliliniň Edebi Mirası”, **Zelili-200**, Aşgabat, Ilım, 1990, s. 49-52.

NAZİMA, Ali, Faik Reşad; **Mükemmel Osmanlı Lügati**, Haz. Necat Birinci vd., Ankara, TDK Yay., 2002.

NARTIYEV, N.; **Türkmen Dialektlerini Övrenmegiň Usulları**, Çärçev, 1959.

..... **Türkmen Diliniň Sarık Dialekti**, Çärçev, 1959.

NEPESEOVA, R., vd.; “Türkmen Türkçesi”, çev. Suzan Tokatlı, Erciyes, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 17, 2004, s. 271-286.

NEVAYÎ, Alî Şîr; **Mecâlisü'n-Nefâyis**, I. Cilt (Giriş ve Metin), II. Cilt (çeviri ve Notlar), Haz. Kemal Eraslan, Ankara, 2001.

NURALIYEV, D.; “Zeliliniň Dörediciligi Hakkında Käbir Bellikler”, **Zelili-200**, Aşgabat, Ilım, 1990, s. 139-150.

OVEZOV, Yazmırat; **Türkmen Diliniñ Kıraç Dialekti**, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası H. Baylıyev Adındaki Dil Bilimi İnstitutı, 1995.

ÖVEZGELDİYEV, Muhammetcuma; **Zelilî- Saylanan Eserler**, Aşgabat, Türkmenistan Neşiryatı, 1982.

ÖVEZOV, A.; **Türkmen Edebi Dilinde Alınma Sözleriñ Ulanılışı**, Aşgabat, Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Mağtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı, 1988.

ÖZBAY, Hüseyin; Çolpan'ın Şiirleri (Metin-Aktarma-İnceleme), Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1994.

ÖZDEMİR, Gültekin; *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı Gramer Terimleri*, Ankara, 1996.

ÖZKAN, Fatma; **Abdullah Tukay'ın Şiirleri (İnceleme-Metin-Aktarma)**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1994.

ÖZKAN, Mustafa; **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

SAPAROVA, G.; **Dialekti Hasarlı Türkmenskogo Yazıka**, Aşgabat, 1967.

SARAY, Mehmet; **Türkmen Tarihi**, İstanbul, Nesil Matbaacılık, 1993.

..... "Türkmenler", **İslâm Ansiklopedisi**, Kültür ve Turizm Bak. Yay., İstanbul, 1988, s. 661-673.

SARI, Bedri, GÜDER, Nurcan; **Türkmencenin Grameri I Fonetika: Ses Bilgisi**, Ankara, Türk Dünyası Gençlerinin Mahtumkulu Yayın Birliği, 1998.

..... **Türkmençenin Grameri II Morfologiya: Şekil Bilgisi**, Ankara, Türk Dünyası Gençlerinin Mahtumkulu Yayın Birliği, 1998.

SÖYEGOV, M. (Redaktör); **Türkmen Diliniñ Grammatikası, Morfologiya**, Mahtumgulu Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı, Aşgabat, Ruh Neşiryatı, 1999.

SÜMER, Faruk; **Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatları-Destanları**, 2. bs., Ankara, 1972.

ŞAMIRADOV, K.; **Türkmen Diliniñ Yomut Dialektiniñ Günbatar Gepleşiginde Çekimli Fonemalarıñ Ayratınlğı**, Aşgabat, AN Türkmenşköy SSR, 1957.

..... **Türkmen Diliniñ Yomut Dialektiniñ Günbatar Gepleşiginde Çekimsiz Sesleriñ Sistemasi**, Aşgabat, Dil ve Edebiyat İnstitutınıñ İşleri, 1959.

TÄÇMIRADOV, T.; **Türkmen Edebi Diliniñ Sovet Dövründe Ösüşü ve Normalanışı**, Aşgabat, İlim, 1984.

..... "Zeliliniñ Dili Barada", **Zelili-200**, Aşgabat, İlim, 1990, s.45-49.

TEKİN, Talât; **Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları Ankara, 1975.

TEKİN, Talât, ÖLMEZ, Mehmet, vd; **Türkmençe-Türkçe Sözlük**, Ankara, Simurg Yay., 1995.

TÜRKMENİSTAN SSR İLİMLER AKADEMİYASI; **Mahtumgulu Adındaki Edebiyat İnstitutınıñ İşleri**, 4. bs., aşgabat, 1960.

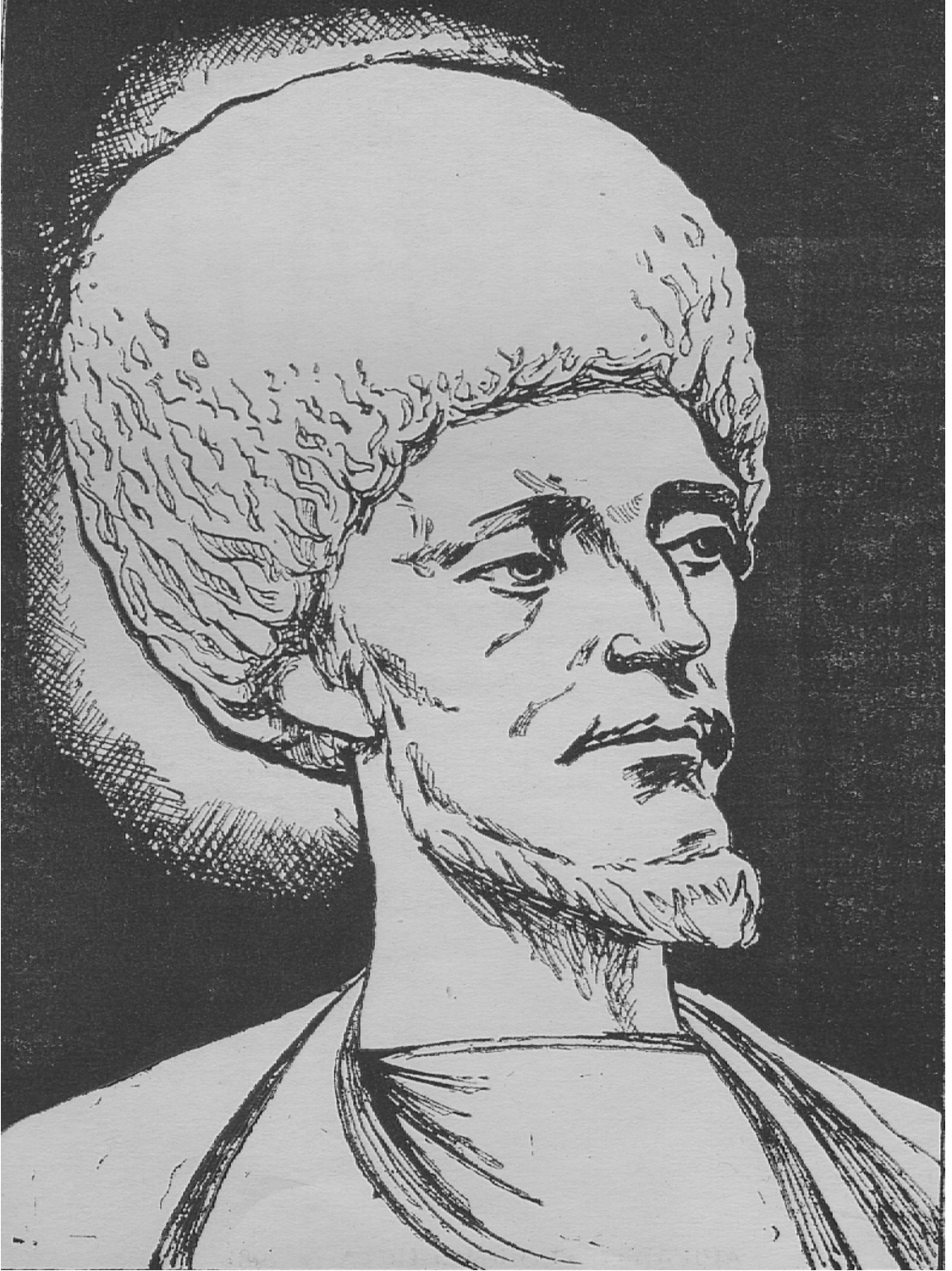
YILMAZ, Hayati; **Mahdumkulı Divânı (İnceleme-Metin-Dizin)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

ZELİLÎ-200; (Dokladlar, Makalalar ve Habarlar), Aşgabat, 1990.

ZEYNALOV, Ferhat; **Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi**, çev. Yusuf Gedikli, İstanbul, Cem Yayınları, 1993.

ZÜLFİKAR, Hamza vd.; *Türkçe Sözlük I-II*, Ankara, TDK Yay., 1998.

EKLER

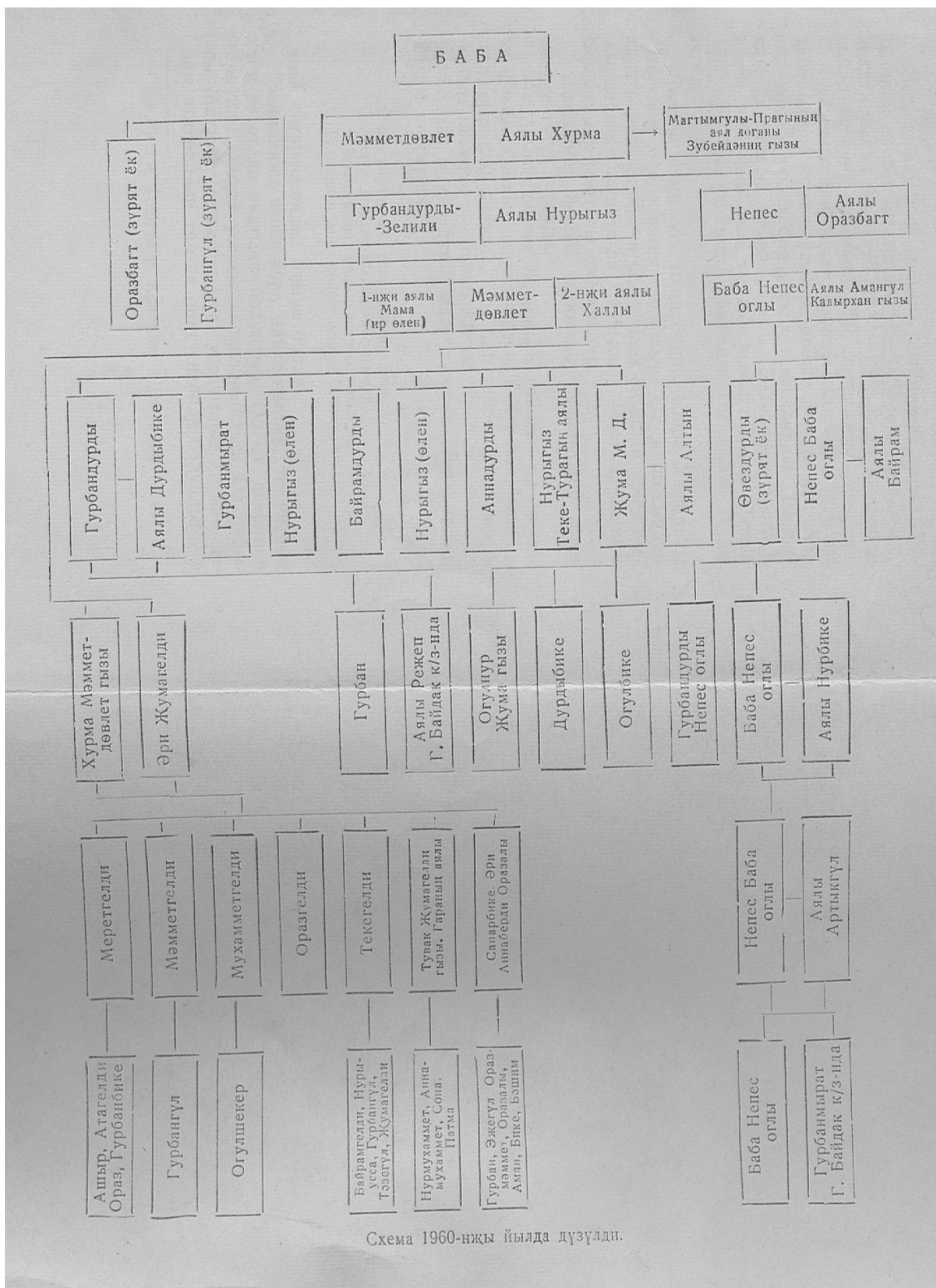
Gurbandurdu Zelili'nin Tasviri Resmi

Şairin Gelininin Resmi

Şairin Soyundan Olan Akrabaları

Zelilî'nin Şeceresi

ÖZET

“Zelilî Divânı (Metin-Aktarma-Gramer İncelemesi)” adlı tezimiz esas olarak “Giriş, Gramer İncelemesi, Metin-Aktarma, Örnek Metinler, Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde Türkmenler, Türkmen Türkçesi; Zelilî'nin hayatı, edebî kişiliği, eserleri, şiirlerine kaynaklık yapan el yazmaları gibi genel konular üzerinde durulmuştur.

“Gramer İncelemesi” bölümü; İmlâ, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi alt başlıklarından oluşmaktadır. *İmlâ* başlığı altında, ünlü ve ünsüzlerin imlâsı, eklerin imlâsı örneklerle incelenmiştir. *Ses Bilgisi* başlığı altında, ünlü ve ünsüzlerin özellikleri, ses olayları, ses değişimleri değerlendirilmiştir. *Şekil Bilgisi* başlığı altında ise, yapım ekleri; sıfat-fiil ekleri, zarf-fiil ekleri; isimler ve isim çekim ekleri, fiiller ve fiil çekim ekleri; edatlar ve bağlaçlar üzerinde durulmuştur.

Arap harfli metinler esas alınarak Zelilî'nin şiirlerinin transkripsiyonu yapılmış ve transkripsiyonu yapılan bu şiirler Türkiye Türkçesine aktararak “Metin” bölümünde karşılıklı sayfalar hâlinde verilmiştir. Metin oluşturulurken “A1” şeklinde numaralandırdığımız el yazması temel alınmıştır. “A1”de geçen bir şiir diğer el yazmalarında da yer alıyorsa, karşılaştırma yapılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca her şiir Romen rakamlarıyla “I, II, ...V,... X..” şeklinde numaralandırılmış; tezin sonuna, üzerinde çalıştığımız Arap harfli metinlerin orijinallerinden örnekler eklenmiştir.

“Sonuç” bölümünde, “İmlâ, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi” alt başlıklarındaki incelemelerle ilgili varılan sonuçlar ve hükümler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gurbandurdı Zelilî, Türkmen Türkçesi, Türkmen Edebiyatı, Gramer İncelemesi, XVIII-XIX yüzyıl.

ABSTRACT

Our thesis “Zelili Divâni” is basically composed of “Introduction, Grammar Research, Transcription, sample documents, conclusion”.

The general topics such as: Turkmens, Turkmen Turkish; Zelili’s life, his literatural characteristics, the hand writings that are sources of his poems are dwelled on in the “Introduction” part.

The part of Grammar research is composed of the subtitles: Orthography, Phonetics and morphology. Under the subtitle “Orthography”; the orthography of vowels and consonants, the orthography of affixes are examined with examples.

Under the subtitle of “Phonetics”; the features of vowels and consonants, sound affairs, sound changes are evaluated then under the subtitle of “Morphology” derivational participle affixes, nouns and inflectional affixes of nouns, verbs and inflectional affixes of verbs, propositions and conjunctions are dwelled on.

By taking Arabic letter as a basis, Zelili’s poems are transcribed and given as mutual pages in “Text” part by translating them in Turkey Turkish. When the “Text” is formed, the handwriting numbered A1 is taken as a basis. If the poems in A1 also take place in other handwritings these are compared and the differences are showed in the footnote. Also each poem is numbered with roman numbers. I, II.... V.... X. The examples from the original text in Arabic letters are given at the end of the thesis.

In “Conclusion” part researches on part, results and verdicts related with researches on the subtitles: Orthography, Phonetics and Morphology take place.

Key Words: Gurbandurdi Zelili, Turkmen Turkish, Turkmen Literature, Grammar Research, XVIII – XIX Century.